

PETR PRVNÍ II

Alexej Nikolajevič Tolstoj

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Petr První
Kniha II.

Alexej Nikolajevič Tolstoj

Přeložil Jan Vladislav

Znění tohoto textu vychází z díla [Petr První \(kniha 2, 3\)](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Svět sovětů v Praze v roce 1955. Pro potřebu vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Podle [předlohy](#) z fondu [Moravské zemské knihovny v Brně](#).

§

Text díla (Alexej Nikolajevič Tolstoj: Petr První II), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 15. 10. 2021.

OBSAH

KNIHA DRUHÁ.....	7
Kapitola první	8
1.....	8
2.....	10
3.....	17
4.....	28
5.....	33
6.....	38
7.....	42
8.....	43
9.....	48
10.....	53
11.....	65
12.....	74
Kapitola druhá.....	82
1.....	82
2.....	93
3.....	106
4.....	117
5.....	122
6.....	128
7.....	134
8.....	155
Kapitola třetí.....	160
1.....	160
2.....	181
3.....	203
4.....	209
Kapitola čtvrtá.....	222
1.....	222

2.....	225
3.....	228
4.....	263
5.....	268
Kapitola pátá	274
1.....	274
2.....	281
3.....	286
4.....	290
5.....	303
6.....	310
7.....	311
POZNÁMKY.....	316
I. Osobní	316
II. Historicko-místní.....	339
III. Věcné.....	347
Poznámka překladatele	365

KNIHA DRUHÁ

Kapitola první

1

V kalném úsvitu kokrhali kohouti. Neochotně se rozbřeskovalo únorové ráno. Noční hlídači, klopýtající v dlouhých beraních kožích, odklízeli z ulic závoř. U země se válel dým z ohnišť, v úzkých uličkách zavoněl horký chléb. Projíždějící jízdní hlídka se ptala hlídačů, zda tu v noci nedošlo k loupežím. „Jak by ne,“ odpovídali hlídači, „loupí se tu všude...“

Moskva se probouzela neochotně. Zimomřivě hekající zvoníci lezli na zvonice a čekali, až se ozve Ivan Veliký. Nad zamlženými ulicemi se pomalu, těžce neslo velkopostní vyzvánění. Otvíraly se skřípající dveře kostelů. Kostelník otíral nasliněnými prsty knoty věčných světel. Žebráci, mrzáci a blázni se belhali na svá místa u kostelních dveří. Nadávali si polohlasně na lačný žaludek. Křižovali se, klaněli se celým tělem do temné předsíně k blikajícím svíčkám.

Poskoky se přihnál bosý pomatenec; páchl, měl holý hřbet a v hlavě lopuší ještě od léta. Žebráci u kostela vykřikli úžasem: boží prostáček měl v ruce kus syrového masa... To tedy zas řekne něco takového, že se bude po celé Moskvě šuškat. Usedl u samé předsíně a strčil podřobaný nos mezi kolena; čeká, až se sběhne víc lidí.

Na ulici už bylo světlo. Bouchala vrátka. Vycházeli kupci s pevně utaženými opasky. Otvírali krámy, ale ne tak čile jako kdysi. Pod letícími mraky se vznášela hejna vran. Car krmil ptáky celou zimu syrovým masem; slétli se jich bůhvíodkud hotové spousty a pokáleli všechny báně. Žebrota u kostelních dveří říkala bázlivě: „Bude vojna a mor. Tři a půl roku, tak stojí psáno, potrvá toto domnělé panování...“

Minulá léta bývalo Čínské město v tuto chvíli samý hluk, křik a mačkanice. Ze Záříčí jezdily fůry obilí, po jaroslavské silnici

přivázeli drůbež a dříví, po možajské silnici přijížděli v trojkách kupci. A dnes – složili košatiny z dvojích saní a prodávají mršiny. Polovina krámů je zabedněná. A v osadách a za řekou Moskvou pusto a prázdno. Ze střeleckých domů jsou i střechy strženy.

Začínají pustnout také kostely. Mnoho lidí se jim vyhýbá – pravoslavní popi se dali zlákat kusem koláče a drží s těmi, kteří celou zimu v Moskvě stínali a věšeli. V nejednom kostele nemůže pop ani začít mši; s bradou vzhůru křičí na zvoníka: „Zvoň velkým, hlupáku, zvoň silněji...“ Ale ať zvoní, jak zvoní, lidé se nezastaví, nechtějí se křižovat třemi prsty. Neboť starověrci učí: „Tři prsty jsou znamením výsměchu, jen rozevři dva a strč mezi ně palec... Dobře víme, kdo učí, abychom se oháněli třemi prsty.“

Po ulicích se přesto hrnulo plno lidí – bojarská čeleď, darmošlapové, všelijací noční pobudové a tuláci bez střechy nad hlavou. Mnoho se jich tlačilo u hospody; čekali, až otevrou, a čichali šířící se vůni česneku a postních pirohů. Z druhého břehu Něglinné přijížděly fůry naložené střelným prachem, litinovými koulemi, konopím a železem. Řítily se vymletou cestou a sjížděly přes řeku Moskvu na voroněžskou silnici. Jízdni dragouni v nových nepotažených kožíšcích a cizokrajných kloboucích, kníratí, že ani nevypadali na Rusy, sprostě kleli a vyhrožovali vozkům biči. Mezi lidem se říkalo: „Němci zase popichují toho našeho do války. Už se ve Voroněži s Němkami a Němci načisto spustil!“

Hospoda se otevřela. Na zápraží vyšel hospodský, kterého všichni znali. A lidé strnuli, ani jediný se nezasmál. Každý pochopil, co ho postihlo: výčepníková tvář byla holá, včera ho v Zemské kanceláři podle nařízení oholili. Sevřel rty, jako by plakal, pokřižoval se směrem k pěti nizoučským báním a řekl chmurně: „Pojďte...“

Napříč přes ulici začal pomatený na schodech kostela skákat jako pes a cloumat v zubech kusem masa. Ženské a chlapi se sbíhali a zírali... Pro kostel je štěstí, když se u něho usadí takový pomatený. Ale také nebezpečí v dnešní době. U Starého Pimena živil pomateného

a ten jednou vyběhl v kostele na ambonu, začal prsty dělat rohy a výt: „Klaňte se mi, cožpak *mne* nepoznáváte...?“ Vojáci blázna i s popem a diákonem zatkli a odvezli je do Preobraženské kanceláře k cézarskému knížeti Fjodorovi Jurjeviči Romodanovskému.

Pojednou se ozvalo volání: „Z cesty, z cesty!“ Nad zástupem se objevily poskakující klobouky s rudými pery, vlásenky a oholené zvířecké tlamy jezdců na koních přípřeže. Lidé se vrhli k plotům a do závějí. Kolem se přehnaly uzavřené zlaté saně se skleněnými okny. Seděla v nich zpříma jako nějaké neživé trdlo namalovaná ženská s vyčesanými vlasy a plstěným kloboučkem plným diamantů a stuh, ruce po lokty schované v sobolím rukávnicku. Všichni poznali tu mrchu, kukujskou carevnu Annu Monsovou. Jela do kotců. A tam už jí kupčící celí poplašení běželi vstříc a vlekli do saní hedváby a samety...

Zákonná carevna Jevdokija Fjodorovna byla zatím na podzim, jakmile napadl první sníh, odvezena v selských saních navždy do kláštera v Suzdal, aby tam prolévala slzy...

2

„Bratři milí, lidičky, dejte mi napít... Na mou duši, je mi těžko... Kříž jsem včera propil...“

„A kdo jsi vlastně...?“

„Malíř ikon z Palechu, pracujeme tam od pradávna. Ale dnes při tom umíráme hlady...“

„Jak ti říkají?“

„Andrjuška...“

Muž byl bez čapky, bez košile, samá díra. Planoucí oči, úzká tvář, ale uctivý, přistoupil slušně ke stolu, kde pilo pár lidí kořalku. Takového člověka je těžké odbýt...

„Tak si tedy sedni...“

Nalili mu. Rozhovor pokračoval. Vychytralý krátkozraký mužik s tenkým krkem vypravoval:

„Popravili střelce. No dobře. To je carova věc. (Zvedl před sebe křivý prst.) Nás se netýká... Ale...“

Kulatý předměstský kramář v střeleckém kabátci (mnoho lidí teď dotrhávalo střelecké kabátce a čepice, ženy střelců prodávaly tu veteš s nářkem takřka zadarmo), kramář zatůkal nehty o cínový pohárek:

„To je to právě, tohle ale... Tohle ale...“

Vychytralý mužik zatřepal před ním prstem:

„My tam u nás jsme tiše... Ale tady u vás v Moskvě je každou chvíli poplach... Zřejmě věděli, proč střelce věšeli na hradbách a lidu naháněli hrůzu... O to nejde, milý kramáři... Vy se divíte, lidičky, proč se do Moskvy nic nevozí? Ani nečekejte... Bude ještě hůř... Dnes člověk neví, má-li se smát, nebo plakat... Přivezl jsem soudek solených ryb... Nasolil jsem si je pro sebe, ale začaly smrdět. Přijel jsem s tím na trh a říkal jsem si, že mě ještě za tu shnilotinu někdo zmlátí – a ono to bylo za hodinku za dvě všechno pryč... Ne, ne, s Moskvou je teď konec...“

„Ach, to je pravda!“ vzdychl malíř ikon.

Mužik se na něho podíval a řekl věčně:

„Vyšlo nařízení, že do masopustu musí být střelci z hradeb sňati a odvezeni za město. A přitom jich je na osm tisíc. Dobrá... Ale kde vezmou povozy? Mají to odskákat zase muži? A k čemu jsou předměstí? Ať nařídí předměstím, aby dodala potahy.“

Kulaté tváře předměstského kramáře se zatřásly. Vyčítavě zakýval na mužika:

„É, sedláče... Měl bys chodit sám celou zimu kolem těch zdí... Když zadula metelice a oni se začali houpat... Už máme té hrůzy dost...“

„Samozřejmě, že by bývalo lehčí pochovat je hned tenkrát,“ řekl mužik. „O masopustní neděli jsme přivezli osmnáct fůr, ale ani jsme nesundali košatiny a už se přihnali vojáci: ‚Honem vykládat!‘ ‚Jak

to? Proč?' ‚Žádné řeči!‘ A hrozí šavlemi a převracejí saně. Přivezl jsem soudek hříbků, vyklopili mi je, potvory. ‚Honem k Varvarské bráně, křičí. A u Varvarské brány hromada střelců, takových tři sta... ‚Nakládej, ty...‘ Nejedli jsme, nepili, koně nekrmili a jen jsme až do noci vozili ty mrtvoly... Když jsme se vrátili na vesnici, styděli jsme se podívat svým lidem do očí.“

Ke stolu přistoupil neznámý muž. S bouchnutím na něj postavil láhev.

„Na hlupácích dříví štípají,“ řekl. Směle si přisedl. Nalil z láhve všem. Zamrkal pijáckým okem: „Na zdravíčko!“ Aniž si utřel kníry, začal žvýkat hlavičku česneku. Měl ošlehaný, rozpálený obličej a zvlněné prokvetlé vousy.

Krátkozraký mužik si od něho opatrně vzal pohárek:

„Mužik je hlupák, pravda, ale přece jenom ne takový... (Potěžkával v ruce pohárek, převrátil jej do sebe a mlaskl.) Ne, ne, moji milí... (Sáhl po hlavičce česneku.) Viděli jste ráno ty vozy, co jely do Voroněže? Třetí kůži stahují z mužika. Musíš platit pachtovné, musíš platit úrok z úpisů, musíš dávat bojarovi stolné, musíš platit státní pokladně daně, musíš platit dlužebné, musíš platit, když přijedeš na trh...“

Chlap s prokvetlou bradou otevřel ústa plná zubů a zasmál se. Mužik se zarazil a poposedl.

„Dobrá... Ted' abys zase dával koně pro carské povozy. A ještě chtějí od nás suchary... Ne, ne, moji milí... Jen si to spočítejte po vesnicích, kolikpak tam zůstalo obydlených chalup? A kde jsou ostatní? Hledejte si je... Dneska by nejradš každý vzal nohy na ramena. Mužik je hlupák, dokud je sytý. Ale když mu vezmete zpod zadku poslední, co má... (Chytil se za bradku a uklonil se.) ... pak si přezuje láptě a hajdy, kam se mu zlíbí!“

„Na sever... K jezerům... Do pustin...!“ Malíř ikon poposedl k němu a vpil se do něho tmavýma očima.

Mužik ho odstrčil. „Mlč...!“ Kramář se rozhlédl kolem sebe a pak se opřel hrudí o stůl.

„Chlapci,“ zašeptal, „opravdu, mnoho lidí utíká ze strachu za Bílé jezero, k jezeru Vol, Matka, Vyg... Tam je pokoj... (V tlustých tvářích mu to škublo.) Jen kdo uteče, zachrání život...“

Černé zorničky malíře ikon se rozlily přes celé oko; začal se točit od jednoho souseda k druhému...

„Má pravdu... My v Palechu jsme k velkému půstu namalovali šest set ikon... Proti minulým letům je to málo. A přesto jsme letos v Moskvě neprodali ani jednu. V Palechu je samý pláč. Čím to je? Naše malba je jasná, jméno Isus píšeme s dvěma I. Ruka žehná třemi prsty. Kříž malujeme jednoduchý, s jedním břevnem. Všechno podle pravoslavného obřadu. Rozumíte? Ale kupci, kteří od nás berou ikony, Korzinkin, Djačkov, Vikulin, nám říkají: ‚Takového malování nechte. Tyhle obrazy se musí spálit, jsou kacířské: je na nich tlapa...‘ ‚Jak to, tlapa?‘ (Malíř krátce vzlykl. Kramář se sklonil až ke stolu a zuby mu zadrkotaly.) ‚Ale tak,‘ povídají, ‚je na nich stopa jeho tlapy... Viděli jste přece na zemi ptačí stopu, čtyři čáry... A na vašich ikonách je totéž...‘ ‚Kde?‘ ‚A co ten kříž... Už rozumíte? Takové zboží do Moskvy nevozte,‘ povídají. ‚Teď už celá Moskva ví, odkud se táhne ten puch...“

Mužik mrkal a člověk nevěděl, zda tomu věří, nebo ne... Muž s prokvetlými vousy se uškleboval a žvýkal česnek. Kramář přitakával, příkyvoval, najednou se však ohlédl, vyšpulil rty a zašeptal:

„A co ten tabák? V kterých knihách stojí psáno, že by člověk polykal kouř? Komu šlehá kouř z tlamy? No? Za čtyřicet osm tisíc rublů dali všechna města a celou Sibiř do pachtu Angličanu Carmarthenovi, aby tu prodával tabák. Vyšlo dokonce nařízení, aby lidi kouřili tu pekelnou rostlinu nikotianu... Čípak je to dřvo? Anebo ten čaj, ta káva! Ty brambory... fuj... bylina zatracená! Ďáblovo mámení jsou ty brambory! Všechno to býlí je ze zámoří a u nás s tím obchodují luteráni a katolíci... Kdo pije čaj, ten ztratí ráj... Kdo pije kávu, ztratí věčnou slávu... Ano... fuj...! Raději zdechnu, než abych měl v krámě něco takového...“

„A čím obchoduješ?“ zeptal se muž s prokvetlými vousy.

„Ale jaképak teď obchodování... Obchodují Němci, my jen brečíme. Neznal jsi Ovseje Ržova a jeho bratra Konstantina? Střelce Hundertmarkova pluku...? Mám krám u jejich veřejných lázní. Takových lidí dnes už není. Oba byli lámáni kolem... Ovsej nejednou říkával: ‚Trpíme za to, že jsme tenkrát v osmdesátém druhém neposlechli starce. Měli jsme se tenkrát my střelci svorně postavit za starou víru... V Moskvě by nebyl zůstal jediný cizinec, víra by znovu zazářila a lid by byl sytý a spokojený... Teď však nevíme, ani jak zachránit vlastní duši...‘ Vidíte, a takoví spravedliví lidé se celou zimu houpali na hradbách... Když tu nejsou střelci, mohou si s námi dělat, co chtějí... Huby nám všem odřou, kávu nás pít přinutí, však uvidíte...“

„Tak sníme, co máme, a na jaře se do jednoho rozeběhneme na všechny strany,“ řekl mužik pevně.

„Braši!“ a malíř ikon se toužebně zahleděl do mokrého okénka, „braši, na severu jsou překrásné pustiny, tichá útočiště, pokojné živobytí...“

V hospodě bylo stále hlučněji a parněji, dveře pobité rohoží neustále bouchaly. Opilci se hádali, u nálevního pultu stál do pasu nahý chlapík bez kříže a žebal o sklenku na dluh. Jiného vyvlekli za vlasy na chodbu a tam ho za pronikavého řevu mlátili; patrně něco vyvedl.

U stolu se zastavil žebřák, sehnutý takřka k zemi. Opíral se o dvě hole a jeho tvář se usmívala dobráckými vráskami.

Muž s prokvetlou bradou se na něho podíval a zvedl obočí. Sehnutý řekl:

„Odkud jsi přiletěl, sokolíku?“

„Z daleka. Tak běž, co tu stojíš...“

„Onvád z unod?“¹ zeptal se rychle polohlasem sehnutý.

„Běž, znají mne tu...“

---

1 Hantýrka, které užívali vladimírští podomní obchodníci, rozkolníci a někdy také loupežníci. Slova se říkala pozpátku. *Pozn. autora.*

Sehnutý bez dalšího ptaní vystrčil řídkou bradku a začal uprostřed hospodské vřavy ťukat holemi. Kramář se celý vystrašený ptal:

„Kdopak to je?“

„Poutník na sirotčí cestě,“ řekl přísně muž s prokvetlými vousy.

„A jakou řečí to s tebou mluvil?“

„Ptačí.“

„Ale vypadal, jako by tě znal, brachu...“

„Kdo se moc ptá, moc se dozví... (Střásl si z vousů drobky a položil na stůl své velké ruce.) Tak poslyš... Přijel jsem od Donu – za obchodem.“

Kramář k němu hbitě poposedl a zamrkal:

„Co kupuješ?“

„Střelný prach – potřebuji ho deset soudků! Půl sta pudů olova. Dobré sukno na kozácké kabáty. Železo na podkovy a hřebíky. Peníze mám.“

„Dobré sukno a železo se dá opatřit. Olovo a prach těžko; jinde než u eráru ho nedostaneš.“

„O to právě jde, dostat ho jinde!“

„Znám jednoho písaře. Ale něco by to stálo.“

„To dá rozum...“

Kramář si začal spěšně zapínat háčky krátkého kožichu a řekl, že to zařídí a že hned písaře přivede. Odběhl. Mužik dostal chuť taky si zaobchodovat. Svraštil čelo a zakašlal:

„Jehnčí vlnu a kůže nepotřebuješ, příteli? Podívejme se, padesát pudů olova... Copak chcete válčit, kozáčkové?“

„Ne, střílet křepelky...“

Muž s prokvetlou bradou se odvrátil. Blížil se k němu znovu shrbený chlapík o holích. Čapku s almužnami v ruce, usedl vedle něho, a aniž se na něho podíval, řekl:

„Zdravíčko, Ivane...“

„Zdravíčko, Ovdokime,“ odpověděl muž s prokvetlými vousy; ani on na něho nepohlédl.

„Dávno jsme se neviděli, atamane...“

„Žebráš?“

„Co mi zbývá jiného... V létě jsem se trochu toulal po lesích, ale už na to nemám léta... Omrzel mne život, je na čase, abych umřel...“

„Počkej ještě chvílku...“

„Copak, proslýchá se snad něco dobrého?“

Ivan se s úšklebkem díval mrakem kouře na opilé. Jeho oči zchladly. Řekl tiše koutkem úst:

„Bouříme Don.“

Ovdokim strčil nos do čapky a přebíral čtvrtkopejky.

„Nevím,“ řekl, „povídá se, že donští kozáci zkrotli, usadili se na svých dvorcích a hromadí majetky...“

„Je tam mnoho uprchlíků. Ti začnou a kozáci se přidají. A když se nepřidají, je to jedno, pak nám už nezbude než uprchnout do Turecka nebo se navždy nechat zotročit Moskvou... Pomohli jsme tenkrát carovi u Azova a on teď položil pracku na celý Don. Chce, abychom vydávali uprchlíky. Nahnali k nám popy z Moskvy, hubí starou víru... Tichému Donu je konec...“

„Na takovou věc je třeba velkého muže,“ řekl Ovdokim, „aby to neskončilo jako tenkrát za Stěpana...“²

„Máme takového, ten nepřijde o hlavu tak hloupě jako Stěpan, to bude správný vůdce... Všichni rozkolníci se zdvihnou za ním...“

„Znepokojil jsi mne, Ivane, zlákal jsi mne, Ivane, a já už se chystal na odpočinek...“

„Přijď na jaře. Potřebujeme staré atamany. Bude nám ještě ve-seleji než za Stěpana...“

„To sotva, to sotva... Kolikpak nás zůstalo po té řeži? Snad jen ty a já...“

Vrátil se kramář, celý udýchaný, v tváři mu šubalo. Za kramářem důstojně kráčel holohlavý písař v hnědém německém kabátci s mosaznými knoflíky a v roztrhaných válenkách. Na prsou měl do

---

2 To jest za Stěpana Razina. Pozn. překl.

knoflíkové dírky zatknutý husí brk. Bez pozdravu si štítivě přisedl ke stolu. Měl chtivý obličej, kalné, antikristovské oči a hluboce otevřené chřípí. Kramář si nesedl; stál za písařem a šeptal mu do ucha:

„Kuzmo Jegoryči, tady je ten člověk, co...“

„Bliny,“ řekl znuděným hlasem písař, aniž mu věnoval pozornost, „bliny s rybími bříšky...“

3

Kníže Roman, syn knížete Borise Bujnosova, po domácku Roman Borisovič, seděl v spodním prádle na kraji postele a s hekáním se škrábal na prsou a v podpaží. Podle starého zvyku si chtěl zajet do vousů, ale odtrhl ruku od brady: byla oholená, pichlavá a protivná... „Ua-cha-cha-cha-a-a...“ zívł si s pohledem upřeným na malé okénko. Kalně a teskně svítalo.

Minulá léta by si kníže Roman v této chvíli už navlékal rukávy kuního kožichu a narážel důstojně do očí čapku z bobřiny a pak s dlouhou holí v ruce kráčel po vrzajících chodbách na schodiště. Někteří z jeho padesáti čeledínů by stáli u krytých saní a drželi koně, jiní by běželi ke vratům. Vesele by smekali, klaněli se do pasu, a ti, co by stáli blíž, líbali by bojarovi nohy. Vzali by ho pod paží, vzali by ho kolem pasu a posadili do saní... Ráno co ráno za každého počasí jezdíval Roman Borisovič do paláce, aby tam čekal, až jasné oči carovy (a později přejasně oči carevičiny) spočinou na něm. A nejednou se toho opravdu dočkal...

To všechno minulo! Člověk se probudí a nevěří svým očím! Opravdu to minulo? Je ti až divně, když si vzpomeneš, jaký býval klid a jaká úcta k člověku... A teď visí na prkenné stěně, kde nemá viset nic, jakási ohavná holandská holka s vykasaným podolkem, namalovaná jenom pro ďábelské pokušení! Car to rozkázal pověsit v ložnici, buď na posměch, nebo za trest. Trp...

Kníže Roman Borisovič se ponuře podíval na šaty, které večer hodil na lavici, babské vlněné punčochy s příčným pruhováním, krátké kalhoty, které škrtí jak vpředu, tak vzadu, zelený přemovaný kabát, tuhý jako z plechu. Na hřebíku nad tím havraní paruka, ze které člověk nevyklepe prach ani holí. K čemu to všechno?

„Miško!“ vykřikl rozzlobeně bojar. (Do malých nízkých dveří potažených červeným sukнем vběhl čilý hoch v dlouhé rubašce. Hluboce se poklonil a odhodil si z čela vlasy.) „Miško, umyji se. (Chlapec vzal měděnou mísu a nalil vodu.) Drž ten kbelík pořádně... Lej mi to na ruce...“

Roman Borisovič víc do dlaní frkal, než se myl – protivilo se mu umývat si takovou oholenou, pichlavou věc... S brumláním se posadil na postel, aby si natáhl kalhoty. Miška mu podal misku s křídou a čistým hadříkem.

„K čemu je to?“ křikl Roman Borisovič.

„Abyste si vyčistil zuby!“

„Nebudu!“

„Jak ráčíte... Když car onehdy nařídil čištění zubů, bojarka mi poručila, abych vám to každé ráno nosil...“

„Hodím ti to i s tou miskou na hlavu... Začínáš mít nějak moc řečí...“

„Jak ráčíte...“

Když se Roman Borisovič oblékl, udělal několik pohybů; škrtilo ho to, bylo to těsné, bylo to tuhé... K čemu to všechno? Ale bylo přísně nařízeno, že šlechtici musí mít ve službě německý kroj a alonžovou paruku... Tak trp...! Sundal z hřebíku paruku (ví bůh, od jaké ženské byly ty vlasy) a štítivě si ji nasadil. Mišku (který mu chtěl srovnat pevně zkroucené lokny) udeřil po ruce. Vyšel do předsíně, kde praskalo v kamnech. Zdola z kuchyně (do které vedly příkré schůdky) se nesl pach něčeho hořkého a připáleného.

„Miško, z čeho je ten hrozný smrad? Zase vaří kávu?“

„Car nařídil bojarce a slečnám, aby ráno pily kávu, tak ji vaříme...“

„Vím... Neškleb se tak...“

„Jak ráčíte...“

Miška otevřel potažené dveře do klenutého sálu. Roman Borisovič se důstojně pokřižoval a přistoupil k analogii. Na jeho sametu ležela otevřená, voskem pokapaná kniha hodinek. Otřel knot svíčky. Nasadil si kulaté železné brýle. Olízl prst, obrátil list a zamyslel se s pohledem upřeným do kouta, kde se slabě leskly kovové rámy ikon; hořelo tam jen jediné zelené světýlko před obrazem Mikuláše Divotvorce...

Měl věru proč se zamýšlet... Vždyť když to tak půjde dál, hrozí všem vznešeným knížecím a šlechtickým rodům zkáza, o potupě a hanbě ani nemluvě. „Podívejme se, tak oni chtějí vyhubit šlechtu! I jen to zkuste... Za Ivana Hrozného se taky pokoušeli zničit knížecí rodiny... A nastaly zmatky a rozbroje... Ted' budou zmatky zrovna tak... My jsme páteř státu... Když zničíš nás, padne i stát, život nebude mít smysl... Nebo chceš, care, panovat jen nevolníkům...? Hloupost...! Jsi ještě mladý, rozum máš slabý, a i ten jsi zřejmě propil na Kukuji...“

Roman Borisovič si narovnal brýle a dal se do čtení huhňavým hlasem, tak jak se slušelo a patřilo. Ale jeho myšlenky se toulaly daleko od řádek...

„Padesát čeledínů mi vzali k vojsku... Pět set rublů jsem musil dát na voroněžské loďstvo... Na voroněžském statku zabavili za babku obilí pro stát. Byly tam tři úrody pšenice, čekal jsem, až budou lepší ceny... (Z prudkého vzteku mu až zhořklo v ústech.) A povídá se, že budou brát statky i klášterům, všechny důchody případnou státní pokladně... Mám dodat deset soudků slaniny... Můj ty bože, k čemu potřebují slaninu...?“

Četl. Za slídou v olověném rámečku okýnka se zelenalo ráno. U dveří se ukláněl Miška...

„Co vznešených rodin bylo zneuctěno o masopustu...! Do domu vtrhlo tři sta zakuklených lidí, o půlnoci a někdy i později. Taková hrůza! Huby začerněné sazemi. Opilí. Člověk nepozná, který z nich

je car. Všechno sežerou, všechno vychlastají, všechno poblíjí, služkám sukně roztrhají... Řvou a napodobují kozly, kohouty a všelijakou ptačí havět..."

Roman Borisovič přešlápl z nohy na nohu – vzpomněl si, jak jej poslední den masopustu zpili kořalkou do němoty a pak ho svlékli z kalhot a posadili do koše s vejci... To už přestávají všechny žerty... Viděla to jeho žena, viděl to Miška... „Hospodine! Proč to? Proč to všechno?“

Roman Borisovič usilovně přemýšlel: Kde jen je příčina té pohromy? Je to trest za hříchy? Po Moskvě se šušká, že prý na svět přišel pokušitel. Katolíci a luteráni jsou prý jeho sluhové, všechno cizozemské zboží nese Antikristovu pečeť. Nadešel prý konec světa.

Roman Borisovič pochybovačně stočil zkrivenou zarudlou tvář k plaménku svíčky: „To není možné... Hospodin nedopustí záhubu ruské šlechty... Je třeba čekat a trpět. Achich...!“

Vroucně se pomodlil a pak si sedl u okna pod klenbu ke stolku pokrytému přehozem. Otevřel hezky tlustý sešit, ve kterém bylo zapsáno všechno možné: komu bylo půjčeno, kdo dluh splatil, která vesnička zaplatila penězi, která obilím, která potravinami. Pomalu obracel stránky a pohyboval oholenými rty.

Do komnaty vstoupil vrchní správce Seňka, bývalý nevolník, kterého udělal správcem pro jeho prohnatost a zavidlost k lidem. Byl to hotový hlídací pes: do poslední čtvrtkovejky vytloukal z lidí, co patřilo bojarovi. Samozřejmě, že kradl, i když s mírou a slušně, ale k zlodějně se nikdy nepřiznal, i kdyby ho člověk rozkrájel na kusy. Roman Borisovič ho už kolikrát popadl za husté vousy na tlustých tvářích, cloumal jím a otloukal mu hlavu o zeď: „Ukradls to, ukradl, příznej se...!“ Seňka ani nemrkl a hleděl zrzavýma očima na bojara jako na boha. Teprve když ho přestal bít, vzal šos hrubého kabátu, utřel si měkký nos a začal naříkat:

„Biješ své sluhy bez příčiny, Romane Borisoviči, bůh ti to odpust', já se před tebou ničím neprovinil...“

Seňka se bokem provlékl sotva pootevřenými dveřmi, pokřižoval se směrem k Mikuláši Divotvorci, poklonil se bojarovi a poklekl.

„No, Seňko, co mi povíš pěkného?“

„Všechno v pořádku, Romane Borisoviči.“

Klečící Seňka zvedl oči ke stropu a začal zpaměti vypočítávat, kolik kdo minulého dne zaplatil, odkud a co bylo dovezeno a kdo zůstal dlužen. Dva mužiky, zatvrzelé dlužníky, Fed'ku a Kosku, přivezl z vesnice Ivaňkovo a od včerejška z nich na dvoře vytloukal dlužné peníze...

Roman Borisovič celý udivený pootevřel ústa: Tak oni doopravdy nechtějí platit? Podíval se do sešitu: Fed'ka si minulého roku půjčil šedesát rublů na stavbu nové chalupy, na postroj, na nové rádlo a na setbu... Koska si půjčil třicet sedm a půl rublu, zřejmě také na hospodářství...

„Ti lotři, ti darebáci! Dal jsi je zmlátit holemi?“

„Od večera je mlátí,“ řekl Seňka, „u každého stojí dva chlapi a bez milosti je tlučou... Netrapte se, tatíčku Romane Borisoviči, jestli Fed'ka s Koskou nezaplatí, máme jejich úpisy a vezmeme je na deset let do nevolnictví. Potřebujeme nevolníky...“

„Potřebuji peníze, a ne nevolníky!“ Roman Borisovič mrštil husím brkem na stůl. „Nevolníky člověk krmí a napájí – a pak mu je car vezme na vojnu...“

„Když potřebujete peníze, tak to udělejte jako Ivan Artěmič, jako Brovkin. Postavil si v Zářičí tkalcovnu, dodává státu plátno na lodní plachty a má peněz jako želez...“

„Ano, ano, už jsem slyšel... Stejně jen pořád lžeš.“

Brovkinova tkalcovna už dávno nedala Romanu Borisoviči spát, Seňka ji připomínal takřka denně; zřejmě chtěl na té věci pořádně trhnout. Ale tady Lev Kirillovič Naryškin (panovníkův strýc), ten to dělá ještě líp: dává peníze v německé osadě jednomu Holand'anovi, Van der Viekovi, který je posílá do Amsterdamu na burzu; Naryškin dostává každý rok z desíti tisíc šest set rublů jenom úroku. „Šest set rublů, a přitom ani prstem nehne...!“

„Naši dědové žili a nevěděli, co to jsou starosti,“ řekl Roman Borisovič. „A stát byl silnější. (Navlékl si beraní kožich, který mu podal Seňka.) S panovníkem jsme sedávali, pospolu jsme se radívali, to bývaly naše starosti... Ale dneska by se člověk raději ani neprobudil...“

Roman Borisovič se pustil nahoru dolů po schodech a studených chodbách. Cestou otevřel nabotnalé dveře, ze kterých vyrazily horké, kyselé výpary; v pozadí bylo ve světle louče sotva vidět čtyři bosé mužiky v pouhých košilích, jak vochlují ovčí vlnu. „Tak, tak, jenom pilně dělejte, Pána Boha vzývejte,“ řekl Roman Borisovič. Mužici neodpověděli. Šel dál a otevřel dveře krajkářské dílny. Dvacet služek a děvčat vstalo od stolů a rámů a poklonilo se až po pás. Bojar svraštil nos:

„Máte tu nějaký smrad, děvčata... Jenom pilně dělejte, Pána Boha vzývejte...“

Roman Borisovič nakoukl i do krejčovské dílny a do koželužny, kde se v kádích máčely a vydělávaly kůže. Ponuří koželuhové je mačkali rukama... Seňka rozžehl lojovou svíci v kulaté lucerně s dírkami a sundával těžké visací zámky na špízích a komorách, kde byly uloženy zásoby. Všechno bylo v pořádku. Roman Borisovič vyšel na velký dvůr. Bylo už světlo, nebe pokrývaly mraky. U studny se napájely ovce. Od vrat až po seník stály vozy sena. Mužici smekli. „Mužici, mužici, ty fůrky jsou nějak malé!“ zvolal Roman Borisovič...

Ze zchátralých chalup a komor, jež měly jen otevřená ohniště bez komínů, vycházely kolem dokola kotouče kouře, srážené větrem a zatahující celý dvůr. Všude se vršily kupy popela a hnoje. Na šňůrách pleskaly zmrzlé hadry. U konírny ponuře přešlapovali tváří ke zdi dva prostovlasí mužici. Jakmile se na schodišti objevil bojar, vyběhli z konírny dva statní čeledíni, zvedli ze země hole a začali mužiky horlivě mlátit po zadku a stehnech. „Aj jaj, panebože, proč nás bijete...?“ naříkali Fed'ka a Koska.

„Dobře tak, dobře tak, patří vám to, jen houšť,“ příkyvoval ze schodiště Roman Borisovič.

Fed'ka, dlouhý podobený mužik s rudým obličejem, se otočil:
„Dobrodinče náš, Romane Borisoviči, vždyť my nic nemáme... Obilí jsme na mou duši snědli do Vánoc... Vezmi si třeba náš dobytek, copak člověk může vydržet takové mučení...“

Seňka řekl Romanu Borisoviči:

„Lže, jeho dobytek je malý a hubený... Ale mohli bychom si vzít za polovinu dluhu jeho dceru. A to ostatní si odpracuje.“

Roman Borisovič srahl obličej a otočil se:

„Ještě si to rozmyslím. Večer si o tom povíme.“

Za sloupy kouře a za holými stromy se nedomřivě ozval zvon. Nad rezivými báněmi se vznášela hejna vran. „Odpusť nám naše viny,“ zabrumlal Roman Borisovič, ještě jednou obhlédl hospodářství a šel do jídelny na kávu.

Kněžna Avdotja a její tři dcery seděly na konci stolu v rozkládacích holandských křeslech. Brokátový přehoz byl na tom místě odhrnut, aby se nezašpinil. Kněžna byla ve volné ruské haleně z tmavého sametu, na hlavě cizokrajný čepeček. Dcery měly na sobě německé šaty s vlečkami – Natalja broskvové, Olga zelené s proužkem a nejstarší Antonida barvy „nezapomenutelného západu“. Všechny nosily vyčesané vlasy posypané moukou. Tváře měly nalíčené do kulata, obočí načerněné, dlaně červené.

Dříve ovšem nesměla Avdotja s děvčaty do jídelny ani vkročit: seděly ve svých komůrkách u okének nad ruční prací nebo se v létě na zahradě houpaly na houpačce. Jednou přijel car s opilou společností. Na prahu se hrozivýma očima rozhlédl po jídelně: „Kde jsou dcery? Už ať sedí u stolu...“ (Běželo se pro ně. Hrůza, zmatek, slzy. Přivedli ty tři hloupé husy celé bez sebe.) Car vzal každou za bradu: „Umíš tancovat...?“ (Jak by mohly umět! Děvčatům hanbou vyhrkly z očí slzy.) „Tak se naučíš...! Do masopustu ať umíte menuet, polonézu a čtverylku...“ Chytil knížete Romana za kabát a docela vážně jím zacloumal: „Zavedeš v domě politessu, rozumíš...!“

Posadili děvčata ke stolu a nutili je pít kořalku... A divná věc, ty nestoudnice pily... Za chvílku se začaly smát, jako by to bylo pro ně samozřejmé...

Musili tedy v domě zavést politessu. Kněžna Avdotja ve své hlouposti nad vším jen žasla, ale dcery jsou najednou drzé, domýšlivé a náročné. Chtějí hned to, hned ono. Vyšívání jim nevoní. Sedí od rána vyfintěné, baví se a pijí čaj nebo kávu.

Roman Borisovič vešel do jídelny. Podíval se po dcerách. Ty jenom kývly hlavami. Avdotja vstala a poklonila se: „Dobrý den, tatíčku...“ Antonida zasyčela na matku: „Sedněte si, Mutter...“ Roman Borisovič by si byl rád vypil na zahřátí pohárek zázvorové a zajedl kousíčkem česneku... Kořalku ještě jakž takž dají, ale česnek ne...

„Nemám dnes nějak chuť na kávu. Profouklo mne na schodech, či co... Matko, dej mi něco ostrého!“

„Tohle říkáte, Vater, každé ráno... Vodku...!“ řekla Antonida. „Když pak si už zvyknete...“

„Mlč, potvoro!“ vykřikl Roman Borisovič. „Nebo na tebe vezmu karabáč...“

Mladé kněžny ohrnuly nosy. Avdotja přinesla pohárek, podle starého obyčeje se poklonila a zašeptala: „Jen se napij, tatíčku, napij se, co hrdlo ráčí...“

Napil se a odfoukl si. Kousl do okurky, až mu lák kapal na kabát. Na stole ani kyselé zelí s brusinkami, ani sekané ryzce naložené v soli s cibulkami. Žvýkal malý pirožek – ví čert, čím plněný, a ptal se na syna:

„Kde je Miška?“

„Učí se aritmetice, tatíčku. Opravdu nevím, jestli to všecko jeho hlavička vydrží...“

Podobaná Olga, která se v politesse vyznala nejvíc, sešpulila rty a řekla:

„Miška je pořád jen samý mužik. Včera zase v konírně vyhrával na balalajku a mastil karty o šňupky do nosu.“

„Vždyť je to ještě dítě,“ povzdychla Avdot'ja.

Chvíli mlčeli; nejmladší Natalja, smíšek a neposeda, se naklonila k oknu (do oken vsadili nedávno místo slídy sklo):

„Ach, děvčata! Přijela návštěva...“

Dívky poplašeně vyskočily a začaly třepat zvednutými pažemi, aby jim zbělely ruce. Služky přiběhly sklízet ze stolu špinavé nádobí a prostírat ubrus. Majordom (dřívější šafář), starý bohabojný sluha, oholený a nastrojený jako o maškarádě, zabušil holí a ohlásil, že přijela bojarka Volkovová. Roman Borisovič se nechotně zvedl od stolu, musil přece galantně uvítat hosta, zamávat před sebou kloboukem a zamrskat nohama... A ke všemu ještě před kým se to kníže Bujnosov měl ohýbat! Téhle bojarce Volkovové se před sedmi roky říkalo Saňka a utírala si nos roztrhaným podolkem. Byla z nejchudší mužické chalupy. Její otec Ivaška Brovkin byl ubohý nevolnický sedlák. Měla by se až do smrti vrtět kolem ohniště. A vida, teď ji ohlašuje majordom. Přijela si v pozlaceném kočáře! Její muž požívá carovy přízně... (Volkov byl synovcem knížete Romana z druhého kolena.) Jejímu otci pomohl sám čert, vyškrábal se mezi kupce a teď' prý mu byly zadány všechny dodávky pro vojsko.

Majordom otevřel dveře (podle starého způsobu nizoučké a úzké); zašustily v nich růžově žluté šaty. S nadnášejícími se nahými rameny, lhostejně zdviženou krásnou tváří a sklopenými řasami vešla bojarka Volkovová. Uprostřed jídelny zůstala stát. Blýskla prsteny, vzala do prstů bohaté sukně s krajkami a našitými růžemi, vysunula nožku v atlasovém střevíčku s dvoupalcovým podpatkem a udělala poklonu podle všech pravidel francouzské etikety, aniž pokrčila koleno vysunuté nohy. Kývla napravo nalevo napudrovanou hlavou a pštrosími pery. Když byla s úklonou hotova, zvedla modré oči a s úsměvem ukázala zoubky:

„Bon jour, princesses!“

Děvčata Bujnosovova, která rovněž podřepla, hltala návštěvnici očima, Roman Borisovič uchopil klobouk, roztáhl ruce i nohy a pak

jím zamával. Pozvali bojarku ke stolu na kávu a začali se vyptávat na zdraví rodiny a přátel. Děvčata si prohlížela její šaty a účes.

„Ach, coiffure máte samozřejmě vyztuženou kosticí.“

„A nám do ní strkají proutí a hadříky!“

Saňka jim odpověděla:

„S coiffeury je teď hotová svízeľ; na celou Moskvu je jeden. O masopustu čekaly dámy i týden, a ty, které se daly učesat dřív, musily spát v křesle... Poprosila jsem tatínka, aby mi přivezl coiffeura z Amsterdamu.“

„Vyřid'ťe laskavě váženému Ivanu Artěmiči moji poklonu,“ řekl kníže. „Jak jde jeho tkalcovna? Pořád se chystám, že si ji prohlédnu. Je to nová, zajímavá věc...“

„Tatínek je ve Voroněži. A Vasja je teď ve Voroněži taky, u cara.“

„Slyšeli jsme, slyšeli, Alexandro Ivanovno.“

„Včera mi Vasja psal.“ Saňka strčila dva prsty za hluboce vystřiženou šněrovačku (Roman Borisovič zamrkal: co nevidět se ta ženská svleče docela) a vytáhla modré psaníčko. „Možná, že ho pošlou do Paříže...“

„Co píše?“ odkašlal si kníže. „Co píše o carovi?“

Saňka se svrastělým čelem dlouze rozbalovala psaníčko. Tváře a krk se jí zalily ruměncem. Zašeptala:

„Promiňte... Naučila jsem se číst teprve nedávno...“

Ukazujíc si prstem po silně naškrábaných řádcích s různými značkami, zkratkami a ocásky, začala číst a pomalu odříkávat slovo za slovem:

„Bud' zdráva, milá moje Sašenko, po mnoho let... U nás ve Voroněži je nového to, že budeme brzy spouštět na Don loďstvo a tím bude náš zdejší pobyt u konce... Nechci tě lekat, ale doslechl jsem se, že mne panovník chce poslat spolu s Andrejem Artamonovičem Matvejevem do Haagu a odtud do Paříže. Nevím, co si mám o tom myslet; je to daleko a mám z toho trochu strach. My jsme chvála-bohu všichni zdraví. Herr Piter ti posílá pozdravy, nedávno jsme na

tebe vzpomínali u večeře. Celé dny je v práci. Pracuje v loděnici jako prostý člověk. Sám kuje hřebíky a skoby, sám ucpává koudelí spáry. Ani holit se nemá čas, velice všecky pohání a mnoho lidí uštval. Ale loďstvo jsme postavili...”

Roman Borisovič ťukal nehty do stolu:

„Ano... Loďstvo, ovšem, ovšem... Sám kuje, sám ucpává spáry... Zřejmě neví, co se svou silou...”

Saňka dočetla. Otřela si lehce rty. Složila psaníčko a šup s ním za šněrovačku.

„Až se car o Velikonocích vrátí, vrhnu se mu k nohám... Chci do Paříže...”

Antonida, Olga a Natalja spráskly ruce: „Ach, och, ach!“ Kněžna Avdotja se pokřižovala: „Ty mne lekáš, moje milá, něco takového, do Paříže... Vždyť to tam musí být hrozné!”

Saňčiny modré oči ztemněly; přitiskla prsteny k hrudi:

„Já se v Moskvě tak nudím...! Já bych se tak ráda rozjela za hranice...! Carevna Praskovja Fjodorovna má u sebe jednoho Francouze, který vyučuje politesse – učí i mne. Ten vypravuje věci! (Kratince si vzdychla.) Každou noc se vidím ve snu, jak v malinové toaletě tancuju menuet, tancuju líp než všechny ostatní, hlava se mi točí, kavalíři se rozestupují a ke mně kráčí král Ludvík a podává mi růži... V Moskvě je teď taková nuda... Sláva bohu, že aspoň ty střelce odklidili, já mám z nebožtíků smrtelnou hrůzu...”

Bojarka Volkovová odjela. Roman Borisovič poseděl ještě chvíli u stolu a pak poručil zapřáhnout kryté saně, aby jel do služby do Dvorské kanceláře. Teď musili do služby všichni. Jako by bylo v Moskvě málo úředníků. Ještě i šlechtici aby skřípali brky. A car se celý zmazaný dehtem a páchnoucí tabákem ohání sekerou a pije s mužiky sprostou kořalku.

„Och, to je bída, to je nuda,” hekal kníže Roman Borisovič, když nasedal do saní...

U Spasské brány spatřil Roman Borisovič v hlubokém příkopu, v němž tu a tam z ledu trčely shnilé kůly, asi dvacet saní přikrytých rohožemi. Hubení koníci stáli smutně. Na svahu lenivě vyhrabával mužik železným sochorem přimrzlou mrtvolu střelce. Den byl pošmourný. Sníh ušmouraný. Přes Krásné náměstí se po zahnojené a vyježděné sanici vlekli vesničané se svěšenými hlavami. Hodiny na věži zaskřípěly a začaly chraptivě bít (kdysi odbíjely zvučně). Romanu Borisoviči bylo smutno.

Kryté saně vjely přes zchátralý most do Spasské brány. V Kremlu chodili lidé v čepicích jako na trhu... U sloupů ohryzaných od koní stojí prosté saně... Romanu Borisoviči se sevřelo srdce. Zpustlo to tu, nejsou zde už ty přejasně oči, které zářily tamhle v carském okýnku jako lampy ke slávě Třetího Říma. Jak je to smutné!

Roman Borisovič se zastavil u schodiště před kanceláří. Nebyl tam nikdo, kdo by knížeti pomohl ze saní. Vystoupil sám. S funěním se vydal vzhůru po krytém vnějším schodišti. Schody byly zanesené sněhem a poplivané. Shora se řítily nějací chlapi v nepotažených krátkých kožiších, div že knížete neporazili. Poslední, chlapík s prokvetlým plnovousem, po něm drže blýskl výbojnýma očima... Roman Borisovič se v polovině schodů zastavil a rozhořčeně zabušil holí:

„Smeknout! Smekat musíte!“

Křičel však do větru... Takový pořádek zavládl teď v Kremlu...

V nízkých místnostech kanceláře čoud z kamen, zápach, nezametené podlahy. U dlouhých stolů loket u lokte škrabou pery písáři. Narovnávací si hřbety, jeden se drbe na nečesané palici, druhý v podpaží. U malých stolků listují v sešitech mazaní škrabáci – každý páchne na verstu postními pirohy – a šmejdí prsty po stížnostech. Špinavými okny se line kalné světlo. Po oddělení se kolem stolů prochází přednosta s brýlemi na podobaném nose.

Roman Borisovič kráčel důstojně místnostmi z oddělení do oddělení. Práce bylo v Dvorské kanceláři plno a byly to věci spleťité: správa carské pokladny, zásobáren, zlatého a stříbrného nádobí, vybírání cel, kozácké a střelecké daně, poštovských poplatků a dávek z vesnic a měst, náležejících carovi. Vyznali se v tom jedině tajemník kanceláře a staří přednostové oddělení. Nově přidělení bojaři sedávali celý den v malé přetopené místnosti, mořili se v těsných německých šatech a hleděli kalnými okny na zpustlý carský palác, kde se kdysi procházivali v sobolích kožiších po schodišti k carské ložnici nebo po bojarském náměstíčku, mávali hedvábnými šátečky a rokovali o důležitých státních záležitostech.

Mnoho strašných věcí se odehrálo na tom náměstí. Tamhle po tom zchátralém, dnes zabeđeném schodišti utíkal podle ústního podání car Ivan Hrozný s opričníky do Alexandrovské osady, aby potom obrátil svou zuřivost a krutost proti vznešeným bojarským rodům. Stínal hlavy, upaloval na pekáčích, narážel na kůly, zabavoval dědičné statky. Ale bůh nakonec nedopustil zkázu bojarů. Vznešené rody se znovu pozvedly.

Tamhle v tom dřevěném paláci s měděnými kohouty na cibulovitě střeše se vrhl z okna prokletý Griška Otrepjev, další zhoubce přeslavného ruského bojarstva. Poušť zbyla z ruské země, spáleníště a lidské kosti na cestách, avšak bůh nedopustil a vznešené rody se znovu pozvedly.

Nyní se znovu přivalila bouře – za naše hříchy... „Achich ouvej,“ teskně hekali u oken bojaři v parné místnosti. Zřejmě je chtějí přemoci, když ne po dobrém, tedy po zlém. Oholili jim všem vousy, poručili jim všem sloužit, syny nastrkali do vojenských kabátů nebo poslali do ciziny... „Achich ouvej, bůh nás neopustí ani tentokrát...“

Když Roman Borisovič vešel do místnosti, viděl hned, že dnes zase přišlo něco shora. Starému knížeti Martynu Lykovovi se třásly babské tváře. Člen dumy šlechtic Ivan Jendogurov a stolník Lavrentij Sviňjin koktavě četli jakousi listinu. Občas zvedali hlavy, ale vypravili ze sebe jedině: „Ach, ach!“

„Kníže Romane, posad' se a poslyš,“ řekl div ne plačky kníže Martyn. „Co ted' s námi bude? Ted' nás bude hanobit a zneuctívát každý... Měli jsme jedinou ochranu, a nyní nám berou i tu!“

Jendogurov a Sviňjin začali od počátku slabikovat carovo nařízení. Stálo v něm, že jeho, cara a velkého knížete atd. atd., neustále obtěžují knížata, bojaři, dumní a moskevští šlechtici stížnostmi na urážky. „Toho a toho dne došla jemu, carovi atd., od knížete Martyna, syna knížete Grigorjeva Lykova, stížnost, že mu nadával a že ho zneuctil na schodišti k carským ložnicím poručík Preobraženského pluku Oleška Brovkin... Když šel řečený poručík po schodišti, křičel na něho, to jest na knížete Martyna: ‚Co na mne civíš jako zvíře, já ted' už nejsem tvůj nevolník; dříve jsi byl kníže, ale dneska? Báchorka...“

„Je to kluk, syn mužika, holomek,“ třásly se tváře knížeti Martynovi, „křičel na mě ještě hůř, ale já to tenkrát v zlosti zapomněl...“

„A co na tebe tenkrát křičel, kníže Martyne?“ zeptal se Roman Borisovič.

„No co, co... Křičel a slyšelo to plno lidí: ‚Martynák – opičák plešatý...““

„Ale ne, taková urážka,“ zavrtěl hlavou Roman Borisovič. „A není to syn Ivana Artěmiče, ten Oleška?“

„Čert ví, čím je to syn...“

„Aby nebyl nadále v takové pro stát těžké době obtěžován,“ četli dál Jendogurov a Sviňjin, „nařídil car a veliký kníže atd. vymáhat na stěžovateli knížeti Martynovi za obtěžování a dělání mrzutostí deset rublů a tyto peníze rozdělit žebrákům a další stížnosti na urážky zakázat...“

Když dočetli, ohrnuli nosy. Kníže Martyn znovu vzplanul:

„Báchorka! Jen si na mne sáhni, jakápak já jsem báchorka? Náš rod pochází od knížete Lyčka! V třináctém století se kníže Lyčko vydal s třemi tisíci kopiníků na pochod z uherské země. A z tohoto Lyčky pocházejí Lykovové, knížata Brjuchatí, Taratuchinové, Suponěvové a od nejmladšího syna Bujnosovové...“

„Lžeš! Vykládáš opravdovou báchorku, kníže Martyne!“ Roman Borisovič se na lavici otočil celým tělem, stáhl obočí a blýskl očima (ech, nebýt těch oholených tváří a trochu křivých holých úst, byl by kníže Roman skutečně strašlivý). „Bujnosovové seděli od pradávna výš než Lykovové. Náš rod se jmenuje po černigovských sídelních knížatech. Ale vy, Lykovové, jste se zapsali do seznamu šlechtických rodů sami za Ivana Hrozného... Leda čert viděl knížete Lyčka, jak se vydal na pochod z uherské země...“

Kníže Martyn začal koulet očima, váčky pod očima se mu zachvěly a tvář s ženským horním rtem se zatřásla jako při pláči:

„Bujnosovové! Copak vám nedaroval vaše dědičné statky ten tušinský podvodník v táboře u Tušina?“

Obě knížata vyskočila z lavice a začala se navzájem měřit od hlavy k patě. A bylo by z toho bývalo veliké lání a nadávání, nezasáhnout Jendogurov a Sviňjin. Domluvili jim, ukonejšili je. Knížata si utřela šátky čela a krky a sedla každý na jinou lavici.

Pro ukrácení dlouhé chvíle vypravoval člen dumy Jendogurov, o čem žvaní v carské dumě bojaři, kteří teď chudáci jen bezmocně rozhazují rukama; car se svými rádci ve Voroněži zná jen jedno – peníze a zase peníze. Vybral si za rádce naše a cizí kupce, všelijaké chámy pochybného původu, tesaře, kováře, námořníky, kluky, kterým měl kat už dávno natrhnout chřípí. A jejich zločinné rady car poslouchá. Pravá carova дума je ve Voroněži. Tam se sypou ze všech měst žaloby řemeslníků a drobných kupců, kteří našli svého pána... Jeden člověk z poselstva Prokopije Voznicyna psal z Karlovic do Moskvy, že si Turci z voroněžského loďstva tropí smích, protože prý nedopluje dál než do ústí Donu a tam celé uvízne na mělčinách.

„Ach bože, měli bychom žít v míru, proč máme ty Turky dráždit,“ řekl mírumilovný Lavrentij Sviňjin. (Vzali mu tři syny k vojsku a čtvrtého k námořníkům. Starci se stýskalo.)

„Jak to v míru?“ vykřikl Roman Borisovič a hrozivě na něho vypouklil oči. „Předně by ses ty, Lavrentiji, neměl vzhledem ke svému rodu míchat do řeči dřív než ostatní... (Plácl se do stehna.) Jak máme žít s Turky a Tatary v míru? Nač jsme tedy posílali dvakrát knížete Golicyna na Krym?“

Kníže Martyn s očima upřenýma na kamna opáčil:

„Každý nemá statky za Voroněží a Rjazaní.“

Romanu Borisoviči se zachvělo chřípí, ale pohrdlivě to přešel:

„V Amsterdamu platí za pud polské pšenice gulden. A ve Francii ještě víc. Polští páni nevědí, co s penězi. Zeptejte se Ivana Artěmiče Brovkina, ten vám poví, kde leží peníze... A já jsem prodal loňské obilí s velikou námahou vinopalnám za tři a půl kopejky pud... Vždyť je to k zlosti, na jedné straně mám řeku Voronu, na druhé straně Don, mohl bych svou pšeničku posílat po moři... Byla by to veliká věc, kdyby nám bůh dal porazit tureckého sultána... A ty bys chtěl mír...! Potřebovali bychom aspoň jediné městečko u moře, třeba jen takovou Kerč... A kromě toho, cožpak nemáme my, Třetí Řím, povinnost starat se o boží hrob? Nebo jsme už docela ztratili svědomí?“

„Ne, sultána neporazíme. Zbytečně se kasáme,“ řekl s ulehčením kníže Martyn. „A že máme u nás obilí dosyta, za to buď bohu chvála. Aspoň neumřeme hlady. Jen nesmíme honem honem přišívat dcerám na sukně vlečky a zavádět doma politessu...“

Po chvilce mlčení, za kterého se díval mezi roztaženými koleny na suk v podlaze, se Roman Borisovič zeptal:

„No dobře... A kdo přišívá dcerám vlečky na sukně?“

„To dá rozum, že takové hlupáky, co v německé osadě kupují kávu za dva nebo i tři čtvrtubly, že takové žádný mužik neuživí...“ Kníže Martyn se díval na kamna a ochablá brada se mu třásla; zřejmě se chtěl znovu hádat...

Dveře se prudce rozletěly. Do horka místnosti vběhl z mrazu ruměný důstojník s kulatým obličejem a zvednutým nosem; na

rozcuchané paruce měl až na uši naražený malý třírohák. Jeho těžké jezdecké boty a zelený kabátec s širokými červenými výložkami byly plné sněhu. Zřejmě se hnal přes celou Moskvu tryskem.

Když kníže Martyn spatřil důstojníka, začal otvírat ústa, až je otevřel docela: do dveří vrazil chlapík, který ho urazil, poručík Preobraženského pluku Alexej Brovkin, jeden z carových oblíbenců.

„Bojaři, nechte všeho... (Pospíchající Aljoška ani nepustil otevřené dveře.) Franz Jakovlevič umírá...“

Zatřepal parukou, drže (jako všichni ti Petrovi neurození odchovanci) blýskl očima a hnal se s klapajícími podpatky a zvonícími ostruhami po shnilé podlaze kanceláří. Plešatí přednostové oddělení ho sledovali kosými pohledy: „Taky bys mohl chodit tišeji, drzoune, nejsi v konírně.“

5

Týden před tím hodoval Franz Jakovlevič Lefort ve svém paláci s dánským a braniborským vyslancem. Nastala obleva, kapalo ze střech. V malém sále bylo horko. Franz Jakovlevič seděl zády k plápolajícím polenům v krbu a se zanícením hovořil o velkých plánech. Rozpaloval se víc a víc, zvedal pohár z kokosového ořechu a připíjel na bratrský spolek cara Petra s králem dánským a kurfiřtem braniborským. Pod okny rachotilo dvanáct děl s ostře zelenými lafetami (kdykoli majordom u okna zamával šátkem). Kotouče bílého kouře ze střelného prachu zakrývaly slunečné nebe.

Lefort se zakláněl na pozlaceném křesílku, otvíral do široka oči a prstence paruky se mu lepily na pobledlou tvář:

„Podél našich velkých řek šumí lesy stožárového dříví... Pouhými rybami bychom nakrmili celý křesťanský svět. Osejeme lnem a konopím třeba tisíce verst. A co Divoké pole, co jižní stepi, kde se v trávě skryje jezdec i s koněm! Vyženeme odtud Tatary a pak

budeme mít dobytka jako hvězd na nebi. Že potřebujeme železo? Kam vkročíme, tam je ruda. Na Uralu jsou jí celé hory. Čím nás mohou překvapit evropské země? Že máte manufaktury? Pozveme si Angličany, Holanďany. Přidržíme k tomu naše lidi. Ani se neohlédnete a budeme mít nejrůznější manufaktury taky. Vzděláme prostý lid ve vědách a umění. Kupce a průmyslníky pozvedneme, jak se jim ani nesnilo.“

Tak hovořil opilý Lefort s přiopilými vyslanci. Z vína a jeho řečí se jim točila hlava. V sále bylo dusno. Lefort poručil majordomovi otevřít obě okna a s rozkoší vtahoval chřípím chladný vzduch oblevy. Až do západu slunce vyprazdňoval pohár za pohárem na zdar velkých plánů. Večer jel k polskému vyslanci a tam tančil a pil do rána.

Druhého dne se cítil Franz Jakovlevič nezvykle unaven. Navlékl si zaječí kožíšek, ovázal si hlavu šátkem a přikázal, aby k němu nikoho nepouštěli. Začal psát Petrovi, ale i to bylo nad jeho síly; roztřásala ho zima, třebaže seděl u kamen zachumlán do kožíšku. Povolali lékaře, Itala Pollicola. Ten přičichl k moči a hlenu, mlaskl jazykem a poškrabal se na nose. Dali admirálovi projímadlo a pustili mu žilou. Nepomohlo to. V noci dostal Franz Jakovlevič silnou horečku a upadl do bezvědomí.

Pastor Strumpf se s námahou prodíral velkým sálem. Lefortův palác hučel hosty – sjela se tam celá Moskva. Bouchaly dveře, táhlo. Sluhové, někteří už opilí, bezhlavě pobíhali. Ve dveřích do manžellovy ložnice uvítala pastora Lefortova žena Jelizaveta Francevna s rudými skvrnami na zvadlé tváři a unylým, uplakaným nosem. Její malinové šaty byly jen tak tak zašněrované, zpod paruky vykukovaly řidounké prameny vlasů. Admirálka byla k smrti vylekána, když viděla příjíždět tolik významných lidí. Rusky takřka nedovedla, celý život strávila v zadních místnostech. Natahovala sepaté ruce k pastorově hrudi a šeptala německy:

„Co mám dělat? Tolik hostů... Pane pastore, porad'te mi, nemám jim snad podat nějaký lehký zákusek? Všechno služebnictvo je jako pomatené, nikdo mne neposlouchá. Klíče od spíží má pod polštářem ubohý Franz. (Z admirálčiných bleděžlutých očí se vyhrnuly slzy; tápavě si sáhla za živůtek, vytáhla z něho mokrý kapesník a zabořila se do něho.) Pane pastore, bojím se jít do sálu, ztratím hned hlavu... Co si počnu, pane pastore...?“

Pastor řekl admirálce hlubokým hlasem, který odpovídal takovým událostem, několik slov útěchy. Přejel si dlaní po tváři vyholené do modra, setřel z ní pozemské starosti a vešel do ložnice.

Lefort ležel na široké rozházené posteli. Horní polovina jeho těla byla podložena poduškami. Vpadlá tvář a vysoké čelo byly zarostlé. Oddychoval rychle, hvízdalo mu v prsou a jeho žluté klíční kosti se zdvíhaly, jako by se snažil znovu strčit hlavu do života jako do chomoutu. Otevřená ústa mu horečkou okorala. Živé byly jen černé, nehybné oči.

Lékař Pollicolo odvedl pastora Strumpfa stranou, přimhouřil významně oči a sražil tváře:

„Věny, kterými je, jak učí naše věda, duše spojena s tělem,“ řekl, „jsou v případě pana admirála naplněny takovým množstvím hleny, že duše protéká k tělu stále užšími kanálky, a nutno čekat, že je tento hlen uzavře úplně.“

Pastor Strumpf usedl tiše u hlavy umírajícího. Lefort se před chvílí probral z blouznění a bezvědomí a byl zřejmě něčím znepokojen. Když zaslechl své jméno, s námahou obrátil oči k pastorovi a pak se znovu zadíval do krbu, kde doutnalo vlhké poleno. Nad ozdobnými závity krbu ležel bůh moře Neptun s trojzubcem a pod jeho loktem vytékala ze zlaté nádoby zlatá voda, rozlévající se ve zlatých závitech. Uprostřed v černém otvoru hořelo poleno.

Strumpf, který se snažil připoutat admirálův pohled ke krucifixu, mluvil o naději na věčnou spásu, jež není odepřena žádnému ze smrtelníků... Lefort něco nesrozumitelně zamumlal. Strumpf se nahnul k jeho fialovým rtům. Rychle oddychující Lefort zašeptal:

„Nemluv mnoho...“

Pastor přesto splnil svoji povinnost: dal umírajícímu rozhřešení a Večeři Páně. Když odešel, zvedl se Lefort na loktech. Pochopili, že chce majordoma. Běželi pro něho a našli staříka, jak pláče v kuchyni. Opuchlý od slz, na hlavě klobouk s pštrosími pery, v ruce hůl, stanul v nohách postele. Franz Jakovlevič mu řekl:

„Zavolej hudebníky... Přátele... Poháry...“

Po špičkách vešli hudebníci, neustrojení, jak kdo byl. Přinesli poháry s vínem. Hudebníci obklopili postel, přiložili k ústům rohy a pak se z šedesáti rohů – stříbrných, mosazných a dřevěných – ozvala rozkošná taneční melodie menuetu.

Smrtelně bledý Lefort se zabořil rameny do polštáře. Spánky měl propadlé jako kůň. Oči však neuhasitelně plály. Podali mu pohár, ale on už neměl sílu zvednout ruku a víno se mu rozlilo na prsa. Za hudby upadl znovu do bezvědomí. Jeho oči přestaly vidět.

Lefort zemřel. V Moskvě nevěděli, co dělat radostí. Teď je konec cizácké moci, konec kukujské osadě. Zdechl prokletý rádce. Všichni to přece věděli a viděli, že cara Petra opájel čarovnými bylinami – ale nikdo nesměl ani muknout. Stihl ho trest za slzy střelců. Lefortův palác, to Antikristovo hnízdo, zpustne navždy...

Kolovaly pověsti, že Lefort na smrtelné posteli poručil hudebníkům hrát, bláznům skákat, tanečnicím tancovat a pak se zdvihl z postele sám, zelený jako mrtvola, a začal poskakovat... A na půdě paláce se jaly výt a skučet nečisté síly...

Sedm dní jezdili bojaři a nejrůznější hodnostáři k admirálově rakvi. S tajenou radostí i hrůzou vstupovali do patrového sálu. Uprostřed něho se na pódiu zdvíhala rakev, do poloviny přikrytá černým hedvábným pláštěm. Čtyři důstojníci s tasenými kordy stáli u rakve, čtyři dole u pódia. Vdova v smutku seděla před pódiem na skládací židli.

Bojaři vystupovali na pódium a s odvrácenými nosy a ústy – aby se neposkvrnili – se dotýkali tváří modré ruky ďáblova admirála.

Nato přistupovali k vdově, hluboce se jí uklonili, až se prsty dotkli podlahy, a zmizeli...

Osmého dne přijel z Voroněže Petr; uštvál cestou několik přípreží. Jeho kryté kožené saně, tažené šestispřežím, se přehnaly Moskvou a vjely přímo do dvora Lefortova paláce. Různobarevným koním se namáhavě zvedaly mokré boky. Z vnitřku saní se vysunula ruka a tápala po řemeni, aby jej odepjala.

Z paláce právě vycházela Alexandra Ivanovna Volkovová; na schodišti nebyl kromě ní nikdo. Když Saňka spatřila koně, domnívala se, že přijel nějaký neurozený člověk. Rozčilila se, že se postavil do cesty jejímu kočáru. „Uхни s těmi herkami, slyšíš, copak ses musil postavit rovnou do cesty,“ řekla carovu kočímu.

Vysunutá ruka, která nemohla najít přezku, utrhla zlostně řemen pokrývky a ze saní vystoupil muž v sametové čapce se štítkem a klapkami na uši, v šedém soukenném kožichu z berana a ve válenkách. Když se postavil, byl tak vysoký, že Saňka musela zaklonit hlavu, aby se na něho mohla podívat... Spatřila vpadlou kulatou tvář, opuchlé oči, tmavé trčící knírky. Propána, car!

Petr si protahoval jednu po druhé naběhlé nohy, jeho obočí se stáhlo. Poznal dívku, které dělal starosvata, a u jeho malých úst se objevila vráska, jako by se pokoušel o úsměv. Řekl hluše:

„Takové neštěstí...“

A zamířil do paláce, mávaje rukávy kožichu. Saňka za ním.

Když vdova spatřila cara, strnula na židli. Pak vyskočila. Chtěla mu padnout k nohám. Petr ji objal a přitiskl k sobě; přes její hlavu se díval na rakev. Přiběhli sluhové. Svlékli mu kožich. Petr kráčel nemotorně ve válenkách se rozloučit. Dlouho stál s rukou na kraji rakve. Potom se naklonil a políbil pásku s obrazy svatých, čelo a ruce milovaného přítele. Ramena se mu pod zeleným kabátcem začala třást, krk se mu natáhl.

Sañce, hledící na jeho záda, se oči naplnily slzami; zabořila žensky tvář do dlaní a tiše, slabě naříkala. Tak jí to bylo líto, tak jí bylo

najednou něčeho líto... Sestoupil z pódia a popotahoval jako dítě. Před Saňkou se zastavil. Žalostně kývla hlavou.

„Takového přítele už mít nebudu,“ řekl. (Zakryl si oči a zatřepal tmavými kučeravými vlasy, které cestou zplihly.) „Sdíleli jsme spolu radosti i strasti. Byli jsme jedno srdce, jedna mysl...“ Najednou odtrhl ruce, slzy mu vyschly, naježil se jako kocour. Do sálu vešlo asi deset horlivě se křížujících bojarů.

Podle hodnosti – nejstarší vpředu – přistoupili důstojně k Petrovi, poklekli a opření dlaněmi o podlahu bili čelem do dubových parket.

Petr ani jednoho z nich nepozvedl, ani jednoho neobjal, ba ani jim nepokynul, jen stál, cizí, pyšný. Chřípí jeho krátkého nosu se vzdouvalo.

„Máte radost, máte radost, vidím!“ řekl nesrozumitelně a vyběhl z paláce k saním.

6

Na podzim byl postaven v německé osadě vedle luteránského kostela cihlový dům podle holandského vzoru s osmi okny do ulice. Vystavěla jej s velikým spěchem během dvou měsíců Dvorská kancelář. Do domu se nastěhovala Anna Ivanovna Monsová s matkou a mladším bratrem Vilémem.

Do tohoto domu jezdíval car docela veřejně a často v něm zůstával na noc. Na Kukuji (a také v Moskvě) se mu proto říkalo carevnin palác. Anna Ivanovna začala vést velký dům – měla majordoma, sluhy v livrejích, v konírnách dvě spřežení drahých polských koní a kočáry pro každou příležitost.

K Monsovům si už člověk nemohl zajít jako dřív do osvětlené osterie na džbánek piva. „Che, che,“ vzpomínali Němci, „jakpak je to dávno, co modrooká Ännchen v čistounké zástěrce roznášela po stolech džbánky a červenala se jako šípková růže, když ji některý

dobromyslný host popleskal po dívčím zadečku a řekl: „No tak, rybko, usrkní tu pěnu, tobě kvítečky, mně pivo...“

Ted' chodili k Monsovům z kukujské osady jen úctyhodní kupci a řemeslníci, a to jenom na pozvání v neděli na oběd. I tito hosté žertovali, pravda, ale slušně. Po pravici Ännchen sedával vždy pastor Strumpf. Rád vyprávěl zábavné a poučné příběhy z římských dějin. Krevnatí hosté zamyšleně pohupovali džbánky s pivem a zdvořile vzdychali nad pomíjejícíostí života. Anna Ivanovna dbala v domě obzvláště o slušné způsoby.

Během posledních let rozkvetla do krásy: v její chůzi byla důstojnost, v jejím pohledu byl mír, mravnost a smutek. Ať jí říkají, co říkají, ať se klanějí za jejím skleněným kočárem, jak chtějí nízko, car k ní jezdil jedině spávat. A co dál? Pozemková kancelář darovala Anně Ivanovně několik vesniček. Na plesy se mohla zdobit skvosty ne hůř než ostatní a na prsa si zavěšovala portrét Petra Alexejeviče, veliký jako miska a zdobený diamanty. Neměla v ničem nouzi, nemusila si nic odříkat. Dál se však nic nedělo.

Čas plynul. Petr meškal stále víc ve Voroněži nebo se hnal na poštovských koních od jižního moře k severnímu. Anna Ivanovna mu posílala psaníčka, a kdykoli se naskytlá příležitost, také pár citronů a pomerančů (které si opatřila z Rigy), kardamomové klobásky a bylinkové likéry. Ale jak dlouho si člověk udrží milence psaníčky a dárky? Co když ho zláká, co když se mu do srdce vetře nějaká ženská? Celé noci se bez spánku převalovala v peřinách. Bylo to všechno tak vratké, tak spleťité, tak dvojznačné! Kolem dokola samí nepřátelé, čekající jen na to, až Monsová klopýtne.

I její nejbližší přítel Lefort, kdykoliv Anna Ivanovna zavedla oklikami řeč na to, jak dlouho ještě bude Petr žít tak nespořádaně a mládenecky, se vždycky neurčitě usmál a jemně štípl Ännchen do tváře: „Trpělivost nese růže...“ Ach, nikdo jí nerozuměl: Anna Ivanovna netoužila po carském trůnu, netoužila po moci, vždyť moc je tak nepokojná a nejistá věc... Ne, toužila jenom po jistotě, po čistotě, po slušnosti...

Zbýval jediný prostředek – čáry a kouzla. Na matčinu radu vyklouzla jednou Anna Ivanovna z postele od pevně spícího Petra a zašila mu do kabátce hadřík se svou krví...

Petr odjel do Voroněže, kabátec nechal v Preobraženském a od těch dob jej už neoblékl. Stará Monsová vodila do zadních pokojů baby kouzelnice. Ale prozradit, komu mají učarovat, to se bála jak matka, tak dcera. Za čarodějství napínal cézarský kníže Romodanovskij na skřípec.

Ach, kdyby se tak teď do Anny Ivanovny zamiloval nějaký prostý člověk (s menším jméním), dala by snad za poklidný život všechno. Mít čistounký domek, třebaš bez majordoma, kde se odráží od navoskované podlahy slunce, kde v oknech příjemně voní jasmíny, kde se z kuchyně nese vůně pražené kávy, kde na kostele cinká zvon rozsévající klid, zatím co kolem chodí ctihodní lidé a s úctou zdraví Annu Ivanovnu, jež sedí s ruční prací u okna...

Lefortovou smrtí jako by dolehl na hlavu Anny Ivanovny černý mrak. Plakala těch sedm dní (do Piterova příjezdu) tolik, že stará Monsová dala zavolat lékaře Pollicola. Ten předepsal klystýr a projímadlo, aby odešly nadbytečné hleny, jež se objevily v krvi následkem zármutku. Anna Monsová – sama dobře nechápala proč – očekávala Piterův příjezd s hrůzou. Vzpomněla si na jeho popelavý obličej s tváří napuchlou od bolavého zubu, když seděl u Leforta po té nejhrůznější popravě střelců. V jeho rozšířených očích ustydl hněv. Ruce, červené od mrazu, ležely před prázdným talířem. Nejedl, neposlouchal žerty kolem stolu. (Žertovali tehdy a zuby jim přitom drkotaly.) Nedívaje se na nikoho, začal nesrozumitelně hovořit:

„Nejsou jich čtyři pluky, ale legie... Když kladli hlavy na špalky, křižovali se všichni dvěma prsty... Za staré časy, za žebrácký život... Za to, aby chodili nazí a pomatení... Zarytci! Ne Azovem, Moskvou se mělo začít!“

Ještě dnes se Anna Ivanovna chvěla, když si vzpomněla na Pitera z té doby. Cítila, jak ji ten mučivý člověk vleče od tichého okna do

drsného neklidu... Proč? Není to přece jen Antikrist, jak si šuškájí Rusové? Večer v pokojném světle voskovice lomila Anna Ivanovna na lůžku rukama a zoufale plakala:

„Mami, mami, co si jen počnu? Já ho nemiluji. Je vždycky celý netrpělivý... A já jsem jako mrtvá... Možná, že by bylo líp, kdybych ležela v rakvi jako ubohý Franz.“

Neupravená, s opuchlými víčky, spatřila ráno znenadání oknem, jak se za plotem na vyježděné ulici zastavily carovy saně. Tentokrát nezačala starostlivě pobíhat; ať ji vidí, jak je, v čepci a vlněné šále. Také Petr ji zahlédl okýnkem, když šel zahrádkou, a bez úsměvu kývl. V předsíni si otřel o kobereček nohy. Střízlivý, mírný.

„Dobrý den, Anuško,“ řekl měkce. Políbil ji na čelo. „Osiřeli jsme.“ Sedl si u stěny vedle visacích hodin, na jejichž kyvadle se pomalu houpala smějící se tvář z mědi. Mluvil polohlasně, jako by se divil, že smrt udělala takovou hloupou chybu. „Franz, Franz... Byl jsi špatný admirál, ale stál jsi za celé loďstvo. Takové neštěstí, takové neštěstí, Anuško... Vzpomínáš, jak mě po prvé přivedl k tobě – tys byla ještě děvčátko a bála ses, že ti polámu hrací skříňku... Toho nám smrt neměla brát... Franz není! Člověk tomu nemůže uvěřit...“

Anna Ivanovna poslouchala, zabalená až po oči do vlněné šály. Nebyla na to připravena, nevěděla, co odpovědět. Pod šálou jí tekly slzy. Za dveřmi opatrně cinkali nádobím. Vzlykla nosem, plným slz, a zamumlala, že Franzovi je teď jistě u Pána Boha dobře. Petr se na ni podivně podíval...

„Piter, vy jste od příjezdu nic nejedl, zůstaňte, prosím, a snězte něco. Máme dnes právě opékané klobásky, které máte tak rád...“

S lítostí viděla, že ho ani klobásky nezlákaly. Sedla si k němu, vzala ho za ruku páchnoucí po ovčím kožichu a začala ji líbat. Petr ji druhou rukou pohladil po vlasech pod čepečkem:

„Večer přijedu na hodinku... Tak už dost, už dost, celou ruku jsi mi zmáčela... Jdi a přines mi klobásku a sklenku vodky... Jdi, jdi... Mám dnes mnoho práce...“

Lefort byl pochován s velikou slávou. V průvodu šly tři pluky se skloněnými prapory a s děly. Za pohřebním vozem (taženým šestnácti vraníky) nesli na poduškách admirálův klobouk, kord a ostruhy. Jezdec v černém brnění a s černými pery držel v ruce pochodeň obrácenou k zemi. Následovali vyslanci a diplomatictí zástupci v smutečním. Za nimi bojaři, okolníci, dumní a moskevští šlechtici, dobrých tisíc lidí. Vojenští trubači troubili, bubny pomalu vířily. Petr kráčel vpředu s první rotou preobraženců.

Někteří bojaři, když viděli, že car není nablízku, dali se do klusu a ponenáhlu předhonili vyslance, aby byli v průvodu první. Vyslanci krčili rameny a šeptali si mezi sebou. U hřbitova byli odstrčeni úplně. Roman Borisovič Bujnosov a nesmírný hlupák kníže Stěpan Běloselskij šli přímo u kol a drželi se pohřebního vozu. Mnozí Rusové byli podnapilí. Protože přišli k vynášení ostatků, sotva se rozednilo, kručelo jim v bříše, a tak nečekali na smuteční hostinu a sběhli se kolem stolů s mísami studených zákusků, kde pojedli a popili.

Když byla rakev postavena na zmrzlou hlínu, vyházenou z jámy, přikročil k ní chvatně Petr. Rozhlédl se po oholených a najednou rozpačitých tvářích bojarů a zašklebil se tak zle, že se někteří začali schovávat jeden za druhého. Kývl na tlustého Lva Kirilloviče:

„Proč se protlačili před vyslance? Kdo jim to dovolil?“

„Já už jsem jim vyčinil, já už jsem jim vynadal, ale neposlechli,“ odpověděl tiše Lev Kirillovič.

„Psi! (A pak znovu hlasitěji.) To nejsou lidé, to jsou psi!“ Trhl šíjí, hodil hlavou a škulb nohou v jezdecké botě. Vyslanci a diplomatictí zástupci se protlačili rozestupujícím se davem bojarů k hrobu, kde stál u otevřené rakve car v soukenném kabátku, zkrehlý, všem cizí, sám. Všichni se strachem hleděli, co ještě vyvede. Zarazil do země kord, poklekl a přitiskl se tváří k tomu, co zůstalo z moudrého

přítele, milovníka dobrodružství, světáka, pijáka a věrného druha. Potom vstal a zlostně si utřel oči.

„Zatlučte rakev... Spusťte ji...“

Bubny zavířily, prapory se sklonily, děla vystřelila a rozvířila bílé kotouče kouře. Jednomu dělostřelci, který se zakoukal a včas neuskočil, utrhł výstřel hlavu. V Moskvě se toho dne říkalo:

„Jednoho čerta pochovali, ale druhý tu zůstal, zřejmě ještě zahubil málo lidí.“

8

Drobní kupci a řemeslníci nechávali saně za vraty a s čapkou v ruce se ubírali do Preobraženského paláce po dlouhém krytém schodišti, které začínalo skoro v polovině nádvoří. „Hosté“ a kupci obchodnického cechu přijížděli v trojkách nebo saních, přikrytých koberci, a šli bez ostychu dál v lišících a veverčích kožiších potažených hamburským sukнем. Zchátralá síň byla špatně vytopená. Směle si prohlíželi prosedlý a děravý strop a jasně červený, moly rozežraný potah lavic a dveří a říkali:

„Valná tahle síň zrovna není... Je vidět, že se o ni starali bojaři. Škoda, přeškoda...“

Kupci sem byli svoláni narychlo podle jmenných seznamů. Někteří nepřišli ze strachu, že by musili jít z nikoniánského nádobí a kouřit tabák. Tušili, proč je car pozval do paláce. Nedávno přečetl tajemník dumy na Krásném náměstí za víření bubnů velké nařízení: „Vešlo carovi v známost, že hostům a obchodníkům kupeckého cechu, jakož i všem předměstským kramářům a lidu řemeslnému způsobují vojvodové, soudy a lidé všech hodností při rozličných úředních jednáních v jejich obchodech a všelikých řemeslech *veliké škody a ztráty*... I rozhodl proto car o nich milostivě takto: veškeré trestní a soudní věci a stížnosti, jakož i obchodní záležitosti a vybírání státních důchodů

necht' spravují *jejich vlastní starší a za starší necht' si volí* každého roku ze svých řad a podle svého uvážení muže pečlivé a spravedlivé. A z těchto starších necht' je vždy jeden po dobu jednoho měsíce první a zasedá jako prezident..." Ve městech, na předměstích a v osadách si měli zvolit podle svého uvážení z řad řádných a spravedlivých lidí zemské starší, kteří by soudili, trestali a vybírali berně, a celní a krčemní starší, kteří by vybírali cla a zisky carských hospod. Starší necht' se *radí a spravují* obchodní i daňové záležitosti ve zvláštní Komoře starších, a tato komora necht' se obrací se spornými případy a stížnostmi nikoli na kanceláře, nýbrž přímo k carovi.

Komoře starších byla odevzdána v Kremlu poblíž chrámu Jana Křtitele budova starého carského paláce i se sklepy, kde bylo možno uložit pokladnici.

Na takovou čestnou věc moskevští kupci nelitovali peněz (jak je to dávno, co chodili po Kremlu s čapkou v ruce a ještě se strachem, a teď tam zasedají); pokryli sešlý palác novou střechou, která svítila jako stříbro, dali jej zvenčí i zevnitř vymalovat a vsadili okna ne už se slídou, ale se sklem. Ke sklepům postavili vlastní stráž.

Za to, že byli zbaveni svévole vojvodů a křivd úřadů, musili nyní kupci platit dvakrát tak velkou daň než dřív. Pro státní pokladnu to byl zjevný zisk. Ale pro kupectvo? Těžko říci...

Je pravda, všichni ti vojvodové, úředníci i úředníčkové nedovolili člověku žít: byli chamtiví jako vlci, a když si člověk nedal pozor, zakroutili mu krkem; v Moskvě ho začali vláčet po soudech, až s něho stáhli poslední košili, a v ostatních městech a městečkách ho zase umlátili na vojvodském dvoře. To všechno je pravda...

Avšak mnozí – samozřejmě jen ti chytřejší – si dovedli dát pozor a nežilo se jim špatně: vojvodu uctili nějakým rublíkem, podtajemníkovi poslali trochu cukru, kousek sukna nebo nějakou ryбку, přednostu pozvali ochutnat, čím bůh požehnal. U některého boháče se nedoví ani sám ďábel, natož vojvoda nebo úředník, kolik má zboží a peněz. Pravda, takoví orli, jako na příklad Mitrofan Šorin, první

kupec velkoobchodnického cechu, nebo Alexej Svešnikov, ti těžko něco zakryjí, vždyť k nim jezdí do domu sám metropolita. Rádi zaplatí třeba i trojnásobnou daň do Komory starších, protože tím získávají úctu, moc a pořádek. Ale řekněme takový Vaska Revjakin starší! Sedí a utírá si oči v železářském krámku, kde je zboží sotva za tři altyny. A přitom říkají lidé, kteří o tom něco vědí, že má dobře tři tisíce nevolníků. Bylo málo nejen mužiků nebo kramářů, ale i kupců, kteří by mu nedlužili na vysoký úrok. A nebylo města, nebylo městečka, kde by Revjakin neměl železářský sklad a obchod, ale to všechno bylo zapsáno na jména příbuzných nebo příručích. Žádnými prostředky se nedal chytit: byl hladký a kluzký jako úhoř. Pro něho byla Komora starších zkázou – před vlastními lidmi neschováš nic.

Kupci čekali na carův příchod, bohatí vsedě na lavicích, méně zámožní vstoje. Uvažovali: tatíček car zřejmě potřebuje penízky a chce si s námi od srdce pohovořit. Měl to udělat už dávno... Ti, kteří zde byli po prvé, hleděli nikoli bez obavy na dveře pomalované lvy a ptáky, které vedly k místu, kde stával trůn (zůstal tam po něm jen baldachýn).

Petr vešel znenadání postranními dvířky – měl na sobě holandské šaty, byl červený, zřejmě si přihnul. „Vítejte, vítejte,“ opakoval dobrácky, některým podal ruku, jiné klepl do zad nebo ťukl do hlavy. S carem přišlo několik lidí: Mitrofan Šorin a Alexej Svešnikov (v uherských kabátcích), vážní a důležití bratři Osip a Fjodor Baženinovi s nakroucenými kníry a v cizozemských soukenných šatech, úzkých v ramenou, maličká a důstojný zbohatlík Ivan Artěmič Brovkin s hladce oholenou tváří a temně hnědou parukou až k pupku, přísný tajemník dumy Ljubim Domnin a jakýsi neznámý člověk, podle obleku prostý řemeslník, s cikánskou bradkou a velkým lysým čelem. Zřejmě byl v rozpacích a držel se vzadu.

Petr si sedl na lavici a opřel se o roztažená kolena: „Sedněte si, jen si sedněte,“ řekl kupcům, kteří se k němu hrnuli. Zaváhali. Škubl hlavou a rozkázal. Bohatší kupci okamžitě usedli. Tajemník dumy Ljubim Domnin, který zůstal stát, vytáhl ze zadní kapsy listinu svinutou do trubky a zahýbal suchými rty. Tu se okamžitě zvedli

bratři Osip a Fjodor Baženinovi; drželi své anglické klobouky na prsou a důstojně klopili oči. Petr na ně znovu kývl:

„Takových bychom měli mít víc... Chci Osipa a Fjodora před vámi všemi vyznamenat... V Anglii a v Holandsku vyznamenávají za dobré obchody a dobré manufaktury a my bychom měli tento zvyk zavést také. Nemám pravdu? (Otočil se vpravo, vlevo, zvedl obočí.) Co nemluvíte? Bojíte se, že na vás budu chtít peníze? Je třeba začít žít novým způsobem, kupci, to je to, co na vás chci...“

Bohatý soukeník Momonov se s úklonou zeptal:

„A co to znamená žít novým způsobem, Veličenstvo?“

„Odnaučit se žít sám pro sebe... Moji bojaři dřepí ve svých domech jako jezevci. To vy nesmíte, jste přece obchodníci... Musíte se učit obchodovat ne jednotlivě, nýbrž ve společnostech... taková Východoindická společnost v Holandsku, to je pěkná věc: kupci v ní společně stavějí lodi, společně obchodují. Mají veliké zisky... Musíme se od nich učit... V Evropě jsou na to akademie... Jestli chcete, postavím vám burzu zrovna takovou jako v Amsterdamu. Utvořte společnosti, zakládejte manufaktury... Jenže vy znáte jenom jedno: když neošidiš, neprodáš...“

Mladý kupčičk, který cara hltal očima, se najednou pleskl čepicí do ruky:

„Je to pravda, u nás to tak je...“

Začali ho tahat za šos zpátky do houfu. Ale on vrtěl hlavou a krčil rameny:

„Copak? Není to snad pravda? Žijeme z podvodu, ze samého podvodu, špatně vážíme, špatně měříme...“

Petr se zasmál (neveselým basem s ústy otevřenými do kolečka). Ti, co stáli poblíž, se ze zdvořilosti usmáli také. Vtom se však už car smát přestal a řekl přísně:

„Dvě stě let obchodujete a dosud jste se tomu nenaučili... Máte bohatství na dosah ruky... A je to pořád jedna a táž bída a žebrota. Sotva vyděláte kopejku, už s ní běžíte do krčmy. Je to tak?“

„Ne u všech, care,“ řekl Momonov.

„Je to tak! (Chřípí se mu vzedmulo.) Jed'te za hranice a podívejte se tam na kupce, to jsou králové! Nemáme čas čekat, až se tomu naučíte sami... Některému praseti musí člověk strkat rypák do koryta násilím... Proč mi cizinci nedají pokoj? Ať prý jim pronajmu to, ať jim pronajmu ono... Lesy, rudy, loviště... Proč to nechťejí naši lidé? Do Voroněže přijel čert ví odkud jeden chlapík; co ten měl za nápady, co ten měl za plány! Vaše země je zlatá, řekl mi, ale vy jste chudáci... Čím to je? Mlčel jsem... Říkávám si: žijí snad v naší zemi jiní lidé? (Rozhlédl se vyvalenýma očima po kupcích.) Bůh nám jiné nedal. Musíme se spokojit s těmi, které máme, není to tak? Mám někdy Rusů po krk... Až po krk...“ (Jeho uši se napjaly, krční tepna mu div nepraskla.)

Tu řekl dobrácky zpěvavým hlasem Ivan Artěmič, který seděl vedle něho:

„Nás Rusy všichni příliš dlouho mlátili, a bezdůvodně mlátili, proto jsou z nás mrzáci.“

„Jsi hlupák!“ vykřikl Petr. „Jsi hlupák!“ A strčil ho loktem do boku.

Ivan Artěmič se zatvářil ještě přihloupleji:

„No ano, vždyť to přece říkám...“

Petr se chvíli zuřivě díval na lesklou, přihlouple svráštěnou tvář hlupácky se usmívajícího Brovkina. Pleskl ho dlaní do čela:

„Vaňko, zatím ti nikdo nenakazoval, abys dělal šaška!“

Ale zřejmě i sám pochopil, že není rozumné, aby se před kupci dopaloval a hněval. Kupci nejsou bojaři, kteří nemají kam utéci, protože pozemky si člověk v kapse neodnese. Kupec je jako slimák: jen se něco šustne, stáhne růžky a couvne s kapitálem... A skutečně, v sále bylo najednou ticho a cize. Ivan Artěmič zašilhal chytrácky po Petrovi.

„Čti, Ljubime,“ řekl Petr tajemníkovi.

Bratři Baženinovi znovu uctivě sklopili oči. Ljubim Domnin četl suše, pomalu, vysokým hlasem:

„... milostivě dána byla tato darovací listina za horlivou péči a úsilí ve stavbě lodí... Minulého roku Osip a Fjodor Baženinovi postavili sami a *beze všech zámořských mistrů* podle německého vzoru ve vesnici

Vovčuze vodní pilu, aby pak na této vodní pile řezali ze dřeva prkna a prodávali je v Archangelsku cizím i ruským obchodníkům. A mají v úmyslu u tohoto svého závodu stavět koráby a jachty pro dopravu prken a jiného ruského zboží přes moře. A my, veliký panovník, jsme ve své milosti přikázali, aby v této vesnici stavěli koráby a jachty a z potřeb, které budou pro stavbu lodí přivezeny ze zámoří, aby nebyla vybírána žádná cla; zároveň jim dovolujeme volně najímat na vlastní útraty cizí i ruské mistry a dohotovené lodi opatřovat na ochranu před lupiči děly a střelným prachem proti jiným cizozemským lodím...”

Tajemník četl dlouho. Potom listinu s visící pečeti svinul, uchopil do obou rukou a podal Osipovi a Fjodorovi. Bratři ji přijali, přistoupili k Petrovi a beze slova se mu důstojně, jak se slušelo a patřilo, vrhli k nohám. Petr je zvedl za ramena a oba políbil, ne však už podle carského způsobu, tváří o tvář, nýbrž přímo na ústa.

„Nejcennější na tom je, že se začalo,“ řekl kupcům. Vyhledal těkajícíma očima onoho neznámého řemeslníka s cikánskou bradkou a lysým čelem. „Děmidyči! (Muž se začal rázně strkat, až se prodral zástupem.) Děmidyči, pokloň se kupcům... Nikita Děmidov Antufjev, kovář z Tuly. Vyrábí pistole a pušky, které nejsou o nic horší než anglické. Dělá litinu, hledá rudy. Ale má krátká křídla. Promluvte si s ním, kupci, uvažte to. Jsem jeho přítel. Když bude třeba, dáme pozemky i vesničky. Děmidyči, klaněj se, klaněj, já se za tebe zaručuji...”

9

„Kdo jsi? Co chceš? Koho tu hledáš?”

Drsná ramenatá žena si zlým pohledem měřila Andreje Golikova (palešského malíře ikon). Pod děravou, roztrhanou halenou skořicové barvy se na něm třásla kůže plná vyrážky. Dul vlhký březnový vítr. Na zvětralé zdi Bílého města šustily holé keře. Nad hromadami smetí vzlétaly s nepokojným krákaním rozčepýřené a hladové vrány. Vysokánské

ploty kupce Vasilije Revjakina se táhly podél moskevských hradeb, které zde tvořily roh. Bylo to chmurné místo, samá těsná, pustá ulička.

„Posílá mě starec Avraamij,“ zašeptal Andrej a přitiskl pevně k čelu dva prsty. Za zády ženy se na rozježděném dvoře u nachýlených sýpek vzpínali na řetězu vyzábílí psi... Andrjuška byl celý zmrzlý, jen oči mu hořely. Žena ho po chvílce váhání pustila do dvora a ukázala mu cestu po prknech, hozených do bláta, k vysoké a dlouhé budově bez schodiště a zápraží. Na slídových okýnkách pod samou střechou bouchaly okenice.

Sestoupili do temné předsíně, kde páchly kádě. Ženská strčila do Andrjušky: „Otři si nohy o slámu, nejsi ve chlévě,“ a po chvílce zase tak nevraživě: „Ve jménu Otce, i Syna, i Ducha svatého.“ Otevřela nizoučké dveře do podsklepi. Bylo tam horko, uhlíky z kamen ozařovaly v koutě temné desky ikon. Andrej se dlouho křížoval směrem k hrůzným očím starobylých tváří. Ostýchavě zůstal u dveří. Žena usedla. Za stěnou zněl tlumeně mnohohlasý zpěv.

„Proč tě starec poslal?“

„Abych vykonal hrdinský skutek.“

„Jaký?“

„Abych šel na tři roky k starci Něktarijovi.“

„K Něktarijovi,“ protáhla žena.

„Poslal mne sem, aby mi tu k němu ukázali cestu. Nemohu žít ve světě, tělo hyne hladem, duše hrůzou. Bojím se. Hledám pustinu, hledám rajský život... (Andrjuška popotáhl.) Slituj se nade mnou, matičko, nevyháněj mne.“

„Starec Něktarij se ti postará o pustinu,“ řekla žena záhadně. Ve světle uhlíků bylo vidět, jak se jí oči zúžily.

Andrej se dal do vyprávění: už přes půl druhého roku se toulá od domu k domu, hyne hladu a umírá zimou. Spolčoval se s všelijakými lidmi, kteří ho sváděli k nekalostem. „Ale já nemohu, moje duše se toho děsí.“ Vyprávěl, jak této zimy za vánic spával v noci pod bídnými střechami městských hradeb. „Sehnal jsem si trošku slámy,

přikrýval jsem se rohoží. Vánice fičela, sníh vířil, mrtví střelci na oprátkách tancovali a tloukli sebou o zed'. Za těch nocí jsem zatoužil po tichém útočišti, po pokojném životě...“

Když se žena dopodrobna vyptala na starce Avraamije, s povzdechem vstala: „Pojd' za mnou.“ Vedla Andrijušku znovu temnou chodbou dolů po schodech. Pak mu přikázala, aby zůstal u dveří, a pustila ho do sklepa, odkud zněl zpěv. Zavanul horce vosk a kadidlo. Asi třicet lidí a možná i víc klečelo na ohoblované podlaze. U sametového analoje předčítal přihrblý muž v černé kutně a mnišské čepici. Kdykoli obrátil chatrný list psané bohoslužebné knihy, zvedl chumáčovitou bradu k plamenům svíček. Před velkými i malými ikonami staré novgorodské školy hořely od podlahy po celé stěně svíce.

Sloužili mši podle bezpopovského obřadu. Zpívali pochmurnými, huhňavými hlasy. Vpravo od starce klečel před všemi ostatními účastníky pobožnosti maličký Vasilij Revjakin se svou kozí bradkou. Přebíral růženec a přitom každou chvíli zdvíhal oči k ikonám nebo zas pootočen šilhal po ostatních, kteří se pod jeho pohledem klaněli ještě horlivěji, až si otloukali čela.

Přihrblý starce zavřel knihu, zvedl ji nad hlavu a otočil se; spatřili oškubané vousy a mladou tvář s přeraženým nosem. Zíral rozšířenými zorničkami, jako by viděl něco strašlivého, otevřel ústa s vyraženými zuby a zaúpěl:

„Vzpomeňte slov blahoslaveného Hippolyta, papeže římského: „Až nastane čas Antikristův, církev boží upadne a oběť nekrvavá bude zrušena. Pokušení přijde na města i vsi, na kláštery i poustky. A kromě nemnohých nikdo se nezachrání...““

Ten hlas byl děsivý. Účastníci pobožnosti padli na tvář a jejich ramena se chvěla. Starce stál se zdviženou knihou, dokud neplakali všichni.

„Bratří, povím vám něco,“ řekl starce, když dokončil bohoslužbu, a sevřel dřevěný kříž na prsou. „Milost boží sestoupila na mne. Přivedl mne Hospodin k jezeru Vol do poustevny starce Něktarije.

Poklonil jsem se starcovi a on se mne otázel: „Co chceš: zachránit duši, či tělo?“ Já řekl: „Duši, duši!“ I řekl starec: „Blaze tobě, synu!“ A zachraňoval duši moji a tělo umrtvoval... Jedli jsme v poustevně místo chleba kapradí a šťovík a žaludy a s borových stromů kůru jsme loupali a sušili a s rybami roztloukali, a to bylo naší potravou. Ale zahynouti nás Pán nenechal. Jak jsem však trpěl u svého učitele od prvních dnů: byl jsem bit dvakrát každého dne... Byl jsem bit dvakrát i na velikonoční Boží hod. A počítám-li dvakrát za den po dva roky, zakusil jsem tisíc čtyři sta a šedesát bití. Kolik však bylo každého dne úderů a ran jeho svatých rukou, to nespočítám. Pastýř přemáhal tělo moje: cokoliv se mu v rukou naskytlo, tím on mne, sirotu svoji a ptáčka malého, častoval. Poučoval mne berlou i palicí, kterou se v stoupě tluče, pohrabáčem i hrnci, v kterých se jídlo vaří, i kopistí, kterou se těsto hněte... Jizvami pokrýval učitel tělo moje, aby se duše z temnot k světlu povznesla... Dřevěná váha, na které se vědra s vodou nosívají, ta váha mi lýtko z nohy urazila, aby nohy moje byly poslušnější. A nejen dřevem všelikým, nýbrž i železem, i kamením, i vlasů trháním, i cihlou někdy pokořoval tělo moje. V ten čas vyvráceny byly z kloubů prsty rukou mých a zpřelámána žebra i kosti moje. Ale zahynouti mne Pán nenechal. Nyní je slabé moje tělo, duše máje však světlá... Bratří, nezapomínejte na svou duši!“

„Nezapomínejte na svou duši!“ zaúpěl třikrát starec a nemilosrdně probodával očima vylekané stádo. Byli to všechno příbuzní, příšvagřenci a nevolníci Vasilije Revjakina – příručí, skladníci, prodavači. Naslouchali a zkroušeně vzdychali. Někteří nesnesli vytržený pohled starcův. Andrej Golikov se z usedavého nářku celý zkroutil, rukama si zakrýval tváře a plakal; za závojem slz se před ním houpaly po celé modlitebně žluté paprsky hořících svěc jako křídla archandělů...

Starec se shromáždění věřících hluboce uklonil a odešel. Na jeho místo se postavil sám Vasilij Revjakin, maličký, prošedivělý, místo očí dvě vrásky, v nichž se nepostižitelně míhaly zorničky. Přebíral růženec a tiše, dojímové začal:

„Moji drazí, nezapomenutelní... Hrůza! Moji milovaní, hrůza je to! Byl jasný den, a tu přiletělo mračno a celé naše žití pokrylo puchem... (Ohlédl se za pravé a za levé rameno, jako by stál někdo za ním. Udělal v jemných válenkách měkce krůček vpřed.) Antikrist je už zde. Slyšíte? Usedl na trůn na báních nikoniánských kostelů. Tři prsty jsou pečeť jeho; pro lidi, kteří se ohánějí třemi prsty, není záchrany, už je pohltil. A není záchrany ani pro ty, kdož s nimi jedí a pijí. Není záchrany pro ty, kteří přijmou od popa přijímání, neboť jejich hostie jsou poznamenané a jejich svěcení je klam... Jak se zachráníme? Slyšeli jsme, jak se zachráníme. Já nikoho nedržím, jděte, odejděte, moji milí, vezměte na sebe muka, dejte světlo své duši. Budete přímluvčími za nás, hříšné a slabé... Možná, že odejdu i já sám. Sýpky a krámy zavřu, zboží a dobytek žebrákům rozdám. Jediná záchrana je víra otců, poslušnost a bázeň. (Trpce pohodil bradkou a utřel si řasy soukenným rukávem. Shromáždění ztichlo. Ani nevydechli, ani se nehnuli.) Blaze tomu, kdo to pochopí. A kdo to nepochopí, ani ten ať si nezoufá. Budou se za něho modlit starci. Jediného se však bojte víc než smrti – aby vás nedostal ďábel do svých spárů... Není, jak bývalo; neviditelní jeho sluhové obstoupili každého a jenom čekají, až zhřešíte, až zalžete, až zatajíte pánovi kopejku... Říkáte, že to je maličkost? Kopejka? Ne! Vrhnou se na vás a jste ztraceni, odsouzeni k věčným mukám... Střezte se, aby se starci nepřestali za vás modlit. (Udělal ještě jeden krůček vpřed a švihl se růžencem přes stehno.) Jen se podívejte, jaké mámení: Komora starších...! To je samo peklo, opravdové peklo... Odedávna platilo kupectvo daně do státní pokladny a všechno ostatní byla moje věc, čím obchoduji, jak obchoduji. Bůh mě obdařil rozumem, proto jsem kupec. Hlupák zůstane věčně podruhem. Volit starší! A on mi pak poleze do sýpky a do truhlice... A já mu pak budu muset všechno otvírat, všechno ukazovat. Nač to je? Kdo to potřebuje? Antikristovu síť vrhají na kupectvo. Zrovna jako ta pošta! K čemu to je? Když já pošlu svého člověka do Velkého Ustůgu, dojede tam dřív než pošta a poví, co je

třeba, a přitom tajně... A poštou – vím já, jaký člověk poveze mé psaní? Ne, my nepotřebujeme poštu ani starší, my nechceme platit dvojnásobnou daň ani kouřit tabák s cizinci, s nikoniány. (Proti své vůli se rozčilil. Chvějící se fialovou rukou si sáhl do kapsy, vytáhl šátek a utřel se. Zakýval hlavou s pohledem upřeným na dohořívající svíce. Těžce si povzdechl a skončil.) Pojdme večeřet...”

Všichni, kteří byli v modlitebně, šli chodbami a kuchyní do vedlejšího podsklepí. Posadili se k prkennému stolu pokrytému modrým škrobeným ubrusem; v koutě pod ikonami večeřel Vasilij Revjakin a tři staří příručí, jeho bratrance. Zvali tam i starce. Ten si však najednou hlasitě odplivl a šel ke dveřím, k žebrákům, kteří seděli na podlaze. Byl mezi nimi i Andrej.

Uprostřed stolu hořela lojová svíce. Ze tmy se vynořila drsná žena s plnými miskami. Občas spadl ze stropu šváb. Jedli mlčky, důstojně žvýkali a tiše odkládali lžíce. Andrej poposedl blíž k starcovi. Starce s miskou na kolenou, shrbený, rozčuchané vousy celé pokapané, křečovitě srkal a spálenými ústy polykal kousíčky chleba. Když se najedl a pomodlil, složil ruce na břicho. Podle jeho zamžených očí bylo vidět, že je naložen shovívavěji.

Andrej se na něho tiše obrátil:

„Otče, rád bych k starci Něktarijovi. Pust'te mě tam.“

Starce zasupěl. Ale jeho oči se opět zastřely.

„Až půjdou spát, přijd' do modlitebny. Vyzkouším tě.“

Andrej se zachvěl; lítostí a zoufalstvím si začal drhnout týl o drsné trámy stěny...

10

Od jihu, z Divokého pole vál teplý vítr. Sníh sešel během týdne. Ve vodách, které zaplavily roviny, se modralo jarní nebe. Menší řeky se vzedmuly, Don se hnul. Jedné noci vystoupila řeka Voroněž z břehů

a zaplavila loděnice. Od města až k Donu se na kotvách houpaly koráby, brigantiny, galéry, veslice a loďky. Z lodních boků kapala nezaschlá smola, pozlacené a postříbřené tlamy Neptunů svítily. Plachty, napjaté, aby vyschly, se třepotaly, v kalných vodách do sebe narážely poslední tající kry. Nad hradbami pevnosti na pravém břehu řeky proti Voroněži vyletovaly kotouče kouře ze střelného prachu a vítr je trhal na chumáčky. Dělové výstřely rachotily nad vodou, jako by se sama země nalévala a pukala jak bubliny.

V loděnici se pracovalo ve dne v noci. Dokončovaly se poslední práce na čtyřicetidělové lodi „Pevnost“. Houpala se vysokou vyřezávanou zádí a třemi stěžni u nových kůlů přístaviště. Přes řeku k ní co chvíli připlouvaly lodice s nákladem prachu, soleného masa a sucharů a přistávaly u jejího černého boku. Proud napíнал lana, dřevo praskalo. Rachot sudů valících se po palubě a skřípot kladek překřikoval z můstku na zádi hnědý kapitán Pamburg, klnoucí rusky i portugalsky, se zježenými kníry, s očima jako rozzuřený beran, jezdecké boty samé bláto, přes kabát poloviční kožich bez potahu, kolem hlavy rudý hedvábný šátek. „Tarmošrouti! Čupčí synové! Carraja!“ Námořníci s vypětím všech sil vytahovali na palubu žoky sucharů, sudy a bedny a v běhu je vlekli do podpalubí, kde chraptěli jako psi na řetězu kormidelníci ve vysokých soukenných čapkách a bachratých hnědých kalhotách.

Nad řekou na kopci se nakláněly špičaté roubené věže a za zchátralými hradbami rezivěly makovice kostelů. Před starým městem byly na svahu kopce rozházeny hliněné chatrče a prkenné boudy dělníků. Blíž k řece se rozkládaly roubené chalupy nově jmenovaného admirála Golovina, Alexandra Menšikova, náčelníka admirality Apraksina a kontraadmirála Cornelia Cruyse. Na druhé straně řeky se na nízkém břehu, pokrytém třískami a rozbrázděném koly, zdvíhaly začazené sruby kováren s hliněnými střechami, trčící žebra nedostavěných lodí, napůl potopené hromady prken, z vody vytažené prámy, sudy, lana a zrezivělé kotvy. Z kotlů se smolou se

valil černý dým. Tenká kola svíječků lan skřípala. Pilaři stojící na vysokých kozách mávali pažemi. Voraři běhali bosí bahnem a háky vytahovali břevna unášená povodní.

Hlavní práce byly u konce. Loďstvo bylo spuštěno. Zbývala jen loď „Pevnost“, dokončovaná s obzvláštní péčí. Do tří dnů měla být na ní podle rozkazu vztyčena velitelská vlajka.

Dveře se každou chvílí rozletěly a vcházeli další lidé; aniž se svlékli, aniž si otřeli nohy, usedali na lavice, a byl-li to někdo významnější, šel rovnou ke stolu. V carově chalupě se jedlo a pilo ve dne v noci. Hořela tam řada svíček zastrčených do prázdných lahví. Na roubených stěnách visely paruky, v místnosti bylo na ně horko. Všechno bylo zahaleno oblaky kouře z dýmek.

Viceadmirál Cornelius Cruys spal u stolu s tváří zabořenou do rukávů premovaných zlatem. Schoutbij-nacht ruského loďstva Holanďan Julius Rees, odvážný mořský vlk, na jehož hlavu byla vypsána cena dva tisíce anglických liber pro různé kusky na dalekých oceánech, popíjel anýzovku a mračil se jednookou sveřepou tváří na svíci. Lodní mistři Osip Ney a John Day, za ty perné dny celí zarostlí, bafali z dýmek a posměšně mrkali na ruského mistra Fedoseje Skljajeva. Fedosej právě přišel a s rozvázanou šálou a rozepjatým kožíškem srkal nudlovou polévku s vepřovým.

„Fedoseji,“ řekl mu Osip Ney a mrkal přitom ryšavými řasami, „Fedoseji, vypravuj, jak ses poměl v Moskvě!“

Fedosej srkal dál a neodpověděl. Měl toho už opravdu dost. V únoru se vrátil z ciziny a podle dopisu Petra Alexejeviče měl ihned odjet do Voroněže. Čert mu napískal, aby se v Moskvě sešel s přáteli, a už to bylo. Hýřil tři dny: bliny, předkrmy, zákusky, kořala. Skončilo to, jak se dalo předpokládat – v Preobraženské kanceláři.

Když se car dozvěděl, že jeho očekávaný miláček Fedosej sedí za mřížemi u cézarského knížete, poslal do Moskvy k Romodanovskému kurýra s dopisem:

„Mein Herr König... Proč jsi zavřel naše druhy, Fedoseje Skljajeva a ostatní? Převelice mne to zarmucuje. Čekal jsem především na Skljajeva, protože on se nejlépe vyzná ve stavbě lodí, a tys mi ho ráčil zadržet. Bůh ti to odpust'. Doopravdy nemám zde nikoho, kdo by mi pomohl. Věřím, že to není nic protistátního. Pro smilování boží, pusť ho a pošli sem. Piter.“

Odpověď cézarského knížete přivezl za deset dní sám Skljajev:

„Vina jeho je taková: jel s kamarády opilý a u zásek se dal do pračky s vojáky Preobraženského pluku. A při vyšetřování se ukázalo, že jsou vinny obě strany. Jakmile jsem to zjistil, dal jsem Skljajevovi za jeho kousky nasekat a zrovna tak jsem dal nasekat vojákům, s kterými se porval a kteří si na něho stěžovali. Nehněvej se za to na mne, nemám ve zvyku promíjet takové kousky ani větším pánům.“

Dobrá, tím to bylo vyřízeno. Petr Alexejevič na uvítanou Skljajeva objal a byl k němu laskavý, přitom se však plácal do stehen, a kdyby se jen ráčil smát, ale on se přímo řehtal až k slzám...! „Fedoseji, tady nejsi v Amsterdamu!“ A u večere přečetl dopis cézarského knížete nahlas.

Když Fedosej dojedl, odstrčil misku a natáhl se k Osipu Neyovi pro tabák:

„No tak, už jste se nasmáli dost, bando,“ řekl hrubým hlasem. „Byli jste dnes v podpalubí na zádi?“

„Byli,“ odpověděl Osip Ney.

„Nebyli...“

John Day pomalu vyňal z úst dýmku, svěsil koutky a procedil sevřenými zuby rusky:

„Proč se tak ptáš, jako bychom nebyli v podpalubí, Fedoseji Skljajeve?“

„Proto... Místo co byste na mne čuměli, měli byste vzít lucernu a jít se tam podívat.“

„Puklina?“

„Ovšemže puklina. Když se začaly nakládat sudy se slaninou, žebra povolila a zespodu proniká voda.“

„To není možné...“

„A přece je. Já jsem vám říkal, že ta zád' není dost vyztužená.“

Osip Ney a John Day se na sebe podívali. Beze spěchu vstali a nasadili si čapky s klapkami na uši. Vstal i Fedosej, zlostně si omotal kolem krku šál a vzal lucernu.

„Pojďte, vy admirálové!“

Ke stolu přisedali důstojníci, námořníci, mistři, všichni unavení, zamazaní od smoly a postříkaní blátem. Každý do sebe obrátil pohárek ohnivě silné pálenky z hliněného džbánů a pak zajel do mísy a vytáhl, co mu padlo do rukou – kus vepřové pečeně nebo hovězího líčka v octě. Mnozí se ve spěchu najedli a hned zase odcházeli, aniž se pokřižovali a poděkovali...

U prkenné přepážky se o veřeje malých dveří opíral širokým ramenem námořník s ospalýma očima a vysokou soukennou čapkou naraženou na ucho. Kolem žilnatého krku mu visel nasmolený kus lana s uzly. (Mlátíl jím kdekoho.) Když se někdo přiblížil ke dveřím, řekl mu tichým, líným hlasem:

„Kampak, kam se hrneš, tisíc kulí...“

V ložnici za přepážkou zasedali právě státníci – admirál Fjodor Alexejevič Golovin, Lev Kirillovič Naryškin, náčelník admirality Fjodor Matvejevič Apraksin a Alexander Danilovič Menšikov. Ten byl po Lefortově smrti okamžitě jmenován generálmajorem a pskovským gubernátorem. Petr prý řekl, když se vrátil po pohřbu do Voroněže: „Měl jsem dvě ruce, a teď mi zůstala už jen jedna, zlodějská sice, ale věrná.“

Alexaška v jemném preobraženském kabátci, švihácky přepásaném šerpou, na hlavě paruku, úzkou bradu schovanou v krajkách, stál u sálajících cihlových kamen.

Apraksin a tlustý Golovin seděli na rozházené posteli. Naryškin s hlavou v dlaních dřepěl u stolu. Naslouchali tajemníkovi dumy a velvyslanci Prokopiji Voznicynovi. Právě se vrátil z Karlovic na Dunaji, kam se sjeli císařští, polští, benátská a moskevská vyslanci, aby jednali s Turky o mír.

S carem se dosud neviděl. Petr vzkázal, aby se ministři sešli a poradili, že přijde později. Voznicyn měl na kolenou sešity plné čísel a s brýlemi na špičce suchého nosu vykládal:

„Sjednal jsem s tureckými vyslanci reis-effendim Ramim a tajným radou Mavrokordatem příměří, to jest klid zbraní na jistý čas. Víc se dosáhnout nedalo. Posud'te sami, páni ministři: v Evropě se teď vaří taková kaše, že jí bude mít možná celý svět plné zuby. Španělský král je starý, dnes nebo zítra zemře bezdětný. Francouzský král chce mermomocí posadit na španělský trůn svého vnuka Filipa a už ho oženil; drží ho u sebe v Paříži a čeká jen na to, aby ho korunoval. A rakouský císař chce zase na španělský trůn dosadit svého syna Karla.“

„To víme, to všechno už víme,“ netrpělivě ho přerušil Alexaška.

„Měj strpení, Alexandře Daniloviči, mluvím, jak umím (a Voznicyn upřel na šviháka Menšikova přes okraj brýlí těžký šedý pohled); řeší se velký spor mezi Francií a Anglií... Kdyby se Španělska zmocnil francouzský král, získá francouzské loďstvo se španělským nadvládu na všech mořích. Připadne-li Španělsko rakouskému císaři, pak si Angličané s osamoceným francouzským loďstvem poradí sami. Evropskou politiku kalí Angličani. Ti také dali v Karlovicích dohromady Rakušany s Turky. Rakouský císař si potřebuje uvolnit ruce pro válku s francouzským králem. A Turci jsou nesmírně rádi, že mohou uzavřít mír, aby si oddechli a nabrali sil; princ Evžen Savojský dobyl císaři řady jejich zemí a měst, v Uhrách, v Sedmihradské zemi, na Morei, a císařští se už dívají do samého Cařihradu... Turci teď mají jenom jednu starost, dostat zpátky to, co ztratili... Vést válku někde daleko, s Poláky nebo s námi, to je v této chvíli ani nenapadne... Zrovna tak Azov jim nestojí za ztráty, které by tam utrpěli.“

„Je turecký car opravdu tak slabý, jak nás tu chlácholíš? Já o tom pochybuji,“ řekl Alexaška. (Golovin a Apraksin se ušklíbli. Když Lev Kirillovič viděl, že se usmívají, zakýval i on s úsměškem hlavou.) Alexaška škulbl nohou a zazvonil ostruhou: „A jestliže je tak slabý,

proč jsi s ním neuzavřel věčný mír? Nebo jsi reis-effendimu zapomněl povědět, že u nás na Ukrajině zimuje čtyřicet tisíc střelců, že v Achtyrku je soustředěna velká Šeinova jízda a že v Brjansku jsou připraveny lodi pro přepravu? Neposílali jsme tě s holýma rukama... Příměří...!“

Prokofij Voznicyn si pomalu sundal brýle. Bylo těžké zvykat si na ty nové mravy – na to, aby takový kluk, takový chám mluvil takhle s velvyslancem. Přejel si suchou dlaní po tváři, která se chvěla hněvem, a sebral své myšlenky. Nadávkami tu samozřejmě člověk nic nepořídí.

„Povím ti, proč bylo ujednáno příměří, a ne mír, Alexandře Daniloviči... Císařští vyslanci, aniž se sešli s námi, Poláky nebo Benátčany, jednali tajně s Turky sami. A Poláci právě tak jednali bez našeho vědomí. Nás nechali na holičkách. Turci, když měli s císařskými celou věc ujednanou, nechtěli z počátku s námi ani mluvit, tak se nafoukli... Kdyby tam nebyl můj starý známý Alexander Mavrokordato, nebylo by ani příměří. Vy si tady sedíte, páni ministři, a myslíte si, že se celá Evropa dívá na vás. Ale kde, naše politika je pro ně málo, ba, dá se říci, že nic...“

„To se ještě ukáže...“

„Počkej, nerozčiluj se, Alexandře Daniloviči,“ měkce ho zarazil Golovin.

„V táboře vyslanců nám přidělili nejhorší místo. Postavili k nám stráž... Zakázali nám vycházet, stýkat se s Turky nebo jim psát. Ještě když jsme byli ve Vídni, přijal jsem do služeb jednoho doktora, takového prohnaného Poláka. Tohoto doktora jsem začal posílat do tureckého tábora k Mavrokordatovi. Poslal jsem ho po prvé. Mavrokordato mě dal pozdravovat... Poslal jsem ho po druhé. Mavrokordato mě dal pozdravovat a vzkázal, že je chladno. Byl jsem rád. Vzal jsem svůj kožich z tmavohnědých lišek, potažený malinovým sukem, a poslal jsem jej po doktorovi, kterému jsem přikázal, aby obešel polské stany stepí. Mavrokordato kožich přijal

a druhého dne mi poslal trochu tabáku, dvě pěkné dýmky, asi libru kávy a dopisní papír. Vida, říkám si, posílá mi dárek za dárek... A poslal jsem mu znovu celý vůz a v něm lisovaný kaviár, jeseteří hřbet, pět velkých bříšek z běluhy a všelijaké kořalky... A sám jsem šel v noci do tureckého stanu, v prostých šatech a bez doprovodu. Turci však právě ten den podepsali s císařem mír..."

„É!“ dupl Alexaška ostruhou.

„Mavrokordato mi říká: ‚Sotva se s vámi dohodneme, dokud nám nevrátíte dněperské pevnůstky a dokud nebude Dněpr uzavřen, abyste už nikdy neměli přístup k Černému moři; také Azov budete musit vrátit a krymskému chánovi platit daň jako dříve...‘ Vidíš, Alexandře Daniloviči, jak se Turci od prvního rozhovoru začali nafukovat... A já byl sám. Spojenci byli už s jednáním u konce a odjeli. Hrozím voroněžským loďstvem. Turci se smějí: ‚To slyšíme po prvé, že by se lodi stavěly tisíc verst od moře; tak si tedy na nich plujte po Donu, ale přes jeho ústí se nedostanete...‘ Hrozil jsem i ukrajinským vojskem, a oni mně zas Tatař: ‚Dejte si pozor, Tataři teď mají ruce volné, mohli by vám provést něco podobného jako za Devlet-Gireje.‘ Kdyby Turci neměli ještě jiné starosti, uvalili by na nás válku... Nevím, Alexandře Daniloviči, možná, že jsem nedosáhl víc, protože nemám dosti umu, ale příměří přece jen není válka..."

Zbývalo ještě dokončit plno maličkostí. Nedostávalo se hřebíků. Teprve včera přijela po tajícím sněhu část saní s nákladem železa z Tuly. V kovárnách se pracovalo celou noc. Byl drahý každý den, jestliže měli dopravit těžké koráby za povodně do ústí Donu.

Všechny výhně planuly. Kováři v propálených zástěrách a v propocených košilích, urostlí, po pás nazí přitloukači se spálenou kůží, ukoptění uční, kteří tahali měchy, všichni padali únavou, stěžlí hýbali rukama a byli celí začernění. Ti, kteří právě odpočívali (střídali se několikrát za noc), seděli rovněž v kovárně; někteří žvýkali u otevřených dveří sušené ryby, jiní spali na hromadě dřevěného uhlí.

Vedoucí mistr Kuzma Žemov, kterého Lev Kirillovič povolal ze svého závodu v Tule (kam byl přidělen z tulského žaláře na doživotní práci), si zmrzačil ruku. Druhý mistr se přiotrávil uhelným plynem a teď ležel v nočním vánku poblíž kovárny na mokřých prknech a naříkal.

Svařovali ramena velké kotvy pro „Pevnost“. Kotva, zavěšená na kladce u stropního trámu, ležela ve výhni. Dmychači, zalití potem, tahali táhla šesti měchů, až jim hvízdalo v prsou. Dva přítlukači stáli připraveni, perličky na dlouhých toporech spuštěny k noze. Žemov prohrabával zdravou rukou uhlí (druhou měl omotanou hadrem) a pobízel:

„Nespěte, nespěte, přidat...“

Petr v zamazané bílé košili a zástěře z plachtoviny, s čmouhami mouru na vpadlé tváři a rty sevřenými jako slepičí řiť opatrně obracel v téže výhni pomocí dlouhých kleští rameno kotvy. Byla to odpovědná a nesnadná práce svařit takové velké dílce...

Žemov se obrátil k dělníkům, kteří stáli u lan kladky:

„Chopte se lan... Pozor... (A pak Petrovi.) Nejvyšší čas, jinak to přepálíme. (Petr, aniž odvrátil oči od žhoubícího uhlí, přikývl a otočil kleštěmi.) Zmačkni to! Jedem...!“

Dělníci se chvatně chopili lan a zatáhli. Kladka zaskřípala. Čtyřicetipudová kotva se zvedla z výhně. Po kovárně zavířily jiskry jako metelice. Do běla rozžhavená osa kotvy, z níž odletovaly okuje, zůstala viset nad kovadlinou. Teď ji bylo třeba naklonit a dobře položit. Žemov jenom zašeptal:

„Naklánět... Pokládát... Ještě pokládát... (Kotva dolehla.) Smést okuje.“ (Začal smetat okuje koštětem, které vzplanulo.) „Rameno! (Obrátil se k Petrovi a divoce zařval.) Co stojíš? Dělej!“

„Hned!“

Petr vytrhl z výhně pudové kleště, ale minul kovadlinu a div že nepustil rozžhavené rameno kotvy z kleští. Námahou dřep, vycenil zuby a rameno přiložil...

„Blíž!“ křikl Žemov a jen se podíval po přitloukačích. Ti si odchrchlali a pomalu se rozmáchli perličky. Petr držel rameno a Žemov klepal menším kladivem: ťuk-ťuk-ťuk, ťuk-ťuk-ťuk. Žhoucí okuje prskaly do zástěry.

Rameno bylo přivařeno. Supící přitloukači odešli. Petr hodil kleště do kádě. Utřel se rukávem. Jeho oči se vesele zúžily. Mrkl na Žemova. Žemova tvář se stáhla do vrásek.

„To se stává, Petře Alexejeviči... Jen po druhé nevytrhni kleště tak prudce – to bys mohl někoho zasáhnout a docela určitě mineš svařovaným kusem kovadlinu. Já taky pro tohle nejednou dostal...“

Petr neřekl nic, umyl si v kádi ruce, utřel se zástěrou a navlékl si kabátec. Vyšel z kovárny. Vzduch ostře voněl jarní vlhkostí. Pod velkými hvězdami rachtaly na sotva prosvítající řece ledové kry. Na stěžni „Pevnosti“ se houpalo světlo. Petr strčil ruce do kapes a s tichým pohvizdováním kráčel po břehu u samé vody.

Když námořník u přepážky spatřil cara, strčil hlavu do dveří a uvědomil ministry. Ale Petr tam hned nešel; s rozkoší vtáhl nosem teplo a tabákový kouř, a nahnuv se nad stůl, prohlížel si mísy.

„Poslyš,“ řekl člověku s kulatými vousy a udiveně zdviženým obočím (byl to proslulý lodní tesař Aladuškin s maličkým obličejem a jasně modrýma očima), „poslyš, Miško, podej mi tamhleto,“ a ukázal přes stůl na hovězí pečení obloženou nakládanými jablky. Sedl si na lavici proti spícímu viceadmirálovi a pomalu – jako když je člověk unavený – vypil pohárek pálenky, která se mu rozlila v žilách. Vybral si nejtvrďší jablko. Zakousl se do něho a vyplivl jádérko na pleš Cornelia Cruyse:

„Co je s tebou, jsi opilý?“

Viceadmirál zvedl sešlou tvář a zahučel chraplavým basem:

„Vítr směr jih, jihozápad, síla jedna. Služba kapitán Pamburg. Já odpočívám.“ A znovu se zabořil do premovaných rukávů.

Když Petr dojedl, řekl:

„Copak, že tu je tak neveselo?“ a položil pěsti na stůl. Chvilí zůstal sedět, narovnával si záda. Potom vešel za přepážku. Sedl si na postel. (Ministři uctivě stáli.) Palcem si nacpal dýmku holandským tabákem a připálil si svíčkou, kterou mu podal Alexaška. „Tak tě vítám, velvyslanče.“

Stařecké nohy Voznicynovy se ohnuly, tuhé šosy francouzského kabátu se zvedly, velvyslanec se poklonil až k zemi a rozhodil prameny své paruky u samých carových střevíců obalených blátem. Tak čekal, až ho car zvedne. Petr zabořil loket do podušky a řekl:

„Alexaško, zvedni velvyslance... Nehněvej se, Prokofiji, jsem nějak unavený... (Voznicyn odstrčil Menšikova a zvedl se uraženě sám.) Četl jsem tvé listy. Píšeš, abych se nehněval. Nehněvám se. Dělal jsi svou práci poctivě, po staru... Věřím... (Zle vycenil zuby.) Císařští! Angličané! No dobře – to bylo naposled, co jsme se jim jeli klanět... Sedni si. Vypravuj.“

Voznicyn začal znovu vypravovat o urážkách a velikých nesnázích na sjezdu vyslanců. Petr to už všechno znal z dopisu a roztržitě bafal z dýmky.

„Tvůj nevolník, Výsosti, uvažoval svým nevelkým rozumem takto: když Turky nerozdráždíme, můžeme příměří protahovat dlouho. Musíme k Turkům poslat nějakého rozumného, chytrého člověka... Ať s nimi jedná, abychom získali čas, ať jim třeba i v něčem ustoupí, vždyť jsou to mohamedáni, pane, ošidit je není hřích, to nám bůh odpustí.“

Petr se ušklíbl. Polovina jeho tváře byla ve stínu, ale kulaté oko v její druhé polovině, osvětlené svící, hledělo přísně.

„Chcete něco dodat, bojaři?“ (Vyňal z úst dýmku a plivl skrz zuby sáh před sebe.)

Na stěně se zahoupaly stíny dvou rohatých paruk, Apraksinovy a Golovinovy. Bylo to, na mou věru, těžké takhle najednou odpovédět. Květnaté řeči a mluvení kolem dokola, jak se to dříve dělávalo v dumě, to Petr nesnášel. Alexaška si drhl záda o horká kamna a křivil rty.

„No?“ zeptal se ho Petr.

„Inu, Prokofij uvažuje po staru a radí, abychom věc protahovali. Ale to se dnes už pro nás nehodí...“

Lev Kirillovič se dýchavičně rozhorlil:

„Sám bůh nedopustil, abychom s Turky uzavřeli mír. Jeruzalemský patriarcha nám se slzami píše: chraňte hrob Spasitelův. Hospodářové moldavský a valašský nás na kolenou prosí, abychom je zachránili z tureckého otroctví. Ale my, můj ty bože! (Petr jej přerušil posměšně: ‚Tak nebreč...‘ Lev Kirillovič se zarazil, otevřel ústa a vyvalil oči. A pak znova.) Veličenstvo, musíme mít Černé moře! Chvála bohu, jsme teď silní a Turci jsou slabí... Nepotáhneme jako Vaska Golicyn na Krym, nýbrž přes Dunaj na Cařihrad, abychom vztyčili kříž na svaté Sofii.“

Rohaté paruky se nepokojně houpaly, Petrovo oko se lesklo stále tak záhadně, dýmečka frkala. Mírumilovný Apraksin řekl tiše:

„Mír je lepší než válka. Lve Kirilloviči, válka je drahá. Uzavřít s Turky mír, třeba jen na pětadvacet let, třeba jen na deset, a nevydat Azov ani dněperské pevnůstky, to je to nejlepší, co může být...“ (Podíval se úkosem na Petra a vzdychl si.)

Petr vstal, ale aby chodil sem a tam, na to bylo málo místa, a tak si sedl na stůl:

„Pořád bych se ohlížel na vás, na šlechtu, na statkáře. Šlechtická domobrana! Vyleze to, pakáž vypasená, na koně, a ani neví, do které ruky vzít šavli. Darmožrouti, nic než darmožrouti...! Měl by sis promluvit s obchodníky...! Ten náš Archangelsk, to není nic než díra na konci světa; proto nám Angličani a Holanďani mohou dávat, co chtějí, a kupují od nás za babku... Mitrofan Šorin mi vypravoval, že nechal v sýpkách shnít osm tisíc pudů konopí, tři sezóny čekal na lepší cenu. Ti lotři chodili kolem a jenom se smáli... A dříví! V cizině potřebují dříví, všechno dříví je v našich rukou, ale my se klaníme a prosíme: kupte... Nebo plátno! Ivan Brovkin říká, že je raději zapálí i se skladištěm v Archangelsku, než aby je dával za takovou

cenu... Ne! Černé moře nás nebolí... Potřebujeme vlastní lodi na Baltickém moři.“

Slovo bylo řečeno... Dlouhý, špinavý hleděl ze stolu vyvalenýma očima na své pány ministry. Ti se zachmuřili. Válčit s Tatory i Turky, no, byla to sice těžká, nikoli však neobvyklá věc. Ale válčit o Baltické moře? S Livonci, s Poláky...? Válčit se Švédy? Míchat se do evropské kaše? Lev Kirillovič zatápal tlustou rukou po trčícím šosu kabátu, vysoukal z něho ořechově hnědý hedvábný šátek a utřel se. Voznicyn kýval suchoučkou tváří. Petr vytáhl z kalhot pytlík na tabák:

„S Turky teď budeme jednat o mír jinak, ne jako Prokofij... Přijdeme k nim s něčím lepším než s pouhým kožichem z černohnědých lišek...“

„To je ono!“ řekl najednou Alexaška a blýskl očima.

11

Pluli po kalném rozvodněném Donu s teplým větrem v pruhovaných plachtách. Uprostřed osmnáct dvoupalubních korábů, před nimi a za nimi dvacet galeot a dvacet brigantin, skampaveje, jachty a galéry; po zákrutech řeky se do dálky roztáhlo osmdesát šest válečných lodí a pět set člunů s kozáky.

Z vysokých palub bylo vidět zelenající se stepi a zčeřené hladiny zátok. Houfy ptáků letěly na sever. Občas se v dálce zabělala křídová pohoří. Vál jihovýchodní vítr a z počátku, dokud nezahnuli po Donu k západu, pluli proti němu a musili se hodně namáhat: plachty zplihly, lodi se vychylovaly ze směru, kapitáni zuřivě řvali do měděných hlásnic. Rozkaz pro loďstvo zněl:

„Necht' se nikdo neopovází zůstat pozadu za velitelskou lodí; každý ať ji sleduje v její pění. Zpozdí-li se kdo o tři hodiny, budiž mu stržena čtvrtina ročního žoldu, zpozdí-li se o šest hodin – dvě třetiny a zpozdí-li se o dvanáct hodin – celý.“

Po obratu na jihozápad byla už plavba hračkou. Nádherné vlahé západy se nad stepí rozlévaly vždy jen nakrátko. Z admirálské lodi se ozýval dělový výstřel. Odbíjely lodní hodiny. Na vrcholy stožárů se šplhala světýlka. Svinovaly se plachty a s plesknutím padala do vody kotva. Na zešeřelých březích se zažíhaly táboráky a táhle zněly kozácké hlasy.

Z temné hmoty „Apoštola Petra“ (jehož kapitánem byl car) vzlétla k hvězdnatému nebi jako čarodějčino pometlo raketa, syčící a plašící křepelky. Ve společné jídelně se chystali večeret. Z nejbližších lodí přicházeli za těchto už i tak opojných nocí admirálové, kapitáni a důvěrní bojaři.

Poblíž Dvinogorského kláštera se k loďstvu připojilo šest lodí postavených společností knížete Borise Alexejeviče Golicyna. Při této příležitosti zakotvili u křídového břehu a dva dny hodovali pod širým nebem v klášterní zahradě. Uváděli mnichy do pokušení hrou na rohy a dvojsmyslnými žerty a lekali je střelbou z osmi set lodních děl.

A znovu se po celé řece napjaly plachty. Pluli kolem vysokých břehů, kolem městeček obehnaných ploty a hliněnými náspy, kolem nových bojarských a klášterních statků a rybářských vesnic. U městečka Panšina spatřili na levém břehu množství kalmyckých jezdců s dlouhými kopími a na pravém břehu zas kozáky v čtyřúhelníku vozatajstva a se dvěma děly. Kalmyci i kozáci se přijeli utkat, protože se nepohodli při dělení stád koní a jeseteřích lovišť.

Vojvoda Šein odjel na malé šalupě ke Kalmykům. Boris Alexejevič Golicyn jel ke kozákům. Smířili je. Hodovali při této příležitosti na zelených pahorcích pod plynoucími oblaky a letícími šiky jeřábů. Cornelius Cruys rozkázal v opilosti nalovit želvy a sám z nich uvařil polévku. Petr dal rovněž nalovit želvy a pohostil bojary znamenitým pokrmem; ale když dojedli, ukázal jim želví hlavy. Vojvodovi Šeinovi se udělalo nanic. Smíchu bylo dost a dost.

Dvacátého čtvrtého května za horkého poledne se z mořského oparu na jihu vynořily bašty Azova. Don se zde rozléval do široka,

ale jeho hloubka přece jen nebyla dostatečná, aby mohly ústím proplout čtyřicetidělové koráby.

Zatím co viceadmirál proměřoval Kuťurmu, rameno Donu, a Petr odplul jachtou do Azova a Taganrogu, aby si prohlédl hradby a opevnění, přijelo z Bachčisaraje na nádherných koních a s množstvím soumarů chánovo poselstvo. Rozbili stany z koberců, zatkli na pahorku bunčuk, koňský ocas s půlměsícem na vysokém kopí, a poslali tlumočníka, aby se zeptal, přijme-li car od chána poklonu a dárky. Vyslanci dostali odpověď, že car je v Moskvě, ale že je zde jeho náměstek admirál Golovin s bojary. Tři dny vlál bunčuk na pahorku. Tataři se projížděli na ohnivých koních před jícny děl. Čtvrtého dne přišlo poselstvo na admirálskou loď. Rozprostřeli bílý anatolský koberec a položili na něj dary: tepanou hlavici sedla, šavličku, pistole, dýku a postroj, všechno jenom tak, ze stříbra a s lacinými kameny. Golovin seděl důstojně na skládací židli, Tataři se zkříženými nohama na koberci. Mluvili o příměří, jež uzavřel Voznicyn, o tom i onom a přitom se pošukovali za řídoučké rozčesané bradky, rejčili po všem bystrými tuleníma očima a mlaskali jazykem:

„Dobrá Moskvan, dobrá loďstvo... Ale netěšte se, velkými loďmi Kuťurmou neprojedete; není to tak dávno, co se sultánovo loďstvo pokoušelo vplout do Donu, a muselo se s nepořízenou vrátit do Kerče...“

Ze všeho bylo vidět, že přijeli jen na výzvědy. Druhého dne už nebylo na pahorku po bunčuku, stanech a jezdcích ani památky.

Měření ukázalo, že Kuťurma je mělká. Rozvodněný Don každým dnem opadával. Jedinou nadějí byl silný jihozápadní vítr, který by do ústí nahnal mořskou vodu.

Z Taganrogu se vrátil Petr. Když se dozvěděl, že je řeka mělká, zachmuřil se. Vítr vál lenivě z jihu. Nastala horka. Z boků lodí kapala smola. Dřevo, špatně vysušené během zimy, se rozesychovalo.

Z podpalubí musili odčerpávat vodu. Lodi ležely v horkém oparu nehybně se skasanými plachtami.

Bylo nařízeno vyhodit do vody zátěž. Vynášeli z podpalubí sudy s prachem a slaninou, překládali je na čluny a vozili do Taganrogu. Lodím se odlehčilo, ale voda v Kutúrmě opadávala dál.

Dvaadvacátého června v poledne vyšel zarudlý a těžkopádný schoutbij-nacht Julius Rees ze společné jídelny, dusné jako parní lázeň, aby se s přídě vymočil, a jak se rozhlížel kolem dokola, spatřil na jihozápadě šedý, rychle rostoucí oblak. Když vykonal svoji potřebu, podíval se ještě jednou na oblak, vrátil se do společné kajuty, uchopil klobouk a kord a řekl hlasitě:

„Žene se bouře.“

Petr, admirálové a kapitáni vyskočili od stolu. Vysoko na nebi letěla rozervaná oblaka a od bělavé hladiny moře se zvedalo mračno. Slunce sálalo jako rozpálené železo. Prapory, vlajky a námořnické prádlo na ráhnech visely mrtvě. Kormidelníci pískali alarm – všechno mužstvo na palubu. Upevňovali plachty, vyhazovali bouřkové kotvy.

Mračno zakrylo polovinu oblohy. Voda ztemněla. Na obzoru se mihl široký blesk. V lanoví to začalo hvízdát silněji a nepokojněji. Vlajky se začaly třepotat. Vítr se opřel vší silou do vířících a rozházených cárů tmy. Stěžně zaskřípaly, podvlékačky urvané z ráhen uletěly. Vítr vířil vodu a trhal lana. Námořníci na ráhnech se jich křečovitě chytali. Kapitáni dupali a snažili se překřičet rostoucí bouři. Do boků lodí začaly bít zpěněné vlny. Nebe se trhalo s hromovým rachotem, děsivé rány duněly jedna za druhou. Padaly sloupy ohně.

Petr bez klobouku a s vlajíci šosy stál na stoupající a klesající zádi a vší silou se držel zábradlí. Ohlušený a oslepený otevřel ústa jako ryba. Zdálo se, že blesky padají těsně vedle lodi do hřebenů vln. Julius Rees mu křičel do ucha:

„Tohle nic není. Skutečná bouřka teprve přijde.“

Bouře se přehnala, ale natropila hodně škod. Na břehu byli zabiti bleskem dva námořníci. Byla zpřetrhána kotevní lana, zlomilo se několik stožárů a mnoho menších lodí bylo vyhozeno na břeh nebo se potopily. Zato se však ustálil silný jihovýchodní vítr a právě na to čekali.

Hladina v Kuťurmě rychle stoupala. Na úsvitě začali vyprošťovat lodi. Padesát veslic vleklo na dlouhých lanech jako první „Pevnost“. Proplula Kuťurmou do Azovského moře od bóje k bóji bez jediného škrtnutí kýlem; vypálila ránu z děla a vztyčila osobní vlajku kapitána Pamburga.

Ještě téhož dne vyvlekli hluboko uvízlé koráby „Apoštola Petra“, „Voroněž“, „Azov“, „Goed Dragers“ a „Vijn Dragers“. Sedmadvacátého června kotvilo už celé loďstvo před baštami Taganrogu.

U Taganrogu začali pod ochranou mola rozeschlé lodi znovu těsnit, vysmolovat a natírat, spravovat lanová a nakládat přítěž. Petr visel celé dny v závěsu na boku „Pevnosti“ a s pohvizdováním bušil kladivem do koudelky, kterou utěšňoval pukliny. Nebo s vystrčeným hubeným zadkem v umazaných kalhotách šplhal po provazovém žebříku na stožár, aby upevnil nové ráhno. Anebo zase slézal do podpalubí, kde pracoval Fedosej Skljajev (který se hrozně pohádal s Johnem Dayem a Osipem Neyem), a upevňoval tam důmyslné vyztužení záďových žeber.

„Petře Lixejiči, nepřekážejte mi tu, proboha,“ říkal nepřívětivě Fedosej, „nebo se mi to vyztužení nepodaří; třeba mi usekněte hlavu, jestli chcete, ale neplette se mi pod ruku...“

„Dobře, dobře, já ti jen pomohu...“

„Jděte pomáhat tamhle Aladuškinovi, my bychom se spolu jenom pohádali...“

Pracovali celý červenec. Schoutbij-nacht Julius Rees bez ustání cvičil posádky lodí, vybrané z vojáků Preobraženského a Semjonovského pluku. Bylo mezi nimi plno šlechtických synků, kteří jaktěživi neviděli moře. Julius Rees, sveřepostí a odvahou pravý

mořský vlk, vháněl do námořníků lásku k mořeplavbě kusem lana. Nutil je stát na nadkošovém ráhně dvanáct sáhů nad vodou nebo zase skákat v šatech po hlavě z paluby. „Kdo se utopí, není námořník!“ Stál rozkročen na kapitánském můstku, ruku s hůlkou za zády, čelist jako zuřivý pes, a viděl, pirát, svým jedním okem všechno: kdo se opozdil při rozvazování uzlu, i kdo špatně upevnil lano. „Hej, ty na tom nadkošovém ráhně, jak uvolňuješ to lano, krávo špinavá?“ Dupal botou: „Všichni na vrchní palubu... Znovu!“

Z Moskvy přibyl nově jmenovaný vyslanec Jemeljan Ukrajincev, jeden z nejzkušenějších pracovníků Vyslancecké kanceláře, a s ním tajemník Čeredějev a tlumočníci Lavreckij a Botvinkin. Přivezli sobolinu, kostice a půl druhého pudu čaje na dary sultánovi a pašům.

Čtrnáctého srpna rozvinula „Pevnost“ plachty a doprovázena celým loďstvem vyplula za silného severovýchodního větru západojihozápadním směrem na otevřené moře. Sedmnáctého se po levém boku lodi objevily na nohajském břehu štíhlé minarety Tamaně, loďstvo přetalo úžinu, za rachotu a v kouři děl doplulo na dohled Kerče a zakotvilo. Hradby města byly velice staré, některé z vysokých čtvercovitých věží se zřítily. Nebylo tam ani opevnění, ani bašt. U břehu kotvily čtyři koráby. Turci byli zřejmě celí vyplašení, protože jim ani ve snu nenapadlo, že někdy uvidí záliv plný plachet a dělového dýmu.

Kerčský paša Murtaza, pěstěný a líný Turek, se díval s úlekem střílnou jedné z bašt. Poslal na moskevskou vlajkovou loď dva dozorce, aby se zeptali, za jakým účelem přijelo takové velké loďstvo. Před měsícem mu chánovi Tataři podali zprávu, že carské loďstvo je slabé a takřka bez děl a že se přes azovské mělčiny jaktěživo nedostane.

„Aj-aj-aj... Aj-aj-aj,“ tiše naříkal Murtaza a odhrnoval větvičku keře ve střílně, aby líp viděl. Znovu a znovu počítal lodi. Pak toho nechal. „Kdo to uvěřil chánovým špehům?“ začal křičet na úředníky, kteří stáli za ním na plošině bašty pokryté ptačím trusem. „Kdo to uvěřil těm tatarským psům?“

Murtaza zadupal. Úředníci, ztloustlí a zlenivělí v tomto poklidném zapadlém hnízdě, kladli ruce k srdci a zdrčeně kývali fezy a turbany. Chápali, že Murtaza bude musit psát sultánovi nepřijemný list, a kdoví, jak to dopadne; i když je sultán nejjasnějším náměstkem Prorokovým, je to přece jen prchlivý člověk a stávalo se, že si i leckterý paša s nářkem sedal na kůl.

Kosá plachta feluky s dozorci se oddělila od vlajkové lodi. Murtaza poslal jednoho z úředníků na břeh, aby je popohnal, a sám se dal znova do počítání lodí. Objevili se dva dozorci, Řekové; kouleli očima, krčili hlavu mezi ramena a mlaskali jazykem. Murtaza k nim hrozivě vysunul tlustou tvář. Vyprávěli:

„Moskevský admirál poručil tě pozdravit a vzkazuje, že doprovázejí vyslance k sultánovi. Řekli jsme, že nemůžeš vyslance pustit po moři, že má jet jako všichni po souši přes Krym a přes Babu. Admirál řekl: ‚Jestli vyslance nepustíte po moři, doprovodíme ho do Konstantinopole s celým loďstvem.‘“

Murtaza-paša poslal druhého dne k admirálovi důstojné beje. Bejové řekli:

„Je nám vás, Moskvánů, líto, vy neznáte naše Černé moře; když je zle, jsou na něm i lidská srdce černá, proto se také jmenuje Černé. Poslechněte nás a jedte po souši přes Babu.“

Admirál Golovin se jenom nafoukl: „My máme pro strach uděláno.“ A jakýsi dlouhý chlapík v holandských šatech, který tam stál s blýskajícima očima, se zasmál a všichni Rusové po něm.

Co se dalo dělat? Jak je nepustit, když ruské lodi hned za ranního vánku napínají plachty a podle všech pravidel námořnického umění se seřazují, jezdí po zálivu a střílejí do poplavy z plachet? Zakaž něco takovým drzounům! Murtaza-paša se už spoléhal jenom na Alláha a protahoval jednání.

Šalupa dorazila k turecké vlajkové lodi. Na palubu vystoupili Cornelius Gruys a dva veslaři v holandském námořnickém stejnokroji – Petr

a Alexaška. Na vrchní palubě vypálilo turecké mužstvo salvu na počest moskevského viceadmirála. Z kajuty na zádi vyšel admirál Hassan-paša v bílém hedvábném chalátu a turbanu s diamantovým pŕlměsícem. Dŕstojně položil prsty k čelu a prsŕm. Cornelius Cruys smekl, udělal před Hassanem-pašou krok zpět a opsal kruh pery klobouku.

Přisunuli jim dvě židle. Admirálové usedli pod plátěnou stříškou. Malý tlustý kuchař kleštěnec přinesl na podnosu misku se sladkými zákusky, kávovou konvici a číšky, ne větší než náprstek. Admirálové zahájili zdvořilostní rozhovor. Hassan-paša se zeptal na carovo zdraví. Cornelius Cruys odpověděl, že car je zdráv, a sám se zeptal na zdraví sultánského Veličenstva... Hassan-paša se hluboce uklonil nad stolem: „Alláh chrání dny sultánského Veličenstva...“ Zahleděl se smutnýma očima mimo Cornelia Cruyse a řekl:

„V Kerči neudrŕujeme velké loďstvo. Tady se nemáme koho bát. Zato v Mramorovém moři máme mohutné koráby. Jsou na nich děla tak velká, že mohou vrhat i třípudové kamenné koule.“

Cornelius Cruys srkal kávu:

„Naše koráby nepoužívají kamenných koulí. Střílíme litinovými, které váží osmnáct až třicet pudŕ. Prorazí na nepřátelské lodi naráz oba boky.“

Hassan-paša lehce nadzvedl své krásné obočí:

„Byli jsme nemálo udiveni, když jsme viděli, že u carského loďstva slouží s takovou horlivostí Angličané a Holanďané, nejlepší přátelé Turecka...“

Cornelius Cruys se mile usmál:

„Ó, Hassane-pašo, lidé slouží tomu, kdo víc platí. (Hassan-paša vážně sklonil hlavu.) Holandsko i Anglie výhodně obchodují s Moskevskou říší. S carem je lepší žít v míru než válčit. Moskevská říše je bohatá jako žádná jiná země světa.“

Hassan-paša se zamyslel:

„Odkud má car tolik lodí, pane admirále?“

„Moskvané si je postavili sami během dvou let...“

„Aj-aj-aj...“ kýval turbanem Hassan-paša.

Zatím co admirálové rozmlouvali, Petr s Alexaškou nabízel tureckým námořníkům tabák a všelijak s nimi šprýmovali. Hassan-paša se každou chvíli díval na ty vysokánské hochy, kteří byli nějak přespříliš zvědaví. Jeden z nich se zrovna vyšplhal do koše na stěžni. Druhý si pozorně prohlížel anglické rychlostřelné dělo. Ze zdvořilosti však Hassan-paša mlčel, dokonce i když námořníci zavedli Moskvany na spodní palubu.

Cornelius Cruys žádal o dovolení vystoupit na břeh, aby si mohli koupit ovoce, cukroví a kávu. Hassan-paša se zamyslel a pak řekl, že by případně mohl panu viceadmirálovi prodat kávu sám.

„Potřebuješ jí mnoho?“

„Asi za sedmdesát dukátů.“

„Abdula-Alla!“ zavolal Hassan-paša a dupl patou. Kolébavě přiběhl vykleštěný kuchař. Vyslechl rozkaz a okamžitě se vrátil s váhami. Za ním táhli námořníci pytlíky s kávou. Hassan-paša si přitáhl pohodlněji židli, přezkoumal váhy a vytáhl ze záhradří jantarové počítadlo, aby odpočítal váhu. Poručil rozvázat pytel. S přivřenýma očima přesypával v pěstěných prstech zrnka.

„To je nejlepší káva z Jávy. Budeš mi vděčný, pane viceadmirále. Vidím, že jsi řádný muž. (Nahnul se k jeho uchu.) Chci jen tvoje dobro, přemluv Moskvany, aby nepluli po moři; u břehu je pod hladinou mnoho skal a nebezpečných mělčin. My sami se těch míst bojíme.“

„Proč bychom pluli podél břehů,“ odpověděl Cornelius Cruys, „náš koráb popluje přímo přes moře, jen když bude příznivý vítr.“

Odpočítal sedmdesát dukátů. Rozloučili se. Cornelius Cruys přistoupil ke schodům a přísně zavolal: „Hej, Petře Alexejeve...!“

„Zde!“ ozval se spěšně hlas.

Petr a za ním Alexaška vyskočili z podpalubí; oba měli na hlavách červené fezy. Viceadmirál zamával admirálovi kloboukem, usedl ke kormidlu a šalupa se rozjela k břehu. Petr a Alexaška se opřeli do vesel, až se prohýbala, a vesele cenili zuby.

Vlna příboje hodila šalupou do pobřežního šterku. Od pevnostní brány k nim pospíchali kolem shnilých loděk a zelených kůlů dozorci a bejové, které už znali; žádali, aby v žádném případě nevstupovali do města, a jestli něco potřebují, přinesou jim obchodníci veškeré zboží sem, do šalupy... Petrovi začaly tančit zorničky a na tvářích mu vyskočil ruměnc hněvu. Alexaška držel v ruce vztyčené veslo:

„Min cherc, jen řekni a připlujeme s loďstvem na dostřel... Na mou duši...“

„Nepustit nás do města, na to mají právo, je to pevnost,“ řekl Cornelius Cruys. „Projdeme se kolem hradeb po břehu a uvidíme všechno, co potřebujeme.“

12

Murtaza-paša už na nic jiného nepřišel: tak si tedy jed'te, Alláh s vámi.

Petr se s loďstvem vrátil do Taganrogu. Dvacátého osmého srpna vzala „Pevnost“ na palubu vyslance, tajemníka a tlumočnický, obeplula, doprovázena čtyřmi tureckými vojenskými loďmi, kerčský mys a za slabého větru se pustila podél jižního pobřeží Krymu.

Turecké lodě jely v jejím ouplavu těsně za její zádí. Na první z nich byl dozorce. Hassan-paša zůstal v Kerči; v poslední chvíli žádal, aby mu dali aspoň písemné prohlášení, že carský vyslanec jede o své vůli a že on, Hassanpaša, mu to neradí. Ale i to mu odepřeli.

V dohledu Balaklavy nasedl dozorce do loďky, dohnal „Pevnost“ a začal prosit, aby zajeli do Balaklavy nabrat vodu. Zoufale mával rukávem chalátu směrem k rezavým pahorkům. „Pěkné město, zajedme tam, prosím.“ Kapitán Pamburg, opřen lokty o zábradlí, houkl shora basem:

„Jako bychom nevěděli, že dozorce chce do Balaklavy jenom proto, aby vymáčkl z obyvatelstva tučný bakšiš za stravování vyslance. Cha! My máme vody plné sudy.“

Dozorcová žádost byla zamítnuta. Vítr sílil. Pamburg se podíval na nebe a velel přidat plachet. Těžké turecké lodi se začaly znatelně opožďovat. Na první z nich dávali znamení: „Stáhněte plachty!“ Pamburg se podíval dalekohledem. Zaklel portugalsky. Slezl dolů do kajuty bohatě obkládané ořechovým dřevem. U stolu tam seděl na leštěné lavici vyslanec Jemeljan Ukrajincev, sužován mořskou nemocí; oči měl zastřené, paruku svíral v hrsti. Pamburg zuřivě vykřikl:

„Ta pakáň mi rozkazuje, abych stáhl plachty. Neposlechnu. Jedu na otevřené moře.“

Ukrajincev na něho jen slabě mávl parukou.

„Jed' si, kam chceš.“

Pamburg vyběhl na kapitánský můstek na zádi. Zakroutil si kníry, aby mu nepřekážely při řvaní.

„Všichni na palubu! Pozor! Napněte přední nadkošovou... Hlavní plachtu... Křížovou nadkošovou... Přední košovou, přední čelní... Obrátit vlevo... Udržovat směr...“

Praskající a naklánějící se „Pevnost“ se otočila, nabrala vítr plnými plachtami a vzdalujíc se od Turků, kteří jako by stáli na místě, zamířila po euxinských vodách přímo do Cařihradu...

Silně nakloněná loď letěla po temněmodrém moři, zvlněném severovýchodním větrem. Vlny jako by zvedaly pěnivé hřívy, aby se podívaly, jak dlouho se ještě budou převalovat pustou mořskou plání, než dorazí k břehům spáleným sluncem. Šestnáct mužů posádky, Holanďané, Švédové, Dánové, samí staří mořští vlci, se dívali na vlny a pokuřovali z faječek; plavba ubíhala lehce a hravě. Zato polovina vojenské posádky se válela v podpalubí mezi soudky s vodou a slaninou. Pamburg dal rozkaz vydávat všem nemocným třikrát denně vodu: „Moři musí člověk přivyknout!“

Pluli čtyřadvacet hodin, druhého dne však narazili na útesy pod hladinou; loď se zařízla do vln, nabrala vodu a přes celou palubu se převalil koberec pěny. Pamburg jen odfrkával kapky z knírů.

Vyslance silně sužovala mořská nemoc. Ukrajincev a tajemník Čeredějev, ležící v malé, čerstvě natřené kajutě na zádi, zvedali hlavy z polštářů a vyhlíželi čtvercovým okýnkem... A okýnko pomalu padá a padá do hlubin, zelené vlny syčí, stoupají ke čtyřem skleněným tabulkám a s těžkým plesknutím je zakrývají, až je v kajutce tma. Tenké stěny skřípají, nizoučkový strop klesá. Vyslanec a tajemník se sténáním zavírali oči.

Za jasného rána druhého září zvolal plavčík, mladý Kalmyk, ze strážního koše: „Země!“ Blížily se modravé pahorkovité obrysy bosporských břehů. V dálce se bělaly bílé plachty. Přilétli rackové a s křikem kroužili nad vysokou vyřezávanou zádí. Pamburg dal zapískáním svolat všechno mužstvo na palubu. „Umýt se! Vyčistit šaty! Nasadit paruky!“

V poledne vtrhla loď „Pevnost“ s plnými plachtami kolem starých strážných věží do Bosporu. Na pevnostním valu vztyčili na stožáru signál: „Čí je to loď?“ Pamburg dal odpovědět: „Máte znát moskevskou vlajku!“ Z břehu nový signál: „Počkejte na lodivoda!“ Pamburg vztyčil signál: „Pojedeme bez lodivoda.“

Ukrajincev si vzal malinový kabát se zlatým premováním a klobouk s pery, tajemník Čeredějev (kostnatý muž s tenkým nosem, připomínající světce se suzdalských ikon) si oblékl zelený kabát se stříbrným vyšíváním a rovněž klobouk s pery. Dělostřelci se seřadili u děl, vojáci s mušketami na vrchní palubě.

Loď klouzala po zrcadlovité úžině. Nalevo uprostřed suchých pahorků dosud nesklizená pole kukuřice, čerpadla, na stráních ovce, rybářské chaty z kamene, pokryté kukuřičnou slámou. Na pravém břehu nádherné sady, bílé ohrady, taškové střechy, schůdky k vodě... Černězelené stromy, vysoké cypřiše, připomínající vřetena. Rozvaliny zámečku zarostlé křovím. Za stromy kulatá kupole a minaret... Když přijeli ke břehu blíž, spatřili na větvích podivné plody. Šířila se vůně oliv a růží. Rusové žasli nad bohatstvím turecké země:

„Všichni říkají, že to jsou holohlaví busurmani, ale jen se podívej, jak si žijí!“

V dálce, jakoby až za devaterými horami, se západ zalil zlatem. Červánky rychle brunátněly, hasly a barvily vody Bosporu krví. Zakotvili tři míle od Konstantinopole. V modré noční tmě zahořely veliké hvězdy, jakých v Moskvě nevídat. Mléčná dráha se zrcadlila ve vodě jako pruh mlhy.

Na lodi se nikomu nechtělo spát. Dívali se na ztichlé břehy, naslouchali skřípání táhla kteréši studny a pronikavému cvrkání cikád. I ti psi zde štěkali jinak. V hluboké vodě unášel proud podivné světélkující ryby. Vojáci, tiše sedící na dělech, říkali: „To je bohatá země, tady musí mít lidé snadný život...“

S očima zádumčivě upřenýma na plamen svíce, jež svým světlem zakrývala několik velkých hvězd v černém okýnku malé kajuty na zádi, Jemeljan Ukrajincev opatrně namáčel husí brk, pak se vždy podíval, není-li na špičce chloupek (když byl, utřel jej o paruku), a beze spěchu psal tajným písmem dopis Petru Alexejeviči:

„... zde jsme kotvili téměř den a noc... Třetího dopluly ostatní turecké lodi. Dozorce nám se slzami v očích vyčítal, že jsme ujeli napřed a že mu za to sultán usekne hlavu, a pak nás prosil, abychom zde na něho počkali; uvědomí prý sultána o našem příjezdu sám. Žádali jsme, abychom byli u sultána přijati se všemi poctami. K večeru se dozorce z Cařihradu vrátil a oznámil, že nás sultán přijme s poctami a že pro nás sem pošle ty jejich loďky, kterým se říká sandaly. Odpověděli jsme, že ne, že poplujeme na svém korábu. A tak nastal spor a my jsme projevili souhlas jet v sandalech, ale pod podmínkou, že před námi popluje ‚Pevnost‘.

Druhého dne přijely tři sultánovy sandaly vyložené koberci. Nasedli jsme do loděk a před námi plula ‚Pevnost‘. Brzy jsme spatřili Cařihrad, město hodné podivu. Jeho hradby a bašty, byť staré, jsou stavěny mohutně. Celé město má taškové střechy, překrásné

podivuhodné mečety jsou z bílého kamene, Sofia však je z pískovce. Jak Cařihrad, tak osadu Peru je z moře vidět jako na dlani. Z břehu nás vítala střelba a kapitán Pamburg odpověděl salvou ze všech děl. Přistáli jsme naproti sultánskému serailu, odkud se na nás s hradeb díval sám sultán, nad kterým drželi vějíř, jímž ho ovívali.

Na břehu nás uvítalo sto jízdních čaušů a dvě stě janičárů s bambusovými holemi. Pro mne a tajemníka přivedli koně s bohatým postrojem. A když jsme vystoupili z loďky, zeptal se nás velitel čaušů na zdraví. Poté jsme vsedli na koně a jeli řadou úzkých křivolakých uliček do domu, v němž nás ubytovali. Po obou stranách běžel lid.

Tvůj koráb budí zde nemalý úžas: kdo prý jej stavěl a jak proplul mělčinami z Donu. Ptali se, kolik máš lodí a jak veliké. Já odpověděl, že mnoho a že nemají plochá dna, jak se zde lživě tvrdí, a že po moři plují dobře. Tisíce Turků, Řeků, Arménů a Židů se přijíždějí podívat na ‚Pevnost‘, ba přijel dokonce sám sultán a třikrát ji obeplul na loďce. Ze všeho nejvíce však lidé chválí plachty a lana pro jejich pevnost a pak dřevo stěžňů. Ale jiní zase loď haní, že prý není postavená pevně. Promiň, ale já bych řekl toto: pluli jsme mořem a vítr nebyl nejsilnější, ‚Pevnost‘ však silně praskala a nakláněla se a nabírala vodu. Stavitelé její, Osip Ney a John Day, nebudou asi nezištní. Loď není malá věc, má cenu dobrého města. Tady si ji prohlížejí, ale o koupi nemluví, kupce na ni není... Promiň, píšu, jak dovedu.

Turci však stavějí lodi velice poctivě, důkladně a pevně; jejich koráby jsou menší, ale vodu nenabírají.

Jak mi pověděl jeden Řek, Turci se obávají, že v Cařihradě bude hlad, jestliže Tvé carské Veličenstvo uzavře Černé moře, protože obilí, máslo a dříví se sem dováží z okolí dunajských měst. Kolují tu pověsti, že jsi s celým vojskem odjel do Trapezuntu a Sinopu. Když se mne na to ptali, odpověděl jsem, že nevím, žes před mým odjezdem nejel nikam...“

Pamburg jel se svými důstojníky do Pery k některým evropským vyslancům zeptat se jich na zdraví. Holandský a francouzský vyslanec přijali Rusy přátelsky, poděkovali a připili vínem na carovo zdraví. Třetí, k němuž zajeli, byl anglický vyslanec. Seskočili z koní u hlavního vchodu a zabušili. Vyšel sáhový lokaj s ohnivě ryšavými vousy. Přidržel dveře a zeptal se, co si přejí. Pamburgovi blýsklo v očích; řekl, kdo jsou a proč přijeli. Lokaj přibouchl dveře, a třebaže Moskevští čekali na ulici, vrátil se teprve po chvíli a posměšně řekl:

„Vyslanec usedl k obědu a poručil mi říci, že nemá důvodu setkat se s kapitánem Pamburgem.“

„Tak vyříd' vyslanci, ať se zadusí kostí!“ vykřikl Pamburg. Zuřivě skočil na koně a rozjel se kolem pouličních obchodníků, malých děcek a psů po nízkých cihlových schodech dolů na Galatu, kde už dříve zahlédl v jídelnách, kavárnách a u dveří veřejných domů několik dávných přátel.

Zde se Pamburg a jeho důstojníci zpili do němoty řeckým vínem, začali rvát a pustili se do rvačky s dvaceti anglickými námořníky. Sešli se tam také jeho přátelé, kormidelníci dálných plaveb, slavní korzáři a různí pochybní lidé, skrývající se v brlozích Galaty. Ty všechny pozval Pamburg hodovat na „Pevnost“.

Druhého dne začaly u lodi přistávat čluny s námořníky nejrůznějších národností, Švédy, Holanďany, Francouzi, Portugalci, Maury: někteří měli paruky, hedvábné punčochy a kordy, jiní hlavy pevně ovinuté rudým šátkem, na bosých nohou stěvíce a za širokým opaskem pistole, třetí kožené kabátce a námořnické klobouky páchnoucí slanečky.

Usedli a hodovali na otevřené palubě pod mírným zářijovým sluncem. Před očima se jim rozkládal chmurný sultánův palác, obklopený hradbami a s hustými mřížemi na oknech, a na druhé straně úžiny zas bujně houština a sady ve Skutari. Preobraženci a semjonovci hráli na rohy a bubínky, zpívali taneční písně a hvízдали nejrůznějšími ptačími hlasy „jaro“.

Pamburg s parukou posypanou stříbřitým pudrem a v malinovém kabátci se stuhami a krajkami držel v jedné ruce pohár, v druhé šátek a celý rozohněný vykládal hostům:

„Jestli budeme potřebovat tisíc lodí, i tisíc si jich postavíme... Máme už ve stavbě osmdesátidělové, stodělové koráby. Příštího roku nás čekejte v Středozevním moři, na Baltu. Vezmeme do služeb všechny slavné námořníky. Vyplujeme na oceány...“

„Sláva!“ křičeli zbrunátnělí námořníci. „Sláva kapitánu Pamburgovi!“

Spustili námořnické písně. Dupali. Nad palubou se v bezvětrí válel mrak tabákového kouře. Ani nezpozorovali, že zapadlo slunce, že na tu neobvyklou hostinu začaly svítit atické hvězdy. O půlnoci, kdy už polovina mořských vlků chrápala, jedni pod stolem, druzí s hlavami, jež zešedivěly v bouřích, uprostřed mís, vyběhl Pamburg na můstek.

„Pozor! Bombardýři, dělostřelci, na místa! Vložit náboj! Utěsnit náboj! Zapálit doutnáky! Pozor...! Salva s obou boků...! Pal!“

Čtyřicet šest těžkých děl vychrlilo naráz oheň. Nad spícím Cařihradem jako by se s rachotem zřítilo nebe... „Pevnost“, zahalená kouřem, vypálila druhou salvu...

Jemeljan Ukrajincev psal tajným písmem:

„... samého sultána i veškerého lidu se zmocnil převeliký strach: kapitán Pamburg pil na lodi celý den s námořníky a velice se opil a o půlnoci několikrát vystřelil ze všech děl korábu. A kvůli tomu střelení nastalo v celém Cařihradě reptání a veliké šuškáni, že prý kapitán tou noční střelbou dával znamení Tvému moskevskému loďstvu, které pluje po Černém moři, aby vplulo do úžiny...“

Jeho sultánské Veličenstvo se té noci vyděsil a vyběhl z ložnice, tak jak byl, a také mnoho ministrů a pašů se vyděsilo a dvě těhotné sultánovy ženy z horního serailu z té neobvyklé kapitánovy noční dělostřelby předčasně porodily. A pro to všechno se Jeho sultánské

Veličenstvo na Pamburga velice rozhněval a dal nám vzkázat, abychom kapitána z lodi odstranili a utáli mu hlavu. Já sultánovi odpověděl, že mi není známo, proč kapitán střílel, a že se ho zeptám, a je-li taková střelba Jeho sultánskému Veličenstvu nepříjemná, že kapitánovi nadále střílet nedovolím, nýbrž mu to přísně zakážu, ale abych jej odstranil z lodi, pro to nemám důvodu. Tím také věc skončila.

Sultán nás přijme v úterý. Turci očekávají příjezd kapitána Medzomorty-paši, bývalého alžírského piráta, aby jim poradil, mají-li s Tebou uzavřít mír či začít válku.“

Kapitola druhá

1

Záříjové slunce stálo nízko nad lesnatým břehem. Den ze dne, čím šli dál na sever, byla krajina pustší. Z tiché řeky vzlétala hejna ptáků. Vývraty, bažiny, pustina. Jen zřídka se objevila rybářská chatrč a člun vytažený na břeh. K Bílému jezeru byl ještě týden cesty.

Čtrnáct mužů vleklo na laně těžkou nákladní bárku s obilím. Se svěšenými hlavami, s rukama spuštěnými před sebe opírali se hrudí do popruhu. Šli od samé Jaroslavle. Slunce zapadalo za černý hřeben jedlí a dlouho, dlouho hynulo v pochmurném přívsvitu. Z vlečné lodi se ozval výkřik: „Hej, přivažte loď!“

Burlaci zatloukli kůl nebo omotali lano kolem stromu. Pak rozdělali oheň. Na močálovitém břehu tonul pomalu v mléčné mlze jedlový les. V záři západu se míhaly jako stíny s dlouhým krkem letící kachny. Chrastím se s praskotem prodírali k řece losi statní jako koně. Les byl plný zvěře, kterou nikdo nelovil a nikdo neplašil.

Na řece šplouchala vesla: od lodice plul ke břehu majitel bárky, starc Andrej Děnisov; vezl svým robotníkům suchary, pšeno, sem tam i ryby nebo – nebyl-li půst – solené maso. Přesvědčil se, je-li loď uvázána pevně. S rukama zasunutými za kožený pás stanul u ohně: byl to čilý jasnooký muž s kučeravými vousy, oblečený v kutně a soukenné mnišské čepičce.

„Bratři, jste všichni živi a zdraví?“ zeptal se. „Pracujte, pracujte, bůh práci miluje. Radujte se, to všechno vám bude připočteno k dobru. Máme štěstí, že jsme prchli před tím nikoniánským puchem. Jen až dojdeme k Oněžskému jezeru, to uvidíte kraj! Úplný ráj...!“

Vytáhl ruce zpod opasku a sedl si na bobek k ohni. Unavení muži mu mlčky naslouchali.

„V tom kraji žil na řece Vyze jeden starzec... I on utekl před pokušením Antikristovým. Předtím byl kupcem, vlastnil dům, krámy a špýchary. Měl vidění; spatřil v něm oheň a v ohni člověka, a slyšel hlas: ‚Podlehl jsem pokušení a hynu na věky...‘ Odevzdal všechno ženě a synům. Odešel. Sroubil si poustevnu. Začal v ní žít a toužil po jediném přijímání Těla Páně, po smrti v plamenech. Oral pole pohrabáčem, zaséval dvě čapky ječmene. Oděl se syrovou kozí kůží, která na něm uschla, a tak ji nosil v zimě i v létě. Veškerý jeho majetek byla dřevěná miska s lžičkou a stará, rukou psaná modlitební kniha. A brzy nabyl takové síly nad ďábly, že pro něho neznamenalí víc než mouchy... Začali k němu přicházet lidé a on je zpovídal a dával jim přijímat lísteček nebo jahůdku. Učil, že je lépe shořet za živa v plamenech než trpět věčná muka. Přešel rok, přešel druhý a kolem něho se začali usazovat lidé. Jali se pálit les a vypálená místa obdělávat. Jali se lovit zvěř, chytat ryby, sbírat houby a lesní plody. Všechno bylo společné, špýchary i sklepy patřily všem. A rozdělil zvlášť ženy a zvlášť muže.“

„To je dobře,“ řekl drsný hlas, „kdo s ženou žije, dobrého se nedožije.“
Děnisov upřel do tmy na hovořícího veselý pohled.

„Dík jeho modlitbám šla zvěř lidem sama do rukou a také ryb ulovili často až zázrak. Urodily se houby i lesní plody. Ukázal jim místa, kde našli měděné a železné rudy, postavili kovářny... Bylo to opravdu svaté ústraní, kde se žilo v pokoji...“

Z klestí vyšel Andrjuška Golikov, sedl si k Děnisovovi a zahleděl se mu do očí. Golikov šel s burlaky „podle zaslíbu“. (Tenkrát v Revjakinově domě Andrjušku starzec vyzpovídal, zbil ho růžencem a poručil mu jít do Jaroslavlě a čekat na Děnisovovu lodici s obilím.) Ze čtrnácti mužů bylo jich zde devět takových, co s nimi šli podle slíbu nebo z pokání.

Děnisov vypravoval dál:

„Když přišla hodina jeho smrti, starzec nám, bratru Semjonovi a mně, požehnal a ustanovil nás hlavou Vygovského kláštera. Dal

nám přijímat a my odešli. Jeho poustka byla opodál v úžlabině. Sotva jsme odešli, spatřili jsme záři. Poustka stála v jednom plameni jako ohnivý keř. Chtěl jsem k ní běžet. Semjon mne chytil za ruku: stůj! Tu slyšíme z ohně sladký zpěv... Ale nahoře v kouři se kroutí a kňučí ďáblové jako saze, věříte? Klesli jsme s bratrem na kolena a i my začali zpívat... Druhého dne přijdeme na to místo a tam zpod popela vytéká jasný pramen... Postavili jsme nad pramenem srub a přístřešek pro ikonu... Nemůžeme však najít malíře, který by ji vymaloval podle našeho přání...”

Golikov vzlykl. Děnisov jej lehounce pohladil po nečesaných pačesech.

„Bída je, bratři, jenom v tom, že se u nás každý třetí rok neurodí obilí. Minulého léta vyplavily všechno deště, ani slámu jsme nesklidili. Musíme je vozit z daleka... Ale je to svatá věc, děti. Nepracujete nadarmo.“

Děnisov mluvil ještě chvíli. Odříkal společnou modlitbu. Nasedl do loďky a matným pruhem večerních červánků na řece odplul k lodici. Noci byly studené, spáčkům bylo v chatrných šatech zima...

Jen se rozbřeslo, Děnisov znovu připlul k břehu a budil lidi. Kašlali, drbali se. Pak se pomodlili a vařili kaši. Když se studené slunce vyhouplo jako nejasný měchýř do mlhy, zapřáhli se burlaci do popruhů a s čvachtajícími láptěmi kráčeli po mokřém břehu. Verstu za verstou, den za dnem. Ze severu se hnaly spousty mračen, začal foukat ostrý vítr. Řeka Šeksna se rozlila.

Nyní už letěly mraky nízko nad rozvlněnými vodami Bílého jezera. Zabočili na západ k Bělojezersku. Vlny narážely na pustý břeh a podrážely burlakům nohy. Táhnout loď bylo stále namáhavější. V poledne se sušili v rybářské chatrči. Dva najatí burlaci se zde pohádali s Děnisovem kvůli jídlu, vybrali si mzdu – každý tři čtvrtubly – a šli, kam je oči vedly.

Bárka kotvila naproti městu ve zpěněných vlnách příboje. Vítr sílil a pronikal až do morku kostí. Člověka se zmocňovalo zoufalství

už při pouhém pomyslení, že má táhnout loď ještě dál na sever. Najatí burlaci se do jednoho s Děnisovem pohádali a rozutekli se po rybářských osadách. A z ostatních někteří potkali známé, jiní ještě chvilku otáleli, otáleli – a pak zmizeli též...

Na převrácené loďce na břehu mezi mokkými kameny seděli Andruška Golikov, Iljuška Děchtjarev (uprchlý rolník z Kaširy) a Fed'ka, zvaný Špindíra, přihrblý tulák, bývalý klášterní nevolník, který toho už nemálo zkusil a vytrpěl. Rozhlíželi se kolem sebe.

Všecko to tam vypadalo pochmurně: kalná hladina jezera pokrytá sněhem zpěněných vln, spousty mračen letících od severu, plochá rovina za pobřežním náspem a na ní zchátralé, mraky takřka zakryté město s děravými střechami bašt, rezivými cibulemi kostelů a prolomenými krovy vysokých chalup. Na břehu se ve větru kývaly žerdě na sušení sítí. Neukázala se živá duše. Bylo slyšet tesklivé vyzvánění...

„Ten Děnisov taky dovede šikovně krmit lidi řečmi... Než se dobelháš do toho jeho ráje, nezůstane z tebe asi nic než duše,“ brblal Špindíra a drápal si nehtem mozol na dlani.

„Musíš věřit! (řekl mu Golikov hněvivě). Musíš věřit!“ A se steskem se díval na bílé vlny. Bylo tam neútno, pusto, studeno... „Tady je asi také k bohu daleko...“

Iljuška Děchtjarev (otužilý mužik s velkými ústy a veselýma očima) tiše, pomalu vypravoval:

„... a tak se toho člověka ptám: proč je u vás na předměstí tak pusto a prázdno, proč je polovina domů zatlučena...? Protože tu rádí mniši,“ povídá, „proto je tu tak pusto a prázdno... Poslali jsme do Moskvy několik stížností, ale tam jim na nás zřejmě nezáleží... Co dělali mniši o Velikonocích, to se nedá ani vypovědět. Na desíti saních vyjeli se svátými ikonami, jedni na předměstí, druzí do osad, třetí do vesnic... Vrazí do domu, strčí člověku kříž pod nos a teď se křížuj třemi prsty a líbej kříž...! A hned chtějí chléb a smetanu a vejce a ryby... Vymetou všechno jako koštětem. I peníze chtějí...“

Jsi rozkolník, bezpopovec, hartusí. Kdepak máš starověrecké knihy? A už člověka vedou do klášterního dvora a přivazují na řetěz a mučí.“

Špindíra pojednou zvrátil hlavu a chraptivě se zachechtal:

„A co toho snědí, co toho vypijí! Ach ti mniši, čert aby je vzal!“

Děchtjarev do něho strčil kolenem. K lodce krácel proti větru mnich s cikánskou bradkou a naraženou čepičkou a přidržoval si vlající kutnu. Výhružnýma očima se podíval nejprve na loď, skřípějící na vlnách, a potom na ty tři:

„Odkud jede ta bárka?“

„Od Jaroslavle, otče,“ odpověděl s línou vlídností Děchtjarev.

„Co veze?“

„To nám neřekli.“

„Obilí?“

„Asi...“

„Kam ji táhnete?“

„Kdopak to má vědět – kam nám poručí...“

„Lžeš, lžeš, lžeš!“ Mnich si začal spěšně vyhrnovat pravý rukáv. „Je to Děnisovova bárka... Pluje do Povence, vezete obilí rozkolnickým poustevníkům, lotři...“

A vtom už se vrhl na Iljušku Děchtjareva, uchopil ho za prsa, začal překvapeným mužikem cloumat, a obrátiv se k předměstí, vykřikl ze všech sil:

„Stráž!“

Andrjuška Golikov vyskočil z loďky a rozběhl se podél vody k rybářským zemljankám.

„Stráž!“ zařval mnich po druhé, ale náhle zmlkl. Špindíra ho chytil za vlasy, odtrhl jej od Iljušky, smýkl jím na zem a začal se točit a hledat kámen. Mnich čile vyskočil a zaútočil z boku na něho, ale Fed'ka, vztekem ztuhlý na kost, se ani nehnu, uchopil mnicha znovu a srazil jej ranou do šíje. Mnich zasténal. Z uličky běželi ke břehu čtyři muži s kůly.

Andrjuška Golikov vykukoval celý poděšený za rohem rybářské zemljanky. Špindíra zápasil s pěti: jednomu z nich vyrval kůl a začal se jím s divokým křikem ohánět; takovou zuřivost u člověka Andrjuška jaktěživ neviděl... „Dábel, učiněný dábel...!“ Potom se do toho vložil i Děchtjarev; vrazil šikovně mnichovi jednu za ucho a ten se svalil po třetí. Jeho pomocníci začali ustupovat. Na předměstí vyšli tu a tam z vrat lidé a při kyvovali: „Dobře jim tak, dobře jim tak...!“

Iljuška a Fed'ka zvítězili, kousek cesty chlapy hnali, ale brzy se vrátili na břeh, vysmrkali z nosu krev a zamířili rovnou k chalupě, kde se třásl Golikov.

„Ty bys měl po právu taky dostat na pamětnou,“ řekl mu Špindíra. „Jsi hlupák, a přitom ještě chceš do ráje...“

Z dvířek hliněné chatrče (obrácené zády k moři) vykukla nečesaná hlava, porostlá od samých očí šedavými vousy. Zamrkala a z chatrče vylezl bosý ramenatý člověk, celý černý od mouru. Podíval se k předměstí – nebylo tam už živé duše.

„Pojďte dál,“ řekl a vlezl zas do nizoučké chaty. Světlo do ní padalo šterbinou nad dveřmi. Byl tam zahořklý rybí pach, protože polovinu místnosti zaplňovalo rybářské náčiní. Ivan, Andrej a Fjodor se při vstupu pokřížovali dvěma prsty. Rybář jim řekl:

„Sedněte si. Víte vůbec, koho jste to právě zbili?“

„Mne bili celý život a ani jednou se nezeptali, koho bijí,“ řekl Špindíra.

„Zbili jste klíčníka Krestovozdviženského kláštera Feodosije. Ach, to je lupič, to je lupič, to je satanáš! Takový zuřivec!“

Když rybář viděl, že to jsou našinci, sedl si na lavici mezi ně, založil ruce a pak se začal kolébat a vypravovat:

„Jsou tady nejlepší loviště ryb, člověk by si tu mohl krásně žít – a přesto raději uteču... Už se to nedá vydržet, ten satanáš vládne celému jezeru... Dávali jsme mnichům v zimě čtvrtý díl úlovku a ještě z každé plavby. Ale jemu je to málo. Sotva uvidí plachtu, běží na břeh a nechá ti sotva tolik ryb, abys měl co jíst... A když nedáš, hned spustí:

„Jakpak se křižuješ?“ To se rozumí, uděláš ten hřích a oženeš se třemi prsty. „To není pravda, podvádíš! Pojd' se mnou!“ A co znamená jít s ním, to přece víme: hodí tě do klášterního sklepa na řetěz. A kolik nám už roztrhal síti a zničil člunů... Šli jsme si stěžovat k vojvodovi. Ale vojvoda sám kouká, kde by co ukradl. A pak, v klášteře mají od metropolity výsadní listinu na vymycování starověrců. Musíte, braši, co nejdřív zmizet.“

„Ó ne, my jsme s Děnisovem,“ řekl Golikov, polekaně se dívající na Iljušku a Fed'ku.

„Děnisov je mocný; ten se vykoupí... Nemá se čeho bát... Když pluje ze severu s kožišinami, kosticemi a mědí, vykoupí se. Když pluje nazpět, vykoupí se znovu. Udělal to už několikrát... Ten má, brachu, všude svoje lidi...“

Špindíra se ušklíbl:

„Tlučhuba! Celou cestu nás krmil suchary a přitom měl řečí, jako bychom jedli kuřata...“

Golikov se mračil, když mluvili tak bez okolků o vygovském starci. Vzpomínal, jak ho Děnisov se skoupou laskavostí hladíval po vlasech: „Tak co, hochu, je živa tvoje duše? Tak, tak, to je dobře...“ Vzpomínal, jaké úchvatné hovory vedl u ohně, jak nastupoval do loďky a jak se jeho špičatá čepice temně odrážela od vody ozářené západem. Takové světce v lodičce malovali na starobyklých ikonách. Andrjuška by se pro něho dal bez váhání upálit za živa v slámě...

Seděli na lavici a přemýšleli, co počít. Kam utéci? Jít přece jen na sever? Rybář jim to neradil: jít na sever do Vygu, to znamená dva měsíce v lese, to znamená smrt...

„Měli byste se pustit někam, kde je lehčí život, třeba na Don...“

„Já na Donu, byl,“ zachraptěl Špindíra, „ale tam už není volnost jako dřív. Kozáci na stanicích vydávají uprchlíky. Mne zakovali dvakrát do želez a odvezli na carské práce do Voroněže...“

Nic kloudného nevymysleli, a tak řekli Andrjuškovi, aby šel najít Děnisova, co řekne on.

Andrjuška zakusil plno strachu: sotva došel do chatrné městské brány, ozval se křik: „Stůj, stůj!“ Ulicí utíkali otrhaní, bosí lidé – někteří přeskakovali ploty. Za nimi se hnali dva vojáci v zelených kabátcích a přidržovali si klobouky. Celí udýchaní zmizeli v křivolaké postranní uličce. Ctihodný stařík u dvířek v bráně řekl: „Už druhý den je chytají.“ Golikov se ho zeptal, jestli nezná kupce Andreje Děnisova a jestli ho neviděl. Stařík řekl po chvíli přemýšlení:

„Jdi na náměstí, hledej Děnisova ve vojvodově domě.“

Kotce na nevelikém náměstí, plném hnoje, byly zabeďněné, sloupy na křivo, krovy prolomené. Prodávalo se ve dvou třech krámcích – preclíky a palčáky. Starobylý chrám s popukanými stěnami byl bez plotu. U jeho nizoučké kryté předsíně spaly na trávě žebračky zabalené v cárech; pomatený, vedle něhož ležely tři pohrabáče, zíval až k slzám a třepal palicí. Zřejmě se tu nežilo vesele.

Uprostřed náměstí, kde byl do země zaražen pranýř, přešlapoval strážce s kopím. Golikov k němu bázlivě přistoupil. Z prkenného krámu se proti němu vyklonil kupec, učiněná liška, a řekl sladce:

„Ochutnej moje preclíčky s mákem!“

Golikov se strážci pokorně poklonil a zeptal se, kde je vojvodův dům. Krátkonohý strážce v záplatovaném střeleckém kabátě až na paty se zamračně odvrátil. Na sloupu byla přibita plechová tabulka s orlem a vyhláškou. „Zmiz!“ vykřikl strážce. Andrjuška odcházel a ohlížel se – kolem shnilé ploty, nachýlené chalupy... Mraky se rozdírají o kříže kostelů. Blížil se k němu nízko opásaný člověk ve válenkách; jeho tlusté, rozpraskané rty se chtivě našpulily. Stráž u sloupu a kupci v krámcích se dívali, co se bude dít.

„Odkud jdeš? Komu patříš? Jsi tulák?“

Zblízka to z něho páchlo česnekem a kořalkou. Golikov ze strachu jen zakoktal, jazyk mu vypověděl službu. Muž ho uchopil za límec.

„To je Děnisovův člověk,“ volali z krámků.

„Veze jich devět na upálení,“ ozval se tenký hlas z druhého krámu.

Muž Andrjuškou zacloumal:

„Nečetl jsi carskou vyhlášku? Pojd' se mnou, lotře...“

A vlekl ho (třebaže se Andrijuška nevzpíral) na konec náměstí do vojvodova domu.

Naparáděný, načesaný Andrej Děnisov seděl s kuní čapkou na koleně ve světnici u vojvody, zchudlého stolníka Maxima Lupandina. Vojvoda si zádumčivě prohlížel kupcovy pěkné boty z kozinky a jeho šedý kabát z hamburského, ba dokonce snad anglického sukna s červenou hedvábnou podšívkou. Vojvoda sám seděl v odřeném veverčím kožíšku, hubený, lysý, uhrovatý. Za nebožtíka cara Fjodora Alexejeviče byl stolníkem, za Petra Alexejeviče se taktak domohl vojvodství v Bělojezersku.

Mluvili pořád kolem dokola: ani Děnisov, ani vojvoda se nevslovili určitě. „Má to ale kabát,“ přemýšlel vojvoda, „co kdyby mi ho tak dal?“ Poslal tajně nevolníka do Krestovozdviženského kláštera pro otce Feodosije, ale také Děnisov si zatím něco nechával v záloze.

„Copak počasí, ať si je, jaké chce,“ řekl Děnisov. „Jestli se vítr změní, poplujeme přes jezero s plachtami... Jestli se nezmění, nějak se už protlučeme po břehu. Nejhorší bude dostat se do Kodže, tam už najdeme lidi až do Povence...“

„Samozřejmě, to je jasné,“ řekl vyhýbavě vojvoda, nespouštěje oči z kabátu.

„Maxime Maximoviči, buď tak laskav, nezdržuj mou bárku a moje lidi.“

„Kdyby nebylo toho nařízení, neřekl bych ani slova.“ Vojvoda vytáhl z kapsy carskou listinu svinutou do trubky a začal po ní přisleple rejdit vousy. „... Podle rozhodnutí velikého knížete a cara veškeré... se nařizuje... povaleče a darmojedy, kteří se živí u klášterů, jakož i všelijaké klášterní sluhy bráti na vojnu...“

„Kláštery se nás netýkají, zabýváme se obchodem...“

„Počkej... a dále se nařizuje brát na vojnu také podkoní a bojarské nevolníky, jakož i všechny tuláky bez domova, žebráky a uprchlíky...“

Co mám s tebou dělat, Andreji? Nic mi nenapadá... Kdyby aspoň to nařízení přivezl nějaký podtajemník... Ale on je přivezl poručík Preobraženského pluku Alexej Brovkin s vojáky... Copak nevíš, jaká je dnes řeč s poručíky?"

Děnisov si odhrnul šos kabátu a zazvonil v kapse stříbrem. Vojvoda se polekal, že se teď lacino prodá, a začal se dívat ke dveřím, nejde-li Feodosij. Vešel však jen tlustý dráb, strkající před sebou Andrušku Golikova. Strhl z hlavy čapku a hluboce se poklonil.

„Maxime Maximoviči, chytl jsem ještě jednoho..."

„Na kolena!“ hněvivě vykřikl vojvoda. (Dráb srazil Golikova a ten udeřil kostnatými koleny o podlahu.) „Kdo jsi? Čí jsi nevolník? Odkud jsi utekl? (Drábovi.) Vaňko, podej mi inkoust, pero..."

„Nech ho, Maxime Maximoviči, to je můj příručí..."

Vojvodovi zasvítily oči, odklopil víčko měděného kalamáře a s hekáním vytahoval z něho perem mouchu. „Och, ten klíčník nejde," napadlo mu, ale vtom zaskřípala na chodbě podlaha. Vaňka otevřel dveře a do místnosti hněvivě vešel onen mnich s cikánskou bradou; jedno oko měl oteklé. Když spatřil Děnisova, zabušil berlou:

„Jeho lidé mne ztloukli a zmrzačili, div že mne neubili," spustil halasně. „A ty, Maxime, ty s ním tady sedíš! S kým, s kým, ptám se tě? S proklatým rozkolníkem! Vydej mi ho, vydej mi ho, vojvodo, říkám ti potřetí!"

S rukama opřenýma o vysokou berlu měřil si divokýma očima hned Děnisova, hned Maxima Maximoviče. Golikov celý bez sebe zalezl do kouta. Vaňka chtivě čekal na znamení, aby se vrhl na Děnisova a zkroutil mu ruce. „Kabát je můj," napadlo vojvodovi.

„Co jsi zač, mnichu, že ses přišel hádat, to nevím ani vědět nechci," řekl Děnisov. Vstal. (Feodosijovy ruce na berle zmodraly.) Rozepjal si košili a z osmiramenného kříže sňal pytlíček. „Chtěl jsem s tebou jednat čestně, Maxime Maximoviči, a dát ti dáreček ze svých skrových zisků... Je však vidět, že se neshodneme..."

Vytáhl z pytlíku složenou listinu a opatrně ji rozprostřel:

„Tuto listinu nám, Andreji a Semjonu Děnisovovým, vystavila Komora starších, abychom mohli obchodovat, kdekoli chceme, a aby nám, Andreji a Semjonu Děnisovovým, nikdo nesměl působit újmu ani škodu... Listina je vlastnoručně podepsána prezidentem Mitrofanem Šorinem...“

„Co je mi po Mitrofanovi,“ vykřikl Feodosij a strhl ruce z berly. „Já na toho tvého Mitrofana dělám tohle...!“ A udělal dlouhý nos.

„Och!“ tiše zasténal vojvoda.

Děnisovovi vstoupil do tváří ruměncem.

„Tak ty děláš na prezidenta, na jednoho z nejlepších moskevských kupců, dlouhý nos? To je zločin!“

„Udav se jím, udav se, lotře!“ zuřivě opakoval Feodosij s vystrčenou bradou a uchopil Děnisova za měděný rozkolnický kříž. „A za tohle tě, ty bezpopovče, dám upálit... Já mám proti tvé slabé listině silnější...“

„Och, tak se přece, smiřte,“ sténal vojvoda. „Andreji, dej mnichovi dvacet rublů a on tě nechá na pokoji.“

Ale mnich ani Děnisov neslyšeli a jen supěli. Ze strany se blížil dráb. Tu však Děnisov vytrhl klíčnickovi z rukou svůj kříž, skočil k oknu, otevřel je a vykřikl do dvora:

„Pane poručíku, ve jménu cara...!“

V místnosti všichni rázem zmlkli, přestali supět. Na chodbě zazvonily ostruhy. Vešel Aljoša Brovkin v jezdeckých botách, přepásán bílou šerpou, po boku kord. Jeho jinošské tváře byly pokryty ruměncem, třírohý klobouk měl naražený do čela.

„Oč se hádáte?“

„Pane poručíku, klíčnick Feodosij a vojvoda mluví urážlivě o prezidentově listině a dělají na ni dlouhý nos a mne chytají za prsa a vyhrožují upálením...“

Aljoška vyvalil kulaté oči, div že mu nevypadly, docela jako Petr Alexejevič. Podíval se na mnicha, na vojvodu (který se opřel rukama o lavici, aby vstal), zabušil hůlkou a řekl vojákovi, který přiběhl:

„Zavřít oba...“

2

Kukujští osadníci říkali o Anně Monsové: „To je podivuhodné! Kde se jen bere v takovém mladém děvčeti tolik rozvážnosti? Jiná by už dávno ztratila hlavu. Ännchen je celý nebožtík Mons.“

Petr byl po svém návratu od Černého moře velice štědrý.

„Srdíčko,“ říkala mu nejednou Ännchen s něžnou výčitkou, „učíte mne rozhazovat peníze za hloupou parádu... Oč by bylo rozumnější, kdybyste dovolil, abych napsala do Revalu, dozvěděla jsem se, že se tam dají dobře koupit krávy, které dávají dvě vědra mléka denně. Chodil byste někdy na snídani do mého čistounkého, hezounkého statku a jedl byste šlehačku...“

Statek byl postaven v březovém hájku na kousku darované půdy, vybíhající klínem od vrat zadního dvora podél potoka Kukuje k Jauze. Stál tam neveliký dům, natřený tak, že vypadal jako cihlový, a kolem stáje, kryté taškami, stodola a špejchary. Na stráni u řeky se pásly tučné strakaté krávy – každá dostala jméno na počest některé řecké bohyně – ovce s jemnou vlnou, anglická prasata a množství nejružnější drůbeže. V zahradě rostla cizokrajná zelenina a brambory.

Hned zrána chodívala Ännchen v jemném vlněném šátku a prostém kožíšku po písčité cestičce na statek. Dohlížela na dojení krav a krmení drůbeže, počítala vejce, sama si trhala k snídani salát. Byla na lidi přísná a trestala zejména nepořádnost. Krájelo se právě zelí. Takové hlávky lidé nevidali ani na zahradě samotného pastora Strumpfa. Němci se jim chodili obdivovat: taková hlávka nebo řípa by se mohla poslat do kunstkammeru v Hamburku. Žertovali. „Ännchen zná jistě nějakou modlitbu, že jí na tom úhoru rostou takové nádherné plody.“

Ruská děvčata se zpěvem krájela zelí v novém korytě z lipového dřeva. Ännchen si brala do služby nejzdravější a nejveselejší dívky z vesnice Alexandra Menšikova nebo admirála Golovina (jejichž

nové dvory a paláce stály nedaleko německé osady). Sekáčky bušily, ruměné dívky voněly čerstvými košťály, na trávě, kam až dopadal dlouhý stín kolny, ležela ještě jinovatka a z drůbežárny vážně kráčely k uměle vyhloubenému jezírku sněhobílé husy. Nad strmým krovem statku stoupal do podzimní modře proužek kouře. Přes zametený dvůr nesli dva čistí pekaři koš čerstvě pečených housek.

Ännchen byla šťastna; podupávala zábnoucíma nohama a nemohla se vynadívát na to štěstí. Žel, jakmile se vrátila domů, byl tomu štěstí rázem konec; jediného dne nebyl klid, pořád aby čekala, co si zase Petr Alexejevič usmyslí. Tu se přiřzenou podnapilí Rusové, našlapou, nakouří, roztlučou skleničky a nasypou popel do květináčů, tu se zas musí chtěj nechtěj oblékat a běžet na assambléu, aby si tam otloukala podpatky.

Hostiny a plesy jsou pěkné občas, za prázdných podzimních večerů nebo o zimních svátcích. Ale ruští velmoži hodují a tancují den co den. Ze všeho nejvíc však Annu rozhořčovala ztřeštěnost samého Petra: nikdy jí nedal vědět, kdy přijde obědvat nebo večeret a kolik hostů má s ním očekávat. Někdy v noci se do domu přihnala celá horda žroutů. Pro takové případy se musily vařit a péci spousty všelijakých dobrot, až člověka srdce bolelo – a často se to zas všechno vyhazovalo prasatům.

Ännchen jednou opatrně poprosila Petra: „Andílku, bylo by míň zbytečných výloh, kdybyste mne po každé laskavě upozornil, kdy přijedete.“ Petr udiveně vzhlédl, zachmuřil se, neřekl ani slovo a všechno zůstalo při starém.

Slunce se vyhoupló nad opadávající žlut' bříz. Děvčata odešla do kuchyně. Anna Ivanovna nakoukla do kolny, kde visely pytle z plachtoviny, z nichž vystrkovaly hlavy husy; krmili je po dva týdny před zabitím ořechy. Ännchen strčila vlastnoručně každé huse, dusící se sádlem, malíčkem do volete ořech ve skořápce, pak se podívala, jak myjí běhy slepicím s opeřenýma nohama, což se musilo dělat každé ráno; v ovčíně brala do náruče jehňata a líbala je

na kučeravé hlavičky. Potom se neochotně vrátila domů. Inu ovšem, na ulici stál kočár. Majordom, který vyšel Anně Ivanovně vstříc na zadní schodiště, hlásil šeptem:

„Pan saský vyslanec Königseck.“

No to ještě ujde... Ännchen se usmála, nadzvedla sukně a rozběhla se po úzkém schodišti, aby se převlékla.

Königseck seděl s jednou nohou pod židlí, v levé ruce držel tabatěrku, pravou měl volnou pro vybrané posušky, a proplétaje německá slova francouzskými, tlachal o tom i onom: o zábavných dobrodružstvích, o ženách, o politice, o svém veliteli – saském kurfiřtovi a polském králi Augustovi. Jeho paruka, napuštěná pižmem, málem že nebyla širší než jeho ramena. Klobouk a rukavice odložil na koberec. Ohrnutý nos se mu při žertování směšně vraštil a jeho bezstarostně drzé vodové oči hleděly láskyplně na Ännchen. Seděla proti němu (u krbu, kde se rozhořivala polena), vzpřímená v tuhé šněrovačce, ruce spuštěny v oblouku do klína dlaněmi vzhůru. Se sklopenýma očima naslouchala a šibalsky zvedala koutky úst, jak to vyžadovala etiketa.

Pan vyslanec vyprávěl:

„... Člověk ho nemůže nezbožňovat. Je krásný, milý, smělý... Král August je bůh, který vzal na sebe podobu člověka... Ve svých vášních a radovánkách je neúnavný. Když ho omrzí Varšava, uhání do Krakova a cestou loví divoké kance, bohatě hoduje na zámcích u magnátů nebo zas obdarovává v noci na seníku zmatenou prostou ženu Foibovým polibkem. Poručí si vystavit cestovní pas na jméno kavalíra Wintra a v přestrojení za dobrodruha projde celou Evropou, až se objeví v Paříži. Kolikrát jsem tímhle kordem odrážel rány, které mířily na jeho prsa za nočních půtek na křižovatkách pařížských ulic! Jezdili jsme na koních do Versailles na noční slavnosti, král August oblečen jako důstojník na cestách! Ó, Versailles! Ó, musíte jednou vidět ten zemský ráj, Fräulein Mons... Ohromná

okna jsou ozářena milionem svíček, na průčelí se třpytí světla lamp. Na terase podél bosketů se procházejí dámy a kavalíři. Na stromech visí jako rajske plody čínské lampiónky. Za jezerem vzlétají rakety a jejich jiskry padají do vody, kde hrají na bárkách harfy a violy. Fontány šepotají, můry poletují. Mramorové sochy v loubí vypadají jako oživlá božstva. Nejkřesťanštější král Ludvík sedí v křesle. Jeho tučnou tvář zakrývá stín paruky, přesto se mi však podařilo zahlédnout jeho pyšný profil s vysunutým dolním rtem a celému světu známým proužkem kníru. O jeho křeslo se loktem opírala dáma v černém dominu s kapucí spuštěnou na oči. Byla to madame de Maintenon. Po pravé ruce mu seděl v křesle Filip z Anjou, jeho vnuk a příští španělský král, sklíčený melancholií... Všechno kolem, tisíce tváří v škraboškách, palác a celý ten park jako by byl ozáren zlatem slávy...”

Prstíky Ännchen se zatřepotaly, okrouhlá ěadra v těsné šněrovače se zvedla:

„Ach, člověk ani nemůže věřit, že to není sen... Ale kdo je to ta paní Maintenonová, která stála za královým křeslem?“

„Jeho favoritka... Žena, před kterou se třesou ministři a vyslanci... Můj velitel král August prošel kolem madame de Maintenon několikrát a ona si ho povšimla...“

„Pane vyslanče, proč se král Ludvík neožení s madame de Maintenon?“

Königseck byl poněkud překvapen a jeho gestikulující ruka na okamžik bezvládně klesla mezi roztažená kolena. Ännchen sklonila hlavu níž, v koutku úst se jí objevila malá vráska.

„Och, Fräulein Mons... Cožpak se může srovnávat význam královny s mocí favoritky? Královna, to není nic než oběť dynastických zájmů. Lidé před ní pokleknou a spěchají k favoritce, protože život, to je politika, a politika, to je zlato a sláva. Král odhazuje v noci záclonu nikoliv u lože královny, nýbrž u své favoritky. Uprostřed objetí na horkém polštáři... (Ännchen stoupal do tváří slabý ruměnc.

Vyslanec naklonil navoněnou paruku ještě blíže) ... na horkém polštáři se svěřují nejtajnější myšlenky. Žena, která objímá krále, slyší tlukot jeho srdce. Patří dějinám.“

„Pane vyslanče,“ Ännchen zvedla vlhce modré oči, „ze všeho nejdražší je vědomí, že je štěstí trvalé. Co je mi po celé té parádě, po těch drahých zrcadlech, když není jistoty... Raději méně slávy, ale ať mým malým štěstím vládne jedině bůh... Lodice, na které pluji, je nádherná, ale vratká...“

Pomaloučku vytáhla z živůtku krajkový šáteček, lehce jím zatřepala a přiložila si jej k tváři. Rty se jí pod krajkami zachvěly jako dítěti...

„Potřebujete věrného přítele, mé půvabné dítě.“ Königseck ji vzal za loket a něžně jej stiskl. „Nemáte se komu svěřovat se svými tajemstvími... Svěřujte se mně... S nadšením vám nabízím své služby... Všecky své zkušenosti... Na vás se dívá Evropa... Můj milostivý vládce se v každém listě ptá na ‚nymfu kukujského pramene‘...“

„V jakém smyslu mi nabízíte své služby, nerozumím vám...“

Ännchen zvedla z tváře šáteček a uhnula z příliš nebezpečné blízkosti pana vyslance. Najednou dostala strach, že se jí vrhne k nohám... Prudce vstala a div že neklopýtla, protože si šlápla na sukni.

„Nevím, jestli vám mám vůbec naslouchat...“

Ännchen byla ve velkých rozpacích a přistoupila k oknu. Nebe, před chvílí modré, se zatáhlo mraky, zvedl se vítr ženoucí po ulici prach. Na desce okna mezi čapími nůsky se v pozlacené klíčce čepýřila na pochmurný den ochočená křepelka – dárek Piterův. Ännchen se snažila sebrat své myšlenky, srdce jí však neklidně bušilo, snad proto, že se jí Königseck díval bez hnutí na záda... „Fuj, hloupost! Proč by to dělal?“ Bála se obrátit. A dobře, že se neobrátila: Königseckovi se blýskaly oči, jako by se byl teprve teď na to děvčátko pořádně podíval... Nad bohatými sukněmi tenký pas, mléčně jemná ramena, popelavě plavé, vysoko vyčesané vlasy a šije stvořená pro polibky...

Přesto však neztratil hlavu: „Kdyby měla tahle nymfa trochu víc chytrosti a ctižádosti, daly by se s ní dělat dějiny.“

Ännchen pojednou odstoupila od okna a její tančící zorničky se rozpačitě zastavily na Königseckovi:

„Car...!“

Vyslanec zvedl klobouk a rukavice a upravil si krajkovou košili na prsou. Za plotem zahrádky se zastavila koleska, ze které sestoupil Petr, mhouřící oči před prachem. Za ním přijel krytý kožený kočár. Petr do něho něco vykřikl a kráčel k domu. Z kočáru vystoupili dva muži; chránili se před zvířeným prachem pláští a spěšně přeběhli zahrádku. Koleska i kočár okamžitě odjely.

Ty dva viděla Anna Ivanovna po prvé. Důstojně se jí poklonili a Petr jim sám vzal z rukou klobouky. Jednoho z nich, statného chlapíka se zlostnou a pyšnou tváří, vzal za ramena, zatřásl jím a popleskal ho:

„Tady jste u mne doma, Herr Johann Patkul... Poobědváme...“

Petr byl střízlivý a nadmíru veselý. Vytáhl z červeného obalu paruku:

„Vezmi hřeben, Anuško, a rozčeš mi ji. U stolu budu v paruce, jak si to ty přeješ... Schwálně jsem pro ni poslal vojáka.“ A pak se obrátil k druhému hostu, generálu Karlowiczovi (s tlustými, fialově brunátnými tvářemi): „Ať si nasadím, jakou chci paruku, krále Augusta nedostihnu, takový je to nádherný a velkolepý chlapík... A já jen pořád v kovárně a konírně...“

Jezdecké boty měl uprášené, kabát mu páchl koňským potem. Když se šel umýt, mrkl na Königsecka:

„Pozor, pane vyslanče, jezdíš k mému děvčeti nějak příliš často...“

„Vaše Veličenstvo,“ a Königseck začal mávat kloboukem, couvat a poklekávat, „nesmíte soudit smrtelníky, kteří přinášejí na Venušin oltář květy a holubice...“

Zatím co se Petr myl a upravoval, starala se Anna Ivanovna o etiku: brala z podnosu sklenky s kmínkou, podávala je hostům a ptala

se každého na zdraví a kdy přijel do Moskvy a jestli mu něco nechybí... Vzpomínajíc na to, co jí řekl Königseck, vysunula tupou špičku stříčku a rozestřela sukně po obou stranách křesla:

„Lidem, kteří přijíždějí z Evropy, bývá u nás z počátku smutno. Ale dá bůh, že brzy uzavřeme s Turky mír, a pak nařídíme nosit uherské a německé šaty, vydláždíme ulice kamenem a vyhubíme v Moskvě loupežníky.“

Johann Patkul jí odpověděl ledovým hlasem, aniž rozevřel tenké rty. Do Moskvy přijel před týdnem z Rigy. Neubytoval se na vyslaneckém dvoře, nýbrž v domě viceadmirála Cornelia Cruyse spolu s generálmajorem Karlowiczem, který přijel o něco dřív z Varšavy od krále Augusta. Prozatím jim nechybí nic. Moskva je skutečně nedlážděná a prašná a lidé chodí bídně oblečení.

„Už jsem si všiml,“ a Patkul se s úsměškem podíval na Karlowicze, kterému hvízdalo v hrdle, jak byl krevnatý a stěsnaný ve vojenském kabátci přepásaném přes tlusté břicho širokou šerpou, „už jsem si všiml, jakým svérázným způsobem si moskevská luza opatřuje pár kopejek na vodku. Když si něco koupíš a chceš zpět, kramář se při počítání úmyslně splete ve svůj prospěch a prosí tě, aby sis peníze přepočítal. Přepočítáš je a řekneš, že něco chybí. Kramář se zapřísahá, že ses zmýlil, začne je znovu počítat a křížuje se ke všem kostelním báním, že peníze jsou správně. Přepočítáš je po druhé, po třetí a kramář se hádá a počítá znovu sám. A tak to udělá desetkrát po sobě, pokud tě to neomrzí a neodejdeš s mávnutím ruky nad ztracenými penězi.“

„Máte poručit sluhovi, aby takového člověka vzal a zavedl na strážnici, tam mu dají holemi pořádně co proto,“ řekla rozhodně Anna Ivanovna.

Patkul pohrdavě pokrčil rameny.

Vešel Petr, svěží, v učesané paruce. Ännchen mu spěšně podala kmínku... Petr ji vypil, našpulil rty a políbil Ännchen na tvář. Majordom otevřel dveře a zabušil berlou. Vešli do jídelny, na jejímž

klenutém stropě dováděli mezi obláčky amorkové; štukované stěny byly pokryty flámskými gobelíny a nad kachlovým krbem visel obraz slavného Snyderse – kupa zeleniny a zabitě drůbeže.

Petr seděl zády k plápolajícím polenům, po jeho pravici Patkul, po levé ruce Karłowicz s Königseckem, naproti starostlivá Ännchen. Na pestrobarevném plátěném ubruse bylo už v křišťálových pohárech nalito uherské a uprostřed stolu se tyčila hora jelit, klobás a jitrnic. Studené pokrmy voněly kořením. Za oknem vířil bodavý prach, holé větve se zmítaly. Tady bylo teplo. Prostřený stůl, spokojené obličejе hostů a plaménky krbu se útulně odrážely v zrcadlech nástěnných svícňů...

Petr zvedl pohár na zdraví milého přítele, polského krále Augusta. Hosté odhodili prstence paruk na ramena a pustili se do jídla.

„Výsosti, prosíme o zachování tajemství, protože jde o nanejvýš důvěrnou věc,“ řekl Johann Patkul po čtvrtém chodu – mladých husách s vlaškými ořechy.

„Dobrá,“ kývl Petr. Odstrčil lokty cínové mísy, s úsměvem svařtil obličej a díval se na líčka rozjařené Ännchen. Celý oběd žertoval, posmíval se hospodyňské šetrnosti Anny Ivanovny a mrkáním ji upozorňoval na Königsecka: „Nejsou snad na stole nadívání holubi, které on nosí na váš Venušin oltář...?“ Člověk nevěděl, jestli vůbec chce vyslechnout nanejvýš vážné zprávy, kvůli nimž Johann Patkul a Karłowicz spěšně přijeli do Moskvy.

Do dnešního dne se s Petrem viděli jen jednou – u viceadmirála. Petr byl přívětivý, rozhovoru se však vyhýbal. Dnes je sám pozval sem, ke své favoritce, na tajný oběd. Patkul pozoroval toho Asiata uctivě chladným pohledem. Musil s ním bezodkladně mluvit. Poselstvo mladého švédského krále Karla XII. bylo už dávno v Moskvě a jednalo s Lvem Kirillovičem a bojary o věčném míru se Švédskem; Švédové se rovněž s carem dosud nesetkali, ale čekali, že budou v nejbližších dnech přijati v Kremlu, aby odevzdali své pověřovací listiny.

„Pan Karłowicz a pan vyslanec potvrdí, že má slova jsou v úplném souhlasu s upřímným přáním Jeho Veličenstva krále Augusta. Hovořím opravdu s krvácejícím srdcem. Veškeré livonské rytířstvo a všichni význační kupci Rigy vás prosí, Veličenstvo, abyste nám přál sluchu.“

Patkulovo vysoké čelo se svraštilo. Hovořil pomalu, chvílemi s potlačovaným hněvem.

„Nešťastné Livonsko prahne po míru a pokoji. Kdysi jsme byli částí Rzecz Pospolite; uchovávali jsme si své svobody a město Riga bylo proslulé po celém Baltickém moři. Lidská srdce jsou však plna černé závisti. Rzecz Pospolita vztáhla ruku po našem bohatství, jezuité zahájili pronásledování naší víry, našeho jazyka a našich zvyků... V tu neblahou hodinu zatemnil bůh lidem rozum. Livonské rytířstvo se dalo dobrovolně pod ochranu švédského krále. Ze spárů polského orla se vrhlo do chřtánu lva.“

„To bylo neprozřetelné,“ řekl Petr, „Švéd je dravec známý celému světu.“ Vytáhl z kapsy kratinkou dýmku. Königseck se rychle zvedl a začal očílkou vykřesávat jiskru. Pak podal zapálený kousek hubky na talíři Petrovi. Johann Patkul zdvořile čekal, až si car zapálí.

„Veličenstvo, ráčil jste slyšet o zákoně, který vydal švédský senát a potvrdil zesnulý švédský král Karel XI. – o tak zvané redukci. To se stalo před dvanácti roky. Nevím, čím švédští senátoři – měšťané, zuřiví kramáři – omámili krále, že ho přiměli k tomu neslýchanému zločinu vzít šlechtě všechny pozemky, které jí darovali dřívější králové. Yarlové a baroni byli nuceni opustit zámky a půdu urozených lidí orá prostý chám. Nám, livonským rytířům, bylo přísežně slíbeno, že na nás se redukce vztahovat nebude. Avšak za osm let přikázal král redukční komisi, aby zabrala také naše pozemky, které nám byly darovány dřívějšími panovníky. Rytíři, řádoví velmistři a biskupové musili dokazovat práva na svoji odvěkou půdu starými listinami, a když tyto listiny nepředložili, propadly státu i jejich pozemky... Od dob Ivana Hrozného a Štěpána Bathoryho je Livonsko pustošeno válkami, naše listiny se poztrácely, a tak svá

odvěká práva dokázat nemůžeme... Sepsal jsem stížnost na zločiny redukční komise a jménem všeho livonského rytířstva jsem ji předložil švédskému králi... Dosáhl jsem však jenom toho, že mne senát odsoudil k utěti pravé ruky, která tu stížnost napsala, a k utěti hlavy... (Patkul zvýšil hlas, jeho uši se přilípily k hlavě a tenké rty zbělely.) ... k utěti hlavy, která se nechtěla poníženež sklonit před zločinem... Výsosti, livonské rytířstvo je zničeno. Ale ani našemu kupectvu není lépe... (Od tohoto okamžiku začal Petr poslouchat velice pozorně.) Švédové uvalili vysoká cla na všechno, co dovážejí a vyvážejí z řížského přístavu. Svou lačností a ziskuchtivostí připravují skutečně zkázu nejenom nám, ale i sobě. Cizozemské lodi teď zahýbají kolem Rigy do Královce, veškeré obilí z Polska jde k braniborskému kurfiřtovi. Naše pole zarůstají plevelem. Přístav zpustl, město se podobá hřbitovu. A v Revalu řádili Švédové ještě hůř. Nemáme jiné východisko než úplné zničení, nebo válku... Ted', nebo nikdy, Výsosti. Všechno rytířstvo vsedne na koně. Král August přísahal, že nás vezme pod ochranu Polska..."

Patkul se rozhodně podíval na generála Karłowicze a pak obrátil své žlutavé oči na Königsecka. Oba vážně sklonili paruky. Petr hryzal dýmku:

„Abyste zase nepadli z bláta do louže. Král August má ruku lehou, ale spáry polských pánů se dovedou zatnout jaksepatri! Dáváte jim pořádné sousto, Rigu a Reval..."

„Polsko už není to, co bývalo za Štěpána Bathoryho. Polsko neusiluje o naše zničení," řekl Patkul. „Máme jediného nepřítel na souši a na moři. Na naše svobody, na naši víru Rzecz Pospolita nesáhne..."

„Dejž to bůh, dejž to bůh... Dneska se sejm usnese tak, zítra onak, podle toho, co pánům vleze do hlavy... Kdyby byl král August samovládcem, pak by bylo spolehnutí. Ale polští páni...! (Petr poklidně uvažoval, bafaje z dýmky. Patkulovi vystoupily na tváři pod kůží kosti, jak se zabodl zorničkami do cara.) A bude se vůbec chtít polským pánům do války?"

„Výsosti, saské vojsko krále Augusta, kterému velí jedině on, dostalo už rozkaz přezimovat v šavelském a birzenském okrese u livonských hranic.“

„Jak je velké?“

„Dvanáct tisíc vybraných Němců.“

„To se mi zdá trochu málo na takovou věc.“

„A právě tolik livonských rytířů se sejde u Rigy. švédská posádka není velká. Rigy dobudeme útokem. A potom, až válka vypukne, chopí se polští páni šavlí sami. Dalším spojencem v této koalici je dánský král Bedřich. Výsosti, je vám známo, jakou nenávisť hoří proti vévodovi a Švédům. Dánské loďstvo bude nás chránit z moře...“

Patkul dospěl k obtížnému bodu. Car svěsil ruce a bubnoval nehty do stolu; na jeho kulaté tváři se nezračila ani ochota, ani odpor. Začínalo se smrákat, vítr za oknem sílil a lomcoval okenicemi. Ännchen chtěla zapálit svíce. Petr řekl skrz zuby: „Ještě počkej!“

„Výsosti, dosud nikdy nebyl pro vás tak příhodný okamžik pevně se zachytit na Baltickém moři a vzít Švédům vaše odvěké dědičné země Ingrii a Karelii. A jakmile porazíte Švédy a zachytíte se u moře, začít obchodovat s Holandskem, s Anglií, se Španělskem a Portugalskem, se všemi severními, západními a jižními zeměmi, a udělat to, co dosud žádný panovník v Evropě nebyl s to učinit – otevřít přes Moskevskou říši obchodní cestu mezi Východem a Západem. Vejít ve spojení se všemi křesťanskými panovníky, mít své slovo v evropských záležitostech... Vybudovat na Baltu nebezpečné loďstvo, stát se třetí námořní velmocí... A tím vším se proslavit ve světě daleko spíš nežli vítězstvím nad Turky a Tatary. Ted', nebo nikdy...“

Patkul zvedl ruku, jako by volal boha za svědka. Königseck septem opakoval: „Ted', nebo nikdy.“ Generál Karlowicz významně zafuněl...

„Proč ted'! Copak hoří? Válčit se Švédy, to je veliká věc,“ řekl Petr, hryzaje dýmku... (V pozorně hledících očích posluchačů se odrážela světýlka krbu.) „Dvanáct tisíc Sasů – to je značná síla. Dánské

lodstvo... Hm... Rytíři a páni? Zlaté oči, které je uvidí... Švédové, Švédové... Nejlepší vojsko v Evropě... Těžko je vám něco radit...“

A znovu začal bubnovat nehty. Patkul potlačoval vztek:

„Dnes můžeme Švédy porazit holýma rukama. Karel XII. je mladý a hloupý... Jakýpak je to král! Naparáděný jako holka, nedovede nic než hodovat a štvát na koni po lesích zajíce! Ze státní pokladny vytahal všechny peníze na maškarády. Je to lev, ale bezzubý... Není přece samo sebou, že švédské poselstvo dřepí už od jara v Moskvě a prosí o věčný mír... A ti jejich vyslanci, k smíchu... Celá Evropa ví, že jediný z nich nemá hedvábné punčochy. Všechno už projedli a teď se živí samým hrachem... Tady generál Karłowicz, Výsosti, byl minulého roku v Stockholmu a krále si pořádně prohlédl... Pane generále, buďte tak laskav a povězte nám o tom...“

Karłowicz povytáhl krk z límce:

„Byl jsem tam, to je pravda... Město je velké a z moře i souše nedobytné, hotové lví doupě. Vystoupil jsem z lodi v občanském šatě pod smyšleným jménem. Jdu na náměstí a žasnu: v krámech a domech lidé zavírají okenice, ženy schovávají děti, jako by byl v městě nepřítel. Ptám se kolemjdoucího. A on jen mávne rukou a utíká pryč: ‚Král!‘ Vídal jsem všelicos na taženích a v řadě měst, kde jsme kvartýrovali, ale nikdy ne, aby lidé celí bez sebe prchali domů před vlastním králem jako před morem... Dívám se a vidím, jak z lesnatého kopce cválá, pokud se nemýlím, přinejmenším sto lovců, na zádech rohy, na smečce psy... Ženou se přes kamenný most do města. Náměstí je už pusté. Vpředu jede na vraném hřebci sedmnáctiletý hoch v jezdeckých holínkách a pouhé košili. Cválá s uvolněnou uzdou – je to král Karel XII. Lvíče... Za ním lovci, samé hvízdání a smích. Přeženou se po náměstí jako běsové. Ještě dobře, že to skončilo jen takto, několikrát se totiž stalo, že dokonce někoho pošlapali...“

Jsem zvědavý člověk, a tak jsem uprosil jednoho známého, aby mne zavedl do paláce v přestrojení za prodavače arabských

voňavek. Bylo časně ráno, ale v paláci se hodovalo. Král se bavil. V jídelně byly stěny do výše člověka postříkané krví a na podlaze jí tekly proudy. Zápach. Na zemi opilci. Král a ti, kteří ještě stáli na nohou, sekali hlavy beranům a telatům; jedinou ranou šavle o sázku deseti švédských korun. Nemohl jsem se neobdivovat, jak se král oháněl šavlí; podkoní k němu postrkovali telátko, král proběhl kolem něho, opsal šavlí kruh, srazil teleti hlavu a hbitě uskočil, aby mu krev nevystříkla na vysoké boty...

Uctivě jsem se mu poklonil. Král odhodil šavli na stůl a podal mi k políbení potřísněnou ruku. Když se dozvěděl, že jsem obchodník, řekl: ‚To se hodí, můžeš mi půjčit pět set holandských guldenů?‘ Posadili mne za stůl a začali mne nutit do nemírného pití. Jeden z dvořanů mi pošeptal:

‚Neodporujte králi, je už třetí den opilý. Včera tady jednoho vážného obchodníka svlékli do naha, namazali medem a vyváleli v peří.‘ Abych se vyhnul zneuctění, slíbil jsem králi pět set guldenů, které jsem neměl, a do noci jsem dřepěl za stolem a předstíral opilost. Dvořané se probouzeli, jedli, pili, řvali písničky, házeli mísy na hlavy lokajů a znovu padali na zem.

V noci vyrazil král s tlupou svých patolízalů z paláce roztloukat okna a nahánět strach spícím občanům. Využil jsem tmy a ztratil jsem se. Celé město si naříká na královy ztřeštěnosti. Jen za tu dobu, co jsem tam byl, jsem slyšel ve třech kostelech z kazatelen vyhlašovat: ‚Běda zemi, která má mladého krále.‘ Obyvatelstvo města posílá své nejlepší lidi do paláce prosit krále, aby zanechal nezřízenosti a chopil se práce. Král však dá po každé prosebníky vyhodit. Yarlové a baroni, zničení zesnulým králem, nenávidí panující dynastii. Senát dosud stojí ještě za králem, ale měšec už před ním zavřel. Jemu je to však, bláznovi, jedno!

Není to dávno, co přišel do senátu a bez udání důvodu žádal dvě stě tisíc korun. Senát jednomyslně odmítl. Král se rozzuřil a zlomil svou hůl: ‚Tak se stane všem, kteří se postaví proti mně...‘

A druhého dne vtrhl do zasedací síně senátu s lovci, kteří vypustili z pytle půl tuctu zajíců a poštvali na ně lovecké psy... (Petr najednou zaklonil hlavu a dal se do veselého smíchu.) Senátoři lezli na předprsň oken, některým psi dokonce potrhali kabáty. To je celý on, ten bláznivý král... Je to opravdu nebezpečné lvíče!“

Generál Karlowicz vytáhl z manžety hedvábný šátek a utřel si tvář a krk pod parukou. Petr, opřen lokty o stůl, se nepřestával smát. Anna Ivanovna k překvapení všech pohrdavě řekla:

„To je mi pěkný král! Na takového Karlíka stačí jeden náš Preobraženský pluk...“

Všichni k ní otočili hlavy. Königseck přiložil ke rtům šátek. Petr řekl tiše:

„Víš, Anuško, do toho se ty neplet'. Raději dej zapálit svíce.“

Svíce v nástěnných svícnech se zrcadly vzplály. Křišťálové poháry se naplnily vínem. V teplém světle změkla dokonce i tvář Johanna Patkula. Ännchen přinesla maličkou hrací skříňku, natáhla ji, otevřela víko a postavila ji na krb. Skříňka hrála tenounkými hlásky německou písničku o tom, že je dobře na světě tam, kde je stůl plný a svíce hoří a modré oči se usmívají, třebaže za oknem hučí vítr... Petr s úsměvem kýval do taktu hlavou a podupával střevícem. Toho večera se už nezmínil o politice ani slovem.

3

U Ivana Artěmiče Brovkina v jeho novém cihlovém domě na Iljince obědvala každou neděli dcera Alexandra se svým mužem. Ivan Artěmič byl vdovec. Nejstarší syn Aljoša meškal právě na cestách, verboval vojáky do řadových pluků. Podle nedávného nařízení se takových pluků mělo postavit třicet, tři divize. Pro jejich vystrojení byl zřízen nový úřad „Proviantská správa“ pod vedením generálního proviantmistra. Generální proviantmistr si ovšem nemohl nadělat

oves, seno, suchary a ostatní potraviny ze svých úředních spisů. A tak byl hlavním dodavatelem zase Brovkin, i když bez úřadu a bez titulu. Jeho obchodům se dařilo a mnoho zámožných kupců se buď účastnilo jeho podniků, nebo bylo v jeho službách.

Pokud jde o ostatní syny, Jakov sloužil ve Voroněži u loďstva a Gavrila se učil v loděnicích v Holandsku. Jenom nejmladší Artamon, kterému šlo na jedenadvacátý rok, zůstal u otce, aby mu vyřizoval korespondenci, vedl účetnictví a předčítal různé knihy. Dovedl docela pěkně německy a překládal otcí díla o obchodě a pro zábavu Pufendorfovy dějiny. Ivan Artěmič je poslouchal a vzdychal: „Pane bože, a my tady žijeme na konci světa jako opravdová prasata.“

Všechny děti, jak šly za sebou rok za rokem, byly chytré, ale Artamon, to bylo učiněné zlato. Však jim také nebožka jejich matka dala po kapkách všecku svoji krev a rozkrájela pro ně celé svoje srdce, jen aby byly šťastné. Za zimních vánic sedávala v začouzené chýši u buzičího vřetena a hrůznýma, propastnýma očima zírala na svícen s hořící loučí. Na peci pochrupávají děti, ve škvírách šramotí švábi a nad slaměnou střechou vyje vánice o nelidské krutosti života... „Proč jen mají děti nevinně trpět?“ Nedočkala se štěstí. Tenkrát jí Ivanu Artěmiči nebylo líto, nebyl čas, ale teď, ve stáří vzpomínal na ženu neustále. Když umírala, zapřísahala ho: „Nedávej dětem macechu.“ A tak se tedy po druhé neoženil...

Brovkinův dům byl zařízen podle cizozemského vzoru: kromě tří obvyklých místností, ložnice, přijímacího pokoje a jídelny, byla v něm ještě čtvrtá, salon, ve kterém hosté sedávali před obědem, ne však už na lavicích podél stěn, aby tam zívali nudou do rukávů, nýbrž v holandských křeslech uprostřed pokoje kolem stolu přikrytého sametem. Pro rozptýlení na něm ležely zábavné rytiny, kalendář s předpověďmi, hrací skříňka, šachy, dýmky a tabák. Podél stěn nestály truhlice a skříňky s všelijakým haraburdím jako u šlechticů, kteří žili po starém, nýbrž přiborníky a velikánské skříně, jejichž dveře, kdykoliv byli v domě hosté, se nechávaly otevřené, aby bylo vidět vzácné nádobí.

To všechno zavedla Alexandra. Dohlížela i na otce, aby se slušně oblékal, aby se často holil a měnil paruky. Ivan Artěmič pochopil, že v těch věcech musí dceru poslouchat. Ale po pravdě řečeno se nudil. Ani nafukovat se už pomalu neměl před kým – vždyť si podával ruku se samým carem. Někdy ho přepadala touha posedět si chvíli v hospodě na Varvarce mezi kramáři, poslouchat jejich jizlivosti a sám si trochu poklábosit. Ale nemohl, neslušelo se to. Musil se nudit.

Ivan Artěmič stál u okna. Tamhle běží zrovna po ulici Svešnikovův hlavní správce, někam pospíchá, pes.

Náramně chytrá hlava... Opozdil ses, milý hochu, ten len jsme tam raničko koupili sami. A tamhle v nových válenkách Revjakin, držku od okna odvrátil – zřejmě jde ze Soudní kanceláře. Inu, milý brachu, nemáš se soudit s Brovkinem...

Večer, když Saňka nebyla doma, odkládal Ivan Artěmič paruku a kabát ze španělského sametu a chodíval dolů do kuchyně v podsklepí večerět se svými správci a mužiky. Srkal šči, žertoval. Obzvláštní radost míval, když přijeli starší vesničané, kteří se ještě pamatovali na Ivašku Brovkina, dokud býval posledním sedláčkem na vsi. Takový mužik vejde do kuchyně, a když uvidí Ivana Artěmiče, jako by byl ve smrtelných rozpacích a jako by nevěděl, má-li se mu poklonit až k zemi či jak, zdráhá se, nechce si sednout ke stolu. Pomaloučku polehoučku se ovšem rozhovoří, až z něho po dlouhých okolcích vyleze, proč přijel...

„Ach, Ivane Artěmiči, nebýt tvého hlasu, člověk by tě ani nepoznal. Však se u nás na vesnici nemluví o ničem jiném než o tobě, jakmile se mužici sejdou na záspi a začnou klábosit; bývals už tenkrát, před lety, chlapík jaksepatří, však se pamatujeme, i když jsi měl jedinou kobylu a dluhů až po uši...“

„S třemi rubly, s třemi rublíky jsem začínal. Tak to je, Konstantine.“

Mužik vážně sklopil oči a kýval hlavou:

„Bůh zřejmě ví, koho si vyvolil. Ano... (A pak měkce a přívětivě.) Ale když ty si vzpomínáš na Konstantina Šutova, a ne na mne, Ivane

Artěmiči. Já nejsem Konstantin... Ten bydlil naproti tobě, kdežto já nalevo, trochu stranou... Taková ubohá chalupa..."

„Zapomněl jsem, zapomněl..."

„Taková bídná chalupa," říkal teď už s pláčem hrdelním hlasem mužik, „každou chvíli se rozsype. Tuhle se propadla střecha – je to všechno shnilé – a rozmačkala mi telátko, rozumíš... Nevím, co dělat..."

Ivan Artěmič věděl, co dělat, ale neřekl hned: „Jdi zítra k správci, do Marie Pomocné ti počkám"; dokud ho nepřemohlo zívání, vyptával se, jak kdo žije, kdo zemřel a kdo má vnuky... Žertoval: „Jen počkejte, o Velikonocích si k vám přijedu pro nevěstu."

Mužik zůstal na noc v kuchyni a Ivan Artěmič šel nahoru, do horké ložnice. Dva nevolníci v livrejích, kteří už dávno spali u prahu na kusu plsti, vyskočili a svlékli ho, malého a tlustého. Poklonil se před věčným světlem, kolikrát se slušelo, podrbl se na bocích a na bříše, vsunul nohy do papučí a šel na studený záchod. Den byl u konce. Když Ivan Artěmič uléhal do peřin, po každé si hluboce vzdychl: „Den je u konce." Už jich mnoho nezbyvá. Škoda, právě teď by se člověku žilo... Přemýšlel o dětech, o obchodech, až jeho myšlenky zastřel sen.

Dnes čekali po mši význačné hosty. První přijela Saňka s mužem. Vasilij Volkov políbil tchána beze všech poklon a nevesele usedl ke stolu. Saňka se dotkla otce rty a běžela k zrcadlu, před kterým začala kroutit rameny a bohatými sukněmi jahodové barvy, prohlížejíc si nové šaty.

„Tatínku, musím s vámi mluvit... A velice vážně." Zvedla nahé ruce a upravovala si hedvábné kvítky v napudrovaných vlasech. Nemohla se odtrhnout od zrcadla, v němž se viděla – modrooká, nývá, s malými ústy. „Velice vážně..." (A znovu udělala úklonu a zamávala vějířem z per.)

Volkov řekl chmurně:

„Najednou se ztřeštila. Vzala si do hlavy Paříž, Paříž... Jako by tam na ni čekali... Spíme teď každý zvlášť."

Ivan Artěmič, sedící u holandských kamen, se usmíval:

„Ajaj, potřebuje dostat za vyučenou.“

„Jen to zkuste, dát jí za vyučenou, a vzbouří křikem celý dům. Stačí maličkost a už vyhrožuje: ‚Budu si stěžovat Petru Alexejeviči.‘ Nevezmu ji s sebou do Evropy, ztratila by tam rozum úplně...“

Saňka odstoupila od zrcadla, zamračila se a zvedla prstík:

„Vezmeš. Sám Petr Alexejevič mi poručil, abych jela. A ty jsi neotesanec.“

„Slyšels to, tcháne? Copak se to patří?“

„Ajaj...“

„Tatíčku,“ řekla Saňka, urovnávajíc si šaty, a přisedla k němu. „Včera jsem mluvila s Nataljou, nejmladší Bujnosovovou. Děvče jen hoří. Nevdali dosud ani nejstarší, kdypak dojde řada na ni? Nataša je v nejkrásnějších letech a je to krasavice. V politesse a dvorských způsobech se vyzná zrovna tak dobře jako já...“

„Copak je na tom kníže Roman tak špatně?“ zeptal se Ivan Artěmič a škrábal se na měkkém nose. „Tak proto on pořád mluví o té tkalcovně...“

„Velice špatně. Kněžna Avdotja si mi stěžovala. A on sám chodí taky jako kakabus...“

„Pletl se, chytrák, do vojenských dodávek a naši lidé mu zlámali vaz...“

„Je to slavný rod, tatínku, tihle Bujnosovci...! Bude to velická čest, když dostaneme do domu takovou knížecí dceru. Když se nebudeme příliš hnát po věně, dají nám ji. Mluvím o našem nejmladším, Artamoškovvi. (Ivan Artěmič se chtěl podrbat v týle, ale vadila mu paruka.) Hlavní věc je, abychom dali Artamona s Nataljou dohromady, ještě než odjedu do Paříže. Děvče se velice souží. Už jsem to řekla i Petru Alexejeviči.“

„Řekla?“ Ivan Artěmič si rázem přestal škrábat nos. „No, a co on?“

„Řekl, že to je dobrý nápad. Tančila jsem s ním včera u Menšikova. Lechtal mne kníry po tváři a povídal: ‚Chystejte svatbu co nejdřív.‘“

„Proč co nejdřív?“ Ivan Artěmič vstal a napjatě se díval na dceru. (Saňka byla vyšší než on.)

„Snad bude válka nebo co... Neptala jsem se ho, nezajímalo mne to... Včera mluvili všichni o tom, že bude válka.“

„S kým?“

Saňka jenom našpulila rty. Ivan Artěmič založil krátké ruce za záda a začal kolébat se sem a tam ve svých bílých punčochách a střevících s tupými špičkami, velkými stuhami a červenými podpatky.

U schodiště zarachotil kočár, přijížděli hosté.

Podle toho, kdo to byl, Ivan Artěmič vítal hosty buď nahoře ve dveřích, vystrkuje břicho v hedvábné kamizole, nebo scházel až na schodiště. Knížete Romana Borisoviče, který přijel v kočáře s nevolníky na zadních stupátkách, uvítal uprostřed schodů a srdečně si s ním plácl. Za knížetem Romanem poskakovaly s nadzdviženými sukněmi po litinových schodech Antonida, Olga a Natalja. Ivan Artěmič pustil Natalju před sebe a pozorně si ji prohlédl: děvče bylo opravdu k nakousnutí.

Děvčata Bujnosovova usedla hlučně ke stolu uprostřed salonu. Vzala Saňku za nahé lokty a začala brebentit o samých hloupostech. Ctihodní hosté jako prezident Mitrofan Šorin, Svešnikov a Momonov – aby děvčatům nešlapali na vlečky – se uchýlili ke kamnům a odtud se dívali zpod obočí: „Pravda, je to vůle carova, abychom napodobovali Evropu, ale mnoho dobrého z toho nevzejde, když bude člověk tahat děvčata po cizích domech.“

Saňka jim ukazovala rytiny slavných holandských mistrů, právě přivezené z Hamburku. Děvčata si prohlížela nahé bohy a bohyně a strkala nosy do kapesníčků... „A kdopak je tohleto? A copak to má? A co to dělá tahleta? Propána!“

Saňka rozmrzele vysvětlovala:

„Tady ten chlap s těma kravskýmá nohama, to je satyr... Nemáte proč dělat takové obličej, Olgo, má přece fíkový list, tak je malují

vždycky. Kupido chce tady tu dívku probodnout šípem... Nešťastná dívka pláče, svět ji netěší. Její nejmilejší v ní vzbudil amour a pak odplul – vidíte, tady je plachta... Jmenuje se to ‚Opuštěná Ariadna‘... Měly byste se tomu všemu naučit. Kavalíři se teď v jednom kuse ptají na řecké bohy. To není jako loni... Raději ani s cizinci nechod'te tancovat.“

„My bychom se tomu rády naučily, ale nemáme knížku... Z tatínka na takovou věc nedostaneme ani šesták,“ řekla Antonida. Poďobaná Olga si v zlosti utrhla zuby krajku na rukávu. Pojednou Saňka objala Natalju kolem ramenou a něco jí zašeptala. Buclatá, plavovlasá Natalja se zarděla jako červánek...

Do salonu vstoupil skromně a uctivě Artamoša, hubený mladý muž v německých šatech skořicové barvy; podobal se Saňce, měl však tmavší obočí, chmýří na horním rtu a oči oblačné barvy. Saňka štípla Natalju, aby se podívala na bratra. Dívka v rozpacích sklonila hluboko hlavu, vystrčila lokty a neotočila se...

Artamoša se hluboce uklonil váženým hostům a přistoupil k sestře. Saňka sevřela rty, udělala krátkou úklonu a zadrmolila:

„Dovolte, abych vám představila svého nejmladšího bratra Artamošu.“

Dívky líně zakývaly vysokými napudrovanými účesy. Artamon podle všech pravidel udělal krok zpět, zadupal a zamával rukou, jako by máchal prádlo. Saňka představovala: „Kněžna Antonida, kněžna Olga, kněžna Natalja.“ Dívky jedna za druhou vstávaly a dělaly poklony a Artamon před každou zamáchal rukou. Potom si opatrně sedl ke stolu. Ruce si dal mezi kolena. Na lícních kostech mu vyskočily rudé skvrny. Smutně se podíval na sestru. Saňka svráстила výhrůžně obočí.

„Chodíte často na soirée,“ zeptal se koktavě Natalji. Nesrozumitelně něco zašeptala. Olga směle odpověděla:

„Předevcírem jsme tančily u Naryškinových. Třikrát jsme se převlékaly. To udělal ten náš sukces a to horko! Ale proč vy se nikde neukážete?“

„Jsem ještě mladý.“

Saňka řekla:

„Tatínek se bojí, že by se spustil. Až ho oženíme, bude si chodit... Ale tančit umí velice pěkně... Na to nic nedejte, že je takový upejpa-vý... Když spustí francouzsky, člověk nestačí vyvalovat oči.“

Vážení hosté se zvědavě dívali na mládež... „Inu, inu, jsou to dnes děti!“ Mitrofan Šorin se zeptal Brovkina:

„Kdepak jsi synka tak vycvičil?“

„Chodí k nám učitelé, Mitrofane Iljiči, to jinak nejde, jsme všem na očích... Když se nemůžeme chlubit předky, musíme mít něco jiného...“

„Pravda, pravda... Musíme vylézt ze svých škvír...“

„Vždyť i panovník se zlobí a říká: když vyděláš peněz jako želez, tak se taky trochu ukaž...“

„To dá rozum. Takové výlohy se rentují.“

„Co mě stojí jenom samotná Saňka. Ale děvče je to k světu.“

„Je to čiperné děvče. Jen dávej pozor, Ivane Artěmiči, aby...“

„Copak o to, člověk by ji mohl zahnat karabáčem nahoru do ženských pokojů, aby vyšívala,“ odpověděl po chvilce mlčení zamyšleně Ivan Artěmič. „Ale co by tím získal? Že by byl muž klidnější? Ale kde! Víím, točí se kolem hříchu. Můj ty bože, to je pravda... Hřích jí přímo kouká z očí, ale dnes jsou jiné časy, Mitrofane Iljiči... Copak jsi neslyšel, jak v Anglii vládne Marlboroughova žena celé Evropě...? Jen se zkus postavit s karabáčem vedle jejích sukní a budeš vypadat jako hlupák...“

Alexej Svešnikov, kupec s přísným obličejem, hustým obočím a kudrnatými prošedivělými vlasy (paruku nenosil a měl na sobě prostý uherský kabátec se šňůrami), točil za zády palci a čekal, až prezident s Brovkinem nechají toho prázdného tlachání.

„Mitrofane Iljiči,“ začal hlubokým hlasem, „odpusť, že o tom zase začínám, ale musíme si s tou naší věcí pospíšit. Povídá se, že nás chce někdo předběhnout.“

Ústa v prezidentově vymyté a chytré tváři s ostrým nosem se medově usmála.

„To záleží na rozhodnutí našeho dobrodince Ivana Artěmiče, toho se zeptej, Alexeji Ivanoviči...“

Brovkin začal také za zády rychle točit palci, rozkročil krátké nohy a díval se zdola nahoru na ty velikány, Šorina a Svešnikova... Okamžitě pochopil: pospíchají, potvory, protože se dozvěděli něco kromobyčejného. (Včera byl Brovkin celý den v obilních sýpkách, neviděl žádného z předáků.) Neodpovídal, jenom se důležitě nafukoval a hádal, co to asi může být. Zvedl ruce, aby se poškrábal na nose.

„Cožpak,“ řekl, „povídá se, že teď bude sukno v ceně... Můžeme si o tom pohovořit.“

Svešnikov okamžitě vyvalil své cikánské oči:

„Tak ty taky víš o včerejšku, Ivane Artěmiči?“

„Tak trochu... Našinec musí vědět a mlčet...“ (Ivan Artěmič se vzal za bradu: „U čerta, co se to dozvěděli?“)

Pošilhávaje po ostatních hostech, začal couvat za kachlová kamna; Svešnikov a Šorin za ním. Tam si stoupli blízko k sobě a začali s okolkováním opatrně hovořit...

„Vždyť o tom žvaní celá Moskva, Ivane Artěmiči.“

„Ano, lidé mluví...“

„Ale s kým? Snad ne se Švédy?“

„To je carova věc.“

„Ano, ale přece... A kdy? (Svešnikov si zajel nehty do drátovitých vousů.) Teď by byl nejvhodnější okamžik založit továrnu. Carovi nezáleží ani tak na tom, jestli to sukno bude lacinější než hamburské, jako na tom, že bude naše... I kdyby byly hranice uzavřeny, máme tady svoje sukno... Byl by to zlatý důl. Začíná se kolem toho motat plno lidí, na příklad ten Martiessen...“

„Tak tohle vyslídili,“ pochopil Ivan Artěmič a usmál se do hrsti.

Tenhle cizinec Martiessen; byl nedávno u Brovkina s tlumočnickem Šafirovem; navrhoval stavbu soukenky. Část peněz by dal car,

část Brovkin, a on, Martiessen, by dostal třetinu všech zisků; za to by se zavázal opatřit z Anglie tkalcovské stavy a nejlepší mistry a celý podnik vést. Na druhé straně Svešnikov a Šorin navrhovali Brovkinovi už dávno, aby vstoupil jako podílník do společnosti pro postavení soukenické továrny. Doposud se však o tom jen mluvilo. Včera se zřejmě něco stalo, nejspíš byl Martiessen u cara.

„Máme nechat takovou velikou věc na pospas cizincům?“ řekl Svešnikov s planoucíma očima.

Prezident Šorin přivřel oči a vzdychl si:

„Vždyť my jsme ochotni položit vlastní životy a dát to poslední, co máme...“

„Zítřa, zítřa si o tom promluvíme,“ a Ivan Artěmič se rozběhl od kámen ke dveřím. V černých soukenných šatech a zaprášených botách vešel do salonu nikým nepřivítán maličký, silný, do modra vyholený člověk s jestřábím nosem vybíhajícím z širokého kořenu. Jeho tmavé oči neklidně těkaly po tvářích hostů. Když spatřil Brovkina, natáhl k němu neruským způsobem krátké ruce a křivě se usmál.

„Velevážený Ivane Artěmiči!“ protahoval zpěvavě každou hlásku a začal pána domu objímat a třikrát jej, podivín, políbil jako o Velikonočích. Pak trhl na obě strany ohnivě ryšavou parukou a zašeptal: „S Martiessenem zatím nic. Za okamžik ráčí přijít Alexander Danilovič.“

„Těší mne, těší mne, Petře Pavloviči, buď vítán...“

Byl to tlumočník Vyslancecké kanceláře Žid Šafirov. Jezdával s carem do ciziny, ale do minulého podzimu byl v ústraní. Teď však, protože byl přidělen k švédskému poselstvu, se vídal s Petrem každý den a lidé ho už považovali za mocného.

„Buď tak laskav, Ivane Artěmiči, a zajdi zítřa do paláce v Kremlu... Car nařídil, aby se dostavilo deset zástupců Komory starších. Budeme přijímat od Švédů pověřovací listiny...“

„Dohodli jste se?“

„Ne, Ivane Artěmiči, car nebude švédskému králi přísahat na evangelium...“

Brovkin při těch slovech zalapal po dechu a chvatně se pokřižoval na bříše...

„Tak je tedy pravda, Petře Pavloviči, co se povídá?“

„Uvidíme, Ivane Artěmiči, chystají se velké věci, veliké věci...“, a obrátil se k děvčatům Bujnosovovým, aby jim po způsobu cizinců políbil prsty.

Kníže Roman Borisovič seděl zachmuřeně v křesle u zdi. Nebyla to zrovna čest jezdit do takových domů. Kalně se díval na dcery. „Straky jedny hloupé! Kdopak si je vezme? Můj ty bože, jsou to kruté časy! Peníze, peníze! Jako by je vítr z kapsy bral... Od rána se člověku div hlava nerozskočí od přemýšlení, kam se vrátit a jak dál žít. Z vesnic je už vyždímáno všechno, a pořád to nestačí. Čím to je? Dříve to přece stačovalo... Ech, dříve člověk seděl u okna, když měl chuť, snědl jablíčko, když se mu zachtělo, poslouchal vyzvánění... Klid až na věky věků... Teď se však přihnala vichřice, lidé se vyrojili jako mravenci z opařeného mraveniště. Člověk to nepochopí... A pořád peníze, peníze! Jakési továrny, společnosti.“

Letitý kupec Eustrat Momonov, jeden z předáků kupeckého cechu, sedící vedle knížete Romana, tiše mlel:

„Jinak to nejde, milostivý pane, kníže Romane Borisoviči, my kupci soudíme takto: je tu příliš těsno, nedá se tu žít, cizinci nás ničí, jak se jim zlíbí... Takový cizí obchodník od tebe zboží nevezme hned; nejprve pošle poštou dopis, ten je za osmnáct dní v Hamburku a za nových osmnáct dní přijde odpověď, jakou to zboží má cenu u nich na burze... A ti naši hlupáci se rok i dva drží ceny, která ve světě už dávno neplatí. Cizinci už dávno prosekali okno z naší země. My však dřepíme v jámě. Ne, milostivý pane, válka je nevyhnutelná... Kdybychom dostali aspoň jediné městečko, třeba Narvu, dávnou carskou državu...“

„Vy kupci se dusíte penězi, ale pořád je vám to všecko málo,“ řekl štítivě Roman Borisovič. „Válka! Hleďme! Válka, to je věc státu, do toho se vy neurození neplette...“

„Ovšemže, ovšemže, milostivý pane,“ okamžitě souhlasil Momonov, „to my jen tak blábolíme ze samé hlouposti...“

Roman Borisovič zašilhal po něm žilkovitými bělmy: vida, šaty prosté, tvář obyčejná, ale peněz má ve sklepě zakopané jistě celé hrnce...

„Kolikpak máš synů?“

„Šest, milostivý pane, kníže Romane Borisoviči.“

„Svobodní?“

„Ženatí, milostivý pane, všichni ženatí!“

Pod okny zarachotil po dřevěné dlažbě kočár. Ivan Artěmič se rozběhl na schody, několik hostů k oknům. Rozhovor utichl. Bylo slyšet, jak po litinových stupních břinkají ostruhy. Před pánem domu vešel generálmajor a pskovský gubernátor Alexander Menšikov v kabátci s červenými manžetami, jako by měl rukávy až po lokty namočené v krvi. Z prahu se rozhlédl po hostech chladně modrým pohledem, plným státnické přísnosti. Smekl a rozmáchle se uklonil kněžnám. Zvedl krásné levé obočí, s líným úsměvem přistoupil k Saňce, políbil ji na čelo, potřásl jí rukou za konečky prstů a potom se otočil a krátkým kývnutím se přivítal s hosty.

Otevřely se dveře do jídelny. Alexander Danilovič popleskal Brovkina a naklonil se k jeho uchu:

„Se Svešnikovem a Šorinem se nebav, nestojí to za to. Martiessenovi nedáme nic. Musíme se toho chopit sami, my sami... Promluv si hned s Šafirovem.“

4

Švédské poselstvo vyjelo z vyslaneckého dvora ve čtrnácti kočárech tažených čtyřspřežími. Podél celé Iljinky přes náměstí až ke kremelským zdem stály s puškami na rameni řadové pluky v třírohých kloboucích, krátkých kabátcích a bílých punčochách. Na kopích se v říjnovém větru třepotaly prapory a vlaječky. Švédové si ty nové oddíly vážně prohlíželi z oken kočárů.

Když projeli Spasskou bránou, spatřili kupy dělových koulí, z jedné strany zasněžených, a k nebi trčící jícny mosazných moždířů; u každého z nich stáli čtyři sáhoví dělostřelci s vytěraky a kouřícími doutnáky. Před Krásným schodištěm seděl na ohnivě rezavém donském hřebci starý generál Gordon. Jeho červený plášť se vzdouval ve větru, do jeho přilby a brnění byly ledové kroupy. Když se vyslanecký průvod zastavil, generál zvedl ruku; zahřměla děla a přisledlá okna kanceláří a báně kostelů zahalil kouř.

Na schodech odevzdali vyslanci na žádost stolníků kordy.

Po celém schodišti a po chodbách stálo sto semjonovců, kteří drželi královy dary – stříbrné mísy, poháry a džbány – a zvedali podobiznu mladistvého švédského krále Karla XII. v životní velikosti, zasazenou do bohatého dřevěného rámu. Vyslanci vešli vážným krokem do hodovní síně; ve dveřích smekli.

V síni seděli na lavicích podél čtyř stěn bojaři, moskevští šlechtici, obchodníci a přední kupci. Všichni byli v prostých soukenných šatech – mnozí v cizozemském kroji. Na vzdáleném konci síně, klenuté jako koš a pomalované po zdích a na stropě postavami rytířů, zvířat a ptáky, seděl na trůnním křesle z kostic a stříbra jako modla Petr se strnule vypoulenýma očima, bez klobouku a paruky, v rysím kožichu potaženém šedivým sukmem. Po jeho levé ruce stál Lavrentij Sviňjin se zlatou miskou, po pravé Vasilij Volkov, držící v natažených rukou ručník.

Vyslanci se přiblížili a na koberci před trůnním křeslem poklekli. Sviňjin zvedl misku, Petr s pohledem upřeným před sebe ponořil do vody prsty, Volkov je utřel a vyslanci políbili carovu drsnou ruku. Potom Petr vstal – hlavu měl u samého baldachýnu – a s naběhlým krkem se rusky zeptal podle starého obyčeje:

„Je zdravý Carolus, král švédský?“

Vyslanec si položil ruku na prsa, naklonil velikou rohatou paruku na stranu a odpověděl, že král je z boží milosti zdravý a ptá se na zdraví cara veškeré Veliké, Malé a Bílé atd. Tlumočník Šafirov,

který měl na sobě jako Švédové krátký plášť a hedvábné nohavice s pentlemi a prolamováním na stehnech, hlasitě přeložil odpověď. Bojaři s pozorně pootevřenými ústy a ostražitě zvednutým obočím poslouchali, není-li byt' jen v jediné slabice něco urážlivého. Petr kývl: „Jsem zdrav, děkuji.“ Vyslanec vzal od sekretáře ze sametové podušky svitek pověřovacích listin a s pokleknutím je podal Petrovi. Car listiny přijal, a aniž se na ně podíval, podal je prvnímu ministru Lvu Kirilloviči Naryškinovi. Ten byl na rozdíl od všech ostatních oblečen s neobyčejnou nádherou do bílého atlasu a jiskřil drahokamy. Lev Kirillovič listiny ani nerozvinul a hlasitě oznámil, že slyšení je skončeno.

Vyslanci s úklonami ustoupili pozpátku do dveří.

Vyslanci zřejmě čekali, že zde, u velkého slyšení, přijde na přetřes hlavní věc, kvůli níž půl roku dřepěli v Moskvě, totiž potvrzení mírové smlouvy se Švédy carovou přísahou na evangelium. Přešel však celý týden, než moskevští ministři pozvali Švédy na konferenci do kanceláře zahraničních věcí. Tam Švédům Prokofij Voznicyn v odpověď oznámil, že car Petr dřívější mírová ujednání se Švédy *na svou duši* stvrzuje, ale že po druhé na evangelium přísahat nebude, protože už přísahal otci nynějšího krále. Naopak, na evangelium musí přísahat mladý král Karel, protože ten caru Petrovi dosud přísahu nesložil. Taková je vůle panovníka; dává se vyslancům na vědomí a je nezměnitelná.

Vyslanci se rozčilovali a hádali, ale jejich slova se odrážela od důležitých a nafoukaných Moskvanů jako hrách od stěny. Vyslanci prohlásili, že bez králova svolení naprosto nemohou přistoupit na smlouvu o věčném míru v takovém znění a že napíší do Stockholmu. Prokofij Voznicyn s úsměškem v stařeckých očích odpověděl:

„Cestu do Stockholmu znáte, nedostanete odpověď ani za čtyři měsíce a do té doby budete musit v Moskvě zbytečně čekat a žít na své útraty.“

Na druhé a na třetí konferenci to bylo stejné. Vyslanecká kancelář jim dokonce přestala dodávat seno pro koně. Vyslanci prodávali kdejaké harampádí, paruky, punčochy, knoflíky, aby měli z čeho žít. Posléze se vzdali. Car Petr, který seděl opět v rysím kožichu na trůně, odevzdal v Kremlu zchudlým vyslancům podepsanou smlouvu bez přísahy.

Za mlhavého listopadového rána přijel k zadnímu schodišti Preobraženského paláce zablácený kožený kočár. Fantastické stříšky paláce zahalovala vlhká tma. Na schodišti netrpělivě podupával jezdeckými botami Alexander Danilovič. Když zahlédl služku, která kamsi šla v armjaku přehozeném přes hlavu, vykřikl: „Zmiz, mrcho!“ Služka se rozběhla celá bez sebe, klouzajíc bosýma nohama po mokřém listí.

Z kočáru vystoupil polský generál Karłowicz a livonský rytíř Patkul. „Chvála bohu!“ řekl Menšikov a potřásl jim rukama. Prázdnými chodbami a schodišti páchnoucími po myších šli nahoru. Alexander Danilovič opatrně zaklepal u nizoučkých dveří.

Otevřel je Petr. Bez úsměvu, mlčky kývl hlavou. Uvedl hosty do malé zakouřené ložnice s jediným klenutým okénkem, sotva propouštějícím mlhavé světlo.

„Nu tak vás vítám, vítám vás,“ zabrumlal a vracel se k oknu. Tam se na malém holém stole, na předprsni okna a na podlaze válely kusy papíru, knihy a husí brka.

„Danilyči!“

Petr si cucal prst zamazaný inkoustem.

„Danilyči, tady tomu podtajemníkovi uříznu nos, řekni mu to. Nemá na práci nic než přiřezávání per, jinak spí celý den, lotr... Ach, to jsou lidé, to jsou lidé! (Patkul i Karłowicz vyčkávavě stáli. Vzpamatoval se.) Danilyči, podej hostům židle a vezmi jim klobouky... Tak... (Zabubnoval prsty do lístků popsaných křížem krážem.) Abych začínal od abecedy... V moskevských domech rostou samá

trdla, jedno větší než druhé... Člověk je musí hnát do učení holí... Ach, to jsou lidé, to jsou lidé...! Co říkáte, pane Patkule, jsou ti Angličané Fergharson a Grains vynikající učenci?"

„Když jsem byl v Londýně, slyšel jsem o nich,“ odpověděl Patkul, „ale ničím zvláštním nevynikají; nejsou to filozofové, spíš lidé praktických nauk...“

„Právě! Od samé teologie se už do nás daly vši... Navigační vědy, matematika! Hornictví! Lékařství! To je to, co potřebujeme... (Vzal do ruky lístky a zase je hodil na stůl.) Nejhorší je, že všechno tolik spěchá...“

Usedl a přehodil si nohu přes nohu. Opřel se o loket, kouřil. Zdravím kypící Karłowicz supěl a upíral na Petra mrkající oči. Patkul se díval zachmuřeně na nohy. Alexander Danilovič zdrženlivě zakašlal. Petrovi se začala třást ruka, v níž držel dýmku:

„Tak co, sepsali jste to, přivezli jste to?“

„Sepsali jsme tajnou smlouvu a přivezli jsme ji,“ řekl tvrdě Patkul a zvedl pobledlou tvář. „Přikážte, aby ji pan Karłowicz přečetl.“

„Čtěte.“

Menšikov přistoupil po špičkách až k němu. Karłowicz vytáhl kousek modrého papíru, přidržel si jej daleko od očí a rudnoucí námahou začal číst:

„Aby přispěl pomocí ruskému panovníku v boji se Švédskem o jeho nespravedlivě odtržené země a v upevňování ruského panství u moře Baltického, král polský zahájí s králem švédským válku tím, že saská vojska vtrhnou do Livonska a Estonska, přičemž slibuje, že přiměje také Rzecz Pospolitou k roztržce se Švédy. Car ze své strany započne vojenské akce v Ingrii a Karelii ihned po uzavření míru s Tureckem, nejpozději v dubnu roku 1700, a do té doby pošle v případě potřeby králi polskému na pomoc vojsko, jež se bude vydávat za žoldnéřské. Spojenci se zavazují, že nevstoupí do samostatných jednání s nepřítelem a že jeden druhého nezradí. Toto ujednání budiž uchováno v nejpřísnější tajnosti.“

Petr si olízl suché rty a zeptal se:

„To je všechno?“

„Všchno, Vaše Veličenstvo.“

Patkul řekl:

„Budu-li mít souhlas Vašeho Veličenstva, odjedu hned zítra do Varšavy a doufám, že asi v polovině prosince vám přivezu smlouvu s vlastnoručním podpisem krále Augusta.“

Petr se podíval do jeho přísných žlutavých očí podivným pohledem tak upřeně, že mu do očí vhrkly slzy. Tvář se mu zkřivila úsměvem:

„Je to velká věc... Ale což... Johanne Patkule, jed'!“

5

Na chrámové věži zvučně odbilo dvanáct. Ctihodní měšťané se chystali k obědu. Senátoři opouštěli křesla v zasedací síni. Kupci zavírali dveře krámů. Cechovní mistr odložil svůj nástroj a řekl tovaryšům: „Umyjte si ruce, hoši, a pak se pomodlit!“ Starý aristokrat sundal brýle, protřel si smutné oči a pak slavnostně kráčel do jídelny, ztemnělé kouřem uplynulé slávy. Vojáci a námořníci se ve veselých hloučcích hrnuli ke krčmám, ve kterých lákavě voněly věnce klobás nebo uzené kýty, zavěšené nade dveřmi.

Snad jenom jediný člověk ve městě nedbal hlasu rozumu – a to král Karel XII. Na stolku u jeho postele chladl mezi lahvicemi s nazlátým rýnským šálek čokolády. Purpurové závěsy na vysokých oknech byly rozhrnuty. Na zahradě padal sníh na keře ještě zelené a přistřižené do tvaru koulí, pyramid a krychlí. Zrcadlo krbu odráželo světlo sněhu; zrcadlily se v něm dva svícny s voskovými ramouchy po dohořelých svíčkách. Sosnová polena praskala. Královky kalhoty visely na hlavě amorka u noh postele. Po židličkách byly rozházeny hedvábné sukně a kusy ženského prádla.

Král, opřen loktem o podušky, četl nahlas Racina. Mezi verši natahoval ruku k poháru s vonícím rýnským. Vedle něho dřímala černovlasá žena, přikrytá až po špičku nosu prošívanou přikrývkou; kadeře měla rozházené, ličidlo setřené, tvář vypadala žlutavě, skoro jako to víno v poháru.

Byla to lehkomyšlná Atalie, hraběnka Desmontová, proslulá svými dobrodružstvími. Její životní dráha byla klikatá jako let netopýra. Nosila se stejnou elegancí dvorní toaletu jako herecký kostým nebo kabát gardového důstojníka. Dovedla se spouštět z oken po provazovém žebříku, aby unikla dotěrné zvědavosti císařské nebo královské policie. Zpívala ve vídeňské opeře, ale za záhadných okolností ztratila hlas. Tančila před Ludvíkem XIV. ve féerii, kterou uvedl Molière. V přestrojení za mušketýra doprovázela maršála Luxembourgga při obléhání flanderských měst a vypravovalo se, že prý po dobytí Namuru byla její polní taška nabita klenoty. Zřejmě na přání francouzského dvora se objevila v Londýně a udivovala Angličany svými jezdeckými koňmi a toaletami. Jejímu kouzlu podlehl několik anglických pairů a posléze i odvážný krasavec vévoda Marlborough. Hraběnce však bylo sděleno, že jí vévodkyně Marlboroughová radí, aby opustila první lodí Londýn. Nakonec ji vítř dobrodružství zanesl do postele švédského krále.

„Láska, láska,“ řekl Karel, natahuje ruku po láhvi, „a ještě jednou láska... Nakonec to omrzí. Ten Racine je únavný. Pyrrhus, král myrmidonský, jistě nebyl špatný chlap, ale tady po celých těch pět jednání žvaní zoufalé nesmysly... To mám raději Plutarchovy Životopisy nebo Caesarovy Zápisky. Chceš víno?“

Aniž otevřela oči, hraběnka odpověděla:

„Dejte mi pokoj, Vaše Veličenstvo, hlava mi třeští, já asi dnešek nepřežiji.“

Karel se usmál a usrkl ze sklenky. Kdosi zaškrábal na dveře. S nosem zabořeným do Racina řekl král lenivě: „Vstupte.“ Vstoupil usměvavý, hedvábím šustící baron Björkenhjelm, komoří Jeho

Veličenstva. Jeho poněkud ohrnutý nos s malou bradavičkou jako by byl výrazem nesmírné ochoty vypravovat nejposlednější novinky.

Uklonil se královým kalhotám a začal líbeznými slovy vypravovat o bezvýznamných událostech v paláci. Před jeho pátravým duchem se neukrylo nic, ani taková maličkost jako podezřelý šramot v ložnici ctnostné dvorní dámy Anny Boströmové za dnešní noci. Atalie se obrátila na pravý bok a zasténala:

„Můj ty bože, můj ty bože, takový nesmysl...“

Baron nepřišel do rozpaků, zřejmě měl připraveno něco důležitého:

„Dnes v devět ráno podali kramáři senátu novou petici o přezkoumání civilní listiny... (Karel frkl.) Chamtivost těch měšťanostů nezná hranic. Před chvílí jsem viděl francouzského vyslance, jel s nádhernými anglickými chrty štvát zajíce po čerstvém sněhu... Ten má ale hřebce! Vyhrál jej v kartách na Rhenskjöldovi... Vyprávím mu o tom všem a vyslanec krčí rameny: ‚To jsou zřejmě pikle hugenotů,‘ povídá, ti kramáři a řemeslníci se rozběhli po celé Evropě. Odvezli z Francie šedesát milionů liber... Kacíři jsou umínění, a kde mohou, tam podrývají samé základy královské moci. Všichni jsou v tajném spojení, ve Švédsku, v Anglii, v Holandsku i u nás... Využívají každé příležitosti, aby v měšťanech vzbudili nenávist k šlechtě a králům.“

„Dozvěděl ses ještě něco?“ zeptal se chmurně Karel.

„Ovšem, byl jsem v senátě... Ta dnešní petice není nic než záminka. Mluvil jsem s několika lidmi na chodbách. Připravují zákon o omezení královského práva na vypovězení války.“

Karel zuřivě sklapl Racinovu „Andromachu“. Odhodil knihu. Usedl a přitáhl si přikrývku.

„Ptám se tě, co ses dozvěděl dnes! (Björkenhjelm ukázal očima na kučeravý tyl hraběnky.) Nesmysl! Tady není zbytečných uší, mluv...“

„Včera přijel kupeckou lodí z Rigy jeden šlechtic... Ještě se mi nepodařilo s ním mluvit... Říká – pokud se tomu dá věřit – říká, že prý se v Moskvě znenadání objevil Patkul...“

Hraběnčin týl se zvedl z polštáře. Karel si hryzl kůžičku na rtu.
„Jdi a řekni hraběti Piperovi, aby přišel ke mně.“

Björkenhjelm zamával krajkami kolem zápěstí jako křidélky a rozlétl se po koberci. Karel se díval oknem na padající sněh. Jeho úzká tvář s vysokým čelem, ženskými rty a dlouhým nosem byla bezbarvá jako zimní den. Nepozoroval hraběnčin ironický pohled, který se blýskal zpod pramene vlasů. Sledoval vločky sněhu a cítil v hloubce svého nitra nové pocity – rostoucí palčivý hněv a vypočítavou opatrnost.

Když se za dveřmi ozvaly těžké kroky, chytil polštář a hodil jej hraběnce na hlavu.

„Schovejte se, musím být sám.“

Upravil si košili a vzal do ruky dávno vychladlý šálek čokolády (podle vzoru francouzského dvora podávala se králům do postele čokoláda):

„Vstupte.“

Vstoupil tajný rada Carl Piper, kterého nedávno povýšil na hraběte, pečlivě, ale prostě oblečený statný muž s tlustýma nohama a pomačkanou, opatrnou tvář zkušeného úředníka. Karel si ho chladně prohlédl a řekl:

„Jsem nucen dozvídat se zprávy od dvorních klevetníků.“

„Veličenstvo, vědí je vždy ode mne.“ Piper se nikdy neusmál a nikdy neztrácel duševní rovnováhu, jeho měšťanské nohy dovedly vydržet jakýkoli otřes. „Vědí však jenom tolik, kolik pokládám za nutné předhodit palácovému žvanění.“

„Patkul je v Moskvě? (Piper mlčel. Karel zvýšil hlas.) Jestliže král předstírá, že je sám, tak je k čertu pro nebe i zem sám...“

„Ano, Veličenstvo, Patkul je v Moskvě společně se známým dobrodruhem generálem Karłowiczem.“

„Co tam dělají?“

„To si můžeme domyslet... Přesné zprávy dosud nemám.“

„Ale v Moskvě přece dřepí naše poselstvo...“

„Poselstvo vyslané na naléhání senátu. Když chtějí páni senátoři na Východě stůj co stůj mír, ať se ho domáhají vlastními prostředky. V každém případě my jsme na to neobětovali ani jediný farthing z vaší pokladny.“

„Kdybych tak mohl ten farthing ze své pokladny vyškrábnout,“ řekl Karel. „Slyšel jste o nové petici? Slyšel jste, co o mně říkají páni senátoři? (Piper pokrčil rameny. Karel chvatně postavil číšku zpět na stolek.) Je vám známo, že si už nepřeji hrát úlohu poslušného osla? Můj otec zničil kvůli těm ufnukaným skrblíkům šlechtu. A ze mne teď chtějí ti ‚hugenoti‘ udělat němého hastroše... Ale to se mýlí...! (Zakýval na Pipera úzkou tváří.) Ano, ano, to se mýlí. Vím všechno, co chcete říci, hrabě Pipere – že mám ztřeštěnou hlavu, prázdnou kapsu a špatnou pověst... Caesar ovládl Řím vítězstvím v Zaalpské Galii. A Caesar měl právě tak jako já rád ženy, víno a všelijaké nemravnosti... Upokojte se, nemám v úmyslu dobývat náš ctihodný senát na koni... V Evropě je dost místa pro slávu... (Chvilí se kousal do rtů.) Když je v Moskvě Karłowicz, pak to znamená, že máme tu čest s králem Augustem.“

„Domnívám se, že nejenom s ním.“

„A s kým tedy?“

„Proti nám se chystá koalice, pokud se nemýlím...“

„Tím líp... Ale kdo?“

„Shromažďuji zprávy...“

„Výborně. Ať si senát uvažuje sám pro sebe, my budeme uvažovat taky sami pro sebe... Víc mi už nechcete oznámit? Děkuji, nebudu vás zdržovat...“

Piper se nemotorně uklonil a odešel poněkud omráčený: král dovedl zmást každého neočekávanými obraty své mysli. Piper opatrně připravoval boj se senátem, který se bál ze všeho nejvíc vojenských výdajů. Po nedlouhé přestávce to od Rýna po Balt znovu ostře zavonělo válkou. Válka byla jedinou cestou k moci, to Karel chápal, vrhal se však do prance příliš prudce a předčasně; pouhý jeho temperament na to nestačil.

Na chodbě přede dveřmi ložnice vzal hrabě Piper za loket Björkenhjelm a řekl znepokojeně:

„Snažte se krále rozptýlit. Uspořádejte velký hon, odjed'te na několik dní ze Stockholmu... Peníze opatřím...“

Karel seděl dál na posteli; jeho zorničky byly rozšířené jako oči člověka, který vidí v duchu budoucí události. Atalie hněvivě shodila z hlavy podušku, a přidržujíc si zuby košilku, upravovala si vlasy. Měla krásné ruce a opálená ramena. Pižmová vůně posléze upoutala královu pozornost.

„Znáte krále Augusta?“ zeptal se. (Atalie na něm utkvěla prázdným pohledem kulatých temných očí.) „Tvrdí se o něm, že to je nejskvělejší kavalír Evropy a miláček Štěstěny. Každý maškarní ples a ohňostroj ho stojí čtyři sta tisíc zlotých. Piper mi přísahal, že August onehdy o mně řekl, že jsem se propadl do otcových vysokých bot a že by bylo dobře vytáhnout mne odtud za límec a našvihat mi prutem...“

Atalie pustila ze zubů krajky košile a vesele, bezstarostně se rozesmála poněkud chraptivým smíchem. Karlovi se zachvělo víčko.

„Říkám přece, že je August duchaplný a skvělý... Má deset tisíc saských pěšáků osobního vojska a dalekosáhlé záměry. Jak by ne, Švédsko s takovým králem v otcových vysokých botách je bezbranné jak ovce... Ale přece jen bych si rád dopřál to potěšení a připomněl tuhle anekdotu Augustovi, až mi ho moji dragouni přivedou ke stanu s lokty zkroucenými za záda...“

„Výborně, hochu!“ řekla Atalie. „Na zdar všeho, co podniknete!“ Pořádným douškem vyprázdnila pohár rýnského a utřela si rty krajkovým prostěradla.

Král vyskočil zpod příkrývky a bosý, v noční košili až na paty se rozběhl k sekretáři, z jehož tajné zásuvky vytáhl pouzdro, ve kterém ležel diamantový diadém. Sedl si na kraj postele a položil skvost na Ataliiny černé kadeře.

„Budeš mi věrná?“

„S největší pravděpodobností, Vaše Veličenstvo; jsem téměř dvakrát tak stará jako vy a chvílemi k vám chovám mateřské city.“ Políbila ho na nos (to bylo to první, co našly její rty) a s něžným úsměvem točila v prstech diadémem.

„Atalie, chci, abys jela do Varšavy... Za několik dní odpluje ‚Olaf‘; je to nádherná loď. Vystoupíš v Rize. Koně, saně, lidé, peníze, všechno bude připraveno. Budeš mi psát každou poštou...“

Atalie se s bedlivou zvědavostí zahleděla do těch jinošských očí: byly jasné, tvrdé a – čert aby se vyznal v těch severských očích, šedavých jako voda – kdesi hluboko se v nich tajila ztřeštěná odhodlanost. Atalie podle svého dávného zvyku (který si osvojila ještě za tažení s maršálem Luxembourgem) tiše hvízdlá:

„Veličenstvo, vy chcete, abych vlezla do postele krále Augusta?“

Karel okamžitě ustoupil ke krbu, dal ruce v bok a jeho víčka se jakoby vysíleně přivřela:

„Odpustím vám každou nevěru... Ale jestli se stane tohle, přísahám na svaté evangelium, že vás najdu a zabiju, i kdybyste se skryla nevím kam.“

6

V Čínském městě se nemluvilo o ničem jiném než o Brovkinových. Petra Alexejeviče jako vždycky najednou něco posedlo, a že vdá nejmladší kněžnu Bujnosovovou, Rurikovnu, za Artamošku Brovkina. Všeho ostatního nechal. Ministři a bojaři jezdili do paláce marně; dostávali jedinou odpověď: „Car je pryč, neví se kde.“

Jednou večer, když už se na ulicích začaly stavět závory, přihrčel k Brovkinovu domu. Ivan Artěmič seděl dole v kuchyni s mužiky a hrál u lojové svíčky dudáka; rád se tak bavíval podle starého zvyku. Najednou se ve dveřích objevila skloněná hlava v třírohém klobouku. Nejprve si mysli, že se to přišel ohřát nějaký voják

hlídající sklady. Pak strnuli. Petr Alexejevič si prohlédl domácího pána a usmál se: Brovkin v obnošené zaječí kazajce, šedivou hlavu vtaženou strachy mezi ramena, nevypadal příliš úctyhodně.

Petr Alexejevič požádal o kvas. Usedl na lavici. Bez ohledu na mužiky a správce řekl:

„Ivane, jednou jsem už byl u tebe starosvatem. Chci jím být po druhé. Pokloň se.“

Ivan Artěmič, celý umaštěný, se mu bez dlouhých řečí vrhl k nohám na hliněnou podlahu.

„Ivane,“ řekl Petr Alexejevič, „přived' syna.“ Artamoška už tam byl, čekal za pecí. Petr Alexejevič si ho postavil mezi kolena a zkoumavě se na něho díval: „Cože, Ivane, ty přede mnou schováváš takového junáka? Já se tady nelidsky plahočím a oni, podívejme se na ně... (A k Artamonovi.) Umiš číst a psát?“

Artamoška jenom trochu pobledl a spustil bez jediného zakoktání francouzsky, jako když bičem mrská:

„Umím francouzsky a německy a dovedu slušně číst a psát...“ (Petr otevřel ústa: „Panenko Maria! A co ještě?“) Artamoška mu odříkal totéž německy a pak s očima přimhouřenýma na svíci také holandsky, ale to už s koktáním.

Petr Alexejevič ho začal líbat, plácát, strkat, tisknout k sobě a cloumat.

„Jen se podívejte! Takový chlapík! No tohle! No tohle! Děkuji ti za dárek, Ivane. Ted' se, brachu, s chlapcem rozluč. Ale nebudete litovat: jen počkejte, brzy začnu povyšovat do hraběcího stavu za chytrost...!“

Poručil, aby dávali večeri. Ivan Artěmič ho prosil, aby šli nahoru do světnice, tady se to přece nehodí! Za pecí si narychlo nasadil paruku a natáhl kamizolu. Potají poslal nevolníka pro Saňku. Ve dveřích stanul majordom se stříbrnou koulí na holi. Petr Alexejevič se jen pochichtával:

„Nahoru nepůjdu. Tady je tepleji. Kuchařko, sem s tím, co máš na kamnech k snědku...“

Posadil vedle sebe Artamošku a mluvil s ním německy. Žertoval. Hostil kořalkou správce a mužiky. Řekl jim, aby zpívali. Letití muži, kteří stáli u dveří, spustili medvědími hlasy – co mohli dělat. Pojednou do kuchyně vlétla Saňka, napudrovaná, napůl nahá, celá v hedvábí. Petr ji uchopil za ruce a posadil vedle sebe z druhé strany. Mladá žena začala bez ostychu mužikům přizvukovat táhlým něžným hlasem, přitáhla si blíž k tváři svíčku a dívala se na Petra potměšilýma, průzračnýma očima... Bavili se přes půlnoc.

Druhého dne jel Petr Alexejevič s družby ke knížeti Bujnosovovi požádat o Natalju, a tak jezdil a vyjednával celý týden, hned u Brovkinů, hned u Bujnosovů, a přitom s sebou vozil půl sta lidí. Vyjednávali, hodovali na večírcích, když se nevěsta a ženich loučili se svobodou, a na Pannu Marii Pomocnou uspořádali hlučnou svatbu. Ivana Artěmiče stála ta svatba pěkných pár kopejek.

Dva týdny poté vyjela Saňka s mužem do Paříže.

Až do Vjazmy jeli pomalu s průvodem nákladních saní. Na poštovních stanicích dlouho krmili koně. Sněhu napadlo plno, dny byly jasné, cesta dobrá.

Ve Vjazmě se Alexandra Ivanovna v zájezdním hostinci pohádala s mužem. Vasilij si tu zamýšlel odpočinout, chtěl si zajít do lázní a druhého dne na mši a potom na oběd k vojvodovi, vzdálenému příbuznému. A podkovat koně a to a ono.

„Chci jet rychle. Ta cesta mě docela umožila,“ řekla Alexandra Ivanovna manželovi. „Odpočineme si v Rize.“

„Sašo! Řekl jsem ti přece, že za Vjazmou řádí loupežníci. Saně jezdívají po pěti stech pohromadě, aby tudy projely...“

„Já o tom nechci nic vědět...“

Seděli u večere nahoře v čisté světničce ozářené lampičkami ikon, Vasilij v rozepjatém cestovním kožichu, Alexandra Ivanovna v žaludových sametových šatech s dlouhými rukávy a jemném vlněném šátku, rusé vlasy spletené v cop a otočené kolem hlavy.

Nejedla, jen uštípovala chléb. Obličej měla vpadlý, pod očima stíny, to všechno ze samé netrpělivosti. Bože, co to je za člověka!

Volkov neochotně žvýkal solenou šunku.

„Řekni mi, co jsi to za člověka? Co jsi to za trest? Není v ní trochu klidu, trochu mírnosti, nespí, nejí, lidsky nepromluví... Žene mě na kraj světa, a nač? Aby si zatancovala s nějakým králem menuet! Ale jestli on vůbec bude chtít...“

„Poslouchám tě jenom proto, že jsme v hostinci.“

Vasilij upustil vidličku se soustem a dlouze se díval na ženino čelo s vysokým obloukem obočí, staženým steskem a touhou, a na temněmodré oči bloudící bůhvíkde...

„Och, Alexandro, vždyť jsem mírný, trpělivý...“

„A kdybys třeba křičel, mně je to jedno...“

Vasilij vyčítavě pokyvoval hlavou. Byla to sice hanba a nezasluhovala si to, ale miloval svou ženu. V hádkách, jakmile ho začala zasypávat urážlivými slovy, upadal do rozpaků. Tak tomu bylo i teď: věděl, že ustoupí, třebaže jenom blázen, kterému nezáleží na životě, se mohl pustit bez spolehlivých průvodců lesy mezi Vjazmou a Smolenskem. O těchto místech kolovaly hrůzné pověsti; cestující tam olupoval Jesmeň Sokol. Jedeš, třebas i ve dne. Najednou stojí na cestě vysoký chlap, na hlavě špičatou čepici, na nohou láptě, za pasem dýku. Hubu od ucha k uchu a v ní veliké zuby. Hvízdne – a koně padají na kolena. Můžeš se rozžehnat se světem.

„Kdybych se bála loupežníků, tak bych seděla v Moskvě,“ řekla Alexandra Ivanovna. „Máme dobré koně, unikneme. A bude to dokonce lepší, budeme mít o čem vypravovat. Nemohu přece s lidmi mluvit o tom, jak chrápeš v zájezdních hostincích.“

Odstrčila talíř a zavolala mladou Kalmyčku, aby jí podala sešit a ustlala. Sešit, popsaný bratrem Artamošou, překlad kapitoly o Galech z dějin Samuela Pufendorfa, si položila na kolena a hluboce skloněna dala se do čtení. Vasilij s tváří opřenou o dlaň se díval na Saňčinu krásnou hlavu a krk s prstenci vlasů. Princezna

z pohádkové země... A přitom, jak je to dávno, co sama kosila a vozila hnůj. Teď přijede bez ostychu do samé Paříže a ještě namluví králi všelijaké nesmysly... Ach, Saňo, Saňo, kdyby ses jen uklidnila a otěhotněla, abychom si spolu žili doma v klidu a míru...

Saňka četla, pohybujíc rty:

„... Kromě toho jsou Francouzové lidé veselé mysli, v každém díle rychlí, odhodlaní a velice obratní, zejména pak v okrašlování svého zevnějšku a držení těla; projevuje se u nich přirozená krása. Mnozí z nich si dělají slávu z Venušiny smyslnosti a objetí krásných bytostí ženského pohlaví a velice se tím vším vychloubají. Když se jim ale ostatní národy chtějí vyrovnat a přizpůsobit, jen samy sebe tím zneuctují a posměchu se vystavují...“

„Kdyby ses místo toho sedění... (zvedla hlavu a Vasilij, který si chtěl právě zívnout, sebou trhl) ... raději cestou cvičil v šermu...“

„K čemu ještě to?“

„Až přijedeš do Paříže, uvidíš k čemu...“

„Aby tě husa kopla, opravdu!“ Vasilij se rozčilil, vstal od stolu, narazil si čapku a šel na dvůr dohlédnout na koně. Vysoko nad zasněženými střechami kůlen stál zamžžený měsíc. Na obloze nebylo ani hvězdičky, jen jehličky ledu se snášely a třpytily. V klidném vzduchu div nepřimrzaly chloupky v nose. Na podsíni v černém stínu žvýkali koně. U nedalekého kostelíka klepal jednotvárně klapačkou ponocný.

K Vasilijovi přiběhl pes, očichal jeho vysokou postříkanou válenku a pak zvedl hlavu s huňatým obočím a díval se, jako by udiveně na něco čekal. Vasilije najednou přepadla veliká nechuť jet z tohoto rodného poklidu do Paříže... Smutně se vracel a pod jeho válenkami křupal sníh; nahoře do roubené světnice se lilo slídovým okýnkem mírné světlo; Saňka četla Pufendorfa... Co se dá dělat, je to osud.

Za vrcholky lesa prorážel nachový západ zalitý divokou září. Kolem se míhaly kmeny, trčící kořeny a těžké fialové větve, které narážely

do střechy saní a zasypávaly je sněhovým prachem. Vasilij, vyklopený po pás z rozhozené kožené příkrývky, držel opratě a křičel nepřičetným hlasem. Kočí, sražený z kozlíku, se válel kdesi daleko za zákrutem cesty... Dobré koně, zapřažené za sebou, vzadu z jedné strany ojíněný vraník a z druhé ryzák a vpředu zlá sivá kobyłka, cválali a frkali. Saně poskakovaly po vyježděné cestě. Vzadu utíkali roztroušeně loupežníci. Hulákali zplna hrdla na celý les...

Před pěti minutami – tam za tím zákrutem na křižovatce silnice a polní cesty – vystoupilo z úkrytu za loňským stohem asi deset urostlých chlapíků se sekerami a obušky. Vystrašený kočí začal z hlouposti zastavovat... Čtyři chlapíci skočili ke koním a hrozivě vykřikli: „Stůj! Stůj!“ Ostatní se brodili sněhem k saním. Kočí pustil opratě a rozháněl se proti lupičům palčáky. Dostal obuškem přes hlavu.

To všechno se odehrálo v jediném okamžiku – dříve než se mohli vzpamatovat... Vysvobodila je přední kobyłka: vzepjala se a zvedla do výšky dva chlapy, kteří se jí drželi u uzdy, začala vyhazovat a kousat. Saňka odhodila příkrývku: „Chyt' opratě!“ Vytrhla mužovi z kožichu pistoli a vypálila do jakési bradaté tváře. Chlapi uskočili, protože je překvapil výstřel a ještě víc ta ženská... Koně vyrazili. Volkov uchopil opratě a letěli. Saňka bez ustání tloukla muže rukojetí pistole do zad: „Jeď, jeď...!“

Honička byla u konce. Z koní se valila pára. Vpředu se objevily poslední saně obozu. Volkov pustil koně krokem. Ohlédl se, hledaje ve voze čapku. Spatřil Saňčiny kulaté oči a rozšířené chřípí:

„Tak už jsi spokojená? Už věříš v Jesmeně Sokola? Ech, ty káčo hloupá! Ty mozku slepičí... Co si teď počneme bez kočího... Škoda ho, takový dobrý chlap... A to všechno pro tu tvou ženskou pítomost, čertice jedna...“

Saňka si ani neuvědomovala, že jí nadává. Ach, tohle byl život, tohle už nebyla dřímota a nuda...!

Do Moskvy přijížděly všemi branami den co den dlouhé řady vozů: vezly muže pro pravidelné vojsko. Někteří byli svázáni jako zločinci, mnoho jich však šlo dobrovolně, aby unikli bídě. Na moskevských náměstích byly na sloupech přibity plechové tabulky s vyhláškami o verbování dobrovolníků do pravidelného vojska. Každému vojákovu bylo slíbeno jedenáct rublů ročně, chléb, strava a dávka kořalky. Když se některý nevolník nebo čeledín, žijící napůl o hladu na přeplněných bojarských dvorech, pohádal se správcem nebo hodil čapku pod nohy samému bojarovi, utíkal do Preobraženského. Tam se každého dne scházelo až tisíc mužů.

Čekávali někdy až do soumraku na mraze, než je důstojníci ze schodiště všechny vyvolali podle jmenných seznamů. Pak byli odvedeni do sklepních místností paláce. Vousatí preobraženci jim přísně nařídili svléci se do naha. Chlapík si rozpačitě rozmotával onuce, svlékal se, přikryl si rukou ohanbí a šel do místnosti. Tam seděli mezi hořícími svíčkami vlasatí důstojníci v plstěných kloboucích a jako jestřábi si prohlíželi každého, kdo vešel. „Jméno? Příjmení? Stáří?“ Ale co jsi zač, jsi-li uprchlý nevolník nebo zloděj, to se neptali. Změřili člověka, ohrnuli mu rty a poručili, aby ukázal pohlaví. „Schopen. K tomu a tomu pluku!“

Za dvorem paláce se do zasněžených polí táhly nově postavené vojenské osady. Odvedení byli v houfech rozdělováni do jednotlivých domků. Domky byly nabitě. V každém byl velitelem mladší poddůstojník s holí. Říkal nováčkům: „Musíte mě poslouchat jako boha! Opakovat nic nebudu, to z vás hned sedru kůži. Jsem váš bůh, váš car, váš otec.“ Strava byla sytá, ale volnost žádná, to už nebylo jako kdysi u střeleckých pluků. Inu, vojančina... Ráno je budili bubnem. S lačným žaludkem je hnali na udupané pole. Postavili je do čtyřstupů. Nejprve je učili rozeznávat pravou a levou ruku. Nejednoho mužika jaktěživ nenapadlo přemýšlet o tom, jaké má

ruce. Paměť do nich vhněli holí. Přišel důstojník, většinou cizinec, často přio opilý. Postavil se před šik a vypouil kalné oči na armjaky, poloviční kožíšky, láptě, plstěné čapky a beranice. S nafouklými tvářemi začal cosi řvát cizí řečí. Chtěl, aby mu člověk rozuměl, a oháněl se hůlkou. Rekruti celí utrápení se mu pomaloučku učili rozumět. „Marschieren“ znamenalo „jdi“. „Halt“ – „zastav se“. „Schweina“ nebo „russisch schweina“ byla nadávka... Po snídani zase na cvičišťě. Pak se naobědvali – a po třetí šlapali s tyčkami nebo mušketami! Učili je pochodovat v uzavřeném šiku jako ve vojsku prince Savojského, pravidelnému kroku, střelbě v salvách a útoku na bodáky. Provinilcům stáhli přímo před šikem na sněhu kalhoty a bez milosti nasekali.

Těžké byly cviky s puškou: „Mušketu k palbě!“ Člověk si musil pamatovat po pořádku: „Otevřít pánvičku. Nasypat prach. Zavřít pánvičku. Vytáhnout náboj. Roztrhnout náboj v zubech. Vsunout náboj do hlavně. Vytáhnout nabiják. Nabít mušketu. Natáhnout kohoutek. K líci...“ Stříleli jednak v pelotonech, přičemž jedna řada vkleče nabíjela a druhá vstoje páčila, jednak v „niederfallech“, kdy se všechny řady krom jedné vrhaly po sobě k zemi.

Vojenský výcvik řídil císařský brigadýr Adam Ivanovič Weide. Jemu, generálu Artamonu Michajloviči Golovinovi a knížeti Anikitovi Ivanoviči Repninovi bylo uloženo zřídit tři divize po desíti plucích.

Poručík Alexej Brovkin naverboval na severu pět set mužů schopných vojenské služby a odevzdal je buď vojvodům, nebo landrátům (po staru okresním náčelníkům), aby je odeslali do Moskvy. Nyní postupoval ještě dál do hlubokých lesů za Povencem. Skrývá se tam prý v poustevnách mnoho uprchlíků a zahalečů. Zkušené lidé ho varovali, aby se nepouštěl daleko:

„V poustevnách se už o vás ví a rozkolníci jsou ve střehu. Jejich mnoho a vás sotva deset na trojích saních. Zmizíte beze stopy.“

Lidé v tom kraji byli drsní, lovci, dřevorubci. Bydleli ve velikých pevných chalupách, v nichž byly pod jednou střechou i stáje a sto-

doly. Vesnicím říkali farnosti. Od usedlosti k usedlosti byly celé dny cesty neprostupnými lesy. Alexej chápal, že jeho předsevzetí je těžké. Ale není života bez hrůzy. A právě to, že by se na člověka Petr Alexejevič podíval z vysoka jako čáp zdrcujícím pohledem, že by trhl ramenem a pak se odvrátil, až by mu začal vykládat, že došel na sever a pak se zalekl, právě to byla ta hrůza a konec štěstí, i kdyby si pak hlavu rozrazil. Alexej byl mladý, vznětlivý a tvrdošíjný. Ani ve spánku nezapomínal na to, jak přišel do Moskvy s půlkopejkou za tvář; bílou důstojnickou šerpu vyrval osudu vlastními zuby.

Na tržišti v Povenci se Alexej setkal s lovcem Jakimem Krivopalovem a přijal ho za průvodce. Jakim pracoval už dvacet let jako lovec pro Revjakinovy; střílel stříbrné lišky, kuny, veverky a kdysi také soboly, ale ti už z těchto míst vymizeli. Kožešiny odevzdával v Povenci správci a potom hýřil, dokud nepropil i ten kříž kolem krku. Revjakinův správce mu pak znovu opatřil šaty, pušku a střelný prach. Toho podzimu byl úlovek slabý a ze záznamů vyšlo najevo, že Jakim nejenom nic nedostane, ale že ani za dvě zimy nevyrovná celý dluh. Pohádal se se správcem, zpil se a tak ho Alexej Brovkin našel u hospody na sněhu ztlučeního a holého. Ukázalo se, že Jakim je zlatý člověk, jen když ví, že v saních pod kozlíkem leží láhev kořalky.

Jakim jel na krátkých lyžích před saněmi a ukazoval cestu. Lesy byly nádherné a děsivé. Mezi kmeny prokmitávala obrovitá čela skal porostlých stromy. Když přijeli na břeh pustého jezera, bodala je do očí zasněžená pláň. Tu a tam bylo slyšet tlumený šum padající vody. Jakim občas přisedl na kraj saní:

„Tady nikdy nikdo lidi nescítal. Jsou tu taková ztracená místa, že jen já vím, jak se do nich dostat. Jenomže lidé jsou zde tvrdí, verbovat je bude těžké.“

Na noc odbočovali do zimovišť nebo na klučeniny u břehu říčky, kde ležely pod sněhem pokácené stromy připravené k jarnímu pálení. U nachýleného srubu vypřáhli koně. Vojáci nasekali jedlové větve a nanosili je do chatrče. Na hliněné podlaze rozdělali oheň. Ze škvír pod

střechou se valil tichý kouř a stoupal nad lesem k šedému nebi. Jakim neměl stání, dokud nedostal sklenku vodky. Potom se upokojil, usedl na větve poblíž ohně a s širokými vousy, velkými rty, silným krkem, kulatýma, divokýma očima – opravdový hejkal – začal vyprávět:

„Já jsem byl všude, rozumíš, prošel jsem celou Vygu, žil jsem týdny ve Vygovském klášteře, znám opuštěná místa, do kterých vede jediná pěšina, a i po té jde člověk se strachem. Ale kde se skrývá starec Něktarij, na to přijít nemohu. Schovávají ho a neřeknou kde. Když se o něm některému rozkolníkovi zmíníš, zmlkne a nepromluví, i kdybys ho krájel. Ale pro vaši věc by bylo užitečné s ním mluvit; kdo ví, možná že by vám dal dvě stovky chlapíků... Oh, to je mocný člověk...“

„A kdo to vlastně je,“ zeptal se Alexej, „jejich patriarcha nebo co?“

„Je to starec. Požehnal mu v Pustojezersku před svou popravou protopop Avvakum... Před dvanácti roky upálil v Paleostrovském klášteře dva a půl tisíce rozkolníků. Rozkolníci přešli v noci po ledě ke klášteru, vyrazili bránu, zavřeli mnichy a převora do sklepa, vypáčili komory a Něktarij dal všem najíst a napít. Peníze odnesli. V kostele umyli všechny ikony svěcenou vodou. Zapálili svíce a začali sloužit mši po svém. Mužiků s nimi mnoho nebylo, ale zato těch žen a dětí...! Z Povence přitáhl po ledě vojvoda se střelci. ‚Vzdejte se!‘ Asi tři dny mužici vyhrožovali, že se budou bránit, ale střelci měli dělo. A tak natahali do kostela slámu, smolu, sanytr a v noci, zrovna na Štědrý večer, se zapálili. Něktarij však odtud unikl a s ním jistá část mužiků. Za tři roky upálil půl druhého tisíce lidí v Pudožeské farnosti. A docela nedávno hořelo zase v lesích nedaleko jezera Vol. Prý to byl on. Teď se šíří pověsti o vojně a verbování vojáků, to budou jistě brzy velké požáry... Věřte tomu... Lidé se k němu jen hrnou.“

Alexej a vojáci poslouchali a žasli: „Dobrovolně se upálit? Kde se berou takoví lidé?“

„To je velice prosté,“ říkal Jakim. „Utíkají k němu obroční mužici, nevolníci a otroci, kteří opustili všechno, co měli – od Novgorodu,

od Tveru, z Moskvy, z Vologdy. Tady po lesích je lidských kostí, pa-nebože... Celé tisíce se jich sběhnou do poustevny; a čím je uživit? Vlastního obilí tu není. Začínají naříkat a pochybovat. A tak aby zbytečně nehřešili, pošle je Něktarij přímou cestou do ráje.“

„No to už lžeš.“

„Alexeji Ivanyči, nikdy nelžu. Líhají si živí do rakve – takoví jsou to lidé... Tamhle u Bílého moře je starý poustevník, který dává přijímat rozinku; komu vloží rozinku do úst, tomu požehnal, aby si lehl živý do rakve...“

„Ale jdi, vypravovat takové věci na noc...“ Alexej se zachumlal do kožichu na větvích u ohně. Po chvíli řekl: „Jakime, toho starce Něktarije musíme dostat...“

Z lesa se do měsíčního světla paseky vynořili dva muži na lyžích. Od zimoviště se nesl kouř. U saní stáli smutní koně, přikrytí rohožemi; o předeck saní se opíral strážný, svírající rukávy kožichu mušketu, a spal.

Dva muži na lyžích obešli neslyšně celé stanoviště. Potom stannuli opření o oštěpy a naslouchali. Kolem měsíce se rýsoval bledý kruh, v ojíněném lese bylo ticho. Za stěnou chatrče kdosi tlumeně zamumlal. U saní si hluboce vzdychl kůň. Strážný ležel jako ztuhlý, na jeho kníratou tvář padal měsíční svit.

Jeden z mužů na lyžích řekl:

„Neměli bychom ho svázat? Spí tvrdě. Hodili bychom ho s modlitbou do ohně.“

Druhý se s vystrčenou bradou rozhlížel:

„Kdybys ho svazoval, nadělal bys hluk, dal by se do křiku. Jejich tam deset.“

„Tak co tedy?“

„Probodnout ho oštěpem! A pak hned zatarasit dveře.“

„Petrušo, Petrušo,“ zakýval první ušatou čepicí. „Co to říkáš? To přece není zvíře, ale člověk jako my... V ohni přijme člověk svůj křest, tak stojí psáno... V ohni... A ty mluvíš o oštěpu. Chceš ztratit duši...“

„Vezmu ten hřích na sebe...“

„Ani myslet se na to neopovažuj. Nepokoušej mne pro Krista...“

„Ale přece jen, bylo by to dobré; bylo by to hned a nikdo by o tom nevěděl...“

„Počkej, co ti za takové myšlenky řekne otec Něktarij.“

„Ale vždyť to myslím dobře...“

Zmlkli. Přemýšleli, co mají dělat. Po modravém sněhu přeběhl klikatě stín sovy; poštolka vyslídila kořist a kroužila, potvora. Najednou dveře chaty zaskřípaly a objevila se v nich divouská hlava Jakima, který si zřejmě šel ulevit... Když spatřil dva muže, vyjel, vběhl zpátky a udělal poplach. Dva muži vklouzli za zasněžené větve a utíkali, slyšeli zahouknutí výstřelu, které rozbouřilo ticho lesa.

Běželi dlouho a naschvál dělali okliky, aby zmátli stopy. Smrčím se prodrali ke korytu potoka. Bylo už blízko k úsvitu, měsíc stál vysoko. Nedaleko se ozvaly pomalé, teskné údery do litinové desky.

Andrjuška Golikov zvonil na ranní. Byl v chatrném nepotaženém liščím kožíšku, ale bos. Přešlapoval zmodralýma nohama, spálenýma sněhem, a přitom zpěvavě opakoval slova Awakumova: „Do řady s mučedníky, do šiku s apoštoly, do kůru se svatými,“ a bum, udeřil klepadlem do litinové desky zavěšené místo zvonu na sloupu pod stříškou naproti vratům poustevny. To bylo pokání, které mu uložil starec za to, že se včera, v den půstu, napil kvasu, když dostal žízeň.

Na vyzvánění se začali shromažďovat bratří. Vycházeli z cel, muži zvlášť, ženy zvlášť. Poustevna, ohrazená plotem, nebyla velká. Mnoho lidí žilo v okolí, na břehu potoka, na okraji močálovitého ostrova. Chodili odtud lesními stezkami. Obyvatelé vzdálenějších chalup pospíchali, aby se neopozdili, starec byl velice přísný.

Uprostřed poustevny mezi těsně nakupenými stohy slámy stála modlitebna, nízká roubená chalupa s širokou, do čtyř stran se svažující střechou, uprostřed níž se tyčila stanovitá bář na osmiúhelníkové vížce z trámů.

Věřící, vstupující branou – muži vyššího i středního věku a ženy v plátěných rubáších přes kožichy a v šátcích spuštěných na tvář – šli bázně se svěšenými hlavami a rukama přitisknutýma na prsa. Železná deska duněla v měsíčním světle hluše a chraplavě jako nářek pozemského života; pod láptěmi skřípal sníh.

Přede dveřmi se lidé křížovali dvěma prsty a pokorně vstupovali do modlitebny s ojíňenými stěnami z trámů. Před starobylými ikonami hořely kopejkové svíce. Připadalo to jako zázrak – svíce uprostřed hlubokých lesů. Potom poklekali, muži napravo, ženy nalevo. Mezi nimi byl na lýkovém provaze natažen závěs sešitý z hadrů.

Do vrat poustevny vběhli těžce oddychující dva muži na lyžích a vykřikli na Andrušku:

„Přestaň zvonit, je zle!“

„Řekni honem starci, ať k nám vyjde...“

Půstem, nočním bděním a ustavičnou hrůzou byla celá Andrejova bytost napjatá jako šlacha. Polekaně upustil palici, zachvěl se a začal prudce oddychovat. Ale Něktarij ho nadarmo neučil přemáhat dábly (a je jich až hrůza: co myšlenka, to ďábel); chvatně v duchu zaúpěl: „Nepříteli satane, ustup ode mne...“, zvedl palici, udeřil do železné desky a zavrtěl hlavou: nevyrušujte mne, jděte pryč...

„Andreji, říkám ti, ten důstojník s vojáky je pět verst odsud...!“

„Zvoň aspoň tišeji, nebo to uslyší... Je s nimi Jakim. Přivede je podle zvonění přímo sem...“

Andrej vyrazil skrze drkotající zuby:

„Starec je ještě v cele, jděte rovnou k němu.“

Odepjali si lyže a šli. Oba muži, Štopka Barmin a Petruška Koževnikov, byli z poveneckého předměstí, zabývali se lovem ryb a zvěře... Protože se křížovali dvěma prsty, povenecký vojvoda je několikrát vyloupil, ožebračil a obral o dobytek, až toho měli nakonec dost. A tak už asi dva roky žily jejich ženy s dětmi tajně ve Vygovském klášteře, zatím co oni sami se zdržovali porůznu podle

toho, kde byla lepší loviště a větší pustina. Když se rozšířila pověst, že do poustevny jede důstojník s vojáky (oholenými masožravci, páchnoucími na sto honů tím čertovským býlím, tabákem), přikázal Něktarij Štopkovi a Petruškovi, aby ty sluhy Antikristovy stopovali, sváděli z cesty, a bude-li to možné, bez hříchu se jich zbavili nadobro.

K otci Něktarijovi se nedostali jen tak. Do studené předsíně vyšel novic – stavec měl dva, Andrušku a zde toho, chromého Porfirije, neduživého mladíka šilhavých očí. Řekli mu šeptem co a jak. Porfirij naklonil hlavičku stranou a jenom vydechl: „Vstupte...“ Lesáci smekli, a když vstupovali z chodby do cely, snažili se trochu schoulit, protože si připadali příliš zdraví a hrubí. Stavec neviděl rád, když tělo příliš prospívalo.

Malý, shrbený Něktarij v černém, po domácku tkaném plášti starobylého stříhu zašilhal od analoje po Štopkovi a Petruškovi. Úzký špičatý vous mu visel málem až ke kolenům; pod černými brvami měl místo očí dva uhlíky. Svíčka, přilepená na červotočivou desku knihy, tiše praskala – budou silné mrazy... Pec, postavená z valounů z břehu jezera, horce sálala. Stěny z trámů byly čistě ohoblované. U stropu visely na lýku svazečky suchých bylin.

Štopkovi a Petruškovi tály na knírech ledové rampouchy, ale báli se utřít, báli se hnout, dokud stavec, čtoucí hrozivým hlasem, nebude u konce... Z temného kouta se na něho díval ďáblem posedlý mužik, ležící na boku a přikovaný řetězem kolem pasu k železné skobě ve stěně. U kamen v díži, přikryté starou kutnou, kynulo těsto.

„Co chcete?“ otočil se k mužikům Něktarij a vystrčil na ně šedivou bradu. Medvěda se ti dva nebáli, losu se postavil každý z nich třeba sám, ale stavec, ten v nich vzbuzoval hrůzu. Štopka začal popleteně vypravovat, co se stalo. Petruška provinile přikyvoval.

„Tak tedy,“ řekl měkkým hlasem Něktarij, „tak tedy tys chtěl, Petrušo, toho vojáka probodnout oštěpem a ty, Štopo, ty ses zalekl hříchu?“

Stěpan mu na to horlivě odpověděl:

„Otče, chodíme za nimi dvě neděle. Ten lotr Jakim zná tato místa a vede je rovnou sem. Uvažovali jsme už o všeličems... Ale oni se mají na pozoru, jinak by bylo snadné zatarasit dveře zimoviště, udělat ohýnek, pomodlit se a pokřtít je... Posloužilo by to jim i nám... Jak vidíš, nepodařilo se to... Ale zavraždit je, chraň bůh...! To nás dnes jenom ďábel pokoušel...“

„Dal jsem vám požehnání k tomu upálení?“ zeptal se starce. (Mužici na něho udiveně pohlédli a neodpovídali.) „Tak tedy tvá modlitba je tak vroucí, Štopo – že ano –, že bys pokřtil v ohni deset lidí? Ale, ale! Kdopak ti to dal takovou moc? Vida, Petrušu ďábel svedl a tys ho přemohl... Taková svatost! Taková síla!“

Stěpan se zachmuřil. Petruša mrkal na starce a nerozuměl.

„Porfišo, miláčku, dej uhlík do kadidla a rozdmýchej je s modlitbičkou,“ řekl starce. Chromý Porfirij sňal z dřevěného hřebu kadidelnici, odbelhal se ke kamnům, rozdmýchal uhlík v cedrové smůle a s políbením ruky ji podal starci. Něktarij, držící kadidelnici v dlouhé ruce, takže se takřka dotýkala podlahy, začal mužiky s cinkáním okuřovat, zepředu, ze stran, ba obešel je i zezadu, a přitom se neustále klaněl a šeptal. Potom vrátil kadidelnici Porfirijovi, vytáhl zpod koženého opasku pletený růženec a švihl jím bolestivě po tváři nejprve Štopku a potom Petrušku. Mužici padli na kolena. Něktarij, který se rozněcoval víc a víc, šeptal modravými rty: „Pýcha, zlořečená pýcha,“ a bil je po tvářích. Posedlý mužik pojednou zaržál na celou chalupu, začal lomcovat řetězem a skákat jako pes.

„Bij je, jen je bij, starý, vyžeň z nich ďábla.“

Starce se unavil, a těžce oddychuje, ustoupil.

„Později pochopíte sami proč,“ řekl kuckavě. „Jděte s Kristem...“

Mužici opatrně vyšli z cely. Měsíční světlo pohaslo, za modlitbnou a za černým lesem prorážel úsvit. Byl silný mráz. Mužici rozhodili rukama: Čím se provinili? Co si teď mají počít?

„Chodili jsme hodně, ale jedli málo,“ řekl Petruša tiše.

„Jakpak si mu teď řekneme?“

„Možná, že nám dá chleba...?“

„Raději se mu neukazujeme. Pojd'me za tamtěmi. Zabijeme veverku a najíme se...“

Andrej Golikov si vylezl na pec; třásl se na celém těle. (Když šel starc do modlitebny, poručil mu, aby přestal zvonit, ale na mši ho nepustil: „Jdi sázet chleby.“) Vymrzlé nohy mu trnuly na rozpálených kamenech, hlava se mu točila hladem. Ležel na tváři a zahryzl se do podestýlky. Aby nekřičel, opakoval si v duchu Awakumova slova: „Člověče, jsi hnůj a jsi kal... Dobře se mi žije se psy a prasaty, neboť oni páchnou tak jako duše moje pachem odporným. Páchnu hříchy jako ta psí mršina...“

Posedlý mužik, vrtící se v koutě na řetězu, řekl:

„Dnes v noci zase starý polykal med...“

Tentokrát na něho Andrej nevykřikl: „Nelži!“, jen se ještě pevněji zahryzl do podestýlky. Už neměl sil dusit v sobě strašného ďábla podezření. Ten ďábel vstoupil do Andrušky při nepatrné příležitosti. Postili se ve třech, Něktarij a dva jeho novicové, čtyřicet dní nevzali do úst nic než vodu – a i té jen doušek. Aby se Andrej a Porfirij při čtení řeholí nepotáceli, nařizoval jim Něktarij, aby si svlažovali ústa kvasem a napařovali prsa. O sobě říkal: „Já to nepotřebuji, mně ovlažuje ústa rajskou rosou anděl.“ A ku podivu, zatím co Andrej a Porfirij slabostí sotva blábolili a nezbylo z nich nic než oči, on byl svěží.

Jenže jednou v noci Andrej zahlédl, jak starc tichounce slezl z pece, nabral si z hrnku lžíci medu a požil jej s neposvěceným chlebem. Andrušku zamrazilo v údech: raději by viděl, jak před ním vraždí člověka než tohle. Nevěděl, má-li zatajit, či povědět, co viděl. Ale ráno se s pláčem přece jen vyznal. Něktarij zalapal po dechu:

„Ty pse, ty hlupáku! To byl ďábel, a ne já. A ty ses zaradoval! Tělo proklaté! Ty bys za lžíci medu prodal království nebeské!“

Začal Andreje bít hákem, kterým se do pece sázejí hrnce, a vyhodil jej v pouhé košili z cely na snáh. Tím se jeho myšlenky na čas

upokojily. Ale když jednou v cele osaměli, řekl Andrjuškovi posedlý mužik (seděl zde – bohudík v teple – na řetězu už od podzimu):

„Podívej se, lžička je od medu a večer byla umytá. Olízni ji.“

Andrej se na mužika obořil. Následující noci stavec opět jedl med a potají pomlaskával rty jako zajíc. O svítání, když ještě všichni spali, prohlédl si Andrjuška lžičku – byla od medu! I šedivý vous se na ni přilepil...

Jeho duše byla rozervána velkými pochybnostmi. Kdo lže? Lžou jeho oči, které viděly med na lžici a šedivý chlup z vousů (nebo to snad byl dáblův), anebo lže stavec? Komu věřit? V jedné chvíli ze zmatku a zoufalství div neztratil rozum. Něktarij neustále opakoval: „Antikrist přišel k branám světa a zmetků jeho je plné podnebesí. I v naší zemi nalézá se veliký ďábel a jeho mírou jsou hlubiny pekelné.“ Ale je-li tomu tak, jak si můžeš být jist, že sám Něktarij není satanáš...? Jezdit člověku hákem po zádech, to dokáže i čert... Všechno je dvojznačné, všechno je nejisté jako mech na močálu. Nezbyvá než jedno – o ničem nepřemýšlet, svésit hlavu jako spráskaný pes a věřit, slepě věřit. Ale co když se člověku nechce věřit? Co když se mu chce přemýšlet? Myšlenky neudusíš, neuhasiš, míhají se jako blýskavice. Je to snad také od Antikrista? Jsou myšlenky Antikristovými blýskavicemi? Tu Andrjušku pojednou zamrazilo až v útrokách: kam to letím, kam se to řítím? Jsem tak malý, tak nepatrný, tak ubohý... Nejraději by se byl vrhl k nohám starci: pouč mne, zachraň mne! Ale nemohl – viděl před sebou ty vousy od medu... Přišel do pustiny hledat pokojný život, našel pochyby...

Potom se Andrjuška z tělesné slabosti roznemohl a jeho myšlenky se otupily a uklidnily. Každodenní výprasky snášel jako lechtání. Stavec byl na něho den ze dne krutější. Tomu druhému neřekl jinak než „Porfišo, miláčku“, jeho však mlátil hůř než koně. Nejraději by byl utekl... Ale kam? Pravda, Děnisov říkal Andrjuškovi (když koncem prosince dopravili obilí saněmi do Vygovského kláštera): „Pojď k nám, pracuj na výzdobě chrámu. Až odejdou ledy, pošlu tě

se zbožím do Moskvy. Věřím ti.“ Andruška odmítl – toužil po něčem jiném, po tichu a rozjímání... Jako by před sebou zrovna viděl malou poustevnu v lese a na kameni u řeky staříčkého poustevníka s mnišskou kápí, jak vypravuje o nadpozemském světě milovanému novicovi a zvěři, jež vyšla naslouchat z lesa, a ptákům, kteří usedli na větve, a severnímu sluníčku, jež matně svítí na hladinu osamělé říčky... Pěkné ticho našel! Takovou bouří se nezmítaly jeho myšlenky ani tenkrát, když se za vichřičných nocí třásl ve skulině hradeb Čínského města a poslouchal, jak do sebe narážejí zmrzlí střelci a skřípají šibenice.

Posedlý mužik pohlédl na pec, kde ležel na tváři Andruška, a řekl: „Ty dlouho nevydržíš, jsi příliš slabý. Starý tě umlátí k smrti, ležíš mu v žaludku. Och, náš staříček je panovačný a pyšný! Světci mu nedají spát. Pořád čte Životy svatých a pak vyvádí...! Seděl by deset let na borovici nebýt těch krutých zim. A lidi upaluje taky jen proto, že miluje moc! Je to lesní car... Vidím mu na dno duše, brachu, já jsem chytřejší než on, na mou věru... Já jsem chytřejší než vy všichni. Doopravdy, ve mně jsou tři ďáblové... První je padoucí nemoc, a to je velice silný ďábel... Druhý ďábel je moje lenost... Kdybych nebyl tak líný, nesesedl bych na řetězu... Třetí ďábel je to, že jsem přespříliš chytrý, že jsem chytrý až hrůza... Chvilí předtím, než dostanu záchvat, rozumím všemu. Začnu zuřit, všechno se mi přičí... Vím o každém, odkud je, jaký je to hlupák a co chce... A říkám naschvál nesmysly, abych se vysmál lidem. Hryžu řetěz, válím se a musím se smát, protože mi všichni věří... I stařeček se dívá s vyjevenýma očima... Brachu, on se mě bojí. Na jaře od něho zase uteču... Ale tobě, Andruško, tobě odrazí pohrabáčem játra a zajdeš... Nebo ještě spíš nechá tě shořet jako prvního při nejbližším upalování...“

„Och, mlč, prosím tě...“

Andrej seskočil z pece, umyl si ruce a stáhl z díže příkrývku. V ostatních celách mísili těsto z jedné třetiny mouky a dvou třetin sušené roztlučené kůry, tady však bylo těsto ze samé mouky

a vysoko nakynulo. Posedlý se natáhl, aby se podíval. Trhl řetězem a vyrval ho jedním rázem i se skobou ze zdi. Andrjuška se lekl. Mužik si vyhrnoval rukávy a řekl:

„To nic... Dělávám to častěji... Až se stavec vrátí, zastrčím skobu zpátky a sednu si...“

Umyl si rovněž ruce. Začali s Andrejem válet chleby a sázet je do pece.

„Ale přece jen tu je nuda, Andrjuško... Měla by tu být nějaká ženská...“

„Mlč... Fuj! (Andrej se chtěl takovým slovům bránit křížem, ale měl prsty od těsta.) Na mou duši, budu to žalovat starcovi...“

„Já ti nažaluju... Hlupáku, ty si myslíš, že ženské v poustevnách obtěžkávají od větru? Ve Vygovském klášteře jich aspoň třicet chodí jako stelné krávy... A jak je tam přísně...“

„To všechno je lež...“

„Jak vidím, Andrjuško, tys tu slast dosud nepoznal...?“

„Neposkvrním se do smrti...“

„Měli bychom si zavolat takovou pěknou ženušku a nechat ji mýt podlahu. Ženská myje a ty sedíš na lavici a rozpaluješ se... To je silnější než kořalka...“

Andrej rychle strhl z prstů těsto. Vyšel z cely na chvíli na mráz... Za lesem se do široka rozlévaly ranní červánky, slunce vyjde co nevidět. Stopy na sněhu byly zality teplými stíny, kolem chalup se nakláněly závěje jako z cukru, vrcholky obrovitých jedlí byly zelenější a zelenější. Pootevřenými dveřmi modlitebny bylo slyšet truchlivý zpěv. Stópka a Petruška se znovu mihli kolem Andreje a vykřikli:

„Jdou sem! Zavři vrata...“

Alexej Brovkin poslal Jakima, aby promluvil s rozkolníky, co jsou zač, kolik jich je a proč nechtějí otevřít vrata carskému důstojníkovi. Nechal koně v lese na cestě a potom sám s vojáky, kterým nařídil nabít muškety, vyrazil k poustevně. Za vysokým plotem jiskřily na

střechách čepice sněhu a na modlitebně, odkud bylo slyšet zpěv, třebaže čas mše už dávno minul, se modral osmiramenný kříž.

Jakim dlouho klepal na vrátka v bráně. Potom vylezl na plot, podíval se, nejsou-li tam psi, a seskočil na dvůr. Alexej, aby budil respekt, si nasadil třírohý klobouk a poloviční beraní kožich si přepásal šerpou s kordem; zde by se zřejmě dalo získat dost lidí, kdyby jim nahnal strach. Podtajemníci nebo komisaři Komory starších, vybírající dvojnásobné daně od starověrců, sotva pronikli do takových pustin. Čas plynul. Vojáci pokukovali po nízkém slunci – od rána dosud nic nejedli. Alexej hněvivě pokašlával do palčáku.

Posléze se Jakim přehoupl přes plot z druhé strany.

„Alexeji Ivanoviči, máme štěstí: je tady Něktarij...“

„A proč ten čertův chlap neotevře vrata! Moji vojáci zmrznou.“

„Alexeji Ivanoviči, lidé se tu zavřeli v modlitebně. Představ si, potkal jsem zde známého, jednoho novgorodského mužika, kterého tu drží na řetězu... Ten mi řekl, že tu je asi dvě stě věřících a jsou mezi nimi i muži schopní vojenské služby, ale s verbováním bude potíže; starec je chce upálit...“

Alexej se nedůvěřivě, přísně zahleděl na Jakima:

„Jak to upálit? Kdo mu to dovolil? To nepřipustím. Nejsou to jeho lidé, ale carovi...“

„Právě že v lesích je pro ně carem on...“

„Přestaň žvanit! (Zachmuřený Alexej zavolal na vojáky, kteří se začali neochotně přibližovat, protože chápali, že je čeká něco neobvyklého.) Nebudeme dělat dlouhé řeči. Hoši, vyrazte vrata...“

„Alexeji Ivanoviči, měl byste být obezřetnější. Těsně kolem modlitebny jsou nakupené stohy a uvnitř mají slámu, smůlu a soudek střelného prachu... Raději starce nějak vyvolám. Ví sám dobře, že to není žert, přemluvit dvě stě lidí k takové věci. Prokažte mu úctu, Alexeji Ivanoviči, stařík je panovačný, a domluvíte se po dobrém...“

Alexej odstrčil povídatvého mužika. Přistoupil ke vratům a zkoušel, jak jsou pevná.

„Hoši, přineste kládu...“

Jakim ustoupil stranou. Pomrkával a zvědavě se díval, co z toho vzejde. Vojáci rozhoupali kládu a udeřili do zmrzlých trámů vrat. Po třetím úderu vzdálený zpěv rozkolníků ztichl.

„Pojď do modlitebny...“

„Nepůjdu, už jsem ti řekl, dej mi pokoj,“ opakoval nevrle posedlý.

Něktarij přiběhl celý udýchaný ze dvora s dlouhými kapkami vosku na vousech. Zorničky zbělelých očí se zúžily v maková zrníčka, ale to už nechtěl nahánět strach, to byl spíše sám celý bez sebe. Zavyl přiškrceným hlasem:

„Jevdokime, Jevdokime, nastal poslední soud... Zachraň svou duši! Jen hodina tě dělí od věčných muk... Och, hrůza! Dáblové v tobě plešají! Zachraň se!“

„Jdi do háje!“ vykřikl Jevdokim a zuřivě zatřásl palicí. „Jací dáblové? Jaktěživ jsem žádné v sobě neměl. Jdi si sám dělat šaška před těmi hlupáky...!“

Něktarij zvedl růženec. Posedlý se naklonil a podíval tak nepřátelsky, že si stavec na okamžik bezvládně sedl na lavici. Mlčeli...

„Kde je Andrjuška?“

„Víš čert, kde je ten tvůj Andrjuška...“

„Ne, proklatče, pro tebe není záchrany...“

„Dobře, nech toho brečení...“

Stavec se zvedl, aby se podíval, jestli se novic ze strachu o život neschoval za pec. V tu chvíli venku něco bouchlo a zapraskalo.

„Páčí vrata,“ řekl s úšklebkem mužik. Něktarij klopýtl, ještě než došel k peci, a vztekle se roztrásl. Když se rozběhl na dvůr, vzedmul se jeho plášť jako plachta. Dveře nechal dokořán.

„Andrjuško,“ ozval se mužik, „zavři dveře, je zima.“

Žádná odpověď. Vytrhl ze zdi skobu a s klením šel zabouchnout dveře:

„Tady se už člověk nedočká ničeho dobrého. Musíme zmizet.“ Podíval se za kamna. V uličce mezi kamny a stěnou stál Andrjuška

Golikov, celý bílý, zřejmě v bezvědomí. Sotva slyšitelně škytal. Jevdokim ho zatahal za ruku:

„Tak umřít se ti nechce? Ale když se ti nechce, nemusíš, my se bez ohně obejdeme... Najdi mi klíč, slyšíš? Kam ho stařík strčil? Chci si sundat řetěz. Andrjuško! Vzpamatuj se...“

Všichni klečeli. Ženy k sobě tiskly děti a bezhlasně plakaly.

Z mužů si někteří zakrývali okoralou dlaní tvář, přes kterou jim padaly vlasy, jiní bezmyšlenkovitě hleděli do plamenů svíček. Starec odešel na chvíli z modlitebny. Odpočívali, protože za ty hodiny už byli celí umoření: starci nestačilo, že byli do jednoho pokorní jako malé děti... Křičel hrozivě z ambony: „Vlažného vyvrhnu z úst svých. Chci horoucího! Ne ovce, nýbrž keře hořící ženu do ráje...!“

Bylo těžko vyhovět tomu, co žádal, a zapálit plamen v duši... Všichni zdejší lidé toho měli hodně za sebou, byli to lidé, kteří utekli ze selské otročiny, z vesnic, kde je nenechali obrůst, nýbrž odírali do hola jako ovce při střížích. Tady hledali pokoj. Nevadilo jim, že z vlhkosti močálů otékali a že jedli chléb s tlučenou kůrou: byli zato v lese a na poli svými pány... Ale takový pokoj zřejmě nikdy není zadarmo. Něktarij pásl své ovečky přísně. Bez ustání rozpaloval nenávist proti vládci světa Antikristovi. Vlažné v nenávisti trestal, nebo dokonce vyháněl. Mužik byl už od dřívějšíka zvyklý dělat, co mu bylo poručeno. Když poroučejí hořet v duši, co se dá dělat, musíš hořet...

Dneska je starec týral obzvlášť a zřejmě byl i sám celý umořený... Na choru předčítal vysokým nadpozemským hlasem Porfirij. Pod prkennou kupolí stála pára z dechu. Ze stropu kapalo...

Starec se vrátil nečekaně brzy: „Slyšíte!“ zavyl ve dveřích. „Slyšíte sluhy Antikristovy?“ Všichni zaslechli těžké úderů na vrata. Starec rychle prošel modlitebnou, dotýká se lemem pláště hlav. Se zdviženou bradou se třikrát prudce poklonil černým ikonám. Potom se obrátil ke shromáždění s takovou zlobou, že se děti hlasitě rozplakaly. Držel v rukou železné kladivo a hřebíky.

„Duše moje, duše moje, probud' se, proč spíš?“ zavřískal. „Dokono-
náno jest, konec se blíží... Nezůstalo nám na zemi jiného místa krom
těchto stěn. Vzlétáme, dítky... V plameni ohnivém. Nad chrámem
jsem právě spatřil díru převelikou v nebi, ví bůh, že ano... Andělé
sestupují k nám, holoubkové, radují se, miláckové...“

Ženy zvedly oči, zalité slzami. Také kdosi z mužů začal supět...

„Kdy bychom se zas dočkali takové chvíle? Samo království ne-
beské nám padá do klína... Bratří, sestry! Slyšte, jak vyvracejí vrata...
Ďábelský voj obklopil ten ostrov spásy... Za stěnami je temnota,
vichřice a puch...“

Zvedl kladivo a hřebíky a šel ke dveřím, u nichž byla připravena
tři prkna. Nařídil mužikům, aby mu pomohli, a začal prkna přibíjet
přes dveře. Hvízdavě oddechoval. Věřící se na něho dívali s hrůzou.
Jakási mladá žena v bílém rubáši zaúpěla na celou modlitebnu:

„Co to děláte? Drazí, milí, ne, ne...“

„Ano!“ vykřikl starec a vracel se na ambonu. „Křesťan nemůže
nejít do ohně. Shoříme, ale budeme žít věčně. (Zastavil se a udeřil
mladou ženu přes tvář.) Hloupá! Pravda, máš muže, máš dům, máš
truhlici majetku... Ale co potom? Co potom, ne-li hrob? Měli jsme
lítost s vámi, nerozumní. Dnes už ji mít nesmíme... Nepřítel je přede
dveřmi... Antikrist opilý krví sedí přede dveřmi na rudém oři... Je
zuřivý, drží v ruce pohár plný ohavnosti a kalu... Přijímejte z něho!
Přijímejte! Ó hrůza!“

Žena si položila tvář na kolena, začala se třást a ještě silněji vy-
křikovat zděšeným hlasem. Ostatní si zacpávali uši a chytali se za
hrdla, aby se také nedali do křiku...

„Jen jdi, jdi ven... (Znovu údery a praskot.) Slyšíte! Car Petr je ztě-
lesněný Antikrist... Jeho sluhové usilují o naše duše... Peklo! Víš ty,
co je peklo...? V pustém vesmíru nad pevnou zemí bylo stvořeno... Je
to propast, temnota a hlubina bezedná. Planety vůkol něho obíhají,
je tam lýtý, nesnesitelný mráz... Je tam neuhasitelný žár... Červové
a síra. Hořící smůla... To je království Antikristovo! A tam ty chceš...“

Začal zažíhat svíce; bral jich ze skřínky celé svazky, hbitě pobíhal a připevňoval je pod ikony, jak mu právě napadlo. Modlitebnou se jasně rozlévalo žluté světlo...

„Bratří! Vyplováme... Do království nebeského... Děti, dejte děti blíž, zde jim bude líp, usnou v kouři... Bratří, sestry, veselte se... Odpočínutí dejž nám, ó Pane...“ začal zpívat a zvedat lokty pláště.

Mužici s pohledy upřenými na něho a vztyčenými bradami se k němu přidali a plazili se po kolenou k analogi. Za muži lezly ženy, schovávajíce hlavy dětí pod šátky...

Stěny modlitebny se zachvěly: zvenčí udeřilo něco do dveří, zatlučených prkny a podepřených kůlem. Starec vystoupil na lavičku a přistrčil tvář k zasouvacímu okénku nad nimi:

„Nepřibližujte se... Živí se nevzdáme...“

„Nejsi ty starec Něktarij?“ zeptal se Alexej Brovkin. (Vrata už měli otevřená, teď se dobývali do dveří modlitebny.) Z podlouhlého okénka na něho zírала bokem bílá stařecká tvář. Alexej se na ni obořil:

„Copak jste tu ztratili rozum?“

Starec s námahou vystrčil ruku a pokřižoval dvěma prsty carského důstojníka. Sto hlasů za stěnou vzlyklo: „Nechť vstane z mrtvých bůh.“ Alexej se rozčilil ještě víc:

„Nešermuj těmi prsty, já nejsem žádný čert a ty nejsi žádný kněz. Pojdte všichni ven, nebo vás odtud vyženu.“

„A co vy jste zač?“ podivně, posměšně se zeptal starec. „Co chcete v takových pustinách!“

„Co jsme zač? Jsme lidé s carským rozkazem. Jestli neuposlechnete, všechny vás svážu a odvezu do Povence.“

Starcova hlava zmizela bez odpovědi. Co teď? Jakim zoufale šepтал: „Alexeji Ivanoviči, upálí se, na mou duši...“

V modlitebně znovu spustili „Odpočínutí dejž nám...“ Alexej přešlapoval přede dveřmi a rozmrzele popotahoval. Copak může odejít? To by se po všech poustevnách rozneslo, že zde zahnali důstojníka.

Svlékl rukavice, vyskočil, zachytil se okraje okénka, a když se vyšvihl nahoru, spatřil, jak se k němu v horkém světle nesčetných svíček obrátily zděšené vousaté tváře, chránící se prsty a syčící: „Svatý, svatý, svatý.“ Alexej seskočil:

„Udeřte do dveří ještě jednou...“

Vojáci udeřili a čekali. Z podkrovního okénka vylezli tři muži (Jakim poznal Štopku Barmina a Petrušku Koževnikova), dva měli v rukou lovecké luky a za pasem další šíp, třetí držel pušku. Vyšplhali se na střechu a hleděli na vojáky. Mužik s puškou řekl drsně:

„Jděte pryč, nebo budeme střílet. Je nás mnoho.“

Taková opovážlivost uvedla Alexeje Brovkina do rozpaků. Kdyby to byli nějakí předměstští kramáři, nedělal by s nimi dlouhé cavyky. Ale tohle byli skuteční muži, jejich tvrdošijnost znal. Ten s puškou, nízko podpásaný chlapík s tlustýma nohama, spleteným vousem a medvědíma očima jako by z oka vypadl nebožtíku jeho kmotrovi. Nemohl přece střílet do takových lidí, do svých... Alexej mu jenom pohrozil. Jakim se do toho vložil:

„Jak se jmenuješ?“

„No jak, Osip,“ neochotně odpověděl mužik s puškou.

„Tak přece, Osipe, copak nevidíš, že i pan důstojník jenom vykonává rozkaz? Měli byste si s ním promluvit po dobrém a dohodli byste se.“

„A co chce?“ zeptal se Osip.

„Dejte mu deset nebo patnáct lidí pro vojsko a dovolte, aby se tu naši vojáci ohřáli. V noci odejdeme.“

Petruška a Štěpan si dřepi na kraji střechy a poslouchali. Osip dlouho přemýšlel:

„Ne, nedáme.“

„Proč?“

„Poslali byste nás nevolničit do vesnic, odkud jsme utekli; živé nás nedostanete. Raději zemřeme za starodávné modlitby, za křičování dvěma prsty. A víc už neřeknu...“

Zvedl pušku, foukl do pánvičky, nasypal do ní z rohu prach a postavil se zarytě nad dveře. Co se tu dalo dělat? Jakim radil, aby nad tím mávli rukou, že to je maření času: Něktarij se nedá pohnout.

„Je tvrdohlavý, ale já taky,“ odpověděl Alexej. „Bez lidí neodejdu. Dostaneme je obléháním.“

Dva vojáky poslal ke koním, aby je odpřáhli a nakrmili. Čtyři poslal do poustevny, aby se ohřáli. Ostatní musili zůstat na stráž, aby do modlitebny nikdo nenosil vodu a jídlo. Den končil. Mráz rostl. Rozkolníci zpívali pohřební písně. Petruška a Štěpan seděli na střeše dlouho a dlouho a chvílemi si něco šeptali; pochopili, že to je vážné.

„Musíme na stranu,“ začali nakonec prosit, „na střeše by to byl hřích, nechte nás seskočit.“

Alexej řekl: „Seskočte, nic vám neuděláme.“ Osip na ně pojednou hrozivě zatřásl bradou. Petruška a Štěpan zaváhali, ale potom přece jen zašli za vížku a seskočili na slámu.

Také stavec Něktarij zřejmě pochopil, že je pevně obležen. Přistrčil dvakrát tvář k zasouvacímu okénku a přisleple vyhlížel do soumraku. Alexej se pokoušel s ním promluvit, ale on jen plival. A znovu se z modlitebny ozval jeho ochraptělý hlas, přehlušující zpěv, modlitby a dětský pláč. Dělo se tam něco nepěkného.

Když západ ztemněl docela, vylezlo na střechu vikýřem deset mužiků bez čepic. Mávali rukama a křičeli jako posedlí:

„Jděte pryč! Jděte pryč!“

Začali se všichni chvatně svlékat; stahovali ze sebe krátké kožichy, válenky, košile, kalhoty...

„Tu máte!“ chytali šatstvo a házeli je dolů vojákům. „Tu máte, pronásledovatelé! Metejte los. Nazí jsme se zrodili, nazí odcházíme...“

Nazí a zmodralí mrazem se vrhali tvářmi na střechu, třeli si sněhem obličej, vzlykali, křičeli, pak se zase zvedali a lomili rukama a posléze všichni s vousy plnými sněhu zalezli do vikýře. Zůstal tam jedině Osip. Mířil puškou na vojáky a nepouštěl nikoho ke dveřím...

Alexej se nahých mužiků velice polekal. Jakim plačky křičel směrem k okénku:

„Slitujte se nad dětmi! Bratří! Slitujte se nad ženami!“

V modlitebně se ozval křik, ne hlasitý, ale takový, že si člověk zacpával uši. Vojáci se přibližovali k modlitebně; všichni měli vážné tváře:

„Pane poručíku, to dopadne špatně; ať si do nás Osip práskne, my ty dveře vyrazíme...“

„Vyrazte!“ vykřikl Alexej se zaťatými zuby.

Vojáci rychle odložili pušky a znovu se chopili klády. Vížka s křížem, sotva viditelným proti západu, se pojednou zahoupala. Země se těžce zachvěla, zaduněl výbuch, do prsou je všecky udeřil vzduch. Ze škvír pod střechou vyrazil kouř, byl hustší a hustší a začal rudnout. Mezi trámy vyšlehly ohnivé jazyky...

Když dveře pod úderem povolily, vyběhl z nich hořící člověk se zuhelnatělou hlavou a začal se na sněhu svíjet jako červ. Ve vířícím kouři a v plamenech uvnitř modlitebny skákali a pobíhali lidé, zachvácení ohněm. Oheň šlehal zpod podlahy. Ze stohů slámy kolem se už také valil dým.

Vojáci ustoupili před nesnesitelným žářem. Nebylo možno zachránit nikoho. Smekli třírohé klobouky a křižovali se; některým tekly slzy. Alexej, aby to neviděl a aby neslyšel ten zvířecký řev, utekl za vyvrácená vrata. Kolena se mu třásla, dělalo se mu zle. Opřel se o strom, usedl. Strhl čapku, chladil si hlavu a polykal sníh. Zář ohně osvětlovala zasněžený les. Zápachu páleného masa neměl člověk kam uniknout.

Pojednou spatřil, jak se nedaleko brunátným sněhem brodí tři lidé. Jeden z nich zůstal pozadu; lomil rukama a díval se, jak nad poustevnou vyšlehuje z valícího se kouře vysoko nad les ohnivý jazyk a jak stoupá do výše vír jisker... Druhý, rozzuřený, táhl za ruku nevelkého starce s dlouhým plnovousem a kožíškem navlečeným přes plášť.

„On utekl, utekl, lotr!“ křičel rozzuřený mužik a strkal staříka k carskému důstojníkovi. „Měli bychom ho roztrhat na kusy... Utekl z ohně dírou ve sklepe... A mne s Andruškou chtěl spálit, satanáš proklatý...“

8

Carským výnosem bylo nařízeno: „Po vzoru všech křesťanských národů bud'tez počítány roky nikoliv od stvoření světa, nýbrž od osmého dne po Kristově narození; a nový rok budiž počítán nikoliv od prvního září, nýbrž od prvního ledna tohoto tisícího sedmistého roku. A na znamení tohoto dobrého začátku a nového století necht' jeden druhému s veselostí blahopřeje k novému roku. Na význačných a rušných ulicích necht' jsou brány a domy vyzdobeny stromy a větvemi borovic, jedlí a jalovce podle vzorů, které lze vidět v kotcích u dolní lékárny. Lidé chudí necht' upevní nad vrata alespoň po jednom stromku či větvi. Úředníci, vojáci a kupci necht' ve svých dvorech střílejí z malých děl nebo pušek, pouštějí rakety, kolik jich kdo má, a zapalují ohně. Tam pak, kde jsou malé dvory, necht' pět anebo šest dvorů společně zapálí staré sudy od smoly, naplněné slámou nebo roštím. Před domem Komory starších budiž střelba a ohňostroj podle jejich uvážení...“

Takové vyzvánění v Moskvě už dávno neslyšeli. Vypravovalo se, že patriarcha Adrian, který se carovi neopovážil nic odepřít, dal kostelníkům na zvonění tisíc rublů a padesát beček silné mladinky z vlastních sklepů. Z věží a zvoníc hlaholily roztančené zvony. Moskva byla zahalena dýmem a parou, valící se z koní a lidí. Stromy se prohýbaly pod jinovatkou. Krčmy, otevřené ve dne v noci, byly samý čoud. Za sloupy kouře stoupalo podivné červené slunce, odrážející se od širokých halaparten stráží u ohňů.

Do vyzvánění zvonů zaznívalo po celé Moskvě třaskání výstřelů a hluboké dunění děl. Ulicemi se míhaly tryskem desítky saní plných opilců a masek pomazaných sazemi a navlečených do obrácených kožichů. Zdvíhali nohy, mávali lahvemi, řvali, běsnili a padali na výmolech v celých kupách pod nohy prostým lidem, docela popleteným vším tím hlaholem a kouřem.

Tak Moskva hučela a zvučela celý týden až do Tří králů. Vypukly požáry. Ještě dobře, že nebyl vítr. Do města se sběhlo mnoho loupežníků z okolních lesů. Sotva se někde za zasněženými střechami ukáže dým, vrhnou se špatní lidé v uschlých ovčích tlamách a bláznovských čapkách do saní, přivenou se do hořícího domu a tam všechno do poslední nitky vykradou a vyloupí. Někteří byli chyceni, jiné lid utloukl. Povídalo se, že v Moskvě rádí sám Jesmeň Sokol.

Car se svými důvěrníky, s papežským knížetem, starým zhýralcem Nikitou Zotovem, a s nejšaškovitějšími arcibiskupy v diakonských ornátech s kočičími ocasy objížděl vznešené domy. Přestože byli napití a najedení k prasknutí, vrhali se na všechno jako kobylinky, přičemž toho ani tolik nesnědli jako rozházeli, řvali duchovní písňe a močili pod stoly. Aby se druhého dne nemusili sjíždět z různých míst, přespávali v domě, kde právě byli. Jezdili vesele z jednoho konce Moskvy na druhý přát mnoho štěstí k nastávajícímu novému roku a století.

Tiché, bohabojné obyvatelstvo předměstí žilo ty dny v úzkosti, každý se bál vystrčit z domu nos. Nemohli pochopit, k čemu to třeštění. To snad sám čert našeptával carovi, aby bouřil lid a rušil staré obyčeje, které byly páteří jeho života... I když žili skromně, žili poctivě, šetřili od kopejky a věděli, co se patří a co ne. Ale jemu to všechno připadalo špatné, jemu to všechno nebylo po chuti.

Starověrci, kteří neuznávali nový kříž a tři prsty, se scházeli ve sklepech na nočních pobožnostech. Poznovu se začalo šuškat, že o půstu nastane konec světa: ze soboty na neděli se ozvou trouby posledního soudu. V osadě Bronné se objevil člověk, který svolával

lid do lázní, točil se, tloukl se dlaněmi do tváří, zpěvavě vykřikoval, že je bůh Sabaoth s rukama a nohama a pak klesal zpěněný k zemi... Druhý chlapík, celý chlupatý, nahý a děsivý, se zase lidem ukazoval s třemi pohrabáči v ruce a v temných proroctvích hrozil neštěstím.

U vrat Čínského a Bílého města bylo přibito další carské nařízení: „Bojarům, dvořanům, úředníkům kancelářů a kupcům se přikazuje chodit nyní a nadále v uherském šatě, jakož i nosit na jaře, až mrazy poleví, saské kabátce.“

Tyto šaty a klobouky byly vyvěšeny na hácích. Vojáci, kteří je střežili, říkali, že prý zanedlouho bude nařízeno všem ženám kupců, střelců, řemeslníků, popů a diákonů, aby chodily prostovlasé v krátkých německých sukních a nosily na bocích obruče z kostice... U vrat se znepokojeně tísnily davy plné nejasné úzkosti. Lidé si šeptali, že prý ten neznámý s třemi pohrabáči hodil po takovém kabátě na háku kus lejna a vykřikl: „Brzy nám zakážou rusky i mluvit, jen počkejte! Přijedou římstí a luteránští popové a překrtí celý národ. Lidé z předměstí přijdou do věčného otroctví Němcům. Moskvu přejmenují na Čertohrad. V starodávných knihách bylo objeveno, že car Petr je Žid z pokolení Danova.“

Jak nevěřit takovým slovům, když se před Třemi králi najednou pomocníci kupce Revjakina rozběhli od krámu ke krámu se zprávou o veliké a strašlivé oběti za vykoupení světa z moci Antikrista: u jezera Vyg se upálilo za živa několik set starověrců. Nad spáleništěm se rozevřelo nebe a v něm bylo vidět skleněnou zem a trůn spočívající na čtyřech zvířatech; na trůně seděl Hospodin a po jeho levici a pravici dvakrát dvanáct starců a vůkol cherubíni, „dvěma křídly se vznášející, dvěma si oči přikrývající, dvěma si nohy zastírající“. Z trůnu se snesla holubice, která uhasila oheň, a místo spáleniny bylo cítit libou vůni.

V Poštovské kanceláři hodil jakýsi docela obyčejný člověk při odchodu na podlahu dopis. Okřikli ho: „Hej, ty, cos to upustil?“ Chlapík

se polekal, vzal do zaječích a zmizel. Na zapečetěném dopise stálo: „Odevzdat nerozpečetěné velkému carovi.“ Tajemník Pavel Vasiljevič Suslov se třesoucíma rukama stěží dostal do rukávu kožichu. Pak se s hrozbami, že vozkovi sedře ze zad kůži, rozjel do Preobraženského.

Dozorčí důstojník na chodbě paláce si tajemníka přezíravě přeměřil od lysé lebky po safiánové holínky podšité kožešinou: „K carovi nikdo nesmí!“ Pavel Vasiljevič, vyčerpán vzrušením, usedl na lavici. Tísnilo se tam plno lidí: smělí vojáci, jak Rusové, všichni velicí, ramenatí a zdraví jako býci, tak cizinci, poněkud menší, ale přívětiví (chudáci, v poslední době jich bylo hodně vyhnáno ze služby pro hloupost a opilství), čilí vladimírští, jaroslavští a orlovští prosebníci, řemeslníci a kupci; vedle něho seděli dva vysoce urození bojaři, jeden s ovázanou hlavou, druhý s černou modřinou pod okem, kteří si přijeli po rvačce stěžovat jeden na druhého; po místnosti chodil s rukama za zády, aniž se na kohokoliv podíval, brejlatý cizinec s dobráčkou vyhladovělou tváří; měl na sobě kratičkový skořicový kabátek a nitěnou paruku a byl to matematik, chemik a slavný tvůrce perpetua mobile – věčně se točícího vodního kola – a mosazného člověka-stroje, hrajícího šachy a vypouštějícího ze sebe přirozeným způsobem víno nebo pivo. Matematik nabízel carovi přes sto patentů, jež mohou obohatit ruský stát.

Do chodby se ze dvora přihrnul ožralý Nikita Zotov s neslýchaně tlustým člověkem: „Jen se neboj, on má rád nestvůry, zasype tě penězi.“ A papežský kníže vlekl tlustoča do carových pokojů. Pavel Vasiljevič, který zahořel služební horlivostí, přistoupil k dozorčímu důstojníkovi a řekl mu do tváře zajíkávě: „Státní věc!“ Na chodbě bylo rázem ticho. Důstojník se narovnal, zafuněl a tasil kord: „Pojďme!“

Dopis, který odevzdal Pavel Vasiljevič carovi do vlastních rukou (Petra bolela hlava, a tak přivítal tajemníka netrpělivě a celý zamračený), ten dopis, jež car okamžitě otevřel, byl podepsán Aljoškou Kurbatovem z čeledi knížete Petra Petroviče Šeremetěva. Když jej

Petr přelétl, chytil se nehty za bradu a řekl: „Hm!“; když jej přečetl po druhé, zaklonil hlavu, řekl: „Cha!“, a zapomenuv na Suslova, rozběhl se dlouhými kroky do jídelny, kde se před obědem tísnilo jeho důvěrníci.

„Páni ministři!“ a Petrovy oči byly pojednou jasné. „Člověk vám dává jíst a pít, co hrdlo ráčí, ale co z vás má...? Tady se podívejte! (Zatřepal dopisem.) Takový ubohý človíček, nevolník, a přišel na to! To je obohacení státu...! Fjodore Jurjeviči... (Petr se obrátil k podřimujícímu knížeti Romodanovskému.) Dej toho Kurbatova okamžitě vyhledat a přivést... Bez něho nesedneme k obědu... Ano, ano, páni ministři, budeme prodávat papír s orlem na všechny kupní smlouvy, na žádosti; papír s erbem, od kopejky do deseti rublů. Chápete? Že není peněz na válku? Tady je máme!“

Kapitola třetí

1

Ještě ani nesvívalo, ale po celém domě už bouchaly dveře a vrzaly schody; služky tahaly na dvůr koše, rance a cestovní truhlice. Kníže Roman Borisovič jedl ve světle lojové svíce u jakž takž prostřeného stolu. Srkal šci a nespokojeně se obracel:

„Tak, Avdotjo...! Antonido...! Olgo...! Ach ty můj bože...!“

Vystrčil břicho a natáhl se po láhvi. I majordom někam zmizel. Co to – někdo se svalil po hlavě se schodů.

„Ticho, satanáši...! Ach ty můj bože...!“

Do místnosti vletěla ve starém matčině kožichu ztřeštěná Antonida s rozcuchanými vlasy.

„Antonido, sedni si, najez se...“

„Ale ano, tatínku...“

Chytla vlněný šátek a odběhla na chodbu. Roman Borisovič se začal rozhlížet, co by mohl ještě sníst. Nad jeho hlavou (v pokoji) něco táhli a pak to upustili; zsrkenného stropu se sesypalo smetí. Co je zase tohle? Chtějí rozbořit dům...? Nakládá si na talíř kus jesetera a kroutil hlavou. Do dveří vběhla kněžna Avdotja v kožichu a teplých šátcích a klesla u zdi do benátského křesla. Samou hrůzou byla celá přepadlá; za celý život vyjela z Moskvy pouze dvakrát, do Trojice a do Nového Jeruzaléma. A teď najednou taková cesta a s takovým spěchem...

„Copak že ses už teď zachumlala do těch šátků. Svlěč to ze sebe a najez se. Cestou se nenajíš a budeš naříkat.“

„A jedeme daleko, Romane Borisoviči?“

„Do Voroněže, maminko.“

„Propána...“

Vzlykla beze slz. Shora se ozval ječivý hlas Olgy: „Mamičko, kam jste strčila paruky?“ Avdotja se lehce jako list zvedla z křesla a vyběhla ze dveří.

Romana Borisoviče utěšovalo vědomí, že právě takový shon vládne dnes po celé Moskvě. Cézarský kníže, pán a postrach sídelního města, oznámil předevcírem carovo nařízení: dvořané s ženami a dětmi, přední kupci a význační lidé z německé osady mají přijet do Voroněže ke spouštění korábu „Predestinace“, tak velkého, že i za hranicemi je takových málo. Protože se blíží obleva, musí se jet ihned, dokud je sanice.

I když s námahou, Roman Borisovič přece jen už začínal trochu rozumět politice. V lednu po hlučných svátcích došly dopisy z Konstantinopole od velvyslance Jemeljana Ukrajinceva. Turci málem už přistoupili na věčný mír, jenom žádali nevelké ústupky, aby se uklidnila rozjitřené srdce, a Jemeljan Ukrajincev je dokonce smířil s myšlenkou, že stojíme neochvějně na zásadě vytyčené na karlovickém kongresu: „Kdo co má, to mu zůstane,“ když se pojednou v Cařihradě něco stalo, do jednání zasáhl nějaký nepřítel a Turci se začali nafukovat hůř než z počátku. Začali požadovat zpět Azov a město Kazykerman spolu s dněperskými pevnostkami, žádali, aby moskevští carové platili jako dřív daň krymskému chánovi, a o hrobě Spasitelově nechtěli ani slyšet.

Jakmile dostal Petr tyto zprávy, rozjel se do Voroněže. Alexander Menšikov, jen co v lázni ze sebe vyhnal březovou metlou zbytky sváteční opilosti, začal objíždět v nádherném kočáře význačné kupce. Říkal jim otevřeně: „Musíte pomoci. Jestli na jaře Turky nepostrašíme velikým loďstvem, mír nebude. Ze všech našich podniků nebude nic.“

Lev Kirillovič zase vykládal se slzami v očích vysokým dvorským hodnostářům v Kremlu: „Cožpak můžeme snést takovou urážku? Platit jako dříve daň krymskému chánovi a očekávat každé jaro vpád tatarských hord do našich nejlepších krajů? Můžeme dál

trpět, aby Spasitelův hrob hanobili Turci a katolíci? Musíme dát jako za Minina a Požarského poslední košili na postavení velikého voroněžského loďstva.“

Loďářské společnosti musily poznovu rozvázat měšce. V Moskvě kolovaly zlověstné pověsti o blízké válce; téměř celý svět prý povstal se zbraní proti sobě. Cizinci, běžající jako myši z Moskvy a do Moskvy, vykládali po celé Evropě, že Moskva už není to co dřív, tichý příbytek pravého křesťanství; je plná vojáků a děl, mladý car se pyšní, nafukuje a jeho rádcové jsou drzí... Moskva si chce zlomit vaz...

Nedávno v Kremlu Roman Borisovič unáhleně slíbil, že dodá celou roční spotřebu potravin pro loď „Predestinace“, která byla ve stavbě. Celý červený a naběhlý rozčilením křičel do tváře Lvu Kirilloviči: „I kdybych měl sám vsednout na koně, nedopustím, aby byl car urážen!“ A dokonce ani když potom v noci sešel do tajného sklepa a vyhrabal v koutě z vlhké země hrnec, z něhož odpočítal po kopejkách půl druhého sta rublů, svůj podíl pro společnost, dokonce ani když v tom sklepení při slabém světýlku docela sám obracel v prstech každou kopeječku, ani pak si nepřipustil jedinou pochybovačnou myšlenku. To už nebyl ten starý kníže Bujnosov, už se otrkal.

Pochybovačné myšlenky v sobě potlačil a zamkl na devatero zámků. Vždyť právě s takovými myšlenkami dřepí teď kníže Lykov v nemilosti na své vesnici. Hlupák kníže Stěpan Běloselskij se dal opilý na hostině u cézarského knížete do křiku: „Snad bys mi nechtěl i ve snu zakazovat myslet po svém? Hubu jsem si nechal oholit, francouzské kalhoty nosím, ale moji duši – tuhle...“ a udělal dlouhý nos. Cézarský kníže se jenom nepěkně usmál. Den nato dostal kníže Stěpan rozkaz jet jako vojvoda do Pustojezerska.

Roman Borisovič měl rozumu dost a dost. Ale čerti vědí, co by to člověk musel mít za rozum, aby stačil nápadům cara Petra. Jako by ho i v noci svrbělo, aby lidem nedal pokoj... Celá Moskva aby

najednou jela do Voroněže... K čemu to? Aby se tam člověk tísnil hladový na lavicích v nějaké ubohé chatrči? Aby pil s námořníky kořalku? A nač tam táhnout ještě ženské? Pane na nebi...

Roman Borisovič obrátil do sebe další sklenici, aby ohlušil ty zmatené myšlenky. V okně svítalo. Na holý strom pod oknem usedly kavky. Ať si car ničí náš klid, jak chce, zelený přísvit rána byl dál zrovna takový jako za našich otců, za báněmi zrovna tak jako dřív růžověla oblaka... Roman Borisovič, aniž otevřel ústa, z hloubi duše zasténal. Zvenčí bylo slyšet zacinkání zvonku a hulákání podkoních zapřahajících koně...

Vyjeli ve dvojích krytých saních (na trojích dalších otevřených bylo naloženo domácí harampádí a živobyť). Rolničky se zalykaly tesknou písni cest. Kolomenská silnice byla uježděná, ale plná výmolů. Na každé verstě se tyčil červený sloup a mezi nimi nedávno vysázené břízy. Antonida a Olga ty sloupy a břízy počítaly (žádnou jinou zábavu cestou neměly, kolem nebylo nic než ledová kůra na sněhu, třpytící se pod březnovým sluncem, a v dálce skořicově hnědé lesy). Podle vran na stromech u cesty si předpovídaly milostná dobrodružství. V druhých krytých saních utiskoval podřimující Roman Borisovič ramenem kněžnu Avdotju a na každém výmolu cukal rty. Jeli bez nehody.

Ve vesnici Uljanino, padesát verst od Moskvy, měli krmit. Ještě než se z úvalu vynořily doškové střechy, mihly se kolem Bujnosovova procesí vysoké kryté sáně z kůže s šesti hnědáky a dvěma jezdci. Skleněným okýnkem se na děvčata, vrtící se zvědavostí, lhostejně podívala unylá kráska zabalená do černých sobolin.

„Monska, Monska,“ vyjekla vyjeveně Antonida a vystrkovala krk z matčina kožichu. „Podívej se, Olgo, je s ní nějaký kavalír...“ (V hloubi saní, jež přelétly kolem, se doopravdy kmitla vyholená tvář a porta na klobouku.)

„Königseck, ať do mne hrom...“

Antonida spráskla palčáky:

„Cože...? To je nestoudnice...!“

„Tys to nevěděla...? Mrcha je to, ta Němka... Celá Moskva si šušká o ní a o Königseckovi, jenom car je slepý...“

„Měli by ji zmrskat na pranýři...“

„Však to tak dopadne...“

Ve vesnici stály takřka na každém dvoře několikery sáně, otevřenými vraty bylo vidět kryté bojarské korby. Vesnické ženské pobíhaly po zahnojených závějích a chytaly slepice. Roman Borisovič se rozčertil na Avdotju:

„Tady máš to vaše hloupé chystání, měli jsme vyjet před svítáním... Kdepak teď najdeme nějaký dvůr...“

Poručil jet k carské hospodě. Takové zájezdní hostince – každý o čtyřech oknech a schodišti s pěti stupínky – byly toho roku postaveny každých dvacet třicet verst až po Voroněž. Jejich velitelé byli povinni mít v zásobě jídlo a pití a podle přísného nařízení nesměli v hostinci trpět šváby (car se těchto domácích zvířátek velice bál).

Velitel stanice s kordem a parukou vyběhl na schodiště a začal na příjíždějící mávat: „Obsazeno, obsazeno, nemůžete dál!“

Roman Borisovič ho důstojně odstrčil, vešel do chodby a kněžna s děvčaty za ním. Velitel za jejich zády zoufale syčel. Skutečně, obě místnosti, jedna vpravo a druhá vlevo od chodby, byly nabitě. Na podlaze se válela kupa kožichů, válenek, klobouků a kordů, služky pobíhaly, vonělo šči.

„Tatínku, tady jsou lidé ode dvora,“ šeptla Olga. Ale i Roman Borisovič už sám viděl, že budou muset pěkně potichu zmizet. Pojednou však z pravé místnosti, odkud bylo slyšet smích kavalírů v parukách, promluvil jakýsi německý hlas rusky:

„Knešna Olga, knešna Antonida, račte k našemu stolu!“

Paruky se rozestoupily. U prostřeného stolu seděla Anna Monsová v červených šatech, na hlavě cestovní čapku. Se štíhlou sklínkou vína v ruce se otočila, usmála a pozvala je dál... Kavalíři, saský vyslanec Königseck, Carl Knipercorn, synovec švédského zplnomocněnce

v Moskvě Knipercorna, a ještě jakýsi Francouz, kterého děvčata neznala, se rozběhli pomáhat kněžnám z kožichů. „Ach ne, ne, my samy,“ strhla děvčata ze sebe honem honem staré kožíšky po matce a zastrčila je do hromady ostatních. („Však počkej, mami, tuhle ostudu ti nezapomeneme.“) Zavěšeny do kavalírů vešly a polomrtvé udělaly hlubokou poklonu.

Zády k zaraženému okénku seděl na lavici tmavovlasý hošík s velikýma očima a pootevřenými rty. S hlavičkou nakloněnou k rameni zemdeně hleděl na vysoké, syté a ruměné lidi kolem sebe, jejichž hovor a smích ho zřejmě ohlušoval. Měl ostře zelený preobraženský kabátec, bandalír s maličkou šavlí a jeho nohy v bílých plstěných botkách nedosahovaly na podlahu.

Roman Borisovič, který se už na prahu začal zajíkat, popošel pln úcty k desítiletému hošíkovi, udeřil čelem o prkennou podlahu a s funěním prosil velikého následníka trůnu careviče Alexeje Petroviče o dovolení zulíbat mu ručku.

„Podej mu ručičku, Aljošeňko, podej,“ řekla vesele zpěvavým hlasem ruměná carevice Natalja Alexejevna. (Od těch dob, co byla carevna Jevdokija odvezena do Suzdalu, zastávala místo carevičovy matky jeho teta Natalja.)

Aljošeňka se na ni pomalu podíval a poslušně natáhl ke knížeti Romanovi prstíky přikryté krajkovým rukávцем. Ten se k nim přisál tlustými rty. Zatím co se carevič pokoušel vyprostit ruku, Olga a Antonida před ním podle všech pravidel etikety rozprostřely sukně a statní kavalíři, kteří se připojili k holdu rodiny Bujnosovových, zatřásli parukami a zadupali... Chlapcovy tmavé oči se naplnily slzami.

„Pojď, pojď ke mně, Aljošeňko... Vid', jejich tu kolem tebe moc.“ Natalja, rusovlasá dívka s plnými prsy, kulatou tváří svého bratra a čtveráckým důlkem na bradě, přivinula hochu k sobě a přikryla ho cípem měkkého vlněného šátku.

„To nevadí, však počkejte, jen co vyrostete, pak bude zase naháňt strach lidem on... Vid', Aljošeňko!“ a carevice ho pocalovala

na spánek, vzala z talíře zdobený perník, kousla do něho svými krásnými zuby a podala jej carevičovi. „Nu tak, kněžny, posaďte se, jezte! A ty, kníže Romane, postůj s kavalíry, prostřou vám po nás...“

Krom Natalji a Anny Ivanovny seděla u stolu ještě vysoká dívka s chytrou nažloutlou tváří a s obočím a řasami barvy pleti. Lnové vlasy měla stočené do tuhého uzlu na temeni hlavy. Byla už po jídle, odsunula talíř a nedopitou sklenku a s úsměvem cosi pilně háčkovala z barevné vlny. Byla to přítelkyně cara Petra Amalie Knipercornová, dcera švédského zplnomocněnce.

„Alexeji Petroviči, ukažte svou jasnou tvářinku,“ řekla něžně rusky a přiložila háčkování k hošíkové šíji. „Och... tu šálku budete nosit vy...“

Chlapec se bez úsměvu dotkl tváří její velké, téměř mužské ruky. Anna Monsová, která tam seděla vzpřímená a zdvořilá, zvedla sladce koutky úst a řekla rovněž rusky:

„Carevič se v saních trochu unavil. Ale všichni dobře víme, že carevič je statečný voják... Jak udatně nosí svou malou šavli...“

Chlapec se zpod tetina loktu a měkkého šátku nepřívětivě podíval po bělolící Němce. Kavalíři, stojící za opěradly židlí, začali potvrzovat, že carevič má vsutku všechny znaky hrdiny.

„Ach ty náš tatíčku, ty naději náš care...“, začal najednou halasit Roman Borisovič, vystrčil zadek a ohnul kolena, až se chlapci díval přímo do obličeje. „Vsedni na dobrého koně, vezmi ostrou šavličku a pobij nespočetné šiky nepřátel... Obraň pravoslavnou Rus, tatíčku, je jediná na světě...“

Byl by ho rád políbil na hlavičku, ale neodvážil se, a tak přitiskl rty jen k carevičovu rameni a pak se celý šťastný vzpřímil a začal se drbat v kříži... Natalja Alexejevna se na něho podívala bůhvíproč s úlekem. Anna Monsová pokrčila ramínky, shovívavě se usmála a řekla:

„Na koho jste se to tak rozhněval, kníže Romane? Vždyť přece žádné nepřátele nemáme – kromě Turků, a i s těmi chceme žít

v míru. Po válce není u nás vidu ani slechu.“ (Diplomaticky se podívala po Amalii Knipercornové.)

„Ale kde, matičko Anno Ivanovno... Jen až vyschnou cesty, vyrazíme na veliké tažení... Nesvoláváme přece vojsko jen tak, proč bychom je vyzbrojovali lutyšskými ručnicemi... To není pro zábavu...“

Amalie Knipercornová upustila háčkování, oči se jí rozšířily ustrnutím, ústa se jí stáhla, tvář prodloužila. Kavalíři se dívali jeden na druhého a poslouchali, jak Bujnosov líčí v zápalu chvastounství vojenské přípravy. Saský vyslanec Königseck vytáhl spěšně z kabátce tabatěrku a polekaně ji podával Romanu Borisoviči. Ale ten odmítl: „Jdi mi s tím tvým tabákem, počkej.“

„Ne, ne, matičko Anno Ivanovno, celá Moskva o tom hovoří. Připravujeme se... Vybojujeme si zpátky naše dávné dědičné panství v Livonsku...“

Ale tu již Königseck šlápl knížeti Romanovi na nohu. Carevice Natalja s ruměncem hněvu v tváři vykřikla:

„Tak už přestaň s tím hloupým žvaněním... Zdálo se ti snad o té vojně ve snu či co? Zřejmě jsi ještě od včerejška ožralý...“

S rukama na Aljošeňkových ramenou odešla za závěs z pestře pruhovaného plátna, za nímž praskala v kamnech polena. Za carevicí zmizela Anna Ivanovna s Olgou a Antonidou a po chvilce otálení i Amalie Knipercornová (které pořad ještě nezmizel z tváře úžas). Kavalíři usedli ke stolu. Romana Borisoviče si nevšíмали, jako by tam ani nebyl. Pochopil, že vzbudil nelibost... Ale čím? Copak se člověk nemůže zastat pravoslavné Rusi? Copak už nemůže Rus promluvit před cizinci? Zamračeně se díval na stůl. Podávalo se jídlo. U stolu bylo už jenom jediné, poslední místo na konci. Už to je ostuda, že jako hlupák čekal, až ho pozvou. Aby vás... Kníže Roman se otočil a vyšel na chodbu. Na židličky u kožichů pokojně seděla kněžna Avdotja.

„A co ty tady sedíš a čekáš jako nějaká služka?“

„Nepozvali mě dál, tatíčku!“

„Nepozvali! Ech, ty huso... Zapomněla jsi na svůj rod? Pojdme do druhé místnosti...“

Když se rádně najedl a napil, Roman Borisovič se upokojil. Možná že přece jen vybrebl něco nevhodného před carevičem a carevicí... Panstvo ode dvora je citlivé, zvláště před cizinci. Nu, nic se nestalo, starci se to odpustí...

Po poledni vlezl Roman Borisovič s těžkým břichem a ospalý do saní, chvilku zíval, vytlačil si zadnicí měkčí místo a bezstarostně usnul, ovíván vlhým březnovým větříkem... Kdyby byl měl špatné svědomí, ale to ne, jeho svědomí bylo klidné, kdepak by ho napadlo, jaké vážné a nečekané důsledky bude pro něho mít ta řecká by se bezvýznamná příhoda v carské zájezdní hospodě.

Přesto bylo až do Voroněže plno svízelnů. Nezavanout studený vítr s metelící, byli by se jistě při přejíždění některé řeky utopili. Spěchali tolik, že dokonce kdesi nechali vlastní koně a jeli dál poštovskými, čím víc se blížili k Donu, tím byli ve vesnicích, jimiž projížděli, mužici nemluvnější; dívali se nevraživě jako divá zvěř a čapky smekali, až když je člověk okřikl. Roman Borisovič od ustavičného nadávání při vymáhání koní v zájezdních hostincích docela ochraptěl. Vnikal sám do selských chalup, chytal mužiky za prsa a cloumal jimi: „Víš ty, před kým stojíš, ničemo? Já ti ukážu...!“

Mužik se zarputile sevřenými rty pohazoval hlavou, na peci blýskala děcka očima jako vlčata a rozložitá ženská zlověstně držela v ruce hák na hrnce nebo pohrabáč: „Nám už nikdo nic neukáže, bojare, nám už tak ukázali, že žádné koně nemáme... Jdi spánemohem.“

V jedné vesnici, kterou tvořilo asi deset bouřkami pobořených usedlostí na příkré stráni nad jakousi řekou, musili Bujnosovovi strávit celých čtyřadvacet hodin. Ve vsi byly jenom ženské, mužici pryč, koně pryč. Spali v chalupě s otevřeným ohništěm (když se tam člověk postavil, zmizela mu hlava v kouři). Kněžny ležely pod kožichy na lavicích přistrčených k sobě a naříkaly. Kouř je štípal do očí. Vítr nehostinně vyl.

Romana Borisoviče probudily hlasy, jež bylo slyšet zvenčít – zřejmě někdo přijel. Zahekal a s nelibostí vylezl zpod kožichu. Venku bylo jako ve dne, na nebi se mezi letícími mraky objevily hvězdy. Kníže Roman si ulevil a přistoupil ke vratům. Za vraty zněly tiché hlasy:

„... Žukovští muzici se na jaře všichni rozutečou, Ivane Vasiljeviči...“

„Dokud nezačali s tím blátem, ještě jsme chválabohu jakž takž žili... Ale co přijel ten Antikrist, ten Azmus nebo jak mu to říkají, konec... Nadělali naběraček a tu máš, teď abys nasbíral z bažiny bahno, dělal z něho cihly a sušil je ve stodole... Naši muzici to bahno vozí od rána do noci, stodoly jsou toho plné... Koně na tom zmrzčili... Nemůžeš si ani zorat a zasít...“

„Byl tady car... Řekl, že to je málo... Poručil postavit čerpací mlýn, aby tahal to hnusné bahno až ode dna... Vypalovali jsme ty cihly v jeho přítomnosti, tahali jsme je ze stodoly. Ne, tuhle robotu nevydržíme. Utečeme, kam nás oči povedou...“

„Skrýváme se v roklích, Ivane Vasiljeviči. A jenom v noci si skočíme domů pro kousek chleba. Copak to je za život...?“

„Atamane, začne to brzy?“

Roman Borisovič ani nepozoroval, že ho profukuje pod kožíškem, který si přehodil přes hlavu, a přitiskl oči ke škvíře ve vratech. Spatřil (v matném světle hvězd) několik mužiků ponuře stojících okolo saní s korbou přikrytou houní. V saních seděl mohutný chlapík v širokém kabátě, na hlavě kozáckou čapku, v rukou opratě; plnovous měl jakoby postříkaný vápnem, prokvetlý. „Ajaj, toho lotra jsem už někde viděl,“ vzpomněl si polekaně Roman Borisovič.

Jeden z mužiků se naklonil nad korbu:

„Co se povídá na Donu, atamane?“

Chlapík s prokvetlou bradou pohodil opratěmi a vážně odpověděl:

„Čekejte do léta...“

Mužici se k němu přihrnuli:

„Bude vojna?“

„Dej bůh, aby byla...“

„Jen aby tohle co nejdřív skončilo...“

„Skončí to, skončí,“ výhružně zahučel chlap s prokvetlou bradou. „Už nám narostly zuby.“ Prudce se v saních otočil: „Mládenci, u koho si mohu nechat koně?“

„Ivane Vasiljeviči, rád bych... Ale včera k nám čert přinesl jednoho bojara s ženskými... Ti u nás hospodaří...! Seno, slámu rozházeli, oves, který jsem schoval, vyslídili a nevěřil bys, celé vědro ho sypou koním... A co za to, nedá mi ani kopejku...“

Chlapík s prokvetlou bradou otevřel ústa.

„Cha...“ zasmál se. „Chacha... Tak se chop nože, mám ho tamhle v tlumoku pod kozlíkem... a tu kopejku si vezmi sám. Tak se to dělá, sedláčkové nevolní... (Přítáhl opratě.) No tak, u koho?“

Jeden z mužiků se odlepil od saní.

„U mne, Ivane Vasiljeviči, máme dost místa...“

Až tehdy začalo Romana Borisoviče najednou mrazit. S drkotajícimi zuby se kvapně rozběhl do temné světnice.

„Avdot'jo...“ cloumal kněžnou, kterou ve spánku omámil kouř. „Kam jsi strčila moje pistole? Vstávejte, Olgo, Antonido... Udělejte světlo... Kam jste daly křemen a ocílku...? Miško, Vaňko, vzhůru, zapřahat!“

Nově postavený dřevěný carský palác stál za řekou na poloostrově mezi starým a novým korytem. Petr se tam takřka neukazoval, spal, kde ho zastihla noc. V paláci se usídlila Natalja Alexejevna s carevičem a vdova carevna Praskovja³ s dcerami Annou Ivanovnou, Jekatěrinou Ivanovnou a Praskovjou Ivanovnou. Zde byly také společně ubytovány bojarky a jejich dcery, sjíždějící se na slavnost. Z paláce se nedalo ani vykročit, kolem dokola samé močály a potoky.

---

3 Vdova po caru Ivanovi. Pozn. autora.

Z oken nebylo vidět nic než prkenné střechy loďařských skladů, ostře žluté kostry lodí na lešeních (na břehu staré Voroněže), výmoly plné blátivého sněhu a pahorky, na kterých se ježily pařezy.

Bujnosovova děvčata v očekávání balů a ohňostrojí dřepěla u okna; horší místo pro ten palác už najít nemohli! Ani háječku, kam by se šel člověk projít, ani břehu u potůčku, kde by se člověk mohl posadit, jen samé bahno, rum a třísky... Z břehu se od žlutých lodí nese tlukot a křik mužiků. Často tam projíždějí na koních skupinky kavalírů. Ale děvčata, žel, se mohla těm ztepilým jezdcům obdivovat jen z dálky. Kdy začnou radovánky, to nikdo nevěděl. U lodí teď zapalovali v noci hranice a pracovalo se až do rána. Děvčata si na obě okýnka v pokojíku všela sukně, aby je neprobouzely děsivé odlesky plamenů...

Když na nádvoří ohrazeném dřevěnou stěnou oschlo bláto, chodily se nudit na sluníčko na schodiště před světničkou. Pravda, mohly by se bavit s děvčaty, která sedávala před druhými světnicemi, s kněžnou Lykovovou, hlupačkou, která byla širší než delší, až se jí oči topily v sádle, nebo s kněžnou Dolgorukou, snědou hrdopyškou (o které přes všechno její skrývání celá Moskva věděla, že má chlupaté nohy), nebo konečně s osmi dcerami Šachovskými, které si pořád mezi sebou něco šuškały a drbaly, hádána zlomyslná. Ale Olga a Antonida neměly ženskou společnost v lásce.

Jednou přihnali na nádvoří kupu mužiků, kteří tam za dopoledne postavili houpačku a kolotoč s koníky a čluny. Ale člověk se k těm radovánkám ani nedostal: buď se chtěl houpat carevič a odstrkoval chůvy, aby ho nedržely za pásek, nebo zase maličké carevice Ivanovny. Doprovázel je vychovatel Němec Johann Ostermann s velikou a velice hloupou tváří, samou vážností zamračenou, na nose kulaté brejle; z jedné kapsy dlouhého kabátu tabákové barvy mu čouhal hedvábný kapesník, z druhé svazek proutků – metla. Usadil po každé carevice do lodiček, sám si sedl na pomalovaného koně, řekl mužikům, kteří točili kolotočem: „Tak začněte, aber langsam,

langsam“⁴, a pak zavřel pod brejlemi oči, a šoupaje obrovskými podešvemi, vozil se do zpitomění.

Občas se po hlavním schodišti vyhrnuly v jednom houfu šaškyne v kabátech na ruby, mouřenínové, černí jak saze, dva staří šaškové v ženských šatech a komorné s tlustými zadky – a za tím vším vyplula po schodech carevna Praskovja v širokých šatech z černého sametu, vedena pod lokty. Přinesli jí křeslo a podušky a ona se v nich uvelebila, odvracejíc od slunce modrookou ruměnou tvář, kulatou jako tykev. Paruku nenosila, měla vlastní krásné černé vlasy. Trpaslíci, šaškyne a šaškové, špulící tváře, se jí usadili u nohou. Komorné se uctivě postavily za křeslo.

„Sed'te, sed'te,“ lenivě říkávala carevna bojarským dcerkám, aby se už přestaly klanět a seděly před svými světničkami. Dívala se na houpačku, na kolotoč, pak najednou naklonila hlavu stranou a začala tiše sténat. Ženské běžely polekaně k ní.

„Copak, matičko, světýlko naše, co tě bolí?“

„Nic... Nechte mne... (Carevnu pořád něco bolelo, byla neduživá.) Hej, ty, Johanne! Přestaň už s tím kolotočem, nebo carevicím zatočíš hlavy... Je to ale hlupák, ten Němec, bůh mu odpusť... Dlouhý jako bidlo, na nose brejle a pořád by se jen vozil na kolotoči...“

Johann Ostermann přivedl děvčátka k matce. Nejstarší, osmiletá Jekatěrina, byla poďobaná, šilhala, a carevna k ní proto cítila útrpnost. Nejmladší, tlustoučkou veselou Praskovju milovala; přitáhla si ji vždycky mezi roztažená kolena k břichu, hladila ji po kučeravých vláscích a líbala na čílko. Prostřední, Anna Ivanovna,⁵ snědá, zamračená holčička s bledými rty, přibližovala se ostýchavě vždycky až za sestrami...

„Pročpak se díváš pořád do země, maminka tě nesní,“ říkávala carevna. Vzala pamlskek z talířku, který jí podal některý ze starých

---

4 Německy: ale pomalu, pomalu. *Pozn. autora.*

5 Pozdější carevna Anna. *Pozn. autora.*

šašků, podělila milou Pašeňku, podělila Katěнку a pak strčila něco Anně: „Tu máš perník!“ S povzdechem si přeměřila vychovatele od skořicových vlněných punčoch po uhlazenou paruku. „Ach, dala jsem mu ty děti příliš brzo, měly by se ještě mazlit s chůvami...“

Za křeslem začaly ženské s tlustými zadky vrtět sukněmi: „Ještě je brzo, matičko jasná, příliš brzo, aby se učily...“

„Aby do vás, co mi hučíte do ucha...“ Carevna se zamračila. Zavolala Ostermanna: „Cos jim teď četl, Němče? Učil jsi princezny německy, učil jsi je číslicím?“

Johann Ostermann vysunul před sebe nohu, narovnal si brejle a začal zdlouhavě mluvit páté před deváté. Carevna pomalu kývala hlavou, ale nerozuměla ani slovu. Jenom jedné věci rozuměla – že po staru, tak jako dříve, se už nedá žít. I když to nebylo snadné, člověk musil držet krok s novým pořádkem. Měla v dobré paměti osmadvadesátý rok, kdy byl kvůli tomu staromilství rozehán celý kremelský dvůr a carevice Sofja se sestrami stěží ušla karabáči, zatím co carevna Jevdokija, ač má muže na živu, prolévá slzy jako ubohá jeptiška v Suzdal...

Praskovja nepocházela nadarmo z rodu Saltykových, byla sice neduživá, ale přitom chytrá – a chytrý byl i její rádce, správce a majordom, vlastní bratr Vasilij. Pochopili, že Petr Alexejevič se v Moskvě neobejde bez náležitého carského dvora: cizozemští vyslanci a význační cizinci jsou nároční, každého přece nemohl zatáhnout na Kukuj k Monsové... Carevna Praskovja zavedla v domě etiketu a přijímala vyslance, cestovatele a význačné obchodníky ze zahraničí. Milované staré mravy zůstávaly v zadních komnatách, a když bylo třeba, i tam zmizely z očí. Pro to všechno měl Petr Alexejevič carevnu Praskovju rád a vážil si jí.

Když se dost nanudila na sluníčku, Praskovja Fjodorovna s dcerami a průvodem zase odešla. Tu se děvčata Bujnosovová vrhla na kolotoč a poručila mužikům, aby točili vši silou. Tiše výskala. Z dálky doléhaly dělové výstřely a výkřiky mužiků vztyčujících na

některé lodi stěžej. A už tu byl zase oběd. V horkých světničkách vonících smolou vládla ospalost. Roman Borisovič si dvakrát z města poslal pro prádlo. Posel vypravoval, že milý kníže bydlí velice stísněně – se třemi jinými bojary v komůrce v domě Apraksinových, a kdy ten voroněžský pobyt skončí, nikdo neví...

Jednoho dne v poledne přijel do paláce na koni Petr, hubený, osmahlou tvář čerstvě oholenou. Vesele se rozhlédl po kolotoči a zdvihl oči k okýnkům, ve kterých se objevily ospalé ženské. Seskočil z koně, popravil si šerpu, kterou měl přepásán úzký kabátec, a rozběhl se nahoru k carevně Praskovje.

Neuplynula ani minuta a celý palác věděl, že příštího dne ráno bude loď spuštěna a začnou radovánky.

Padesátidělový dvoupalubní koráb „Predestinace“ stál na skluzech a podpěrách na srázném břehu. Jeho příkrá zád' s třemi řadami čtvercových okýnek byla vyzdobena uměleckými řezbami z dubu. Po černých bocích lodi se táhly dva bílé pruhy, na mosazných pantech visely spuštěné příklopy střílen. Plachty ze surového plátna byly svinuty k ráhnům. Na tupé přídi, která ležela značně níž než zád', podpírala nahá najáda rukama jako sloupy dlouhý čelen, nesoucí na rozdíl od předchozích lodí pouze kosatky. Loď byla postavena podle Petrových nákresů a pod dohledem samého cara, Fedoseje Skljajeva a Aladuškina.

Slunce vycházelo za žlutavě zelenými pahorky a zchátralými baštami Voroněže. Byl bezoblačný den, plný studené modře. Příjemný vítr lehce čeřil vodu a vábil k spuštění plachet a k plavbě tam, kam plynou vzduché vody řeky, do jarní dálavy.

Na dřevěném pódiu u lodi stály stoly s jídlem a pitím. Vítr třepotal cípy rudých soukenných pokrývek, peřím na kloboucích, loknami paruk a třapci důstojnických šerp. U stolů seděly carevna Praskovja a carevična Natalja s dětmi, vyslanci a cizí zástupci, holandští a angličtí kupci, Poláci, Němci, jakýsi jezuita z Paříže, Amalie Knipercornová,

saský vojenský inženýr Hallart a říšský vévoda Karl Eugen von Croy, který právě přijel s dopisem od krále Augusta. Ostatní hosté, třebaš i vysoce urození, ale v této chvíli méně důležití, museli u stolů na pódiu stát. Námořníci roznášeli v dřevěných vědrech vodku.

Vévoda von Croy seděl nenuceně mezi carevnou a carevicí, opřen o lokty, nakrucoval si světlé kníry a zíral nepřítomně do vzduchu. Měl dlouhý, poněkud křivý nos, uvadlý obličej s váčky pod očima a jeho plochá paruka začínala u samých brv. Pod fialovým kabátem se mu třpytila řádová stužka, kolem krku zlatý řetěz a na bocích démantové hvězdy. I sama carevna a carevice upadaly před ním do rozpaků; a jak by taky ne, vždyť to byl vévoda Svaté říše římské, neporazitelný voják, účastník patnácti slavných bitev. Ale kapsu měl vévoda zřejmě prázdnou (mysleli si Moskvané, i když to nedávali najevo), jinak by ho asi ani všichni čerti nedostali do Voroněže... Za vévodovým křeslem stál tlumočník Petr Pavlovič Šafirov.

Vévoda mluvil, přivíraje zardělá víčka:

„Rusko je překrásná země, Rusové jsou pracovitý a bohabojný lid a ruské ženy jsou okouzující. V Evropě jsou lidé poněkud udiveni zatvrzelou snahou Rusů přejímat naše zvyklosti a náš způsob oblékání. Rusku určil sám bůh, aby obrátilo svou pozornost k Asii. Podrobit carskému trůnu nesčíslné množství asijských národů a prokrestit svobodnou cestu do Persie a Číny, toť skvělý úkol k užitku celého křesťanského světa...“

Vévoda své úvahy nedokončil: hosté začali hučet a šoupat nohama. Od lodi spěšně kráčel car v krátkých holandských kalhotách ze sametu, v košili z plachtoviny s vyhrnutými rukávy, na hlavě kulatý klobouk z voskovaného plátna, posunutý do týlu. Zastavil se u pódia a uctivě smekl před tlustým admirálem Golovinem, který tam seděl v ohromné paruce, v ruce pohár uherského...

„Pozdrav bůh, pane admirále...“

„Bůh pozdrav, mistře Petře Alexejeviči,“ důstojně odpověděl Golovin.

„Pane admirále, koráb je připraven k spuštění. Poroučíš vyrazit podpěry?“

„S boží pomocí začněte.“

Vévoda se přestal tahat za kníry a užasle zíral, jak se car jako nějaký obyčejný tesař, jako nějaký neurozený chám poklonil admirálovi a pak si narazil klobouk a kvapně vykročil po třískách. „Připravit!“ vykřikl na dělníky a ti začali pobíhat pod obrovským ostrým kýlem lodi. „K podpěrám...! Všichni najednou... vyrazit...!“ Ozvaly se údery kladiv do trámů, podpírajících zepředu obrovitou loď. Zazněly táhle rohy. Hosté vstali a zvedli do výše poháry. Bylo vidět, jak se Petrovi, který se oháněl kladivem, pod košilí pohybují lopatky. Stěžně se zakolébaly a loď dosedla na sánky. Chvilku váhala a pak se dala do pohybu po skloněných skluzech pomazaných lojem. „Jede, jede...“ začali volat lidé na lešení.

Loď klouzala k řece stále rychleji. Z loje pod sánkami se zakouřilo. Špice se dotkla vody. Pozlacená panna po pás zmizela. Loď, ženoucí před sebou dvě vlny, prudce vletěla na vodu, otočila se a zakymácela. Na stěžně vyběhly vlajky, jejich úzké hedvábné plameny zavířily ve větru. Z boků vyšlehly plameny, zarachotila děla...

Hostina v Menšíkovově dvorci na městské straně u mostu trvala už druhý den. Část hostů vůbec nezamhouřila oka, jiní zas leželi na seně pod stoly (seno bylo v jídelně už několikrát odklízeno a nastláno nové). Dámy, sotva si chvíličku odpočinuly, hned se zase nalíčily, napudrovaly, převlékly a tryskem příjžděly v rachotících kočárech zpět. Včera byl ohňostroji, dnes velký ples.

Cizinci byli s radovánkami velice spokojeni. Petr Pavlovič Šafirov nešetřil silami a napájel je nejlepším uherským a sektem (vlastním lidem podávali horší druhy). Chytrý Žid tak dosáhl, že někteří vyslanci napsali svým druhům v Konstantinopoli o všem, co viděli: že po „Predestinaci“ bylo během týdne spuštěno na vodu ještě pět velkých korábů a čtrnáct galér a že se ve spěchu dokončují další lodi, jejichž žebnaté kostry

se táhnou až po osadu Čižovku. Jestli se to všecko připojí k azovskému loďstvu, pak se už věru sultán, střezící Černé moře jako čistou, nedotčenou pannu, nebude moci při jednání o mír příliš nafukovat...

Antonida v něžně modrých a Olga v ostře žlutých šatech hodovaly v patrovém, narychlo postaveném sále z trámů; půl druhé stovky hostů tam sedělo kolem vnější strany tabule postavené do tvaru podkopy, kdežto uvnitř vyváděli šaškové, kteří se přeskakovali, tloukli měchýři s hrachem, štěkali, mňoukali a dělali takový povyk, že seno lítalo až do mis a paruk. Nikdo se už na ty bláznovy ani nepodíval. Pod baldachýnem seděl s plechovou tiárou na hlavě papežský kníže; stařec byl už celý utrmácený od ustavičného mávání šátkem, kterým dával při každém přípitku oknem znamení dělostřelcům. Dělové salvy otřásaly stěnami. Před chvílí rozesmál všechny ctihodný šašek Jakov Turgeněv: narazil si turban, navlékl tatarský chalát, obul si pantofle a tak vjel na hrbaté špinavé svini do sálu, potřásaje otlými tvářemi a přivázaným plnovousem. „Přistupte,“ křičel, „přistupte a líbejte paty sultánskému Veličenstvu...“ Ted' ležel na mol zpitý pod stolem.

Zpěváci námořníci už chraptěli, muzikanti troubili na rohy každý jinak. Všichni čekali na tanec. Vedle Olgy seděl její tanečník, praporčík Preobraženského pluku Leopoldus Mirbach, vedle Antonidy zase námořní poručík Bartoloměj Bram. Olžin kavalír ještě jakž takž něco ruský blábolil a mnul si dlaněmi tvář, aby vystřízlivěl, ale Dán Bram, červený jako kus syrové hověziny, jen pil a mrkal na zpola mrtvou dívku. Ale jaképak mluvení, o čem? To všechno je hloupost...! Hlavní je podat svému tanečníkovi konečky prstů, lehce nazvednout vpředu sukňě a v taktu s houslemi začít s úklony klouzat po navoskované podlaze. Děvčata byla rozrušena jako lesní jezero za bouře.

Roman Borisovič seděl s Avdotjou na druhém konci stolu. (Kníže nesl nelibě, že byl od panovníka tak daleko.) Petr byl obklopen cizinci, z jedné strany vévodou von Croy, už tak zpitým, že jen trhal hlavou jako kuň odhánějící mouchy, z druhé strany Amalií Knipercornovou.

Ještě před minutou byl Petr veselý, žertoval a bavil se... Najednou se ale něco stalo (lidé viděli jenom tolik, že k němu přistoupil Menšíkov a něco mu zašeptal) a smích z jeho očí zmizel. Zřejmě se přemáhal. Když přinesli na stůl další chod, začal škubat nožem a vidličkou tak, že nemohl trefit do talíře a že se div nepobodal. Amalie Knipercornová mu s něžnou účastí položila ruku na krajkový rukávec.

„Herr Piter, musíte se uklidnit...“

Petr odhodil vidličku a nůž a stáhl tvář do úsměvu.

„Mé ruce jsou moji nepřátelé... (Strčil ruce pod stůl.) No tak, co se tak na mne díváš, moudrá hlavičko? Ještě si dneska zatancujeme, až podrážky prošoupeme...“

Svraštila čelo a řekla tiše s výčitkou:

„Herr Piter, copak si už nezasluhuji vaši důvěru?“

Jeho zorničky zakmitaly, chřípí krátkého nosu se rozšířilo:

„Nesmysl! Nesmysl!“

„Herr Piter, mám zlou předtuchu!“

„Předpověděla ti něco baba podle bobů?“

Odvrátil se. Amalii se zachvěly rty:

„Můj otec je také silně znepokojen... Dostala jsem dnes dopis...“

„Dopis?“ Upřel na dívčin vzrušený obličej kulaté oči jako dravý pták.

„Herr Piter, my bychom rádi neviděli, co už nelze nevidět. Rádi bychom neslyšeli, ale mluví se o tom docela veřejně... (Amalie se bála vyslovit jisté slovo, začal jí rudnout nos.) Příčí se to zdravému rozumu... Bylo by to úskočné... (Vzrušením jí vstoupily do očí slzy.) Stačí jedině vaše slovo, Herr Piter...“

Pootevřela ústa, jako by si chtěla zhluboka povzdechnout. Za Petrovým křeslem se pojednou stroze zastavil Vasilij Volkov. Jeho ošlehaná tvář byla neholená, soukenný kabátec měl celý pomačkaný – zřejmě ho právě vytáhl z cestovní brašny – a zpod záložky na rukávě trčel růžek dopisu. Amalie silně zbledla a její zorničky chvatně kmitaly z cara na Volkova. Věděla, že Vasilij je s ženou za hranicemi... Jistě sem přijel s nedobrymi zprávami.

Petr mu ukázal na křeslo vedle sebe: „Posad' se.“ S křivým úsměvem k nim přistoupil Menšíkov v přepychové paruce. Petr natáhl ruku a Volkov mu chvatně podal psaní.

„Od krále Augusta,“ řekl Petr, aniž se podíval na Amalii. „Špatné zprávy... V Livonsku je neklid... (Chvíli dopis obracel a pak jej rozhodným posunkem zasunul za kabát na prsou.) No tak co... Livonsko je daleko... to nám přece nebude kazit zábavu... (A pak k Volkovovi.) Řekni nám to ústně...“

Volkov se zvedl, ale Menšíkov ho za ramena zase posadil a stál opřen lokty o lenoch křesla.

„Saské vojsko krále Augusta vtrhlo do Livonska bez vyhlášení války,“ vypravoval zajímavě Volkov. „Přitáhli k Rize, ale podařilo se jim obsadit jedině malou pevnost Koberschanz. Zaútočit na město se pro prudkou palbu Švédů neodvážili... Po této nezdařené akci odtáhl generál Karlowicz k moři a vzal ztečí pevnost Dünamünde, pod níž ho ke konci útoku na místě zabila kulka z muškety.“

„Škoda, škoda Karlowicze,“ řekl Petr. „No tak, to jsou všechny tvoje zprávy...?“ Položil svou studenou ruku na Amaliinu. Dívka prudce oddychovala. Petr jí bolestně stiskl ruku. Volkov upadl do rozpaků. Alexander Danilovič, propouštěje mezi prsty plnými prstenů kadeře své paruky, řekl nedbale:

„Víc neví, už jsem se ho ptal. Byl právě ve Varšavě, když došly zprávy od Rigy. Týž den ho král August poslal sem. Sasové Rigy nedobyli a nedobudou, Švédové mají silné zuby... To je ztracená věc.“

Amalie, aniž vyprostila svoji ruku, prudce sklonila chvějící se tvář:

„To je válka, to je válka, Herr Piter,“ zašeptala. „Neskrývejte to přede mnou... Pochopila jsem to už cestou... Ach, takové neštěstí...“

Petr chvíličku mlčel. Pak řekl chraptivě:

„Co jsi pochopila? Mluvil snad někdo? Kdo?“

Tu mu Amalie začala zmateně vypravovat o tom, jak ji v zájezdním hostinci poděsily řeči knížete Romana.

„Bujnosov před tebou žvanil?“ výhružně se zeptal Petr. „Který? Tamhleten šašek? (Amalie, které z tváří kapaly slzy, přisvědčila.) Tomu hlupákovi jsi uvěřila? A to se u nás o tobě říká, že jsi chytřá...? Tu máš kapesník, utři se... (Cítil, že ho Amalie proti své vůli poslouchá a že se uklidňuje.) Tak tedy napiš otcí: nikdy nedovolím rozpoutat nespravedlivou válku, neporuším věčný mír s Carolusem. A kdyby se i polský král zmocnil Rigy, nezůstane mu to město, já mu je vyrvu ze spárů... Přísahám bohu...!“

Petr poctivě vyvalil oči. Alexander Danilovič souhlasně sklonil hlavu, jenom ústa si přikryl prsty, protože jakýkoli úsměv by byl při této příležitosti nemístný.

Amalie tiskla šátek k tvářím a zmateně se usmívala. Byla už přesvědčena a litovala toho, co řekla. Petr se vesele opřel o kožené opěradlo svého křesla:

„Kníže Romane,“ zavolal, „pojď sem!“

Pro jek šašků, vyvádějících kolem mísy s mihulemi (váleli se v jednom klubku a rvali si je navzájem z úst), Roman Borisovič, který se smál, až škytal, carův hlas zprvu neslyšel. Antonida a Olga mu výhružnými pohledy dávaly znamení, že ho volá car... Kněžna Avdotja ho zatahala za nohavici: „Jdi si pro poctu, jdi, tatíčku, konečně ses dočkal...“

Roman Borisovič vyrazil klusem a s kabátem, zvednutým vzadu kordem, se klaněl: „Tady jsem, naději náš care, tvůj duší i tělem.“ Petr se k němu ani nepootočil a povídá Amalii:

„Tady ten muž je výtečný a nebojácný politik. Sám nevím, nemám-li ho jmenovat generalissimem; jen se bojím, že by proléval příliš mnoho krve. Nebo ho mám použít ke službě u dvora...?“

A najednou se otočil k Romanu Borisoviči, kterému se rudě ztmělo v očích:

„Slyšel jsem, že se chystáš válčit. Dobývat zpět našich dědičných držav v Livonsku. Je to tak, co říkáš?“

Roman Borisovič začal mrkat, slabost se mu rozlila od břicha až po kolena...

„Je nám třeba smělých generálů. Za tvou velikou odvahu tě povyšuji na generalissima veškerého šaškovského vojska.“

Petr vyskočil a odvlékl Romana Borisoviče za ruku k pódiu, kde papežský kníže se svěšenýma rukama a nasupenou opuchlou tváří chrčel ve spánku, jako by dodělával. Petr jím začal cloumat... „Táhni k čertu,“ zamumlal papežský kníže. Hosté, tušící novou zábavu, se shlukli kolem pódia. Šaškové prolezli mezi nohama a usadili se na stupních. Papežskému knížeti dali do jedné ruky kříž ze dvou svázaných dýmek, do druhé vejce. Romana Borisoviče přinutili pokleknout. Rozespálý papežský kníže polykal sliny:

„Povýšit?“ zeptal se. „Tak já ho povýším, kat ho sper...“

A udeřil Romana Borisoviče vejcem do temene, až se mu žloutek roztekl po paruce, vrazil mu dýmkami do tváře a odstrčil ho nohou. Šaškové zakokrhali. Nato knížete Romana posadili obkročmo na židli, do ruky mu vrazili ohryzanou kost z vepřové kýty a tak ho odtáhli mezi stoly. Roman Borisovič zkameněl, sevřel kost, otevřel ústa. Hosté na něho ukazovali prsty a váleli se smíchy. I Amalie Knipercornová se zvonivě smála, všechn její strach, všechno trápení srdce skončilo žertem.

Antonida a Olga pochopily celé neštěstí jaksepatří, teprve když se ohlédly a nenašly vedle sebe své kavalíry: Leopoldus Mirbach a Bartoloměj Bram se ve dveřích tanečního sálu s opileckou umíněností hluboce klaněli zlomyslným kněžnám Šachovským. Osm kněžen ladně kroutilo nahými pažemi, potřásalo napudrovanými parukami, dělalo nové a nové úklony a vyzývavě se při tom dívalo po děvčatech Bujnosovových.

2

Volkovovi té zimy stejně do Rigy nedojeli. Široká zimní cesta vedla ze Smolenska přes Oršu ke Kreuzburgu. Za polskou hranicí to už

nebylo jako v Moskevské říši (kde se jelo od vesnice k vesnici celý den hlubokými lesy), zde se objevovaly vesnice každou chvílí; na vyvýšeném místě stál klášter nebo kostel a u něho panský dům, někde dokonce i zámek s kamennými stěnami a příkopy. U nás žila na venkově jenom chudá služební šlechta nebo některý bojar, který upadl v nemilost a zalezl mrzutě jako jezevec za vysoký plot. Polští páni, ti si žili vesele a blahobytně.

Alexandra Ivanovna by byla k smrti ráda odbočila z cesty do jednoho z těch zázračných zámků, jejichž ostré břidlicové střechy a velikánská okna se míhala za staletými lipami. Volkov se rozčiloval: „Jsme přece carovo poselstvo, vezeme jeho dopisy, nehodí se, abychom se vnucovali, tak už to konečně pochop...“

Ale vnucovat se nemusili. Jednou pozdě večer přijeli do veliké vesnice, která jako by vymřela, ani psi tam neštěkali. Zastavili u hospody. Zatím co hospodský, vysoký shrbený Žid s liščí čapkou na hlavě, s námahou otvíral dveře, Alexandra Ivanovna vystoupila z krytých saní, aby se protáhla na sněhu. Dívala se na srpek měsíce, jehož smutný svit neuhasil hvězdy. Saňce bylo nějak teskno... Šla tiše ulicí... Nízké selské chalupy byly takřka do jedné napůl rozvalené, mnohé neměly střechu a k měsíčnímu nebi trčely jen trámy jejich krovů. Došla k ojíněné smuteční vrbě; pod vrbou stála kaplička. Před jejími zavřenými dveřmi klečela se skloněnou hlavou a tváří v dlaních jakási žena v bílé haleně. Neobrátila se, ani když zakřupal sněh. Saňka tam chvíli stála, vzdychla a zase odešla. Pořád se jí zdálo, že odněkud z dálky zaznívá hudba.

Volal ji Volkov. Šli do výčepu dlouhou síní, zatarasenou soudky a bečkami. Hospodský jim svítil lojovou svící; z jeho maličké tváře se starýma zasmušilýma očima trčela hustá brada. „Štěnice nemáme, bude se vám dobře spát,“ řekl běloruský. „Jenom aby pana Malachowského nenapadlo přijet do hospody. Ach bože, bože...“

Dusný výčep kysele páchl. Za roztrhaným závěsem plakalo v kolébce dítě. Saňka si svlékla kožich a položila se na polštáře

přinesené ze zimy; i jí se chtělo plakat. Když zavřela oči, ucítila napravo od srdce (tam, kde má sídlo duše) nesnesitelnou tíseň... Jako by jí bylo někoho líto, jako by toužila někoho milovat.

Dveře šenku každou chvíli bouchly, hostinský a nějací lidé chodili pořád sem a tam. Dítě tichounce plakalo... „Zase noc beze spánku...“ Muž se zeptal: „Saňo, nebudeš večeřet?“ Předstírala, že spí. Před očima se jí míhal ubývající měsíc matně svítící u kapličky na záda ženy v bílé haleně. Chtěla tu představu zahnat, ale marně... Před očima se jí začalo míhat cosi dávno minulého – matčiny hrůzné oči, když umírala... Hoří louč, malí bratříčci v počuraných košilkách vystrkují nad pecí hlavy, poslouchají, jak matka sténá, a dívají se na stín, který vrhá na zeď kolovrat – vypadá jako stařec s tenkým krkem a kozí bradkou... „Saňo, Saňo,“ volala jí matka pouhým povzdechem, „Saňo, je mi líto těch malých...“

Volkov pomalu srkal nudlovou polévku. Dveře poznovu bouchly, někdo vešel a tiše vzdychal. Saňka polykala slzy: „Tak člověk mívá svoje štěstí.“ A tu muž znovu: „Saňo, napij se aspoň trochu mléka.“

U dveří se ozval ženský hlas: „Milosrdný pane, ochraňuj tě královna nebeská, už třetí den jsme nejedli, smiluj se a dej nám kousek chlebička.“ Saňka, jako by jí někdo vrazil nůž do srdce, se na lavici posadila. U dveří klečela žena a z její bílé haleny vykukovala na prsou ubohá dětská tvářinka. Saňka skočila a uchopila talíř s pečenou husou. „Na!“ podala jí ho a začala jí ukazovat, jako by sama byla venkovská ženská: „Jdi pryč! Jdi pryč!“

Žena odešla. Saňka si sedla ke stolu a srdce jí bušilo, že nemohla vypít ani to mléko. Volkov se zeptal židovského krčmáře:

„Copak byla u vás neúroda nebo co?“

„Ne, to bůh zatím nedopustil. Pan Malachowski sklídl dobrou úrodu a už ji taky odvezl do Královce...“

„Podívejme se,“ žasl Volkov a odložil lžíci. „Tak oni prodávají obilí v Královci? A platí tam dobře?“

„Och, platí, platí!“ Hospodský začal hekat a vrtět bradou, hustou jako plst', postavil na lavici svícen, ale sám se posadit neopovažoval.

„Královečtí kupci dnes dobře vědí, že kromě nich člověk nemá kam pšenici vozit, přece ji nepoveze do Rigy – komu by se chtělo platit Švédům clo... No a tak mu dají zlatý...“

„Zlatý? Za pud?“ Volkov nedůvěřivě otevřel modré oči. „Nelžeš?“

„Nelžu, na mou duši, proč bych měl velkomožnému pánovi lhát? Za mého mládí se ještě obilí vozilo do Rigy, tam za ně platili půl druhého, ba i dva. Nebude se pán hněvat, když si sednu? Ach bože, bože... To všechno ty žertíky pana Malachowského... Rozsekal šavlí našeho Žida Altera z vesnice pana Badowského. Ale pan Badowski je takový pán, že dokáže vzbouřit celou svou šlachtu pro obyčejnou slepici – a Alter byl jeho faktorem. A tak pan Badowski napadl se svou šlachtou pana Malachowského. Stříleli po sobě z pistolí! Ach bože, bože... Potom zase pan Malachowski napadl se svou šlachtou pana Badowského. Co prachu vystříleli – a to všechno pro jednoho zabitého Žida... Nakonec se smířili a vypili padesát beček piva. Šlachtici pana Malachowského se přihnali k nám, chytli mne, chytli pět dalších našich Židů, naházeli nás na žebříňák, přimáčkli nás pavuzami, jako když se vozí snopy, a odvezli nás na statek k panu Badowskému... Pan Malachowski se smál, až se popadal za břicho: ‚Tak tady máš, pane Badowski, za jednoho Žida šest.‘ Jankelu Kaganovi zlomili žebro, ještě když ležel ve voze, Mojsesu Levidovi utrhli játra a mně od té doby usychají nohy...“

„Když tedy nelžeš,“ řekl Volkov a naléval si mléko do hliněné misky, „proč je vaše vesnice tak chudá?“

„A z čeho by měli muži tloustnout?“

„Proč by měli tloustnout? Mužika člověk nesmí nechat příliš zblahobytnět... Ale ty chalupy by si přece jen měli přikrýt. Vždyť i ten dobytek, jak jsem se díval, má u vás lepší stáje... Obroční sedláci u vás zřejmě vůbec nejsou.“

„U nás pracují všichni na panském.“

„A kolik dnů v týdnu?“

„Všech šest pracují na pána!“

Volkov opět žasl... „To by u nás carská pokladna nedovolila, na takovém mužikovi si nevezmeš ani grešli...“

„A kdo tedy u vás platí státu daně? Páni, nebo kdo?“

„Ne, páni daně neplatí. My platíme pánům...“

„To je ale země!“ Volkov se usmál a zavrtěl hlavou. „Saňo, tady mají páni svobodu...“

Ale Saňka neslyšela. Zorničky jejích široce otevřených očí strnuly. Otočila se k oknu a přitiskla tvář k mokrému sklu. Venku bylo slyšet stále silněji hudbu, rolničky a hlasy. Krčmář, najednou celý neklidný, uchopil svícen a shrbeně se šoural ke dveřím.

„Vždyť jsem to říkal, že vás pan Malachowski nenechá spát...“

U krčmy zastavily asi desaterý saně. Židovští muzikanti fidlali na housličky a foukali do ochraptělých klarinetů. V saních se váleli na houních šlachtici jeden přes druhého, zdvíhali nohy, chechtali se, křičeli a vyváděli. Jeden z nich, kníratý, v krátkém kožíšku, se dal na udupaném sněhu do tance: hned si vážně vykročoval a hladil knír, hned se zběsile točil, až za ním létala šavle.

Přihnali se jezdci s pochodněmi, seskočili z koní. Ze tmy se vynořilo čtyřspřeží statných klusáků s pavími pery na vzepjatých hlavách a za nimi v odkrytých saních seděly dámy. (Saňka se ke sklu přímo přilepila a třeštila oči na cizinky: všechny měly vypasované sametové kožíšky s kožešinovými límci a na stranu posazené čapky.) Dámy, ozářené pochodněmi, se smály. Ze zadních stupátek saní seskočil zavalitý polský pán a potácivě vykročil k hospodě, za jejímž kalným okénkem spatřil Saňčin obličej. „Hej!“ kývl na své šlachtice. Nato pán a za ním šlachtici, mnozí v docela prostých, a někteří dokonce v roztrhaných kožíších, ale všichni s šavlemi a pistolemi, vtrhli do hospody. Pán, rudý jako měděný kotel, se rozkročil a pyšně si přešel po knírech, tak mohutných, že se mu nevešly do hrsti. Jeho kontuš, podšitý stříbrnými liškami, byl samý sníh, zřejmě se několikrát ze stupátek svalil. Zařinčel šavlí, zablýskal očima na Saňku a s opileckým přepínáním pyšně řekl:

„Moje milostivá paní kněžno, proklatý krčmář mi oznámil pozdě váš příjezd. Jakže! Taková krásná a vysoce urozená dáma má nocovat v ohavné krčmě! To nedovolím! Šlachto, padněte jí k nohám a pozvete paní kněžnu do zámku...“

Šlachtici, kteří naplnili hospodu pachem kořalky – byli mezi nimi i šedivci s tvářemi samý šrám od šavle –, klekli před Saňkou na jedno koleno, smekli a bili se dlaní do prsou:

„Naše milostivá paní kněžno, i kdybychom měli zemřít, nevstaneme od vašich božských nožek, dokud nepoctíte pana Malachowského svou návštěvou...“

Alexandra Ivanovna stála před klečícími šlachtici, tak jak byla, když vyskočila od stolu a strhla si z ramen cestovní šálu, bledá, se zdviženým obočím, jen její chřípí se chvělo. Krčmář držel vysoko svíci. Pan Malachowski, když spatřil takovou krasavici, odstrčil nejprve jednoho, pak druhého šlachtice, popošel a klesl sám celou svou vahou na koleno:

„Prosím...“

Saňka měla ještě tolik rozumu, že se ohlédla po muži. Vasilij, celý vylekaný, si třesoucí rukou rozepínal límec košile a vytahoval váček s dokumenty, aby dokázal, že jeho osoba je nedotknutelná. Saňka ne sice bez zájmutí, ale přesto zpěvavě řekla:

„Bude mne těšit, budu-li se moci s vámi seznámit...“

Už víc než týden hodoval pan Malachowski a rámusil na celé Oršanské vojvodstvo. Paní Augusta, jeho žena, milovala veselí a tanec tak, že všechny tanečnice div neutancovala k smrti. A když se některý polomrtvý schoval do komory, hned ho zase budili a vlekli rozespaleho do sloupového sálu, kde na galerii břínkali z posledních sil muzikanti, vyzábli chlapíci v záplatovaných židovských kaftanech, a kde z benátských lustrů pod bohatě pomalovaným stropem kapal vosk svíček na zpoceně paruky a vířící sukně, zatím co ve vedlejších pokojích nadšeně pila a hulákala místní šlachta.

Uprostřed noci si paní Augusta, maličká, kučeravá ženuška s do-
líčky ve tvářích, vymyslela novou zábavu a zatleskala: „Jedeme!“
Nahrnuli se do saní a s pochodněmi se hnali k sousedovi, kde zase
čekaly na vznešené hosty bečky uherského a berani pečení na
rožni a na šlachtice obrovské mísy sekané s česnekem. A znovu se
vyprazdňovaly poháry na zdraví krásných žen, na slávu Polsky a na
velikou svobodu Rzeczy Pospolité.

Nebo zase paní Augustě napadlo přestrojit hosty za Turky, Řeky
a Indy, a obyčejným šlachticům pomazala tváře sazemi. Po pro-
hýřené noci se na úsvitě vypravili, tak jak byli namaskovaní, do
sousedního kláštera, jehož zvonek mile klinkal za holými stromy
na pahorku.

Zúčastnili se mše a pak v bílém refektáři, vyhřátém plápolajícími
poleny krbu, popíjeli stoletou medovinu a žertovali s galantními
mnichy, kteří nosili navoněné kutny a na nohou pro každý případ
ostruhy.

Saňka se vrhla do těchto radovánek s celým zápalem své duše.
Jen si převlékala šaty a mokré košile, otírala se voňavkou a znovu
se pohublá, vysoká a celá prostoupená hudbou hrdě klaněla při
menuetu a divoce točila při polonéze.

Vasilij se z počátku držel, ale pak mu dali za společníky dva žrouty
a pijany, dva bohatýry, známé po celé Polsce – pana Chodkowského
a pana Domorackého. Byli to takoví šlachtici, že dokázali rázem
vyzunknout čtyřkvartový korbél piva, spořádat na posezení husu
nadívanou švestkami, zajíst ji mísou taštiček a zapít pěti lahvičkami
uherského. Vasilij se s nimi objímal ve dne v noci. Když se na chvíli
probral, teskně hledal ženu: „Saněčko, holubičko, musíme jet, už je
toho dost.“ Saňka se ani neohlédla. Pan Chodkowski ho objal kolem
ramenou a vrávoravě šli hodovat dál...

Vasilij bručel a tiskl hlavu do podušek, ale kdosi jím cloumal za
rameno. (Spal oblečen, shodil ze sebe jen kabát a kord.) Hlavu měl

jako z olova, že ji nemohl ani zvednout. Ale ten člověk jím cloumal umíněně dál a zarýval do něho nehty. „É, co je zas?“

„Pojď se mnou tančit... Tak pojď, pojď,“ chvatně opakoval Saňčin hlas, tak zvláštní, že se Vasilij zvedl na lokti. U jeho postele stála Saňka a kývala na něho napudrovanou hlavou. Měla oči, jako by v domě hořelo, jako by se stalo neštěstí...

„Ty se mnou nechceš jít tancovat?“

„Ty ses zbláznila, moje milá... Vždyť už je venku den...“

Saňčině změněné tváři a obnaženým ramenům dávalo světlo úsvitu, padající velkým průzračným oknem, modravý nádech... „Ta se zřídila, kapky krve v ní není.“

„Raději si lehni a spi.“

„Když nechceš, nechtěj... Ach, Vasiliji...“

Prudce usedla na vysokou židli a svésila bílé ruce. Voněla nasládlými francouzskými voňavkami, voněla něčím cizím. Dívala se strnule na svého muže, hrdlo měla stažené. „Vasjo, miluješ mne?“

Kdyby se zeptala mírně, jako jindy, ale to ne, zeptala se na to jakoby s vyhrůžkou. Vasilij zlostně udeřil do podušky pěstí:

„Kdybys dala aspoň mně pokoj.“

Saňa znovu těžce polkla:

„Řekni, jak mě miluješ?“

Co na to odpovědět? Takový ženský nesmysl! Kdyby mu tak netřeštila hlava kocovinou, byl by jí Vasilij určitě vynadal. Ale teď k tomu neměl ani sílu, ani chuť, a tak mlčel a díval se s vyčítavým úsměvem na ženu. Saňka zalomila tiše rukama:

„Ztratíš mne... A je to tvoje vina...“

Vstala, nohou odhodila dlouhou vlečku svých šatů a odešla...

„Zavírej dveře, Saňo...“

Vasilij už stejně nemohl usnout; vzdychal, převaloval se a v uších mu zněla vzdálená hudba zdola, ze sálu. Proti své vůli si v duchu stále opakoval: „Ne, ne, tady něco není v pořádku.“ Seděl na posteli

a držel se za hlavu... „Ne, tenhle život není k ničemu...“ Oblékl se a zadním schodištěm sešel do stájí dohlédnout, jsou-li v pořádku saně. Když spatřil u kůlny pro kočáry kočího Antipa (koupil ho za šedesát rublů od smolenského vojvody náhradou za toho, o kterého přišli u Vjazmy), byl rád, že vidí svého člověka:

„No tak, Antipe, zítra pojedeme.“

„Ach, Vasiliji Vasiljeviči, to by bylo dobře, už mě tu všechno mrzí.“

„Večer se skoč podívat ke krčmáři na koně...“

Vasilij se pomalu vracel parkem. Vířil čistý sníh a stromy s havraními hnízdy vážně hučely. Na rybníku pracovalo plno mužiků a ženských, zřejmě sehnali celou vesnici zametat sněhem. Stavěli jakési stožáry s vlajkami pleskajícími ve větru. „Samé hlouposti a zábavy...“ Najednou se Vasilij zastavil, jako by ho někdo uchopil za ramena; svrástil obličej. Srdce mu bušilo. Prohlédl: byl to on! Kolikrát ho viděl závojem opilosti, ale teprve teď to pochopil: byl to on, pan Wladyslaw Tykliński, urostlý švihák v pařížském kabátci z pomerančového sametu. Alexandra byla stále s ním: tančila s ním menuet, tančila s ním čtverylku, tančila s ním mazurku.

Vasilij se díval k zemi. Sníh se mu lepil na tvář a na krk, ale toto ostré podezření se jím jen kmitlo a znova se všechno zastřelo opilou mlhou. Neodhodlal se k ničemu. A už ho zase volali k snídani. (Bylo zde zvykem po veselé noci brzy snídat a pak spát až do oběda.) Jeho kumpáni, kteří se mu již protivili, břichatí chvastouni a lháři Chodkowski a Domoracki ho s chechtotem vzali pod pažemi: „Dneska je výborný bigos, pane Vasiliji...“ Alexandra u stolu nebyla a tamten taky ne... Vasilij do sebe převrátil pohár pálenky, ale opilost se ho nezmocnila...

Vstal od stolu a vešel do tanečního sálu. Byl prázdný. Na galerii spal opřen o turecký buben dlouhý kostnatý Žid. Vasilij opatrně pootevřel dvojkřídlové dveře do zrcadlové síně: podél oken po navoskované podlaze plné pestrých papírků kráčeli pan Wladyslaw, vyzývavě zdvíhající kordem šos svého oranžového kabátu, a Alexandra.

Vášnivě ji přemlouval a svéhlavě pohazoval parukou. Alexandra se svěšenou hlavou naslouchala. Ve sklonu její šíje bylo cosi dívčího a bezbranného: odvezli hloupé, nezkušené děvčátko do ciziny a ponechali je samotné na pospas všem; když jí teď někdo ublíží, bude jen slzy polykat...

Vasilij by měl v té chvíli hněvivě vystoupit a žádat pyšného Poláka o zadostučinění, ale on se jenom díval skulinou mezi dveřmi a mučil se soucitem... „Ech, Vasiliji, jsi ty ale špatný ochránce.“ V tom okamžiku ukázal pan Wladyslaw půvabným posuňkem na postranní dveře a Saňka sotva znatelně zvedla lopatky a pokývla hlavou. Odbočili a vešli do zimní zahrady. Vasilij zvedl mimoděk ruku, aby si vykasal rukáv... Ale jakýpak rukáv, vždyť je to samá krajka! A kord nechal nahoře... K čertu...!

S bouchnutím odstrčil křídlo dveří, ale vtom už se na něho ze zadu vrhli hluční břicháči Chodkowski a Domoracki...

„Pane Vasiliji, jenom ochutnej ty horké koblihy se smetanou...“

Poznovu seděl u stolu celý zmatený. Cítil stud i hněv. Tohle bylo docela určitě domluveno. Ti žrouti ho chtějí zpít... Má si běžet pro kord a bít se? Pěkný carův vyslanec, který se pere kvůli ženské jako mužik v krčmě... Ale ať! Všecko jedno!

Odstrčil podaný pohár a rychle vyšel z jídelny. Nahoře hledal se zaťatými zuby kord... Byl pod hromadou Saňčiných sukni... Utáhl si vší silou šerpu a seběhl po kamenném schodišti. V zámku už všichni ulehli k odpočinku. Běžel do zimní zahrady, ale tam nikdo. Potkal komornou. Udělala před ním hlubokou poklonu a zapípala:

„Paní kněžna, paní Malachovská a pan Tykliński se jeli projet a řekli, že se do večera nevrátí...“

Vasilij se vrátil nahoru do pokoje a do soumraku seděl u okna a vyhlížel na cestu. Napadlo ho dokonce napsat kající dopis Petru Alexejeviči. Ale neměl po ruce papír ani pero.

Potom se ukázalo, že Saňka se už dávno vrátila a odpočívala v ložnici paní Augusty. Po večeri se připravoval na rybníku karneval

a ohňostroj. Vasilij sešel do kolny a přikázal Antipovi nenápadně připravit koně a zanést do saní část zavazadel. Zachmuřeně se vrátil do zámku. Na římsách zapalovali lampióny; plameny tančily ve větru. Sněhová mračna se rozplynula, byla modrá noc s měsícem zkoseným ze strany.

Poblíž zahradního domku se zasněženými kamennými karyatidami uslyšel Volkov chraptivé výkřiky, supění a břinkot čepelí. Byl by už prošel kolem, co mu bylo po tom. Za rohem (u podstavce sochy Amora s lukem) však stála žena se zakloněnou bílou parukou, tisknouc si ke krku kožich přehozený přes ramena. Když se podíval lépe, poznal Alexandru. Rozběhl se. Za rohem domku se v měsíčním světle bili šavlemi pan Wladyslaw a pan Malachowski. Uskakovali, přiskakovali, dupali při výpadech, zuřivě lapali po dechu a bušili šavlí o šavli.

Saňka se vrhla k Vasilijovi, objala ho, přitiskla se k němu se zvrácenou hlavou a zavřenýma očima a zajektala:

„Odvez mě, odvez mě...“

Když kníratý Malachowski spatřil Vasilije, prudce vykřikl. Pan Wladyslaw se na něho vrhl: „Není tvoje, nedovolím.“ Parkem přibíhali šlachtičtí s tasenými šavlemi roztrhnout pány.

Vasilij se uklidnil, teprve když mezi nimi a panem Malachowským leželo přes půl sta verst. Saňka neřekl slova, ani se na nic neptal, ale tvářil se přísně. Saňka seděla v saních, aniž otevřela oči, a mlčela. Bohatým statkům se zdaleka vyhýbali.

Jednou se průvodce, sedící na kozlíku s prokřehlými prsty zastrčenými do úzkých rukávů ubohého kožíšku, začal vrtět a ukazoval z pahorku na prejzovou střechu kapličky u cesty. Antip strčil hlavu do krytých saní:

„Vasiliji Vasiljeviči, nedá se nic dělat, tady budeme musit udělat zastávku.“

Ukázalo se, že tu kapličku (ke cti a slávě svatého Jana) dal postavit proslulý pan Borejko, jehož tloušťka, obžerství a pohostinnost byly

příslowečné. Pánův dům byl daleko od cesty za temným lesíkem. Aby snáze našel kumpány k pitkám, postavil u samé cesty kapli a vedle ní v jednom přístavku kuchyni a sklep, v druhém refektář. Zde žil trvale tlustý a veselý mnich kapucín. Sloužil mše, hrál s pánem v karty, když se nudili, a ve dvou číhali na pocestné.

Ať jel kolem kdokoliv, vysoce urozený pán, bezstarostný šlechtic, který propil poslední čepici, nebo kupčik z městečka, pacholci zatáhli cestu provazem, kolébající se a funící pan Borejko mu podal pohár vína (pacholci zatím čile odpřahali) a pak překvapeného člověka přivlekli do kaple, kde mu kapucín přečetl modlitbu – a začaly hody. Pan Borejko nikomu nezkřivil ani vlásku, nikoho však nepropustil střizlivého; nejednoho dal odnést do saní v bezvědomí, a nejeden se dokonce už nikdy nevzpamatoval a odevzdal po kapucínově posledním pomazání svou duši bohu.

„Co budeme dělat, Vasiliji Vasiljeviči?“ zeptal se Antip.

„Obrat' a žeň to tryskem přes pole.“

Polští páni mysleli zřejmě jenom na radovánky. Celá Rzecz Pospolita, jak to vypadalo, bezstarostně hýřila. V městečkách a městysech byla v každém bohatším domě vrata dokořán a na schodištích hulákala opilá šlachta. Zato ulice městeček byly čisté a plné pěkných krámů a kotců. Nad krámy, holírnami a cechovními dílnami visely do ulice malované vývěsní štíty – jednou dáma v jupce, po druhé kavalír na koni nebo zas měděná mísa nad holírnou. Ve dveřích se přívětivě usmívá Němec s porcelánovou dýmku nebo zase Žid v hezkém kožichu zve bez dotěrnosti kolemjdoucí a kolemjedoucí, aby se vešli podívat. To není jako v Moskvě, kde kupčik tahá kupujícího za šos do ubohého krámku, kde je všechno shnilé a třikrát předražené; tady člověk vejde do přívětivého krámu a oči mu přecházejí. A když nemá peníze, dají mu na dluh.

Čím víc se blížili k livonské hranici, tím se městečka objevovala častěji. Na pahorcích se točila křídla větrných mlýnů. Na vesnicích už vyváželi hnůj. Pod zachmuřeným nebem to vonělo jarem. Saňce

začaly znovu svítit oči. Blížili se ke Kreuzburgu. Tu se však přihodilo něco nenadálého.

Přijeli do zájezdního hostince a tam odpočíval za zástěnou stolník Petr Andrejevič Tolstoj. (Vracel se z ciziny do Moskvy.) Když uslyšel ruský hovor, vyšel ze svého pokojíčku, kožich přes ramena, lysou hlavu ovázanou hedvábným šátkem.

„Promiňte starci,“ uctivě se poklonil Alexandře Ivanovně. „Velice mne těší takové příjemné setkání...“

Pozorně a laskavě se díval zpod obočí černého jako hranostajíc chvostíky na Saňku, která si svlékala kožichy. Mohlo mu být kolem padesáti, byl hubený, malý, ale šlachovitý. V Moskvě Tolstého neměli zrovna v lásce, car mu nemohl odpustit jeho minulost, to, že s Chovanským bouřil střelce, aby se přidali k Sofje. Ale Tolstoj uměl čekat. Bral na sebe těžké úkoly v cizině a plnil je výtečně. Znal cizí jazyky a krásné písemnictví, dovedl dobře koupit (pro Menšikovův palác) pěkný obraz a užitečnou knihu nebo najmout do státních služeb schopného člověka. Do popředí se nedral. Mnoho lidí se ho už začínalo bát.

„Snad nemíříte do Rigy?“ zeptal se Alexandry Ivanovny. Kalmyčka jí stahovala z nohou válenky.

Saňka odpověděla znuděně:

„Pospícháme do Paříže.“

Tolstoj vytáhl tabatěrku z rohoviny, poklepal do ní prostředníkem a strčil svůj veliký nos do tabáku.

„Budete mít potíže, raději jedte přes Varšavu. (Volkov, který si utíral ošlehanou tvář, se zeptal: „Proč?“) V Livonsku je válka, Vasiliji Vasiljeviči. Riga je obležená.“

Saňka se chytla za hlavu. Volkov vylekaně zamrkal:

„Tak už začala? A jak je to možné? Copak August sám...“

Zakuckal se pod chladně varovným pohledem, kterým po něm šlehl Petr Andrejevič. Tolstoj zvedl nos potřísněný tabákem, kýchl a cípy hedvábného šátku vyletěly vzhůru jako uši:

„Radím vám, drahý Vasiliji Vasiljeviči, abyste ihned zabočil do Mitavy. Je tam král August. Rád vás uvidí – zejména vaši šarmantní a sympatickou choť...“

Tolstoj jim řekl všelicos o válce, která vypukla. Saské pluky krále Augusta se už na podzim začaly stahovat k livonské hranici do Janišek a Mitavy. Rižský guvernér Dahlberg (který před třemi roky tak hanebně přijal velké moskevské poselstvo, s nímž byl i Petr Alexejevič) jako by to neviděl, jako by těmi válečnými přípravami pohrdal. Avšak Sasové ztratili drahocenný čas milostnými pletkami a nerozumnou lehkomyšlností svého vrchního velitele, mladého generála Fleminga, který se zamiloval do neteře pana Sapiehy a prohýřil na jeho zámku celou zimu. Vojáci pili zase na svůj vrub a plundrovali kurské vesnice; sedláci začali utíkat do Livonska, a tak se v Rize nakonec vzpamatovali. Guvernér město opevnil.

„Když přibyl generál Karłowicz, začalo se chválabohu s vojenskými akcemi,“ vypravoval Petr Andrejevič, vrašticí oholené rty a vážící každé slovo. „Ale Venuše a Bakchus, žel, nemilují svištění kulek a Fleming touží po ohnivějších bitvách. Místo útoků na Švédy chrabře útočí na pevnost krásné Polky; už si ji odvezl do Drážďan, kde bude brzy svatba...“

Z celého toho vyprávění Volkov pochopil, že záležitosti krále Augusta vypadají špatně. Usoudil, že musí zabočit do Mitavy: jak by se zodpověděl před Petrem Alexejevičem, kdyby něco opominul?

„Kde jsou vaši rytíři, pane? Kde je těch vašich deset tisíc kyrysníků? Kde jsou vaše přísahy? Obelhal jste krále.“

August postavil zažehnutý svícen před zrcadlo doprostřed pudrovadel, rukavic a voňavek tak prudce, že z něho jedna svíce vypadla a zhasla. Začal přecházet po stříbřitém koberci ložnice. Jeho silná ob tažená lýtka se hněvivě třásla. Před ním stál bledý, zachmuřený Johann Patkul a žmoulal klobouk.

Udělal všecko, co bylo v lidských silách: celou zimu psal povzbudivé dopisy a tajně je rozesílal rytířům na livonských statcích a v Rize. Pohrdaje hrozbou švédských zákonů, překročil hranice v přestrojení za kupce a navštívil zámky von Benckendorfa, von Sieverse a Pahlena. Rytíři četli jeho dopisy a slzeli při vzpomínce na zašlou moc svého řádu, nařikali na obilní clo, a ti, kteří po redukci přišli o část půdy, se zapřísahali, že nebudou šetřit ani životů. Ale když konečně saské vojsko vtrhlo do Livonska s Augustovými výzvami ke svržení švédského jha, neodvážil se z rytířů ani jediný vsednout na koně, ba co víc, mnoho se jich spolu s řížskými měšťany začalo v Rize opevňovat a bránit proti královským žoldákům prahnoucím po plnění.

Dnes přivezl Patkul tyto neutěšené zprávy do Mitavy. Král přerušil oběd, popadl ze stolu svícen, chytil Patkula za ruku a hnál se do ložnice...

„Do téhle války jste mne vehnal vy, pane, vy...! Tasil jsem kord, protože jsem spoléhal na vaše přísahy a sliby. A vy se mi opovažujete tady říkat, že livonští rytíři, ti opilci a požírači jitrnic, ještě váhají!“

Obrovitý, velkolepý August v bílém vojenském kabátci přistoupil k Patkulovi, sevřel pěsti, zuřivě pohazoval krajkovými manžetami a v rozčilení řekl ještě mnoho zbytečného.

„Kde je dánské pomocné vojsko? Slíbil jste mi je. Kde je padesát řadových pluků cara Petra? Kde je vašich dvě stě tisíc zlatáků? Poláci, aby je čerti vzali, na ty peníze čekají. Poláci čekají na mé úspěchy, aby se chopili šavlí, nebo na mou porážku, aby začali neslýchanou občanskou válku.“

Z jeho plných, ostře vykrojených rtů tekla pěna, jeho pěstěná tvář se chvěla... Patkul, odvraceje oči a přemáhaje hněv, který mu stahoval hrdlo, odpověděl:

„Veličenstvo, rytíři by měli rádi záruku, že jim po svrnutí švédského panství nehrozí vpád moskevských barbarů. To je myslím příčina jejich váhání...“

„Nesmysl! Zbytečné obavy... Car Petr přísahal při kříži, že nepostoupí dál než k Janeburgu, Rusové potřebují Ingrii a Karelii. Neodvažují se myslet ani na Narvu.“

„Veličenstvo, já se obávám jejich proradnosti. Mám zprávu, že z Moskvy vyslali do Narvy a Revalu špehy, naoko aby tam nakupovali zboží, ve skutečnosti však měli za úkol pořídít plány těchto pevností.“

August ustoupil. Jeho velká ruka s nalakovanými nehty dopadla na jílec kordu, jeho kulatá brada se domýšlivě vysunula:

„Pane von Patkule, dávám vám své královské slovo: ani Narva, ani Reval, natož Riga Rusy neuvidí. I kdyby se stalo cokoliv, já ta města ze spárů cara Petra vyrvu...“

Král se v mitavském vévodském paláci zoufale nudil. Jeho pobyt v blízkosti vojska spád událostí nikterak neurychloval. Podařilo se jedině dobýt pevnůstky Koberschanzu. Dvakrát byla bombardována Riga, ale bez úspěchu. Livonští rytíři se stále ještě rozmýšleli, mají-li vsednout na koně. Polští magnáti opatrně vyčkávali a zřejmě se hotovili položit králi na blížícím se sejmu otázku, za jakým účelem zapletl Polsko do této nebezpečné války.

Počasí v Mitavě nestálo za nic. Nedostávalo se peněz. Kuronští statkáři byli neotesanci a jejich ženy se podobaly spíš kravám než představitelkám něžného pohlaví. Mladý kuronský vévoda Bedřich Vilém, vychloubačný opilec, šířil kolem sebe nesnesitelnou nudu. Nebýt vynalézavosti královy nové přítelkyně Atalie Desmontové, která s ním opustila veselou Varšavu, byl by asi vznětlivý August propadl melancholii.

Atalie Desmontová pořádala plesy a lovy, povolala z Varšavy italské herce a rozhazovala peníze s takovou nepochopitelnou štědrostí, že i sám August někdy supěl, když dával ministru dvora příkaz opatřit pro hraběnku tolik a tolik zlatých dublonů. Italští herci následkem drsného podnebí neustále kýchali a kašlali. Místní šlechta, která neznala takové přejemné rozkoše na vybraně uspořádaných plesech, jenom vyvalovala oči na tu nádheru a v duchu počítala, co to všechno krále stojí.

Jednoho dne král právě obědval. Podle zvyklosti jedl sám u malého stolku zády k plápolajícímu krbu. Před ním seděly v polokruhu na pozlacených židličkách dámy. Král měl malou roztomilou paruku, lehký květovaný kabátec a batistovou košili s krajkami až na břicho. Královský číšník, stařík jako z pergamenu, s nabarveným knírem, mu doléval ohřáté víno. Dnes mělo audienci šest místních baronek s tvářemi jako řípa; za jejich parukami posypanými moukou stálo strnule šest tělnatých baronů. Dvě židličky byly ještě volné.

August žvýkal nadívaného zajíce a smutně pohlížel na dámy. Po-
lena v krbu praskala. Baroni a baronky se ani nehnuli, asi se báli, že by se ozvalo něco nevhodného, třebaš jejich supění. Mlčení se už příliš protahovalo: August, opřen o lokty, si utřel rty a pak upustil ubrousek na stůl:

„Mesdames et Messieurs, musím vám znovu opakovat, jakým velkým uspokojením pro mne je, že mohu být hostem vašeho překrásného města. (Dotvrdil to lehkým posuňkem ruky.) Vysoké mravní vlastnosti kuronské šlechty je třeba dávat za vzor: spojuje v sobě obzvlášť šťastně ušlechtilý způsob myšlení se střízlivým smyslem pro praktičnost...“

Baroni důstojně naklonili paruky z koňských žíní, a baronky (protože nerozuměly dobře francouzsky) teprve po chvílce zvedly mohutné zadky a udělaly poklonu.

„Bohužel, Mesdames et Messieurs, v dnešním praktickém věku i králové, kteří se starají o blaho svých poddaných, musí občas sestoupit na zem. Tuto pravdu, žel, někteří lidé nechápou (a s povzdechem obrátil oči ke stropu). Co jiného než rozhořčení může vzbudit krátkozraká a lehkomyšlná marnotratnost některého pyšně se nafukujícího polského pána, který rozhazuje zlato na hostiny a hony, na krmení různých ožralů a darmošlapů, a jeho král jako prostý voják s kordem v ruce útočí na nepřátelské pevnosti...“

August usrkl vína. Baroni napjatě poslouchali.

„Není zvykem klást králům otázky. Ale králové dovedou číst z očí svých poddaných, co zmítá jejich dušemi. Messieurs, já začal tuto

válku s deseti tisíci svých gardistů. Messieurs, já ji začal jménem veliké zásady. Polsko se zmítá v občanské válce. Braniborský kurfiřt, ten dravý vlk, nám zaťal tesáky do beder. Švédové jsou pány Baltického moře. Král Karel už není dítě, je to opovážlivec. Kdybych nevtrhl do Livonska já, byli by zde zítra Švédové, uvalili by na kuronské obilí pětinasobné clo a rozšířili redukci i na vaši půdu.“

Jeho světlé oči se rozšířily. Baroni začali supět, dámy schovávaly hlavy mezi ramena.

„Bůh mi svěřil poslání nastolit mír a blahobyt v jediném velikém státě od Labe k Dněpru a od Pomořan ke břehům Finska. Někdo tu uvařenou polévku musí sníst. Švédští, braniborští a amsterodamští kupci už k ní natahují své lžíce. Já jsem šlechtic, Messieurs. Chci, abyste tu polévku v klidu a míru snědli vy... (Zdvihl oči ke stropu, jako by měřil výšku, z níž se musí spustit.) Včera jsem poručil pověsit dva furýry, kteří vyplundrovali několik dvorců na statcích barona Ixkula... Jenomže, Messieurs... Moji vojáci prolévají krev a nepotřebují nic kromě slávy... Ale koně potřebují oves a seno, hrom do toho...! Jsem nucen vyzývat k větší prozíravosti ty, za které my proléváme krev...“

Baroni rudli: teď už začínali chápat, kam míří. August, kterého jejich mlčení rozčilovalo stále víc, začal svou řeč kořenit vojáckými výrazy. Do komnaty vešla Atalie Desmontová – polospuštěná víčka dodávala její snědbledé tváři výrazu vášnivosti. S elegantní nenuceností udělala před králem hlubokou poklonu, mávla perletovým vějířem (baronky zašilhaly po té podivuhodné pařížské novince) a řekla s úklonem hlavy:

„Veličenstvo, buďte tak laskav a dovolte, abych vám představila moskevskou Venuši...“

Popošla ke dveřím, táhnouc za sebou obrovskou vlečku, a přivedla za ruku Alexandru Ivanovnu: to byl ze všech jejích nápadů skutečně asi ten nejchytřejší. Atalie, která se dozvěděla první o příjezdu Volkovových, přijela za nimi do zájezdní hospody. Ocenila ihned Alexandřiny půvaby, převezla ji k sobě do paláce, prohrabala její šatstvo a pak jí přísně zakázala vzít na sebe cokoli moskevského. „Má milá, tohle jsou šaty

pro Samojedy! (A to řekla o jejích nejlepších toaletách, za které platila po stu zlatých.) A ty paruky! Ty se přece nosily v minulém století! Od slavnosti nymf ve Versaillích se už paruky nenosí, holčičko.“ Poručila komorné hodit všechny paruky do krbu. (Saňka byla tak zmatená, že jenom mrkala a se vším souhlasila.) Atalie otevřela své truhlice a vystrojila Alexandru jako „femme de qualité“ do večerní róaby.

August hleděl na moskevskou Venuši s příjemným překvapením: spatřil dvě popelavě plavé vlny na skloněné hlavě, kadeřavý pramen vlasů, spadající na poodhalenou hrud', trochu květin ve vlasech a na prostých, nenabíraných šatech, podobných řecké tunice, a zlatě tkaný plášť spadající z ramenou až na koberec.

August ji vzal za konečky prstů, sklonil se a políbil je. (Saňka zahlédla jen letmo brunátné obličej baronek.) Tak tady je ta vy-toužená chvíle! August vypadal jako král ze země za devaterými horami, jako král z karetní hry, veliký, nádherný, přívětivý, s rudými ústy a vysokým sobolím obočím. Hleděla očarovane do jeho sebe-vědomě zářících očí: „To je můj konec.“

Už skoro týden trčí Vasilij v zájezdním hostinci. Saňku odvezli a na něho zapomněli. Jezdil se ptát do paláce, ale králův pobočník ho po každé přívětivě ujišťoval, že ho král příštího dne neprodleně přijme. Z nudy se Vasilij přes den potloukal městem a jeho křivými uličkami. Úzké zamračené domy s vysokými střechami a železnými dveřmi byly jako vymřelé, jen tu a tam vysoko v okýnku se přilepila ke sklu hněvivá tvář s vysokou čepicí. Na tržištích byly skoro všechny krámy zavřené. Občas zarachotila po kočících hlavách dlažby děla tažená čtyřspřežím vyzáblých herek. Zamračení jezdci se choulili před řezavým větrem do soukenných plášťů. Jedině žebráci, venkované, venkovanky s uplakanými tvářemi a rozedrané děti se potloukali v houfech po městě a smekali čapky s pohledy upřenými do oken.

Večer po jídle sedával Volkov s podepřenou hlavou při svíčke. Přemýšlel o ženě, o Moskvě, o svízelné státní službě. S tím, čemu

učili otcové a dědové – buď skromný, bohobojný a uctivý ke starším –, dnes člověk daleko nedojde. Nahoru se dostane ten, kdo má drápy a zuby. Alexander Menšikov, ten je drzý a opovážlivý: ještě nedávno byl vojenským sluhou, a dnes je z něho gubernátor a kaválír a jenom čeká na příležitost, aby všechny o dvě hlavy předhonil. Aljoška Brovkin byl za verbování povýšen na gardového kapitána: dovede neohroženě chytat vojvody za paruky! Jaška Brovkin, takový neotesaný mužik, zlý a krutý, velí lodi... A Saňka. Ach, Saňka, můj ty bože, bože...! Jiný muž by jí zmaloval záda karabáčem...

Vězí v tom zřejmě ještě něco jiného. Skromní lidé se teď ke dvoru nehodí. Chtěj nechtěj musíš se nahoru drápat... (Smutnýma očima se díval na plamínek svíce... Jak by bylo člověku dobře žít jako kdysi na tichém statečku za jeku metelice nad zavátou střechou... Sedět u pece, poslouchat cvrčky a pokojně, příjemně uvažovat...) Má se pustit do Pufendorfa? Nebo se zabývat obchodem jako Alexander Menšikov či Šafirov? To je těžká věc, tomu se neučil. Kdyby už jenom byla co nejdřív válka... Volkovové jsou pokojní lidé, velice pokojní, ale když jednou vsednou na koně, pak se uvidí, kdo bude v první radě, jestli Jaška a Aljoška Brovkinovi.

Jednoho takového večera úvah se v hostinci objevil králův pobočník a s vybranou zdvořilostí a omluvami požádal Volkova, aby se bez meškání dostavil do paláce. Vasilij se celý vzrušený chvatně ustrojil. Jeli kočárem. August ho přijal v ložnici. Vztáhl k Vasilijovi ruce a nedovolil mu pokleknout, nýbrž ho objal a posadil vedle sebe:

„Nedovedu pochopit, jak se to mohlo stát, můj mladý příteli. Nezbývá mi než se vám omluvit za nepořádek, který vládne u mého dvora... Teprve dnes u oběda jsem se dozvěděl o vašem příjezdu... Hraběnka Atalie, ta nejlehkomyslnější žena světa, okouzlená vaší chotí, ji vyrvala z manželova náručí a už celý týden ji skrývá před celým světem, aby se mohla sama těšit z jejího přátelství...“

Než se mohl Volkov v odpověď zvednout a poklonit, uchopil ho August za rameno. Mluvil hlasitě a se smíchem. Avšak brzy se smát přestal.

„Jedete do Paříže, vím. Chci vás však požádat, příteli, abyste zavezl tajné dopisy bratru Petrovi. Alexandra Ivanovna na vás počká v naprostém bezpečí v domě hraběnky Atalie. Víte o posledních událostech?“

Z jeho tváře jako by najednou někdo setřel smích, v koutcích úst se mu udělaly ošklivé vrásky.

„U Rigy to vypadá špatně, livonské rytířstvo mne zradilo. Karłowicz, můj nejlepší generál, padl před třemi dny hrdinskou smrtí...“

Zakryl si dlaní tvář a okamžikem zamyšlení vzdal poslední poctu nebohému Karłowiczovi.

„Zítra odjíždím do Varšavy na sejm, abych předešel přílišné rozjítření myslí... Ve Varšavě vám odevzdám dopisy a dokumenty... Nešetřte silami a dokažte v Moskvě, že je nevyhnutelný okamžitý zásah ruských vojsk...“

Uprostřed noci budila Atalie komornou, dala zažehnout svíce, zatopit v krbu a přinést stůl s ovocem, paštikami, zvěřinou a vínem. Atalie a Saňka vyskočily z široké postele a v pouhých košilích a krajkových čepečcích usedly k večeři. Saňka by byla k smrti ráda spala dál (jak by ne, celý den neměla chvíli klidu, celý den nepronesla prostého slovíčka, pořád samá vyumělkovaná, pořád aby se měla na pozoru), přesto si však protřela opuchlé oči, srdnatě upíjela víno ze sklenky, hrající barvami jako mýdlová bublina, a usmívala se zdviženými koutky rtů. Nepřijela přece do ciziny spát, ale učit se „raffinementu“. Tohleto „raffinement“ (jak jí vysvětlila Atalie) nechápou ani na některých královských dvorech – dokonce i v samých Versaillesch je hrubosti a špíny víc než dost...

„Představ si, dušinko, že si tam za vlhkého večera nemůžeš ani okna otevřít, jaký se kolem paláce šíří zápach z křoví, a dokonce i z balkonů... Dvořanstvo se mačká v těsných pokojích, spí, jak sedá, v nepořádku, a aby zahnali puch špinavého prádla, polévají se voňavkami. Ach, my spolu musíme do Itálie... To bude krásný sen... To

je vlast veškeré zjemnělosti... Tam je k tvým službám poezie, hudba, hra vášní a zjemnělé rozkoše ducha...“

Atalie loupala stříbrným nožíkem jablko. Přehodila si nohu přes nohu a pohupujíc pantoflíčkem srkala s přivřenýma očima víno:

„Zjemnělí lidé, to jsou praví králové života... Poslyš, jak to bylo řečeno: ‚Dobrý orač kráčí za pluhem, snaživý řemeslník sedí za tkalcovským stavem, odvážný kupec s nasazením života napíná plachtu svého korábu... Proč lidé pracují? Vždyť bohové už zemřeli... Ne, jiné bohy já vidím mezi růžovějícími oblaky na Olympu.‘“

Saňka poslouchala jako očarovaný králík. Atalii vyskočily na čele vrásky. Natáhla prázdný pohár: „Nalej mi,“ a pokračovala:

„Má milá, pořád nechápu, proč se bojíte vyslyšet Augusta, vždyť se trápí... Počestnost je jenom příznakem nedostatku ducha. Počestností přikrývá žena svou mravní ošklivost jako španělská královna upnutými šaty svou povadlou hrud'. Vy jste ale moudrá, vy jste skvělá. Jste zamilována do svého muže. Nikdo vám nebrání projevovat mu své horoucí city, jen to nedělejte veřejně. Nebud'te směšná, moje milá. Bodrý měšťan si vyjde v neděli se svou manželkou na procházku a vede ji kolem pasu, aby se mu nikdo neopovážil vzít jeho poklad... Ale my jsme ‚raffinées‘, a to zavazuje...“

Krajkami čepečku nebylo vidět do Saňčina skloněného obličej. Co měla dělat? Dovedla tancovat den a noc, aniž si na okamžik sedla, dokázala dělat jakoukoli řeckou bohyni, přečíst za noc knížku nebo se naučit nazpaměť veršům. Jedno však v sobě nemohla přemoci: shořela by studem, utrápilo by ji to, kdyby se na Ataliino domlouvání ustrnula nad králem jako žena... („To všecko bude, bude, samozřejmě, ale ne teď.“) Jak jí to vysvětlit? Nemohla se přece přiznat, že se nenarodila na Parnasu, ale pásla krávy, a že je ochotna dát vale počestnosti, ale že zatím nemá sil vyrvat ze sebe cosi, co tvoří jakousi její oporu a co v ní střeží jako odkaz matčiny hrůzné oči...

Atalie nenaléhala. Štípla Saňku do tváře a převedla řeč na jinou věc:

„Mým snem je uvidět cara Petra. Och, s jakou zbožnou úctou políbím tu ruku, která dovede vládnout kladivem i mečem. Car Petr mi připomíná Herkula a jeho dvanáct prací, bojuje se saní, čistí Augiášův chlév, zvedá na svých ramenou zeměkouli... Je to skutečně pravda, moje milá, že car Petr za několik let vytvořil mohutné loďstvo a neporazitelnou armádu? Chci znát jména všech maršálů a všech generálů. Váš panovník je důstojný protivník krále Karla. Evropa čeká, kdy konečně moskevský orel zatne své spáry do hřívý švédského lva. Musíte upokojit mou zvědavost...“

Atalie po každé převáděla řeč na moskevské záležitosti. Saňka odpovídala, jak uměla. Nechápala, proč jí začíná být slídivý a úlisný hlas její přítelkyně nepříjemným... Když si potom na posteli přitáhla pokrývku až k nosu, nemohla dlouho usnout, rozrušena těmi nočními rozhovory. Ach, nebyla to lehká věc, to „raffinement“...

3

„... A ostatně celá ta koalice není nic než cár papíru, který může snad poděsit počestné pány senátory, ne však Vaši plamennou odvahu... Dánové se neodvážejí porušit mír, věřte ženské prozíravosti. Car Petr má ruce svázané jednáním o mír a nevyrazí, dokud mu je Turci nerozvážou. To se však nestane. Tajemník Ukrajincev rozdal vezírům všechny svoje sobolí kožichy a teď už nemá v ruce nic. Car Petr chtěl spuštěním nového voroněžského loďstva nahnat strach Turkům, místo toho však vzbudil nevráživost Angličanů a Holanďanů. Jejich vyslanci v Konstantinopoli nechtějí ani slyšet o ruských lodích na Černém moři. Nejnesmiřitelnější je však polský vyslanec Leszczyński, úhlavní nepřítel Augustův. Zapřísahal sultána jménem Rzeczki Pospolité, aby Polákům pomohl dobýt na Rusech nazpět Ukrajinu s Kyjevem a Poltavou.

To jsou tedy poslední novinky nebo klepy, jak sám chcete, kterých je plná Varšava. S Augustem utrácíme kupy peněz na plesy

a radovánky, ale králova obliba, žel, neustále klesá. Zuří a zesměšňuje se, protože běhá za jednou ruskou husičkou...

A tak tedy příznivý vítr dějin napíná Vaše plachty a zpívá v ráhnovi o blízké slávě. Teď, nebo nikdy! Vaše oddaná Atalie.“

Karel dostal ten dopis v Kungsörském lese. Četl jej opřen o strom. Sosny šuměly, po březnové obloze letěla nízká oblaka. Dole v zamlžené úžlabině štěkali lovečtí psi a podle jejich netrpělivých hlasů bylo zřejmé, že štvou vysokou. Starý lovčí, který udupával sněh mezi kameny, sestoupil o několik kroků níž a vyčkávavě se otočil. Král pročetl psaníčko znovu a znovu. Kurýr, který je doručil, držel za uzdu koně pokukujícího fialovým okem po halasící smečce.

Z úžlabiny se vynořil jelen a mohutnými skoky pádil po svahu. Karel nezvedl ručnici. Jelen, hlavu s rozvětveným parožím zakloněnou, se mihl mezi stromy. O padesát kroků dál – tam, kde stál francouzský vyslanec – třeskl výstřel. Karel se ani neohlédl; psaní v jeho zčervenalé ruce se třepotalo. Lovčí zabořil vrásčitou bradu do koženého límce a vrátil se na své staré místo za toho mladíka s maličkou hlavou a úzkým obličejem, hubeného jako tyč a oblečeného do dlouhého losího kabátu.

„Kdo vám odevzdal ten dopis?“ zeptal se Karel.

Důstojník, aniž pustil uzdu, udělal krok kupředu:

„Hrabě Piper; a kromě toho mi přikázal, abych vyřídil ústně Vašemu královskému Veličenstvu nanejvýš důležité zprávy, které senát ještě nezná.“

Šedivé oči v tlusté tváři ruměného důstojníka hleděly tázavě a opovážlivě. Karel se odvrátil. Tihle páni šlechtici jsou všichni stejní – všichni, celá ta jejich garda na něho civí chtivě jako smečka hladových ohařů.

„A co mi tedy máte vyříditi?“

„Dánské vojsko v síle patnácti nebo dvaceti praporů překročilo holštýnskou hranici.“

Karel pomalu zmačkal Ataliin dopis. Štěkání psů se znovu přiblížilo. Z lesní úžlabiny bylo slyšet medvědí řev. Karel uchopil ručnici opřenou o strom a řekl důstojníkovi přes rameno:

„Vyměňte si koně a vraťte se do Stockholmu. Řekněte hraběti Piperovi, že se zde bavíme jako nikdy. V léci jsou tři statní medvědi. Zvu na štvanici hraběte Pipera, generála Rehnskölda, generála Löwenhaupta a generála Schlippenbacha. Jděte a pospěšte si.“

Na jeho vždy bledé tváři vyskočily rudé skvrny. Třesoucím prstem natáhl kohoutek ručnice. Pevně vykročil k úžlabině; jeho zmrzlé holenice vrzaly. Důstojník hleděl s úsměškem na králův chlapecký přihrbený hřbet a sebevědomě vzpřímenou šíjí, vyšvihl se do sedla a dlouhými skoky po hlubokém sněhu zmizel v lese.

Složili nebo chytili do sítí čtrnáct medvědů. Karel se bavil jako děcko zoufalým řevem medvídat, která polapili do sítí a svazovali řemeny z nevydělané kůže, aby je poslali do Stockholmu. Piper, Rehnsköld, Löwenhaupt a Schlippenbach, kteří přibyli toho dne na úsvitu (v kožených kabátcích a kloboucích s tetřevím pírkem), nabodli na oštěp každý po jednom zvířeti. Francouzský vyslanec Guiscard zastřelil vlastnoručně obrovského medvěda, vysokého sedm stop.

Unavení lovci se vrátili do dřevěného zámečku nad vodopádem, který se řítí po ledových krách na dno úžlabiny. V jídelně bylo horko od plápolajících borových haluzí. Na stěnách se blýskaly skleněné oči jeleních a losích hlav. Maličký Guiscard, který si už řádně přihnul červeného vína, rozhazoval krátkýma rukama a vzrušeně vypravoval, jak zvíře, rozmetávajíc jako orkán sníh, vyskočilo z doupěte a už už se ho chystalo spolknout: „Cítil jsem už na tváři jeho páchnoucí dech! Podařilo se mi však uskočit a zacílím. Ale ručnice selhala...! Před očima se mi mihl v jediném okamžiku celý můj život... Chytnu rezervní ručnici...“ Mlčeliví Švédové poslouchali, pili a usmívali se. Karel u jídla nevypil ani doušek piva. Když byl francouzský vyslanec s námahou odveden do ložnice, poručil Karel postavit ke dveřím stráž a usedl u ohně. Piper a generálové přistoupili k jeho židli.

„Chci znát váš názor, pánové,“ řekl a pevně sevřel rty. Jeho ošlehaný chlapecký nos plál ve světle ohně.

Generálové sklonili čela. Každou věc – a zvláště takovou – je třeba řádně promyslet. Piper si pomalu mnul čtverhrannou bradu:

„Senát se války bojí a nechce ji. Den před naším odjezdem měl mimořádné zasedání. Pověst o vpádu polského krále do Livonska a především zahájení nepřátelských akcí ze strany Dánů znepokojily celý Stockholm. Loďaři a obchodníci s dřevem a obilím poslali do senátu deputaci. Byli pozorně vyslechnuti a ani jediný ze senátorů se nevyslovil pro válku. Bylo rozhodnuto poslat do Varšavy a Kodaně vyslance, aby věc urovnali stůj co stůj smírně.“

„A co mínění jejich krále?“ zeptal se Karel.

„Senát zřejmě předpokládá, že ctižádost Vašeho Veličenstva je plně uspokojena lovem na medvědy.“

„Výborně!“ Karel obrátil svou úzkou tvář prudce jako rys k Rehnsköldovi. Generál Rehnsköld vtáhl vzduch širokým chřípím ohrnu-tého nosu.

„Já si myslím,“ řekl s upřímným pohledem ve svých kulatých svět-lych očích, „já si myslím tolik: v armádě je dosti mladých šlechticů, kterým je ve Švédsku těsno... Najdou se dobrovolníci, kteří si budou chtít dobýt slávy kordem. I kdyby nás král vedl na kraj světa, půj-de-me za ním. Nebylo by to pro Švédy po prvé...“

Jeho rovná ústa se dobrosrdečně usmála. Generálové souhlasně pokyvovali: „Nebylo by to po prvé, co by vypluli od rodných skal do cizích zemí za zlatem a slávou.“ Když hlavy dokývaly, řekl Piper:

„Senát nedá na válku ani farthing. Královská pokladna je prázdná. To nutno vzít v úvahu.“

Generálové mlčeli. Karel si hryzl rty. Z jeho jezdeckých bot opře-ných o mříž krbu se kouřilo.

„Peníze potřebujeme jen pro první dny, abychom mohli vojsko nalodit a dopravit do Dánska. Na to mi dá peníze francouzský vy-slanec. Dá mi je proto, poněvadž bych je jinak dostal od Angličanů... Naše další vojenské operace musí zaplatit dánský král. A on je za-platí.“

Generálové popošli až ke královu stolu a přikyvovali: „Ano, ano!“ Piperovi se prudce pohybovala kůže na čele; znovu se musel tomu chlapci obdivovat.

„I kdybychom se k té válce neodhodlali sami, přinutí nás k ní mocností,“ řekl Karel. „Proto uděláme to nejlepší, co se dá udělat, a zaútočíme první... Velkolepý August sní o veliké říši. Peníze nemá zrovna tak jako já, žebrá u cara Petra o zlatáky a propíjí je s holkami. Z Augusta by mohl být docela dobrý komediant. A ještě menší strach mám z moskevského cara: přijde o spojence dřív, než naučí své mužické pluky střílet z mušket... Pánové, chci vám předložit k úvaze svůj plán.“

Nad mapou ležící na Karlových kolenou stanovili tři generálové ještě téhož večera tento bojový plán: narvský guvernér Welling se ujme velení nad švédskými vojsky v Estonsku a Livonsku a půjde na pomoc Rize; Löwenhaupt a Schlippenbach stáhnou pod záminkou manévru gardu i řadové vojsko do Landskrony, válečného přístavu v Sundu; Piper zařídí, co bude třeba, v Stockholmu, aby odvrátil pozornost senátu od těchto příprav.

Hodili do krbu borové odnože a odeslali ode dveří stráž. Bylo prostřeno k večeři. Monsieur Guiscard, který si pěkně schrupl, se objevil v jídelně a mnul si ruce. Karel mu nabídl místo u ohně a řekl s pokašláváním, jako by mu věty vážly v hrdle:

„Drahý příteli, můžete být ujistěn mou horoucí a oddanou láskou k mému bratru a vašemu veliteli... (Guiscard si s napjatou pozorností pomalu třel dlaň o dlaň.) Švédsko zůstane věrným strážcem francouzských zájmů v severních mořích. Ve sporu o španělský trůn dávám svůj kord Ludvíkovi. (Guiscard rozhodil kratinké ručky a hluboce se uklonil.) Nechci vám ale skrývat, že Angličané dělají všechno, aby získali Švédsko na svou stranu... Kromě krále je ve Švédsku ještě senát a jeho myšlenky já číst nemohu... Žel, dnešní svět je plný rozporů. Právě dnes se dovídám, že se v Sundu objevila anglická flotila... Abych mohl předejít nějakou osudnou chybu, potřebuji hmotný důkaz vašeho přátelství, Monsieur Guiscard...“

Řvoucí medvědاتا byla vezena v žebříňáku ulicemi Stockholmu. Za vozem jeli na koni Karel, lovci a myslivci. Mosazné trubky ječely, smečky psů štěkaly. Počestní lidé přistupovali k oknům a vrtěli hlavami: „Král si nevybral zrovna vhodný čas pro své kratochvíle.“

Městem, které si zvyklo na dlouholetý mír, zmítaly poplašné zvěsti. Ve vodách Sundu se objevilo anglické a holandské loďstvo, proč? Nezamýšlí se snad spojit s Dány a učinit konec švédské nadvládě v severních mořích? Nezměrné Polsko hrozí smést z pobřeží Baltu švédské posádky. Na východě je tisícimílová hranice s Moskevskou říší skoro nechráněná, nepočítáme-li pevnost Nyenschanz při ústí Něvy a pevnost Noteburg při výtoku z jezera Ladožského.

Bylo to strašné pomyšlení, válčit málem s celou východní Evropou a mít nevelikou armádu dvaceti tisíc mužů a ztřeštěného krále. Mír, mír, samozřejmě, i kdyby bylo nutno něco obětovat, jen když se zachrání to hlavní.

Karel se objevil v senátu ještě v loveckém kabátci a s domýšlivou rozřítostí naslouchal otcovským řečem o božím prstu, který se v tuto chvíli vznáší nad Švédskem, o rozvaze a ctnosti. Karel, pohrávaje si kostěným jílcem dýky, odpověděl, že je zaměstnán přípravou jarního karnevalu na zámku Kungsöru a teprve po slavnosti že se vyjádří o zahraniční politice. Nejstarší ze senátorů povstal a s hlubokou poklonou přál králi vybranými slovy bezstarostnou zábavu.

Karel pokrčil rameny a odešel. Za několik dní skutečně odjel do Kungsöru. Tam vyměnil koně a doprovázen Rehnsköldem a desítkou gardových důstojníků jel koňmo do Landskrony. Cestou, kterou urazili téměř bez odpočinku, nešetřil koní ani lidí. Jako by se do něho vtělil jiný člověk – jeho vášně i vůli ovládala jediná myšlenka.

Za bezoblačného jarního rána vypluly švédské lodi s patnácti tisíci vybraných vojáků do Sundu. K poledni se v pásu vlnek, třpytících se na slunci, objevily černé obrysy korábů, dvojtěžníků a galér, jakoby

zavěšených mezi okrajem moře a jasného nebe. Vlály na nich stovky vlajek. Bylo to křižující anglo-holandské loďstvo.

Když na švédské velitelské fregatě vyletěla na stožár královská standarta, začaly se od lodních přídí oddělovat kulaté obláčky kouře a zahřměly dělové výstřely. Kouř letěl jako závoj na jih. Anglický a holandský admirál, oba samé zlato, odpluli v šalupách k velitelské fregatě.

Karel čekal na můstku v šedězeleném kabátci, upnutém až k černému nákrčníku, a ve vysokých nadehtovaných ohrnovačkách, příhodných pro všechny rozmary osudu. Pod malým, ze stran smáčknutým kloboukem měl paruku zapletenou do copu, který vězel v koženém váčku. Rukou se opíral o dlouhý kord, jako by to byla hůl. Tak se vypravil na dlouhou cestu za dobýváním Evropy.

Admirálové, kteří už o tom zhýralém mladíkovi všelicos slyšeli, byli udiveni jeho neobyčejnou rozhodností a zdrženlivostí. Začal mluvit o nesnesitelných urážkách, kterých se vůči němu dopustili polský a dánský král, a velkomyslně přijal pomoc anglo-holandského loďstva, aby Dány ztrestal za zradu.

Ještě téhož dne vyrazila tři spojená loďstva, zakrývající plachtami celé moře, směrem na Kodaň.

4

Děšť ustal, mraky se rozplynuly. Večer byl teplý, voněl trávou a kouřem. V dálce klínal zvon na evangelickém kostele německé osady.

Petr seděl u otevřeného okna – svíce ještě nebyly zažehnuty – a dočítal žádosti. V hloubi ložnice se u dveří bělala nehybná lysá lebka tulského kováře Nikity Děmidova.

„... Vskutku, Veličenstvo, horlivost lidu slábně, a jak se mu jen trochu poleví, ihned si myslí, že všechno půjde zase po starém... (psal Alexej Kurbatov, hledající stále nové zdroje státního důchodu.) Člen obchodnického cechu Matvej Šustrov podal příznání o svém

obchodu a majetku a v tomto přiznání udal, že prý celý jeho majetek obnáší jenom asi dva tisíce rublů a že prý je úplně zničen. Já však vím, že Matvej má ve svém domě Za kotci zakopáno pod podlahou záchodu, kam i vkročiti je hanba, ještě po dědovi čtyřicet tisíc zlatých dukátů. A je ten Matvej člověk nezřízený, majetek svůj místo rozmnožování rozhazuje pijanstvím, a nebude-li zkrocen, promrhá jej docela. Rozkaž, veliký care, poslat k Matvejovi Za kotce podtajemníka asi s dvaceti vojáky a on ty peníze vydá...”

Petr zatřepal hlavou a odložil stížnost na desku pod oknem nalevo – k vyřízení. Z další žádosti, kterou napsal třesoucí se rukou sudí Miška Beklemišev, rozluštil toliko: „... sloužil jsem otci Tvému i bratru Tvému a prošel jsem mnohými službami, až mi bylo přikázáno býti soudcem u moskevské Soudní kanceláře. Sedím a pracuji tam nezištně až po dnešní den... A pro toto nezištné sedění v úřadě upadl jsem do dluhů a úplně jsem se ožebračil. Smiluj se, veliký care, a učiň mě za to nezištné moje sedění vojvodou, třeba v Poltavě...”

Petr zívá a hodil žádost na kupu papírů vpravo. Pak tam ještě měl zprávy z Bělgorodu a Sevská o tom, že lidé sloužící v různých hodnostech u vojska nebo u města, jakož i nevolníci a sedláci nechtějí sloužit v carských službách, odmítají pracovat při stavbě zámořských lodí a kácení dříví a utíkají do kozáckých městeček na Donu... Do rohu dopisu poznamenal: „Povolat bělgorodského a sevského vojvodu a důkladně je vyslechnout.“

Následovala úpěnlivá stížnost carských sedláků na kungurského vojvodu Suchotina, že začal vybírat kromě daní z každého stavení ještě po osmi altynech navíc do své kapsy a dává pečetit selské chalupy i lázně, takže mnohé rodičky, třebaže je studené počasí, rodí chtěj nechtěj ve chlívě a nemluvnata předčasně umírají, a jiné ženy vojvoda v Zemské kanceláři chytá za prsa, krvavě je štípe do bradavek a i jinak vyvádí a mrzačí lidi...

Petr se škrábal v týlu. Po celé zemi se ozýval nářek; jednoho vojvodu vyžene a druhý řadí ještě hůř. Kde vzít lidi? Lotr vedle lotra. Začal psát, stříkaje inkoustem z husího brku: „Poslat do Kunguru...“

„Nikito,“ obrátil se, „kdybych tě jmenoval vojvodou, kradl bys?“

Nikita Děmidov, aniž se hnul ode dveří, opatrně vzdychl: „Jako každý, Petře Alexejeviči, to už je takový úřad.“

„Není dost lidí. Co říkáš?“

Nikita pokrčil rameny – koneckonců, když se to tak vezme, lidí opravdu není dost...

„Ať je natahuješ na skřipci... nebo jim dáváš velké platy... kradou stejně... (Namáčel pero a psal, třebaže už bylo úplně tma.) Nemají svědomí. Nemají cti... Nadělal jsem z nich šašky... Jak to přijde?“ (Obrátil se.)

„Čím je člověk sytější, Petře Alexejeviči, tím kradе víc a směleji...“

„No no, sám jsi smělý...“

„Člověk by brečel, Petře Alexejeviči... Stěžuješ si, že není dost lidí. A mně vzali z dílny jedenáct nejlepších kovářů k vojsku...“

„A kdo?“

„Bojar tvé milosti Čemodanov, co přijel do Tuly s tajemníky odvádět k vojsku... (Nikita se zarazil a zadíval se na Petra, ale jeho tvář nemohl rozeznat, protože car se už celý odvrátil od okna.) Proč bych to před tebou skrýval, v Tule se děly pěkné věci! Kdo mohl zaplatit, ten se vykoupil... Poslal písaře i ke mně do továrny... Být tenkrát v Tule, nebyl bych litoval ani pět set rublů odstupného za takové mistry... Prokaž mi tu milost, snad by to nějak šlo... Vždyť to jsou všechno zbrojíři, kteří se vyrovnají anglickým...“

Petr zahučel mezi zuby:

„Napiš si žádost...“

„Napíšu... Ne, Petře Alexejeviči, lidé se nakonec najdou...“

„No dobrá... Tak mluv, oč jde...“

Nikita obezřele popošel. Byla to velká věc. V zimě byl na Urale, zajel tam se synem Akinfijem a třemi zkušenými mužiky rozkolníky z Danilovy poustevny, kteří se vyznali v hornictví. Prošli uralské

hřbety od Něvjanska až po osady na řece Čusové. Našli železnou rudu, našli měď, stříbro a osinek. Ležely tam ladem poklady. A kolem pustina. Jediná železárna, která byla postavena přede dvěma roky na Petrův rozkaz, vyráběla sotva půl sta pudů litiny a i tu maličkost dalo námahu odvézt, protože nebylo cest. Správce železářny, bojarský syn Daškov, se dal z nudy na pití a něvjanský vojvoda Protasjev zrovna tak. Dělníci, kteří byli jen trochu zdraví, vzali nohy na ramena, a tak tam zůstali jen nemocní. Šachty se zavalily. Kolem dokola stály staleté lesy a v jezerech a řekách mohl člověk nabírat písek pouhou naběračkou a rýžovat zlato třebas na beraním kožichu. Tady to bylo něco jiného než v tulské továrně Nikity Děmidova, kde je ruda jalová a dříví málo (od loňského roku bylo na pálení uhlí zakázáno kácet duby, jasany a kleny) a kde člověka sužuje kdejaký škrabal. Tady byl širý volný prostor. Ale dostat se k němu, to už bylo horší, na to bylo třeba velkých peněz. Ural byl liduprázdný.

„Petře Alexejeviči, asi z toho nic nebude. Mluvil jsem se Svešnikovem, s Brovkinem i jinými... Vykrucují se, nechce se jim strkat peníze do takového nejistého podniku... A mne to uráží, copak jsem jejich příručí či co... Pozvednout Ural, to bude stát pěkný kus práce...“

Petr pojednou dupl stěvivcem:

„Co potřebuješ? Peníze? Lidi? Sedni... (Nikita usedl rychle na kraj židle a vpil se do Petra zapadlýma očima.) Potřebuji letos v létě sto tisíc pudů dělových kulí a padesát tisíc pudů železa. Nemám čas čekat, až budete hotovi se svým handrkováním... Vezmi si něvjanské železářny, vezmi si celý Ural... Rozkazuji ti to...! (Nikita vystrčil cikánskou bradu a Petr poposedl k němu.) Peníze nemám, ale na tohle je dám... Přidělím železárnám půdu. Dám ti koupit na bojarských statcích lidi... Ale dej pozor... (Zvedl dlouhý prst a dvakrát jím pohrozil.) Švédům platím železo rubl za pud, ty mi ho budeš dodávat za třicet kopejek...“

„To je málo,“ řekl rychle Nikita. „To by nešlo. Půl rublu...!“

„Dobře. O tom později. A ještě něco, lotře, vidím ti do duše... Vrátiš mi všechno do tří let, v litině a železu... Na mou věru, jsi odvážný... Ale pamatuj si, dám tě doopravdy lámat kolem, jestli...“

Nikita si tiše odkašlal a pak jenom zasípal:

„Ty peníze ti vrátím ještě dřív, na mou duši...“

Byl to takový večer, že člověk neměl nikde stání... Petr už chtěl poručit, aby zažehli svíce, podíval se po nepřečtených papírech, ale pak se opřel o předprseň a vyklonil se z okna.

Byla už noc, a přitom jako by se oteplilo. Kapalo z listí. Nad trávou se vznášela slabá pára... Petr vtahoval chřípím hustý vzduch, bylo cítit vůni nalévajících se šťáv. Na krk mu dopadla kapka, po celém těle ho zamrazilo. Setřel pomalu dlaní vodu z krku.

V jarním tichu spalo všechno jenom na půl oka. Nikde ani světýlka, jenom z dálky, z vojenské osady, se neslo protáhlé volání strážce: „Po-slou-chej.“ V celém těle cítil malátnost, jako by měl všechny údy svázané. Slyšel, jak mu buší srdce přitisknuté k předprsni. Nezbyvalo než čekat se zaťatými zuby.

Čekat, čekat... Jako nějaká ženská, když zvedne hlavu z horkého polštáře a naslouchá v nočním tichu dusotu neskutečných kopyt... Celý den mu padala práce z rukou. Byl pozván k večeři k Menšikovovi, ale nejel... Jistě se tam teď hýří! Ještě nikdy mu nebylo tak těžko, veškerá jeho síla byla v čekání, v umění čekat... Král August začal válku unáhleně, nechtělo se mu čekat, a teď uvázl drápkem u Rigy... A Bedřich Dánský zrovna tak nechtěl čekat; jeho vina...

„Jeho vina, jeho vina,“ mumlal Petr a díval se upřeně na temné keře bezu obtíženě deštěm. Někdo tam šustil, asi jeho vojenský sluha s děvčetem... Dnes přijel od krále Augusta plukovník Langen se znepokojujícími zprávami: švédské lvíče neočekávaně vycenilo zuby... Objevilo se s obrovským loďstvem před branami Kodaně a žádalo, aby se město vzdalo. Vylekaný Bedřich ani nezahájil boj a začal vyjednávat. Karel zatím vysadil patnáct tisíc mužů pěchoty

v týlu dánské armády, obléhající holštýnskou pevnost. Švédové vtrhli do Dánska prudce jako bouře. Ani vlastní lidé, ani cizinci nikdy nepomysleli, že ten uličník, ten zhýčkaný mladík projeví zakrátko rozum a odvahu opravdového vojevůdce.

Langen kromě toho tlumočil Augustovu prosbu o peníze: Polsko by bylo možno přimět k válce, kdyby primas a korunní hejtman dostali dvacet tisíc dukátů, které by mohli rozdělit pánům. Langen prosil Petra se slzami v očích, aby nečekal na mír s Turky a zahájil boj...

Celé tělo ho začínalo při těch zprávách svrbět. Ale nejde to! Nemůže se pustit do války, dokud má v zádech krymského chána. Musí čekat, čekat na svou chvíli... Tuhle byl u něho Ivan Brovkin, vypravoval, jak se v Komoře starších strhl velký pokřik, protože Svešnikov a Šorin začali potají skupovat obilí a vozit je po vodě i souši do Novgorodu a Pskova. Pšenice okamžitě stoupla o tři kopejky. Revjakin na ně křičel: „Co blázníte, Ingrie ještě není naše, a kdo ví, kdy bude. Vozíte obilí do Novgorodu a Pskova zbytečně...“ A oni mu odpověděli: „Na podzim bude Ingrie naše a jen co napadne sních, povezeme obilí saněmi do Narvy...“

Mokrý křoví se pojednou rozkolébalo a střáslo déšť. Mihly se dva stíny. „Ach, ne, miláčku... nesmíš, nesmíš...“ Menší stín ustupoval, až se dal lehce do běhu; byl bosý... Druhý, dlouhý (sluha Miška), dusal za ním v jezdeckých botách. Pod lipou se stíny zastavily vedle sebe a znovu bylo slyšet: „Ach ne, miláčku...“

Petr se vyklonil z okna téměř po pás. V údolí za šedými vrbami vycházel veliký měsíc zatažený mlhou. Z roviny se vynořily kupy sena, koruny stromů a mléčný pruh řeky. A všecko jakoby od věčnosti nehybné, nezměnitelné, nalité napětím... I ty dva stíny tam pod lipou přerývaně šeptaly vždy totéž...

„Necháš toho!“ vykřikl basem Petr. „Miško! Že ti zmaluju hřbet!“

Děvče se schovalo za kmen lípy. Sluha – neuplynula ani minuta – se přihnal po špičkách skřípajícími schody a hrnul se do dveří.

„Svíčku,“ řekl Petr. „Dýmku!“

Začal kouřit a přecházet. Vzal ze stolu list papíru, přidržel si ho u svíce, ale pak jej zas odhodil. Noc teprve začínala. Jít spát ani pomyšlení... Kouř z dýmky se táhl k oknu, ohýbal se pod okrajem okenního rámu a mizel ve svěží noci...

„Miško! (Ve dveřích se znovu objevil sluhův obličej s tlustými tvářemi, ohrnutým nosem a přihlouplýma očima.) Dej si pozor s těmi děvčaty! Co to znamená? (Přistoupil k němu, ale Miška, i kdyby ho člověk mlátil nevím čím, byl duchem daleko.) Běž, ať mi připraví dvojkolku. Pojedeš se mnou.“

Měsíc stál nad rovinou, v šedomodré trávě se třpytily kapky. Kůň frkal a pokukoval po rozplývajícím se kroví. Petr ho šlehl opratěmi. Od kol létalo bláto, ze zrcadýlek kolejí stříkala voda. Přehnali se spící ulicí Kukuje, kterou se šířila – tak jako kdysi před mnoha lety – dusně sladká vůně tabáku kvetoucího za plůtky. Na oknech u Anny Monsové za bujně vzrostlými topoly svítily z každé poloviny okenic výřezy v podobě srdíčka.

Anna Ivanovna, pastor Strumpf, Königseck a vévoda von Croy hráli pokojně při dvou svíčkách v karty, čas od času si pastor Strumpf dal šňupec tabáku, vytáhl květovaný kapesník a s požitkem kýchl, zatím co jeho zvlhlé oči vesele klouzaly z jednoho spoluhráče na druhého. Vévoda von Croy, zírající do karet, soustředěně mrkal holými víčky a jeho jindy svislý knír, účastník patnácti slavných bitev, se vztyčil a povylezl pod samé chřípí. Anna Ivanovna v jasně modrých domácích šatech, ruce – již plné – po loket nahé, v uších a na sametce kolem krku slzičky diamantů, přemýšlela o kartách a lehce vraštila čelo. Königseck, upravený, elegantní, napudrovaný, se na ni buď něžně usmíval, nebo se jí snažil pohyby rtů nepozorovaně pomoci.

Tomuto klidnému pokoji, kde to příjemně vonělo vanilkou a kardamomem, které přidávali do pečiva, kde už byly křesla a pohovky potaženy plátěnými povlaky a kde pomalu tikaly nástěnné hodiny, jako by se všechny bouře zdaleka vyhýbaly. „Hlásíme skromně –

kříže," vzdychl pastor Strumpf a zvedl oči ke stropu. „Piky," řekl vévoda von Croy, jako by přitom tasil napůl zrezivělý kord. Königseck, který vstal, aby se mohl podívat Anně Ivanovně přes rameno do karet, pronesl sladce: „A my opět srdce."

Znenadání otevřel dveře Petr, který prošel zadním vchodem. Anně Ivanovně vypadly karty z rukou. Muži se chvatně zvedli. I když se Anna Ivanovna dovedla ovládat, i když vzkřikla radostí a celá rozzářená udělala před Petrem hlubokou poklonu, políbila mu ruku a přitiskla si ji k nadrům sotva zahaleným šátkem, přesto se Petrovi zdálo, že se v jejích průzračně modrých očích mihl záblesk hrůzy. Přihrbený zamířil k pohovce:

„Jen hrejte, já si tady zakouřím."

Ale Anna Ivanovna už přiběhla na tenkých podpatcích ke stolu a smíchala karty:

„Hráli jsme jen z dlouhé chvíle... Ach, Piter, jak je to milé, vy vždycky přinesete do našeho domu radost a veselí... (Dětsky zatleskala.) Budeme večeret..."

„Nechci jíst," zahučel Petr. Hryzl dýmku. Nevěděl proč, ale k hrdlu mu začal stoupat vztek. Díval se úkosem po potazích na křeslech a vyšívacím rámu s klubky vlny... Na jasném čele Ännchen naskočila silná vráska (dříve tu vrásku nepozoroval).

„Oh, Piter, tak si tedy vymyslíme nějakou veselou hru..." (A zase ten smutný stín v očích.)

Mlčel. Pastor Strumpf se podíval na nástěnné hodiny a pak na své kapesní. „Můj bože, už jsou tři," řekl a vzal z desky pod oknem svou postilu. Vévoda von Croy a Königseck se rovněž chopili klobouků. Ännchen sepjala ruce, až jí zapraskaly prsty, a řekla smutněji, než velela zdvořilost:

„Ach, nechod'te..."

Petr zasupěl, z jeho dýmky vyletěly jiskry. Přitáhl nohy a vstal. Rychlými kroky vyšel a bouchl dveřmi. Ännchen začala oddychovat rychleji a rychleji, tvář přikrytou šátkem. Königseck běžel po

špičkách pro sklenku vody. Pastor Strumpf obezřele pokyvoval hlavou. Vévoda von Croy míchal u stolu karty.

Z dřevěných střech, z prosychající ulice stoupala pára, kaluže byly jako modré propasti. Byla první neděle po Velikonocích, zvony hlaholily, prodavači pirohů a sbitně pokřikovali. Po ulicích se potloukali zahálající lidé, většinou opilí. Na otlučených městských hradbách mezi cimbuřím mávali kluci v nových košilích lýkovými oky a chytali holuby. Bílí ptáci se vznášeli v jasné modři, hravě se točili a klesali. Všude, za vysokými ploty, pod lipami, umytými za noci, pod šedými vrbami se lidé houpali na houpačkách: tu lítala děvčata s vlajícími copy až mezi větve, tam nezbednický houpal lysý stařík tlustou ženskou, která seděla na prkně a výskala.

Petr jel po ulici krokem. Oči měl zapadlé, tvář zachmuřenou. Do zad ho pájilo slunce. Sluha Miška, který na něho čekal celou noc ve dvoukolce, trhal hlavou, aby neusnul. Dav se rozestupoval před hubou koně a jen tu a tam poznal některý z kolemjdoucích cara, strhl z hlavy čapku a klaněl se za ním až k zemi.

Od Anny Monsové jel Petr té noci k Menšikovovi. Ale tam se jen podíval na velká zastřená okna, odkud bylo slyšet hudbu a opilé výkřiky. „K čertu s nimi,“ práskl opratěmi, vyjel ze dvora a vrátil se rovnou do Moskvy, do střelecké osady. Jeli rychlým klusem a nakonec pohнал koně do cvalu.

V osadě zastavili u prosté chalupy, nad jejímiž vraty trčela žerd' s věchtem sena. Petr hodil opratě Miškovi a zaklepal na vrátka. Netrpělivě dupal v čvachtajícím hnoji. Zabušil pěstmi. Otevřela jakási žena. (Miška si stačil všimnout, že měla urostlou postavu, kulatou tvář a tmavý sarafan.) Vykřikla a přitiskla si ruce k tváři. Petr se sehnul, vkročil do dvora a bouchl dvířky.

Miška, stojící ve dvoukolce, viděl, jak za vraty v roubené chalupě zazářilo světlo ve dvou vysokých oknech. Pak ta žena kvapně vyšla na zápraží a zavolala:

„Luko, hej, Luko...“

Stařecký hlas odpověděl:

„Už, už...“

„Luko, nikoho nepouštěj, slyšíš?“

„Ale co když vyrazí dveře?“

„Copak nejsi chlap?“

„No dobře, tak je přivítám oštěpem.“

Miška si v duchu řekl: „Ted' už je všechno jasné.“

Za malou chvíli se vynořili z postranní uličky tři muži v střelec-
kých čepicích, rozhlédli se pustou ulicí, zalitou měsíčním svitem,
a rovnou k vratům. Miška řekl přísně:

„Jděte si po svém...“

Střelci se zlověstně přiblížili k dvojkolce.

„Co jsi zač? Co děláš v osadě v takovou dobu?“

Miška odpověděl tiše, ale výhružně:

„Mládenci, hleďte hezky rychle zmizet...“

„Cože?“ zlostně vykřikl jeden z nich, opilejší než ostatní. „Ty nám budeš hrozit? Však my víme, odkud jsi... (Druzí dva ho chytli za ramena a začali mu něco šeptat.) Tvoje hlava taky visí jenom na vlásku... Nechte mne, nechte mne... (Kamarádi ho už strkali pryč a nedovolili mu, aby si vysoukal rukávy.) Všechny jste ještě nepo-
věsili... Zuby nám zůstaly... Aby jednou netrčel na kůlu tamten...“
(Kamarádi mu dali ránu do vazy, až mu sletěla čapka, a odvěkli ho do uličky.)

Světlo v oknech brzy zhaslo. Petr však nešel. Za vraty občas ospale zalomozil svou klapačkou Luka. Brzy nastalo takové ticho, že i unavený kůň svěsil hlavu. Miška zaslechl v polospánku kokrhat kohouty. Měsíční svit pobledl. Na konci ulice začal žloutnout a pak růžověť úsvit. Po druhé ho probudil šepot; kolem dvojkolky stáli kluci, někteří bez kalhot. Ale sotva otevřel oči, do jednoho se rozutekli, bylo vidět jen jejich poletující rukávy a míhající se černé paty. Slunce už stálo vysoko.

Z dvířek vyšel Petr, klobouk naražený do očí. Hlasitě si odkašlal a chopil se opratí. „Tak, a je to!“ zahučel basem a popohnal koně do klusu.

Když vyjeli z Moskvy do zelených polí – před nimi v dálce špičaté střechy německé osady, za nimi sněžná oblaka, válející se na obzoru –, Petr řekl:

„Takhle se musí na vás, sluhy... A jestli se budeš ještě potloukat po nocích, budu tě zavírat do komory.“ A se smíchem si posunul klobouk do týla.

Dohonili půl setniny vojáků v humpoláckých hnědých kabátech a s věchty trávy a slámy, přivázanými k nohám; nedrželi krok a naráželi do sebe bodly. Seržant zoufale zařval: „Pozor!“ Petr, který seskočil z dvojkolky, vzal za rameno jednoho z nich, druhého, točil jimi a ohmatával nepěkné sukno.

„Hnůj!“ vykřikl a vyvalil oči na uhrovatého seržanta. „Kdo dodal ty kabáty?“

„Pane bombardýre, kabáty jsou ze sucharevské krejčovny.“

„Svleč se!“ Petr uchopil třetího vojáka, vyzáblého chlapíka s ostrým nosem. Ten však jako by se zalkl hrůzou při pohledu na bombardýrovu kulatou tvář, která se nad ním skláněla se štětinou černých knírků. Kamarádi, stojící kolem něho, mu vytrhli z rukou ručnici, rozepjali opasek a stáhli z ramenou kabát. Petr jej uchopil, hodil do dvojkolky a bez jediného dalšího slova nasedl a rozjel se k Menšikovovu paláci.

Svlečený voják, který se po celém těle klepal zimou, zíral jako uhranutý za dvojkolkou ujíždějící po travnaté cestě. Seržant do něho strčil holí:

„Golikove, vystup z řady a maž zpátky... Po-zor! (rozevřel chřtán, vypjal se a zařval na celé pole.) Levá noha seno, pravá noha sláma. Pamatujte si to... Pochodem vchod, seno, sláma, seno, sláma...“

Sukno do sucharevské vojenské krejčovny dodala nová továrna Ivana Brovkina, postavená u řeky Něglinné nedaleko Kovářského mostu.

Podniku se účastnili jako podílníci Menšikov a Šafirov. Preobraženská kancelář jim vyplatila předem sto tisíc rublů za dodání sukna na vojenské kabáty. Menšikov se před Petrem chlubil, že sukno, které oni dodají, se vyrovná hamburskému. Dodali pytlčinu vyrobenou napůl z bavlny. Alexander Menšikov se jako zloděj narodil, zlodějem byl a zlodějem zůstal. „Ale počkej!“ říkal si v duchu Petr a netrpělivě škubal opratěmi.

Alexander Danilovič seděl na posteli a pil lák, aby se zbavil kocoviny po včerejším hýření (bavili se do sedmi hodin); modré oči měl kalné, víčka opuchlá. Pohár s okurkovým lákem držel před ním jeho domácí jáhen, kterému se říkalo Pedrila, chlap s hlasem i tváří divokého zvířete, vysoký celých sedm stop a široký jako sud. Celý ztrápený strkal prsty do poháru:

„Tu máš okurčičku, nechceš...?“

„Táhni k čertu...“

Před přepychovou postelí seděl Petr Pavlovič Šafirov s lico-měrnou, chytráckou tváří, širokou jako lívanec, v ruce otevřenou tabatěrku. Radil pustit žilou – půl sklenice krve – nebo nasadit na zátylek pijavice...

„Ach, můj nejmilejší Alexandře Daniloviči, vy se přímo ničíte nemírným požíváním lihových nápojů...“

„A ty tam táhni taky...“

Petra uviděl první oknem jáhen: „A já, to vypadá na bouřku!“ Než se mohli vzpamatovat, vstoupil Petr do ložnice, bez pozdravu zamířil rovnou k Alexandru Daniloviči a strčil mu pod nos vojenský kabát:

„Tohle že je lepší sukno než hamburské? Mlč, lotře, mlč, nevymlouvej se.“

Uchopil ho na prsou za krajkovou košili, přimáčkkl ho ke zdi, a když se Alexander Danilovič s ústy dokořán vzepřel, začal ho fackovat z obou stran, až mu hlava lítala sem tam. Ve vzteku popadl hůl, která stála u krbu, a zlámal o Alexašku i tu. Pak ho odstrčil

a otočil se k Šafirovovi, ale ten už klečel pokorně u křesla a Petr nad ním jen zasupěl:

„Vstaň. (Šafirov se rychle zvedl.) Ten hnůj prodáš všechen do Polska králi Augustovi za tu cenu, kterou jsem vám platil já... Dávám ti na to týden. Když neprodáš, dám tě bez košile zmrskat karabáčem na koze, rozumíš?“

„Prodám, mnohem dřív to prodám, Vaše carské Veličenstvo...“

„A mně za to dodáte s Vaňkou Brovkinem pořádné sukno.“

„Min cherc, propána,“ řekl Alexaška a utíral si sople a krev, „kdy-pak jsme tě my podvedli... Jak se to jenom s tím suknem mohlo stát...?“

„Dobrá... Dej přinést snídani...“

Kapitola čtvrtá

1

Horko. Bezvětrí. Taškové střechy Konstantinopole vybledly. Nad městem se chvěje parný vzduch. Není stínu už ani v hnědých uprášených sadech sultánského paláce. U paty hradeb spí na balvanech poblíž zrcadlovité vody rozedraní lidé. Město utichlo. Jen z vysokých minaretů se ozývají jako žalostná připomínka táhlé hlasy. A za noci vyjí psi na veliké hvězdy.

Velvyslanec Jemeljan Ukrajincev a tajemník Čeredějev dřepěli už celý rok v zájezdním hostinci v Peře. Bylo svoláno třiadvacet porad, ale nikdo nechtěl povolit, ani Rusové, ani Turci. Před několika dny přibyl od Petra kurýr s příkazem uzavřít rychle mír – ustoupit Turkům všude, kde to je možné, kromě Azova, o hrobě Spasitelově se raději ani nezmiňovat, aby to nepodráždilo katolíky, ale jakmile budou jednou ústupky učiněny, na ostatním pevně trvat.

Na třiadvacáté poradě Ukrajincev řekl: „Toto je naše poslední slovo: jsme v Cařihradě poslední dva týdny... Nesjedná-li se mír, bude to vaše vina, loďstvo velikého cara se dnes nedá ani srovnávat s loňským... Snad jste o tom slyšeli.“ Aby Turkům nahnali strach, odstěhovalo se poselstvo z hostince na loď. „Pevnost“ stála už takovou dobu v nečinnosti, že jí plesnivěly boky, v kajutách se objevili švábi a štěnice a kapitán Pamburg z dlouhé chvíle ztloustl.

Ukrajincev a Čeredějev se probouzeli před úsvitem, drbali se a kašlali v dusné kajutě. Pak si oblékali přímo na spodní prádlo tatarské chaláty a vycházeli na palubu... Ta nuda! Nad Bosporem, ještě temným, a nad vyprahlými pahorky se rozléval bezoblačný úsvit věštící parno. Usedali ke snídani. Takhle pohár kvasu ze sklepa...! Ale oni, čert aby to vzal, musili jíst smrduté ryby a pít

vodu s octem, samé nechutnosti. Kapitán Pamburg, který už do sebe převrátil na lačný žaludek sklenku, procházel se po rozeschlé palubě v pouhých spodkách. Vykulilo se oranžové slunce. A brzy bylo nesnesitelné dívat se pořád na tu plynoucí vodu a u břehu líně se kolébající lod'ky s melouny a tykvemi a křídové kupole mešit a do očí bodající pŭlměsíce v jasné modři nebe. Z úzkých ulic Galaty doléhal hluk hlasů, výkřiky a zvonění prodavačů.

„Jemeljane Ignat'jeviči, tak řekni, k čemu mne tady potřebuješ,“ řekl tajemník Čeredějev, „pusť mě... Půjdu třeba pěšky...“

„Brzy, brzičko budeme doma, měj strpení, Ivane Ivanoviči,“ odpověděl Ukrajincev, a také on zavřel oči, aby neviděl to město, které se mu již zprotivilo.

„Jemeljane Ignat'jeviči, stačila by mi jediná věc – chvíli si v chládku poležet na zahradě v lebedě... (Čeredějevova beztak dlouhá tvář s úzkým vousem horkem a steskem vyschla už úplně a jeho oči zapadly.) Mám v Suzdalú domeček... Na zahradě stojí dvě staré břízy – i ve snu je vídám... Raničko si vstaneš, jdeš se podívat na dobytek, jestli ho už vyhnali na louku... Zajdeš na paseku a na ní tráva až po pás... Na řece zatahují muži síť... Ženské tlučou písty do prádla. Všecičko je tak milé...“

„Ach ano, ach ano, ano,“ kýval vrásčitou tváří velvyslanec.

„K obědu piroh se sumčím masem...“

Ukrajincev se pohupoval se zavřenýma očima:

„Sumec je příliš tučný, Ivane Ivanoviči... Já v létě raději botviňju... A kvas s mátou...“

„Dobrá je taky polévka z ježdíků, Jemeljane Ignat'jeviči...“

„Ale ježdík se nesmí stahovat, musí se vařit tak, jak je, i s tím jeho slizem. A když je uvařený, vytáhneš ho a hodíš tam sterled'...“

„U nás, to je země, milý bože! Ale tady, Jemeljane Ignat'jeviči... Opravdová Machometanie. Škaredý přelud... A ty zdejší Řekyně, to jsou skutečné nádoby hříchu...“

„Právě těch by ses měl vystříhat, Ivane Ivanoviči.“

Na Čeredějevově velkém nose vystoupil pot jako zrnka prosa. Jeho oči zapadly ještě hlouběji. Od břehu plula k lodi šestiveslice vystlaná kobercem. Kapitán Pamburg pojednou chraptivě vykřikl:

„Lodníku, zapíšej, všechno mužstvo na palubu! Spustit schody!“

Muž, který připlul lodicí a spěšně pleskal pantoflemi, šplhaje po lodních schodech, byl Sulejman, jeden z podtajemníků velikého vezíra, chytrý a hbitý chlapík s vysedlými lícními kostmi a ploským nosem. Čile proslídil očima loď, čile přiložil dlaň k čelu, rtům a srdci a řekl rusky:

„Veliký vezír se dává ptát, jak se ti vede, Jemeljane Ignatjeviči... Obává se, že nemáš na lodi dosti místa. Proč ses na nás rozhněval?“

„Bud' zdrav, Sulejmane,“ odpověděl Ukrajincev co možno nejzdlouhavěji, „ty nám taky pověz, jak se vede velikému vezírovi... Všechno v pořádku? (Při těch slovech pootevřel ostré oko.) Nám je tu taky dobře. Zastesklo se nám po domově. A tady ho je aspoň padesát stop pod nohama.“

„Jemeljane Ignatjeviči, mohu s tebou mluvit mezi čtyřma očima?“

„Proč by ne, můžeš.“ Odkášlal si a řekl Čeredějevovi a Pamburgovi: „Nechte nás o samotě.“ A sám poodešel do stínu plachty.

Sulejman ukázal v úsměvu křivé dásně:

„Jemeljane Ignatjeviči, já jsem váš opravdový přítel, vaše nepřátele vám mohu vypočítat na prstech... (Začal Ukrajincevovi šermovat před nosem prsty, ale ten jen zahučel: „Ano, ano.“) Jejich pletichám se jenom směji... Nebýt mne, Divan už s vámi dávno nejednal... Podařila se mi velká věc – veliký vezír podepíše mír třeba hned zítra... Jenom je třeba dát ještě několika lidem bakšiš...“

„Tak?“ řekl Ukrajincev. Ted' už mu bylo všechno jasné. Jistý Řek, který byl v jeho službách, mu včera oznámil, že se do Konstantinopolu vrátil z Paříže francouzský vyslanec a že zasedal Divan, sultánova ministerská rada, a všichni ministři dostali velké dary. Jemeljan, sužován horkem a štěnicemi, celou noc přemýšlel: „Co v tom vězí? Nepochybně chtějí zase zatáhnout Turky do války s rakouským

císařem. A z toho důvodu si Turci potřebují uvolnit ruce v moskevských záležitostech...“

„Cožpak bakšiš, to je to nejmenší... Řekni velikému vezírovi tohle: čekáme jen na příznivý vítr. Když bude mír uzavřen, dobře, a když ne, tím líp pro nás... Ale mír musí být takový... (Zadíval se zpod prošedivělých brv pevně na Sulejmana.) Městečka u Dněpru rozboříme, jak jsme se dohodli... Výměnou za to však bude kolem Azova na deset dnů cesty koňmo ruská půda. Z toho neslevíme.“

Sulejman, polekaný, že by mu mohl bakšiš ještě ujít, protože Rusové zřejmě věděli víc, než bylo záhodno, uchopil velvyslance za rukáv. Začal se přít. Odešli do kajuty. Pamburg, který věděl, že je na „Pevnost“ upřeno mnoho očí s dalekohledy, poslal námořníky na stěžně, jako kdyby připravovali plachty k plavbě. Jemeljan se na okamžik ukázal z kajuty.

„Ivane Ivanoviči, připrav se, pojedeme do města.“

A za chvíli vyšel sám s parukou a kordem. Když sestupovali po schůdcích do lodice, podpíral ho Sulejman za loket.

Po poledni po prvé za mnoho dní líně zapleskala úzká lodní vlajka. Daleké pahorky začala zastírat bezbarvá mlha. Modř oblohy jako by byla prosycena prachem, město bylo zamženo. Z pouště začal dout vítr.

Druhého dne byl mír podepsán.

2

Nad Moskvou duněl Ivan Veliký, čtyřiadvacet kupeckých mládenců rozhoupávalo jeho měděné srdce. Konaly se bohoslužby za vítězství ruských zbraní nad protivníky. Po mši vyšel tajemník dumy Prokofij Voznicyn podle starodávného obyčeje v ruském kožichu, na hlavě kožištinovou čepici, na nohou safiánové holínky, na schodiště před carskými ložnicemi (už zarůstající kopřivami a lopuším) a velkému

zástupu, který se tam seběhl, zřetelně přečetl carské nařízení, aby všechen ozbrojený lid vytáhl do pole proti švédským městům. Všichni stolníci, dvorní úředníci, moskevská šlechta a žilci, jakož i ostatní hodnostáři, vycvičení ve válečném umění, necht' se dostaví na koni.

Čekalo se to už dávno, a přesto byla celá Moskva ve varu. Od rána táhly ulicemi v mracích prachu pluky a vozy. Po boku vojáků utíkaly ženy, zoufale mávající dlouhými rukávy. Zástupy městského lidu se tiskly k plotům a uhýbaly dělům poskakujícím po břevnech dlažby. Z otevřených dveří starobylých kostelíků vyli hromovými hlasy jáhni: „Zví-tě-zit...“ Otvírala se vrata bojarských domů, z vrat vyjížděli jezdcí, někteří podle starého způsobu v brnění a dlouhých pláštích, nasazovali koním ostruhy, zajížděli do zástupu a švihali nahajkami po hlavách. Vozy narážely do sebe, osy praskaly, koně se kousali a ržáli.

V Uspenském chrámu stál ve světle nesčíslných svěc a oblacích kadidla neduživý patriarcha Adrian s pozdviženýma rukama a slzel. Bojaři a za nimi husté zástupy význačných kupců a předáků obchodnického cechu klečeli. Všichni plakali při pohledu na slzy, řinoucí se po vladykově tváři obrácené ke kupoli. Arcijáhen se s chřtánem dokořán a naběhlými žilami na spáncích modlil za vítězství a jeho hlas, znějící jako trouba posledního soudu, přehlušoval i chrámový sbor. Patriarchův plášť byl černý, tváře světců v zlatých rámech byly černé, chrám zářil zlatem a slávou.

Kupci směli do Uspenského chrámu, do té pevnosti bojarů, po prvé v takovém počtu. Komora starších věnovala při té příležitosti dvacet pět pudů voskových svěc a mnoho zámožných kupců věnovalo svíce ještě zvláště, někdo půl pudu, někdo i celý. Jáhny požádali, aby nešetřili kadidlem.

Slzící Ivan Artěmič Brovkin supěl a opakoval: „Sláva, sláva...“ Po jedné jeho straně zpíval se sborem předseda Mitrofan Šorin hlasem plným zbožné odevzdanosti, z druhé strany Alexej Svešnikov hltal

svýma cikánskýma očima zlato ikonostasu, říz a korun s takovou chtivostí, jako by celá ta nádhera byla jeho dílem... „Zví-tě-zit,“ zařval nádherně oblečený arcijáhen, až se třásla klenba, a rudé růže, vytkané na jeho ornátu, mizely v kotoučích kadidla.

Šli ofěrou. První byl tlustý, šedivý cézarský kníže Fjodor Jurjevič; líbal kříž snad celou minutu a přitom škubal zestárlými rameny. Za ním ostatní knížata a bojaři, jeden starší než druhý (mladí už byli všichni ve službě a na tažení). Pak se zbožně zvedli kupci. Na veliký podnos, který držel církevní starší, házeli s cinkotem dukáty, prsteny a šňůry perel. Se vztyčenými hlavami vycházeli z chrámu. Ještě jednou se pokřičovali před obrovitým obrazem nad vchodem, zatřepali křticemi, narazili si čapky a klobouky a kráčeli přes lysé, řídkou trávou porostlé náměstí ke Komoře starších. Sebevědomě dupali podpatky a majetnický se rozhlíželi po zástupech prostého lidu a oknech úřadů.

Ivana Artěmiče při odchodu popadly za sametové šosy desaterý černé rozpukané ruce: „Kníže, kníže... Kopeječku... Kousíček chle-bí-č-ka!“ vyli chlupatí, bezzubí, nazí a vředovatí... Lezli po zemi, natahovali ruce, mávali cáry: „Kníže, kníže...!“ Ivan Artěmič se zděšeně ohlížel: „Co to říkáte, žebráci hloupí, jakýpak já jsem kníže...!“ Obrátil na ruby obě kapsy a házel jim kopejky... Holohlavý blázen zařinčel pohrabáči a zavyl nelidským hlasem: „Chci žhavé uhlíčky...“

Stál tam také Vaska Revjakin, usmíval se štěrbinami svých očí a popotahoval se za bradku. Ivan Artěmič s námahou vyprostil své šosy a řekl:

„Není to náhodou tvoje vojsko, kupče? Kdyby sis raději v takový den čelo pokřičoval...“

„Pokořujeme se s pokornými, Ivane Artěmiči,“ poklonil se Revjakin s rukou na břicho, „země je ubohá a my jsme taktéž u boha...“

„Fuj! Takový pes písmácký... Učiněný pes...!“ Ivan Artěmič šel; v patách se za ním neslo kozlí zamečení prostáčka.

3

Vojáci se musili každou chvíli opírat do vozů a děl a vyprošťovat je z bahna. Po mnoho dnů dul vítr od západu, kam pomalu postupovala vojska generálů Weideho a Artamona Golovina, roztažená na dobrých sto verst. (Repninova divize se pořád ještě nedokázala hnout z Moskvy.) Bylo na pochodu čtyřicet pět tisíc pěšáků a deset tisíc vozů.

Po vrcholcích lesů se vláčela studená oblaka mlh. Z bříz a osik otloukal déšť poslední listí. V olovnatém bahně rozježděných cest zapadala kola po nápravy, koně si v něm lámali nohy. Podél celé cesty se válely koňské mršiny s nafouklými břichy a trčícími hnáty. Muži mlčky sedali na náspy škarp a nepohnuli se, ani kdyby je člověk utloukl. Obzvlášť choulostiví se ukázali cizí důstojníci, kteří už dávno slezli ze sedel a v mokrých parukách a pláštích se klepali zimou mezi harampádím pod rohožovými střechami povozů.

Z Moskvy vycházela vojska naparáděná, v kloboucích s péry, v zelených kabátech a zelených punčochách, k švédské hranici přicházela bosá, po krk zablácená a v nepořádku. Když postupovali kolem Ilmeňského jezera, rozlily se jeho vzduté vody na lučnatý břeh a potopily mnoho vozů.

Ze zmatku se vozatajstvo opožďovalo a bloudilo. Při odpočinku nebylo možno rozdělat ohně, protože shora se lil déšť a zdola čvachtala slatina. Jezdecké setniny šlechtické domobrany byly horší než nejkrutější nepřítel – vrhaly se jako kobylinky na všechno, co bylo v okolních vesnicích k snědku. Když jeli kolem pěchoty, hulákali: „Z cesty, holoto!“ Alexej Brovkin, kapitán von Schwedenova předvojového pluku, se s takovými statkářskými jezdci hádal a nejednou i pral s holí v ruce. Námahy a strastí bylo mnoho, pořádku málo.

Předvoj vybědl z bahna teprve u řeky Luggy poblíž hranic a tam se také utábořil a čekal na vozatajstvo. Vojáci si postavili stany a jakž takž se sušili. Vzpomínali na azovské tažení, a někteří připomínali dokonce krymské výpravy Vasilije Golicyna. To se nedalo

ani přirovnat, ty pochody volnou stepí na teplý jih... Tehdy se šlo s písničkou na rtech, vzpomínali... Ale tady, co to je za zem? Samé pochmurné bažiny, mraky a vítr. To bude stát ještě hodně slz, než tu hladovou zem vybojují.

Z ohňů u stanů stoupal štiplavý kouř. Vojáci si láтали ubohé šatstvo nebo sestupovali po kluzkém srázu dolů k řece prát. Erární boty už všichni dotrhali, a tak byl každý rád, když si sehnal láptě s onucemi; ostatní si omotávali nohy hadry. Tady zajde do listopadu polovina mužstva i bez vojny. Jezdci občas přivlekli na provaze zajatého Čuchonce. Vojáci ho obklopili, vyptávali se ho rusky i tatarsky, jaký je zde život. Ale ti Čuchonci byli hloupý lid, zajatý jen mrkal kravskými řasami. Odvedli ho do stanu Alexeje Brovkina k výslechu. Takové zajatce propouštěli zřídka, obyečně je posílali svázané do vozatajstva, kde je prodávali za sedmdesát pět kopejek, a ty obzvlášt' statné i dráž markytánům, kteří je prodávali dál do Novgorodu obchodním zástupcům vojenských dodavatelů.

Alexej Brovkin dbal ve svém oddílu přísně o pořádek: jeho vojáci byli sytí, nikomu nekřivdil, jedl z jednoho kotle s mužstvem, ale nezřízenost a nedbalost netrpěl, a tak ležel každý den někdo u jeho stanu holým zadkem vzhůru a řval pod holemi. Vstával uprostřed noci a chodil prověřovat hlídky. Jednou se neslyšně připlížil ke kraji lesa a poslouchal: buď to tam skřípal strom, nebo vylo nějaké zvíře. Tiše zavolal. Na pařezu se nejasně rýsoval sedící voják, který svíral hlaveň pušky a tiskl hlavu k jejímu železu. Alexej na něho zavolal:

„Kdo tu má stráž?“

Voják vyskočil a sotva slyšitelně odpověděl:

„Já...“

„Kdo tu má stráž?“ zařval Alexej.

„Andrjuška Golikov.“

„Tos ty tak vyl?“

Voják se mu podiveně zahleděl do tváře:

„Nevím...“

„Nevím! Ech, vy bezpopovci...“

Měl by ho vlastně dát zmrskat... Alexejovi vyvstaly před očima plameny šlehající vysoko nad les ze zříceného kostelíka a za živa upálených; tady ten stál na ozářeném sněhu a lomil rukama. Tenkrát ho Alexej poručil zajmout spolu s posedlým a starcem Něktarijem. Cestou Něktarij jedné noci, když tábořili pod jedlemi, čert ví jak utekl; Andrjuška Golikov zatím ležel v bezvědomí pod rohoží v saních, nejedl, nepil. V povenecké Zemské kanceláři, když mu při výslechu pohrozili karabáčem, najednou ze sebe vyrazil: „Proč mě mučíte? Namučili se mě už dost... Taková muka nepoznal nikdo...“ a začal všechno vypravovat (písař nestačil namáčet pero), strhl ze sebe kutnu a ukázal jim své kvasící rány. Alexej viděl, že to není obyčejný člověk, že dovede číst a psát, a tak ho poručil ostříhat, vykoupat v lázni a obléci do vojenského kabátu.

„Copak se sluší, aby voják takhle vyl! Jsi nemocný nebo co?“

Golikov neodpovídal, stál vzpřímeně, jak se patřilo. Alexej mu pohrozil holí a šel. Golikov za ním zoufale zavolal:

„Pane kapitáne...“

V Alexejovi se při zvuku toho hlasu z temnoty něco zachvělo – vždyť byl sám kdysi takový. Zastavil se. Houkl:

„No? Co máš ještě?“

„Tma je strašná, pane kapitáne, já se té noční pustiny bojím... Svírá mne úzkost horší než smrt... Proč nás sem přihnali?“

Alexej byl tak překvapen, že se ke Golikovovi vrátil:

„Co ty o tom máš co rozumovat, ty vandráku! Víš, jaký je trest za takové řeči?“

„Zabte mě na místě, Alexeji Ivanoviči... Já jsem svůj nejhorší nepřítel... Takový život by ani dobytek už nevydržel... Svět mě nechce... Zkoušel jsem všechno, ale ani smrt si mě nebere... Nemá to smyslu... Vezměte pušku a probodněte mě bodákem...“

Alexej zaťal zuby a místo odpovědi dal Andrjuškovi ránu za ucho, až se vojákovy zakývala hlava, ale ani nevzdychl.

„Zvedni si klobouk! Nasad' si ho! To je naposledy, co jsem s tebou mluvil po dobrém, bezpopovče jeden... Učil ses u starců! Naučili tě pěkným věcem...! Pamatuj si, že jsi voják. Když máš rozkaz jít do pole, půjdeš. Když máš rozkaz zemřít, zemřeš. Proč? Protože to tak musí být. Teď tu stůj do svítání... A jestli zase budeš výt a já to uslyším, uvidíš...“

Alexej odešel a už se neohlédl. Ve stanu si lehl na seno. Do svítání bylo ještě daleko. Bylo vlhko, ale nepršelo ani nefoukalo. Přetáhl si koňskou houni přes hlavu. Vzdychl. „Pravda, všichni mlčí, ale myslí si své... Ach lidé, ti lidé...“

Shrbený voják Fed'ka Špindíra zachmuřeně lil konvičkou studenou vodu na ruce Alexeje Brovkina a ten do ní frkal a třásl se po celém těle. Bylo studené ráno, na ušlapané trávě se modrala jinovatka, pod jezdeckými botami křupalo ztuhlé bláto. Mezi stany stoupal do výše kouř táboráků. Nevyspalý praporčík Leopoldus Mirbach v beraním koženém kabátě přehozeném přes premovaný kabátec křičel něco na dva vojáky, kteří polekaně natahovali krky.

„Naržezat vám, naržezat,“ opakoval ochraptělým hlasem. „Fuj! Svířzata...!“ Chytil jednoho za tvář, zmáčkl a strčil do něho. Narovnal si na ramenu kožený kabát a vykročil k Alexejovu stanu. Dávno neholenou tvář měl našpulenou, oči opuchlé.

„Horký voda není... Jídlo není... Tohle není žádný vojna. Na opravdový vojna je oficír spokojená... Já nejsem spokojená... Máte špatný voják...“

Alexej neodpověděl, jen si zlostně třel tváře ručníkem. Pak si odkašlal a nastavil Fed'kovi záda v špinavé košili: „Tak hop...“ a Fed'ka mu do nich začal bušit dlaněmi. „Silněji...“

V tu chvíli vyjel z lesa těžký vůz přikrytý plachtou nataženou na obručích. Ze šestispřeží různobarevných koní se valila pára. Za vozem asi deset jezdců v zabláčených pláštích. Vůz, naklánějící se po udupaném strništi na bok, mířil krokem k táboru. Alexej popadl

kabát – samým spěchem nemohl trefit do rukávů – popadl kord a rozběhl se ke stanům:

„Bubeníci, poplach!“

Vůz zastavil. Vystoupil z něho Petr, na hlavě kožešinovou čapku se štítkem a klapkami na uši. Pak vystoupil v širokém, sobolinou podšitém plášti malinové barvy Menšikov klopýtající přes své hvězdovité ostruhy. Jezdci seskočili z koní. Petr se zamračeně díval na tábor, červené ruce zastrčeny do kapes polovičního kožichu. V průzračném vzduchu zazpívala trubka, zahučely bubny. Vojáci seskakovali z vozů, vybíhali ze stanů, zapínali se, přehazovali si přes ramena bandalíry a stavěli se do čtverců. Podél šiků pobíhali praporčíci, popoháněli vojáky holemi a německy kleli. Alexej Brovkin, levou ruku na kordu, v pravé klobouk, stanul před Petrem. (Paruku ve spěchu nenašel.)

Petr s pohledem přes jeho rozcuchanou hlavu řekl:

„Dej na hlavu. Na pochodu se nesmeká, hlupáku. Kde jsou vaše vozy s prachem?“

„Zůstaly u Ilmeňského jezera, všecek prach je mokrý, pane bombardýře.“

Petr obrátil oči k Menšikovovi. Ten líně zkroutil vyholený obličej.

„Řekněte mi laskavě,“ řekl a rovněž hleděl přes Aljoškovu hlavu, „kde jsou druhé roty pluku? Kde je plukovník von Schweden?“

„Táboří níž po řece, každá zvlášť, pane generále...“

Menšikov s týmž křivým úšklebkem zavrtěl hlavou, Petr se jenom nasupil.

Pak oba, dlouzí jako tyče, vykročili přes strniště k nastoupenému čtverci. Petr, aniž vytáhl ruce z kapes, se rozhlížel jakoby roztržitě po šedých a hubených tvářích vojáků, po bídně zmačkaných kloboucích zničených nepohodou, po ošumělých kabátech, po cárech a křápech na jejich nohou. Jen cizozemští praporčíci se junácky vypínali.

Tak stáli dlouho před šikem. Potom Petr trhl hlavou:

„Bůh pozdrav, chlapci...!“

Praporčíci se zlostně otočili k šiku. V řadách se ozvalo rozptýleně:

„Dej bůh zdraví, pane bombardýře.“

„Má někdo nějakou stížnost?“ Petr přistoupil blíž. Vojáci mlčeli. Praporčíci (ruku na holi opřené po straně o zem, levou nohu v jezdecké botě vysunutou) zabodli oči do Petra. Petr opakoval ostřeji:

„Má-li někdo nějakou stížnost, ať bez bázně vystoupí.“

Pojednou kdosi zhluboka vzdychl, skoro jako by vzlykl (Alexej zahlédl Golikova: ručnice se mu v rukou třásla, ale ovládl se, nepromluvil).

„Zítra půjdeme na Narvu. Svízelů bude dost a dost, chlapci. Jde proti nám sám švédský král Carolus. Musíme ho porazit. Nemůžeme mu nechat svou otčinu. A tady Jamgorod, Ivangorod, Narva, celá tato země až k moři je naše dávná otčina. Rozumíte, hoši?“

Přísně vykulil oči. Vojáci na něho hleděli beze slova. Čemu by tady neměli rozumět. Jen jeden jediný hlas zachraptěl z šiku: „Porazíme ho, vždyť je nás na to dost.“ Menšikov udělal ihned krok vpřed, aby se podíval, kdo to řekl. (Alexejovi se sevřelo srdce: byl to Fed'ka Špindíra, nejhorší voják u roty.)

„Pane kapitáne... (Alexej přiskočil.) Děkuji ti za pořádek u roty... Za ostatní nemůžeš. Poručte vydat mužstvu trojnásobnou dávku vodky.“

Petr kráčel se svěšenou hlavou k vozu. Menšikov mrkl na Alexeje (tentokrát ráčil poznat starého kamaráda), vyprostil z kožešinového pláště pěstěnou ruku, poplácal Aljošku a nahnul se k jeho uchu:

„Žádný strach, Petr Alexejevič je spokojen. U tebe to vypadá jinak než u ostatních... Blýskni se u Narvy a budeš plukovníkem... Viděl jsem v Novgorodě Ivana Artěmiče, dává tě pozdravovat...“

„Děkuji vám, Alexandře Daniloviči...“

„Mnoho štěstí!“ Menšikov si zvedl vpředu plášť a klusem dohnal Petra. Vsedli do vozu a rozjeli se po břehu tam, kde se řeka, zrcadlící studené nebe, zatáčela za jedlový les.

Dvě versty od Narvy po proudu řeky byl přes dvě ramena Narovy, obtékající dlouhý bažinatý ostrov Kamperholm, položen pontonový most. Po mostě přešly jízdní pluky Šeremetěvy a vyrazily na revalskou silnici, aby se dostaly do dotyku s nepřitelem. Za nimi přešly na levý břeh části divize Trubeckého. Verstu před kamenými baštami Narvy se ohradily vozatajstvem. Narvská posádka přepravu nerušila, zřejmě se báli, protože jich bylo málo, vyrazit do otevřeného pole.

Dvacátého třetího září odbočil celý předvoj vojska s jamgorodské silnice na pahorkatou rovinu a v dohledu nízkých, trávou porostlých bašt Ivangorodu – kdysi pevnosti Ivana Hrozného – a špičatých kostelních věží a prezových střech Narvy, modrajících se za řekou, hnul se k ostrovu Kamperholmu a tam se začal po houpajících mostech přepravovat přes rmutnou, prudkou řeku.

Den byl klidný. Slunce svítilo kalně a slabě. Na cihlových kostelích Narvy a Ivangorodu byly zvony na poplach.

K mostům se po široce rozježděné písečné cestě valili bez pořádku vojáci; šli tudy střelci s vysokými čapkami lemovanými liščinou, které Petr tak nenáviděl; jely tudy polámané a jakž takž pospravované vozy se soudky, pytlí, bednami a nazelenalými pecny chleba; do hubených koníčků, opírajících se z posledních sil do lýkových chomoutů, švihali mužičtí vozkové, na kterých se za pochodu už dávno všechno rozpadlo; mihl se prapor navinutý na žerd' nebo vlaječka na kopí nebo vytěrák na rameni dělostřelce, který ztratil svůj oddíl; zástupem se prodíral na koni důstojník s cípem pláště přehozeným přes rameno a tloukl holí do hlav; s jekem se přehnal bojarský synek v rozepjatém kožichu, navlečeném přes brnění po dědech, a za ním na herkách poskakovali jeho lidé, širocí jako bečky v prošívaných plstěných kabátech, na zádech tatarské luky a toulce.

Všichni, kteří tudy šli, se otáčeli k lysému pahorku stranou od cesty; na šedém koni tam seděl v železném kyrysu sám car a díval se dalekohledem. Třmen u třmene se vedle něho na vraníku opíral

rukou v bok Menšíkov; hleděl vesele a vítr si pohrával pery jeho pozlacené přilby.

Vojska se rozložila před pevností na vzdálenost dělového výstřelu v půlkruhu s křídly opřeny o Narovu; za městem po proudu řeky stály útvary Weideho divize, ve středu na úpatí lesnaté výšiny Hermansbergu divize Artamona Golovina a na levém křídle u mostu přes ostrov Kamperholm semjonovci, preobraženci a střelecké pluky Trubeckého. Zde byl také rozbit stan vévody von Croy, který jel s vojskem jako hlavní poradce. Petr a Menšíkov se usadili v rybářské chatrči přímo na ostrově.

Po celé linii se začalo s kopáním hlubokého příkopu s lunetami, redutami a baštami obrácenými k vnější straně půlkruhu – pro případ, kdyby Švédové přitrhli po revalské silnici. Před baštami Narvy byly vybudovány reduty pro postavení obléhacího dělostřelectva. Obléhací práce řídil inženýr Hallart. Z hradeb pevnosti vyletovaly kotouče kouře, syrovým podzimním vzduchem vztekle štěkala děla, bomby vzlétaly strmými kouřovými oblouky, dopadaly a trhaly se u vozů, u stanů a v příkopu, odkud vybíhali vojáci. Od bombardování chytlo několik dvorců uprostřed sadů a zahrad. Dým spáleniště a nesčetných táboráků se valil jako šedý mrak k městu, z něhož vyšlehávaly ohnivé jazyky dělových výstřelů. Velitelem Narvy byl zkušený a odvážný voják plukovník Horn.

Petr a inženýr Hallart pod ochranou sadů a stavení zajížděli na koni až k švédským baštám, Tomáši, Glorii, Kristevalu a Triumfu, aby si je prohlédli. Občas musili jet tak blízko, že bylo v střelnách vidět drsné tváře švédských dělostřelců. Beze spěchu, ale čile přivalili dělo, namířili a pozorně čekali. Pal! Koule, neúprosně rozrážející vzduch, se zahvízdnutím přeletěla nad hlavami. Petrovi se rozšířily oči, na tvářích mu naskočily boule svalů, ale střelám se neklaněl. Inženýr Hallart (věcný, klidný a nudný chlapík), který už ledacos zkusil, nasadil včas koni ostruhy a poodjel. Naparáděný Menšíkov – právě na něho po každé mířili – jenom potřásl pery

přilby, chvástavě vykřikl na dělostřelce: „Vedle, kamarádi,“ a pleskal po šíji tancujícího hřebce. Půl setniny urostlých vousatých dragounů nehybně čekalo, koho ten černý míček pleskne.

Hradby pevnosti byly vysoké. Polokruhovitě vystupující bašty byly postaveny z balvanů tak pevných, že se o ně litinové koule tříštily jako ořechy. Z otvorů a střílen vykukovala těžká děla a bylo jich v pevnosti přinejmenším tři sta; posádka čítala dva tisíce mužů pěchoty, jízdy a ozbrojeného občanstva. Vyzvědači lhali, když říkali, že je možno dobýt Narvy ztečí.

Petr seskakoval z koně, usedal na buben a rozprostíral na kolenou list papíru. Sluha Miška mu držel kalamář. Hallart si sedl vedle cara na bobek a odhadoval vzdálenosti. Petrova velká ruka, držící husí brk, opatrně rýsovala roztřesené čáry. Menšikov se procházel před půlkruhem dragounů na koních.

„Na každou baštu připadá patnáct obléhacích děl, celkem je na průlom zapotřebí šedesáti osmačtyřicetiliberních bronzových děl,“ hovořil Hallart jednotvárným, nudným hlasem. „A přinejmenším sto dvaceti tisíc kulí...“

„Pánbůh pozdrav!“ řekl Petr.

„Na vyvolání požárů v městě před útokem potřebujeme aspoň čtyřicet mozdířů a na každý tisíc bomb...“

„Vida, jak se uvažuje v Evropě,“ řekl Petr a poznamenal si ta čísla.

„Deset velkých sudů octa na chlazení děl... Jenom ustavičnou palbou, opravdovým peklem všech baterií lze zlomit odpor obléhaných, učí maršál Luxembourg... Potřebujeme patnáct tisíc ručních granátů. Tisíc obléhacích žebříků, dlouhých triadvacet aršinů, tak lehkých, aby každý z nich unesli dva muži v běhu. Pět tisíc pytlů s vlnou...“

„A k čemu tohle?“

„Na ochranu vojáků před kulkami z mušket. Při obléhání Dunkerku se maršálu Vaubanovi podařilo pod ochranou takových pytlů přiblížit až k bráně vzdor neobyčejně prudké palbě, protože kulky se snadno zamotávají do vlny...“

„Dobrá,“ řekl Petr nejistě a udělal si na papír poznámku. „Danilyči, potřebujeme pět tisíc pytlů vlny...“

Menšikov, opřen o roztažená kolena, se nahnul nad papírem, který se třepotal ve větru. Zkřivil rty:

„To je mazlení, min cherc. A kromě toho vlna není. (Hallartovi.) U Azova jsme se šplhali na hradby jen s kordy v ruce a dobyli jsme ho!“

Za nimi v řadě dragounů vyhodil kůň a kdosi tlumeně vykřikl. Otočili se. Sivý kůň jednoho z dragounů se vzepjal a slepě trhal hlavou, z níž se mu řinul nad chřípím pramínek černé krve silný jako prst. Vousatí dragouni se zdivočele dívali ke křoví, odkud ze vzdálenosti asi sto kroků vyletovaly obláčky kouře. Petr zůstal na bubnu tak, jak byl, ruku s perem zvednutou.

Za rachotu dělostřelby vyklouzl nepozorovaně z brány pevnostní věže (z tohoto místa zakryté vystupující baštou Glorií) oddíl myslivců a postupoval kryt ploty zahrad.

V jeho stopách vyrazilo na těžkých ryzácích půl setniny rejtarů v železných kyrysech a přilbicích naražených do očí. Se zdviženými kordy se hnali v široké řadě po vřesovišti, aby je obchvátili zleva.

Alexander Danilovič vteřinu – ne déle – zíral široce otevřenýma očima na nepřátelský výpad, pak se vrhl ke svému vranému hřebci, odepjal plášť, odhodil jej, vyšvihl se do sedla a zařval celý zrudlý: „Kordy ven!“ Vytrhl kord, zaťal hvězdicovité ostruhy, přitiskl se k šíji hřebce, který se vzepjal na zadní nohy, a rozletěl se z místa tryskem: „Dragouni, za mnou!“ Všichni, Menšikov i dragouni objeli Petra, stojícího u bubnu, a cválali vstříc rejtarům, kteří už začali zarážet koně a obracet...

Hallart starostlivě sevřel tenké rty a přivedl Petrovi jeho znepokojenou sivou kobylu s černou hřívou:

„Prosím, abyste se vzdálil z dostřelu, Vaše Veličenstvo.“

Petr, nasedaje na koně, poskočil na jedné noze, zaujat pohledem na srážku dragounů s rejтары. Rusové cválali v sevřeném houfci, v popředí poskakující péra na třpytící se přilbě Alexaškově; švédští jezdci, roztažení po celé šíři pole, se na obou křídlech prudce otočili,

zasadili koním ostruhy a popoháněli je ranami kordů. Ale spojit se už nestačili. Petr viděl, jak Alexaškův vraný hřebec narazil hrudí na jakéhosi ryzáka; padající rejtar se chytal hřívy... červená péra se míhala uprostřed železných přílbic. Vtom už se však přihnali v jedné řadě dragouni, ale nezastavili se, cválali dál a jakoby žertem mávali kordy. Na bojišti za nimi zůstali ležet lidé: jeden pohazoval svěšenou hlavou a snažil se vstát, druhý trhal zdviženými koleny. Po bojišti poděšeně pobíhalo několik koní bez jezdců.

Hallart škubal tvrdošíjně uzdou: „Vaše Veličenstvo, tady je nebezpečno.“ Šedá kobyla přisedala a vyhazovala. Petr ji udeřil patami. Rozjel se, ale nepřestal se ohlížet. Rejtaři teď už prchali před Rusy, seč stačili: zprava jim přehradili cestu k městu pestrobarevní jezdcí několika setnin nepravidelného šlechtického pluku, cválající přes hnědé pruhy strnišť a mávající s tatarskou udatností křivými šavlemi. Zpod prkenného přístřešku na pevnostní zdi třaskaly po nich výstřely z mušket.

Vjeli do březového hájku. Petr vydechl z plných plic. Pustil kobylu krokem. „Ano, nebude to snadné,“ odpověděl svým myšlenkám. Hallart řekl:

„Dovolte, abych vám blahopřál, Vaše Veličenstvo, máte skvělou kavalerii.“

„Co z toho, to ještě není všechno... Rozkohoutit se, cválat a sekat... To na dobytí pevnosti nestačí...“

Vyjel na pahorek, přitáhl uzdu a dlouho se díval se svráštěným čelem na sedmiverstovou linii vojska a vozatajstva. Z příkopů létaly všude líně hroudy země. Výkřiky, kletby. U táboráků, u vypřažených vozů povalující se muži. Spoutaní vychrtlí koně. Čáry na křoví. Celá ta spousta vojsk jako by se pohybovala a žila jen s největší námahou a neochotou.

„Do listopadu ani pomýšlení,“ řekl Petr. „Dokud nezačnou mrazy, nedopравíme sem obléhací děla. Něco jiného je plán a něco jiného skutečnost...“

Znovu se rozjel krokem a začal se Hallarta vyptávat na tažení a obléhání slavných maršálů Vaubana a Luxembourgga, tvůrců vojenského umění. Vyptával se na francouzské továrny, na zbraně a děla. Škubal tenkým krkem staženým plátěným nákrčníkem:

„Samozřejmě... Tam je všechno zařízeno, tam je všechno po ruce... Jejich cesty a naše cesty...“

Přímo přes příkopy se dlouhými skoky přihnul Menšikov, ještě celý rozpálený, vesele se cenící a s rozdivočelýma očima... Na přílbě trčelo už jenom jediné péro, na měděném kyrysu byly stopy ran. Zarazil koně, jehož boky se těžce zdvíhaly:

„Pane bombardýře... Nepřítel odražen se ztrátami, unikla sotva polovina rejtarů... (V zápalu si samozřejmě zalhal.) Na naší straně dva padlí a pár škrábnutých...“ Petr z radosti, že zas vidí Alexašku, svraštil nos. „Dobře,“ řekl, „jsi chlapík.“

Večer se ve stanu vévody von Croy sešli generálové: nabubřelý a neobyčejně strohý Artamon Golovin (první tvůrce zábavního voj-ska), statný a bohatý bojar kníže Trubeckoj, miláček střeleckých pluků, dále velitel gardy Buturlin, proslulý svým hromovým hlasem a těžkými pěstmi, a holohlavý, nemocemi prolezlý Weide, třesoucí se v beraním kožichu. Když přišel Petr, Menšikov a Hallart, pozval je vévoda ke stolu na polní večeři. Podávala se vybraná, nevidaná jídla (opatřil je v Revalu vévodův zvláštní kurýr) a francouzských a rýnských vín bylo, co hrdlo ráčí.

Vévoda byl ve svém živlu. Dal zažehnout množství svíček, rozha-zoval kostnatýma rukama a vyprávěl o slavných bitvách, ve kterých on z výšiny nad jevištěm krvavého zápasu, nohu opřenou o roztrže-né dělo, dával povely hned kyrysníkům, aby prorazili čtverec, hned myslivcům, aby vrhli zpět nepřítelova křídla. Topil celé divize v řece, vypaloval města...

Rusové chmurně jedli se sklopenýma očima chřest a štrasburské paštiky. Petr roztržitě hleděl do vévodovy nosaté tváře s mokkými kníry. Co chvíli bubnoval prsty do stolu nebo škubal lopatkami, jako

by ho svrbělo. (Tento roztržitý pohled pozorovali u Petra Alexejeviče od počátku tažení.)

„Narva!“ zvolal vévoda a podával sluhovi prázdný pohár. „Narva! Jeden den pořádného bombardování, rychlý útok na jižní bašty... A klíče od Narvy na stříbrném podnosu jsou vaše, Veličenstvo. Pak zde ponechat menší posádku a všemi silami s jízdou na křídlech vrhnout se na krále Karla. Štědrý večer oslavíme v Revalu, moje čestné slovo...“

Petr se zvedl od stolu, několikrát přešel sem a tam, schýlený, aby nenarazil hlavou do stanového plátna, zvedl z podlahy slámku a pak si lehl na vévodovu postel (přinesenou z nedalekého dvorce). Začal se štourat v zubech slámkou:

„Hallart mi dal tady seznam,“ řekl a všichni nechali jídla a otočili se k němu. „Kdybychom měli to, co je v něm uvedeno, dobyli bychom Narvy. Potřebujeme šedesát obléhacích děl... (Posadil se na posteli, vytáhl ze záňadří zmuchlaný lístek a hodil jej na stůl Golovinovi.) Přečti to... Prozatím nemáme na redutách jediný kloudný kus. S obléhacími děly se hmoždí Repnin v bažinách u Tveru, mozdíře, jak jsem se dnes dozvěděl, uvízly na Valdaji... Vozy se střelným prachem jsou dosud u Ilmeňského jezera... Co tomu říkáte, páni generálové...?“

Generálové si přisunuli svíci a sklonili hlavy nad seznam. Jediný Menšikov seděl opodál se zlým úsměškem před plným pohárem.

„Tohle není ležení, ale cikánský tábor,“ řekl po chvilce mlčení poznovu a beze spěchu Petr. „Dva roky příprav... A nic není hotovo... Je to horší než u Azova. Horší než za Vasky Golicyna... (Alexaška zazvonil ostruhou a zašklebil se od ucha k uchu, chlap jeden škodolibý.) Ležení! Vojáci se potloukají kolem vozů. Trén je plný ženských, Čuchonek... Křik... Nepořádek... Mužstvo pracuje líně, člověk by si nejraději odplivl, když vidí tu jejich práci... Chléb je plesnivý... Slaniny mají některé pluky sotva na dva dny... Kde je všeka slanina?“

V Novgorodě! A proč není tady? Nastanou deště – kde jsou zemljanky pro mužstvo?“

Ve stanu bylo slyšet jenom praskání svíček. Vévoda, který dobře nerozuměl, o čem je řeč, zvědavě přebíhal pohledem z Petra na generály.

„Dva měsíce jdeme z Moskvy a nejsme s to dojít. Pěkný pochod! Víte přece, že král Karel přinutil Bedřicha k potupnému míru, že ho přinutil zaplatit dvě stě padesát tisíc zlatých dublonů kontribuce. Nyní se Karel s celým vojskem vylodil v Pernově a pochoduje na Rigu... Jestli teď u Rigy porazí krále Augusta, můžeme ho v listopadu čekat tady, u nás... Jak ho uvítáme?“

Artaman Golovin, nejstarší hodností, se poklonil a svěsil šedivé brvy:

„S boží pomocí, Petře Alexejeviči...“

„Děla potřebujeme,“ přerušil ho Petr a na čele mu naběhla žíla. „Bomby! Sto dvacet tisíc dělových kulí! Slaninu, ty starý hlupáku...“

A znovu celé dva týdny přšelo a od moře se valily neprůhledné mlhy. Zemljanky mužstva byly zaplaveny, do stanů teklo, před mokrem a nočními mrazy nebylo kam se schovat. Celý tábor vězel po pás v bahně. Mužstvo začalo trpět průjmy, objevila se horečka, každou noc odvážely desítky vozů mrtvé do pole.

Z pevnosti stříleli po oblehatelích bez ustání z děl a ručních zbraní. Švédové podnikali výpady, nejčastěji na úsvitu, přepadali hlídky, plížili se k zemljankám a házeli na spící ruční granáty. Den co den objížděl Petr celou linii opevnění. V mokrém plášti, na hlavě klobouk se sklopenou střechou, vynořoval se mlčelivý a strohý na sivé kobyle ze závoje deště, zastavil se, rozhlédl se skelným pohledem a zase ujížděl krokem po rozrytém poli do mlhy.

Vozatajstvo pomalu dojíždělo. Hlásilo, že na cestách je nesmírná svízeľ s přípřeží, mužikům už všechno vzali, a tak musili brát koně

statkářům a klášterům. Herky jsou hubené, krmivo spotřebované a následkem neustálých dešťů a rozbitých cest je to den ze dne horší. Proslýchalo se, že Petr ve své rybářské chatrči na ostrově ztloukl do bezvědomí generálního proviantmistra a jeho pobočníka dal pověsit. Se stravou se to snad o něco zlepšilo. A také pořádek v táborech byl lepší. Zato velitelé nestáli za nic, Rusové byli těžkopádní, upovídání a tupí, zvyklí žít po staru. Cizinci zas uměli jen pít vodku proti vlhku a mlátit důvodně i bezdůvodně přes hubu.

Došly bezpečné zprávy, že král Karel se po vyloďení v Pernově hnul k Rize, pouhým svým příchodem pokořil livonské rytíře a zatlčil vojska krále Augusta do Kuronska. August seděl ve Varšavě uprostřed rozbouřeného a znesvářeného panstva a rozesílal odtud kurýry k Petrovi s žádostmi o peníze, kozáky, děla a péchotu... U Narvy viděli, že mohou Švédy čekat s prvním mrazíkem.

Šeremetěv, vyslaný s čtyřmi nepravidelnými jezdeckými pluky znepokojovat nepřítel, pronikl do Wesenbergu a šťastně zničil švédský ochranný oddíl, nenadále však ustoupil k přímořským soutěskám Pyhajoggi, odkud napsal Petrovi:

„... Ustoupil jsem nikoliv ze strachu, nýbrž pro větší bezpečnost. U Wesenbergu jsou nevyličitelné močály a ohromné lesy. Nejen tamní, nýbrž i vůkolní píci jsme všecku zkrmili. Ale především jsem se obával, aby nás k Narvě neobešli... A pokud se hněváš, že vypaluji vesnice a pobíjím Čuchonce, buď bez obav, osad pálím málo, a i to jen proto, aby tam nepřítel nenašel útočiště. Nyní však jsem přikázal, aby nadále kraj nebyl pustošen bez rozkazu. Kolem našeho postavení u Pyhajoggi nepřítel nemůže projít nepozorován; dál už ustupovat nebudu, zde položíme třeba i své životy, o tom nepochybuj...“

Konečně – ať už na štěstí, nebo na neštěstí – začal dout vítr od severu. Rozehnal za den mokrou mlhu, tábor, tonoucí v blátě, skoupě ozářilo nízké slunce, v městě se na špici kostela zatřpytil zlatý kohout. Země ztuhla mrazem. Začaly dojíždět vozy s municí. Býci – zapřažení po deseti párech – přivezli dvě slavná děla, „Lva“

a „Medvěda“, každé o váze tří set dvacíti pudů, která odlil před sto lety v Novgorodu Andrej Čochovij a Semjon Dubinka. Na širokých nízkých kolech lezly jako želvy houfnice a krátké moždíře, vrhající třípudové pumy. Celé vojsko bylo ve zbrani, celá jízda v sedle s tasenými šavlemi pro případ, že by Švédové podnikli výpad.

Dvě stě mužů se opřelo do lan a vyvleklo „Lva“ a „Medvěda“ na prostřední redutu proti jižním baštám pevnosti. Na bateriích roze-stavovali celou noc houfnice a moždíře. V pevnosti rovněž nespali a připravovali se na útok; po hradbách lezla světýlka luceren, ozývalo se volání stráží.

Na úsvitě pátého listopadu vyjel Petr s vévodou a generály na kopec Hermannsberg. Vál řezavý vítr. Tábor tonul ještě v šeru, červené světlo slunce dopadalo jen na příkré střechy města a zuby bašt. Dole vyšlehly dlouhé plameny, rovinou otráslou houknutí, vyštěknutí děl a do města letěly jiskřivými oblouky pumy. Tábor i hradby se zahalily kouřem. Petr spustil ruku s dalekohledem a s rozšířeným chrípím kývl na Hallarta. Ten přiběhl a mlaskl:

„Špatně. Nedostřelují. Prach není k ničemu...“

„Co teď? Okamžitě...“

„Zvýšit nálož... Jen aby to vydržela děla...“

Petr sjel z kopce a přes zdvihací most a vrata z dubových trámů se přehnal za palisády a rohatky. Na prostřední baterii polévali dělostřelci vodou s octem dlouhé hlavně „Lva“ a „Medvěda“. Velitel baterie, Holanďan Jakov Winterschiewerk, maličký, starý námořník s vousy trčícími z límce, přistoupil k Petrovi a řekl chladnokrevně:

„Není to k ničemu... Tímhle prachem se dá střílet leda po vrabcích, samý kouř a saze...“

Petr shodil ze sebe plášť a kabátec, vyhrnul si rukávy, vzal dělostřelci z ruky vytěrák a prudkým rozmachem pročistil začouzené ústí...

„Nálož...“

Ze sklepení baterie začali házet z ruky do ruky balíčky prachu v šedém papíru. Petr jeden z nich natrhl, nasypal si trochu prachu na dlaň a zlostně prskl jako kocour. Nacpal do ústí šest balíčků...

„To bude nebezpečné,“ řekl Jakov Winterschiewerk.

„Mlčet...! Kouli!“

Nadhodil si v rukou kulatý náboj, vážící asi pud, a vsunul jej do ústí; opřel se o vytěrák a náboj pevně zasunul. Pak si sedl na bobek pod zaměřovač a začal otáčet šroubem...

„Doutnák... Všichni od děla.“

S ohlušujícím rachotem vychrlil „Medvěd“ oheň, těžce sebou škubl na litinových kolech zpět a zaryl se chobotem do země. Střela vzlétla jako zmenšující se míč, na věži bašty Gloria se rozletělo kamení a utrhl zub cimbuří...

„Á, to není špatné,“ řekl Jakov Winterschiewerk...

„Takhle střílet dál!“

Petr si navlékl kabát a odcválal k baterii houfnic... Všechny baterie dostaly příkaz zvětšit nálože jedenapůlkrát. Země se znovu zachvěla rachotem sto třiceti kusů. Z moždířů trčících k nebi šlehaly strašlivé plameny. Když se rozptýlily mraky kouře, spatřili, že v městě hoří dva domy. Druhá salva byla úspěšná. Brzy se však dozvěděli, že na západní baterii se roztrhly dvě houfnice, odlité nedávno v tuském závodě Lva Kirilloviče, a u několika děl praskly osy lafet. Petr řekl: „To vyšetříme potom... Však my už viníky najdeme... Střílejte takhle dál...“

Tak začalo bombardování Narvy a trvalo bez přestání do patnáctého listopadu.

Carův kuchař Felten si něco brumlal pod nos a dělal na ohništi, kde hořelo pár třísek, smažená vejce. S námahou sehnal deset vajčků – kuchtík musel jet na koni málem až do Jamburgu – a teď se ukázalo, že jsou zatuchlá...

„Co brumláš, Feltene, tak je víc opepři...“

„Slyším, Vaše Veličenstvo... Opepřit!“

Petr seděl u horkých kamínek. Jenom tady bylo teplo (v komůrce za stěnou, kde s Alexaškou spával, stěnami foukalo). Byla půlnoc a ozývalo se vytí větru a skřípání křídel větrného mlýna, který stál u domku na ostrově. Březové třísky mile praskaly. Maličký, zlostný Felten si rozložil na plotně zásoby a ke všemu čichal; na jeho masitém nose se hněvivě blýskaly odlesky ohně.

„A co když tě zajmou Švédové, co pak, Feltene...?“

„Slyším, Vaše Veličenstvo...“

„Ahá, řeknou, carův kuchař! A pověsí tě za nohy.“

„No tak pověsí, vím, co je moje povinnost...“

Prostřel na kymácející se stůl z prken čistou utěrku. Pak na něj postavil hliněný džbán s pepřovkou a nakrájel tenké krajíčky tvrdého komisárku. Petr tiše bafal z dýmky a díval se, jak obratně, měkce a rychle se Felten pohybuje v těch svých válenkách a vatované kazajce přepásané zástěrou.

„To o těch Švédech jsem říkal vážně... Měl by sis sbalit svých pět švestek.“

Felten se podíval úkosem a pochopil, že Petr nežertuje... Vzal pánev s vejci z ohně, nalil ze džbánu do cínového pohárku:

„Račte ke stolu, Vaše Veličenstvo...“

Domek se celý otrásl pod náporu větru. Svíce se zachvěla. Vešel hřmotně Menšikov:

„To je čas...“

Se svraštěnou tváří si rozvazoval uzel na šerpě. Začal si u ohniště nad třískami ohřívat ruce.

„Přijde hned...“

„Střízlivý?“ zeptal se Petr.

„Spal! Ale já ho bez dlouhých cavyků stáhl z postele...“

Alexaška usedl naproti Petrovi. Zkusil, stojí-li stůl pevně. Nalil si, vypil pohárek a zavrtěl hlavou. Chvíli jedli mlčky. Petr řekl nehlasně:

„Pozdě... Už se nedá nic dělat...“

Alexaška namáhavě polykal:

„Jestli je od nás sto verst a Šeremetěv ho nezadrží, máme ho pozítří tady... Kdybychom vytáhli do volného pole, to bych se podíval, abychom ho neporazili jízdou! (Rozepjal si límec a otočil se k Feltenovi.) Nezbylo ti trochu šči? (Nalil si druhý pohárek.) Má všeho všudy asi deset tisíc mužů, zajatci to přísahají na evangelium. Copak jsme opravdu takoví hlupáci...? To je hanba...“

„Hanba!“ opakoval Petr. „Za dva dny do lidí rozum nenaleješ... Kdyby to u Narvy dopadlo špatně, zkusíme je zadržet v Pskově a v Novgorodě...“

„Min cherc, pouhé pomýšlení na to je hřích...“

„Dobrá, dobrá...“

Umlkli. Felten si dřepal a foukal do uhlíků – ohříval v kotlíku pivo.

U Narvy to vypadalo špatně. Dva týdny ji bombardovali, vyhazovali do vzduchu podkopy, dělali průkopy, ale hradby neprolomili a město nezapálili. K útoku se generálové neodhodlali. Ze sto třiceti děl se polovina roztrhla a zničila. Včera spočítali zásoby – ve sklepech zůstalo prachu a bomb na pouhý den takové střelby a vozy s municí se ještě potloukaly někde u Novgorodu. Švédská armáda postupovala rychlými pochody po revalské silnici a v této chvíli se už možná bila v soutěskách u Pyhajöggi se Šeremetěvem. Rusové viděli, že se octli v kleštích mezi dělostřelectvem pevnosti a blížícím se Karlem.

„Křiku jsme nadělali plno... To dovedeme,“ odhodil Petr lžící. „Ale bojovat jsme se ještě nenaučili... Vzali jsme to za špatný konec... Tohle pořád ještě není k ničemu. Aby dělo vystřelilo tady, musíme je nabít v Moskvě... Chápeš?“

Alexaška řekl:

„Když jsem jel sem, vyprávěli si u první roty vojáci kolem táboráku. Čekají jenom na Švédy, celý tábor vře. Nadávají generálům až až... Zaslechl jsem, jak jeden říká: „První kulku dostane praporčík...“

„Generálové! (Petrovi se blýsklo v očích.) Dovedou jen chodit po hradbách s kostelními korouhvemi! A vojvodové? Staré bačkory...“

Tu Alexaška sklopil oči a opatrně řekl:

„Petře Alexejeviči... Svěř mi vojsko na ty tři dny... Vážně... Co říkáš?“

Petr jako by to přeslechl, sáhl do kapsy pro váček. S funěním cpal prstem drobtu tabáku do dýmky:

„Od zítřka bude vrchním velitelem vévoda von Croy. Hlupák je to náramný, ale rozumí evropskému válečnictví a je to rváč... A taky naši cizinci budou pod ním statečnější... Ty se připrav, slyšíš, před úsvitem pojedeme...“

Supěl. Přitáhl svíci a zapálil si. Alexaška se tiše zeptal: „Petře Alexejeviči, kam pojedeme?“

„Do Novgorodu.“

Petr se posléze podíval do Alexaškových průzračně modrých očí, široce otevřených nesmírným úžasem. Pojednou prudce zrudl (na zpoceném čele mu naběhla žíla) a s potlačovaným hněvem řekl:

„Ten kluk nemá co ztratit, ale já ano... Snad si nemyslíš, že je u Narvy začátek i konec? Válka teprve začala... Musíme zvítězit... Ale s tímto vojskem nezvítězíme... Rozumíš? Musí se začít od zázemí, od vozatajstva... Hnat se s kordem v ruce na koni, to je to poslední... Hlupáku, chceš být statečnější než Karel? Sklop oči! (Přes tvář se mu kmitla zběsilost.) Neopovažuj se na mne dívat!“

Alexaška neposlechl, nesklopil oči, z palčivého studu mu do nich vstoupily slzy a jedna z nich se rozběhla po napjaté tváři. Petr se do něho zabodl zúženými zorničkami. Oba takřka nedýchali. Pojednou se Petr ušklíbl. Opřel se o stěnu a strčil ruce hluboko do kapes.

„Min cherc,“ poškleboval se Alexaškovým hlasem. „Drahý příteli... Stydíš se za mne? Jen počkej, to ještě není všechno, uvidíš, jak všichni ode mne odvrátí držky. Dostal strach z Karla. Utekl od vojska. Odjel do Novgorodu zrovna tak jako tenkrát do Trojice... Nu dobrá... Utři si tvář. Jdi, uvítej pány generály, ráčili přijít...“

Volání stráží. Dusání podkov po umrzlé zemi. Za oknem světla pochodní. Se zvoníci ostruhami vstoupili vévoda a generálové, celí červení od větru a polekaní, co se to děje v takovou pozdní

chvíli... Petr jim pokývl, přistoupil k vévodovi a objal ho. Pokynul Menšíkovovi, aby vzal svíci, a vstoupil do světnice za prkennou přepážkou.

Ve světnici postavil Menšíkov svíci na stolek pokrytý papíry a posypaný tabákem. Všichni stáli. Petr usedl, vzal do ruky kus papíru, a pohybuje rty, přečetl si stroze pro sebe škrtané řádky posypané popelem. Odkášlal si, a aniž se na koho podíval, začal přísným, pevným hlasem číst:

„In Gottes Namen, ve jménu božím. Jelikož Jeho carské Veličenstvo za příčinou velmi naléhavých záležitostí odjíždí od vojska, svěřujeme vojsko Jeho knížecí Jasnosti vévodovi von Croy podle níže uvedených článků... (Vévodovi, který stál u samého stolu, šklublo ve stehně. Petr se podíval na jeho vyzáblou nohu v bílé kožené nohavici a pak na jeho suché ruce svírající zlatou rukojeť šavle.) První článek: Jeho Jasnost se stává vrchním velitelem... Za druhé: všichni generálové, důstojníci i vojáci jsou mu povinni poslušností jako samému carskému Veličenstvu... Za třetí (zvýšil hlas): budiž bez prodlení stůj co stůj dobyto Narvy a Ivangorodu... Za čtvrté... Při odepření poslušnosti mu přísluší právo trestat generály, důstojníky i vojáky jako vlastní poddané, a to i smrtí...“

Zadíval se přes vévodu na generály: Weide souhlasně pokyvoval, kníže Trubeckoj nafoukl zpoceně tváře, Buturlinovi se nad nízkým čelem pohybovaly šedivé přistřižené vlasy, Artamon Golovin svěsil nízko hlavu, jako by už na jeho ramena dopadla hanba a neštěstí.

„Dále pak necht' Jeho Jasnost co nejhorlivěji vyzvídá o švédských posilách. Jakmile bude mít bezpečné zprávy o příchodu krále Caroluse, bude-li král obzvlášť silný, necht' důtklivě dbá o to, aby ho nepustil do města Narvy, a s boží pomocí s ním zahájí boj... Lépe však, kdyby mohl vyčkat, dokud nedorazí posily... (Upustil list a obrátil se k vévodovi.) Repnin a hetman s kozáky právě tak jako vozy s municí jsou odtud jen několik dní cesty... (Golovinovi.) Sedni a přepiš to na čisto...“

Na dveře do chodby někdo zaklepal. Menšíkov se znepokojeně protlačil do kuchyně. Kdosi tam vešel a otevřenými dveřmi dolehl s hučením větru vzdálený křik mnoha hlasů.

Petr odstrčil jednoho z generálů a vrazil do kuchyně.

„Co se stalo?“ vykřikl hrozivě.

Stál před ním jinoch – vpadlá tvář s dívčím ruměncem, ohrnutý nos, smělé oči a rusé vlasy spečené nad uchem krví...

„Pavel Jagužinskij, poručík Borise Petroviče Šeremetěva,“ řekl rychle Menšíkov.

„Nu...?“

Jinochova tvář se zachvěla. Vzpamatoval se však a zvedl k Petrovi nos:

„Boris Petrovič mne poslal, Veličenstvo, abych se zeptal, kde má s pluky zaujmout postavení.“

Petr mlčel. Ve dveřích světnice se polekaně tísnili generálové.

Menšíkov si chvatně navlékal krátký kožich.

„Hanebně utekli od Pyhajöggi... Vzali do zajatých... Šlechtici...“

Jakmile se nepravdělné pluky šlechtické domobrany zrána sedmáctého listopadu od stráží dozvěděly, že švédské jízdní hlídky pronikly kolem soutěsek po mořském břehu na revalskou silnici, nastal mezi nimi zmatek a začaly bez ohledu na rozkazy Borise Petroviče Šeremetěva z Pyhajöggi utíkat ve strachu, aby nebyly nakonec odříznuty od hlavního vojska. Šeremetěv se rozjel k zmateným setninám, chytal koně za uzdy, řval do ochraptění a mlátil nahajkou do koní i lidí, ale jezdci za ním se na něho tlačili a jeho kůň se zmítal v proudu utíkajících. Podařilo se mu pouze shromáždit několik setnin, aby zabezpečil týl a zachránil část vozatajstva před Švédy, kteří se s východem slunce objevili na všech skalnatých kopcích v železných kyrysech a přilbách s ostrým hřebenem. Švédové je nepronásledovali. Šlechtické pluky prchaly tryskem. V noci se objevily pod palisádami narvského tábora. Hlídky na valu, které je

ve tmě považovaly za nepřítel, zahájily palbu. Jezdci zoufale volali: „Přítel, přítel...“ Celý tábor se probudil a začal hučet.

Za palisády byl vpuštěn poručík Pavel Jagužinskij; odjel k carovi. Zuřil ledový vítr. Šlechtická jízda seskočila z koní a stála u zdvižených mostů na druhé straně příkopu. Z palisád na ně pokřikovali: „Statkáři, copak jste tak brzo přiběhli...? Chcete se dostat do obležení, miláčkové...?“ Po celém táboře zahučely bubny, zaplála světla a začali se tryskem míhat jezdcí s lucernami. U pluků a setnin se pod praporem četlo carovo nařízení o tom, že vojsko bylo svěřeno přeslavnému a neporazitelnému říšskému vévodovi von Croy. Vojáci mlčeli, strnulí úžasem a zděšením. Zanedlouho letěla od úst k ústům zpráva, že car už není v táboře a že Švéd stojí s celým svým vojskem pět verst od nich.

Nikdo nespál. Zapalovali táboráky, ale vítr je rozmetával. K ránu byla Šeremetěvova jízda převedena na pravé křídlo. Zaujala postavení vně palisád přímo na břehu, v místech, kde se Narova nad městem se zběsilým řevem řítila přes prahy mezi ostrůvky. Vyslané hlídky nikde nablízku nepřítel nezjistily, třebaže se šeremetěvci zapřísahali, že jim je v patách od samého Pyhajoggi.

Vévoda v nádherném plášti a s maršálským žezlem opřeným v bok objížděl za chraptivého kvílení trubek tábor; o půl koňské délky za ním generálové Golovin, Trubeckoj, Buturlin, carevič Imeretinskij a kníže Jakov Dolgorukij. Vévoda si vyhrnoval krajem rukavice visící kníry a volal na vojáky: „Pozdrav bůh, chlapci! Umřeme za tatíčka cara!“ U všech pluků byl za víření bubnů přečten rozkaz:

„... V noci necht' je polovina vojska ve zbrani... Před úsvitem budiž všem vojákům rozdáno po čtyřadvaceti nábojích s kulkami. Při východu slunce veškeré vojsko nastoupí a na znamení tří dělových výstřelů budou za zvuků hudby a bubnů vztyčeny na šancích všechny prapory. Střelbu nezahajovat, dokud se nepřítel nepřiblíží na třicet kroků...“

V noci se vítr obrátil k západu, od moře. Oteplilo se. Za tmy projel potají švédský generálmajor Ribbing s dvěma jezdci na koních,

kterým byla na jeho rozkaz kopyta ovinuta plstí, až k samým pali-
sádám a změřil hloubku příkopu a výšku valů.

Alexej Brovkin, hladový jako vlk a provátý větrem až na kost, chodil po valu kolem rotního praporu – tři kroky vpřed, tři kroky vzad. Val se táhl sedm verst, vojáci stáli daleko od sebe. Trubky dotroubily, bubny dovířily. Děla a muškety byly nabitě, z doutníků se kouřilo. Na šancích se ve větru třepotalo plátno vlajek. Bylo jedenáct hodin ráno.

Alexej si vši silou přitáhl opasek. Nový vrchní velitel se postaral o všechno, jen na jídlo zapomněl. Mužstvo – a také řadoví důstojníci – žvýkali už několik dní plesnivě suchary a vytřásali z brašen drobtý. Tuto noc nedostali ani suchary. Vojáci trčeli na valu jako strašáci (z Brovkinovy roty jich zůstalo zdravých osmdesát). Byly časy, kdy Alexej toužil – ach, a jak! – bít se, vést rotu v dělovém kouři a sám popadnout žerď nepřátelského praporu... („Děkuji ti, Alexeji, povyšuji tě na plukovníka...“) Dnes však měl jen jediné přání, zalézt do teplého pachu zemljanky a srkat z kotlíku řídkou kaši, až by si spálil jícen...

Alexej, mžouraje proti větru, vykřikl na blížícího se Golikova:
„Co otvíráš hubu, postav se pořádně!“

Ale Golikov ho neslyšel, povytáhl otrhaná ramena a jeho ostro-
nosá tvář strnula, jako by spatřil smrt... I ostatní vojáci se dívali jako naježení psi ke kopci Hermansbergu. V prudce letících mracích se nad ním objevovalo a zase mizelo nevysoké slunce. Mezi pařezy a zmítajícími se holými břízami se pohybovali lidé s těžkými břemeny; vycházelo jich z lesa stále víc a víc. Shazovali z ramenou pytle a vaky, rozbíhali se kupředu a stavěli se do širokých sevřených kolon. Vyjížděla děla tažená šestispřežími, některá přímo dolů k prostřední redutě, jiná klusem přes potok k silnému opevnění Weideho a třetí se hnala tryskem po rovině vpravo. Na kopci Hermansbergu

se seřazovalo šest pěších proudů. Ve dvou matně se lesknoucích železných řadách vyjížděla z lesa jízda.

Alexej vykřikl cizím hlasem:

„Bubeníci, poplach!“

Na val vyběhli kníratí poddůstojníci a narazili si třírohé klobouky, aby jim je neodnesl vítr. Zavířily bubny... Leopoldus Mirbach, bůhvíproč celý rozradovaný, ukazoval prstem a křičel na Alexeje: „Podívejte se, tamhle ten na tom koni, to je král Karel.“ Černomodré řady švédských kolon, strašné svou pravidelností a pořádkem, jako by to ani nebyli lidé, ale nějaké necitelné a nesmrtelné stvůry, hnuly se kolébavě z kopce dolů... Na výšině zůstalo pět šest jezdců a jeden štíhlounký před nimi; na jeho mávnutí k němu přijížděli jezdci a zase se tryskem rozjížděli dolů ke kolonám.

Vítr ohýbal na valu žerdě praporů a korouhví, bubny drásavě vířily. Od moře se zvedal olovený sněhový mrak a rychle zakrýval nebe. Proti místu, kde stála Brovkinova rota, zajely na dvě stě kroků od příkopu čtyři dělové příprěže, v jízdě zatočily a rozkolesily se; za děly přijely tryskem zelené muniční vozy a rovněž zatočily. Seskočili z nich statní chlapi v temně modrých uniformách a postavili se k dělům. Klusem se přiblížila pěší kolona, aniž porušila své pravidelné šiky; před kolonu vyběhlo několik chlapíků s bílými výložkami... Na mávnutí lesknoucích se kordů se Švédové postavili do dvojřadů, zaujali postavení po stranách baterie, zalehli a ihned začaly létat hroudy hlíny...

Alexej přiložil dlaně k ústům a snažil se překřičet vítr: „Páni praporčíci... Uvědomit poddůstojníky... Uvědomit vojáky... Bez rozkazu pod trestem smrti nestřílet...“ Leopoldus Mirbach se rozběhl v ohromných vysokých botách po valu, vykřikoval německy a hrozil holí... Fed'ka Špindíra (zarostlý, špinavý, hotové strašidlo) se zlostně zašklebil. Leopoldus ho udeřil po kotrbě... Vítr cloumal šosy kabátů, vysoko do vzduchu vyletěl něčí klobouk...

Alexej se obrátil k ruské baterii: „No tak... Rychleji.“ Konečně mu těžce zadunělo v uších. „Lotři, ani střílet neumějí...!“ Čtyři švédská

děla sebou v odpověď šklubla a vychrlila oheň... O půl versty dál zarachotil zvlášť důrazně a vážně „Lev“ a „Medvěd“... „Och, ti naši střelají nějak líně.“ Čtyři příprěže se znovu přihnaly, zahákly se do děl a přitáhly je blíž k valům. Dělostřelci je klusem dohnali, vyčistili, nabili, dva skočili ke kolům, třetí s doutnákem si dřep. Chlapík s bílými výložkami zvedl kord... Salva... Do borových trámů palisády udeřily čtyři střely, ozval se drásající svist železa, rozletěly se třísky. Alexej couvl, klesl, ale hned zase vyskočil... Letmo, ale strašlivě jasně (celý život na to potom vzpomínal) viděl, jak po hrbolatém poli cválá blízko podél příkopu na sivém koni vzpřímený, jako prst tenký chlapec s maličkým třírohým kloboukem, pod nímž mu na zátylku poskakoval kožený pytlík; nohy má nerusky natažené dopředu a po podpatky zasunuté do třmenů, úzký obličej posměšně obrací k střelcům na palisádě a za ním hlava u hlavy cválá asi dvacet vyrovnaných dvojřadů kyrysníků na neobyčejně kostnatých koních... „Hospodine, smiluj se nad námi!“ bylo slyšet zoufalé volání Golikovovo.

Nízký mrak náhle přikryl celé nebe. Rychle se stmívalo. Tábor, řady cválajících kyrysníků i postupující švédské šiky zakryl závoj sněhu. Do vyjícího větru štěkala děla, jejich plameny vyšlehovaly kalnými záblesky. Palisáda praskala a trhala se. Nad hlavami zavile hvízdaly střely. Začala vířit metelice, bodavý sních šlehal šikmo do tváře a zalepoval oči. Člověk neviděl, ani co je vpředu, na druhé straně příkopu, ani co se už čtvrt hodiny děje v táboře.

Do Alexeje vrazil sehnutý, bezhlavě prchající voják z cizí roty... Alexej ho chytil v pasu... Voják úpěnlivě zařval: „Jsme ztraceni...!“ vytrhl se a zmizel v metelici. Teprve tehdy Alexej zpozoroval, jak se z vířící clony do příkopu valí cosi jako otýpky roští. Stíraje si z tváře sních, vykřikl:

„Pal...! Pal...!“

V příkopě se už rojily hbité postavičky... (Švédští granátníci, kterým sních šlehal do zad, přiběhli k příkopu, zaházeli ho fašínami a přes ně začali lézt bez žebříků na palisády.)

Alexej zahlédl ještě, jak Golikov vystřelil a pak couvaje začal před sebe bodat bajonetem... Veliký zasněžený chlapík s nohou přehozenou přes palisádu uchopil jeho bodák rukou; Golikov tahal mušketu k sobě a chlapík právě tak... Alexej zavřeštěl a propíchl ho kordem jako prase. A další a další lidé se valili přes palisády, jako by je hnala sněhová bouře... Alexej bodal, hned do prázdna, hned do čehosi měkkého... Bolestí se mu zajiskřilo v očích, lebku, celou tvář mu zmáčkl úder...

... Golikov se nepamatoval, jak se skutálel do příkopu... Lezl po čtyřech, jat panickou hrůzou... Kolem něho proběhl kdosi máváje pažemi a za ním s napřaženými bajonety dva rozzuření, širocí Švédové... Golikov se přitiskl k zemi jako chroust... „Och, to jsou lidé...!“ Zvedl hlavu s ústy plnými sněhu. Vyskočil, potácivě vykročil, ale narazil na dvě těla... Fed'ka Špindíra ležel břichem na Leopoldu Mirbachovi a natahoval prsty k jeho hrdlu... Leopoldus cloumal Fed'kovou bradou... „Lžeš, satanáši,“ chraptěl Fed'ka a dolehl na něho rameny... Andrej se rozběhl... „Och, to jsou lidé...!“

Prostřední kolona Švédů – čtyři tisíce granátníků – zaútočila vší zběsilostí na divizi Artamona Golovina... Čtvrt hodiny trval boj na palisádách. Rusové, oslepení metelící, vysílení hladem, nevěřící svým velitelům a nechápající, zač mají umírat v tom sněhovém pekle, couvli od valu... „Chlapci, zradili nás... Bijte důstojníky...!“ Stříleli bez pořádku, pobíhali po táboře a šlapali po sobě v zavátých příkopech a šancích baterií... Uvedli do zmatku pluky Trubeckého a strhli je s sebou. V tisících se hnali k mostům, k přechodu přes řeku...

Švédové je daleko nepronásledovali, měli strach, aby sami nezaobloudili za metelice uprostřed tak obrovského tábora... Chraptivé trubky je velitelsky volaly zpátky, na val... Část granátníků však narazila na rohatky, za nimiž stála vozba... Granátníci vykřikli: „S boží pomocí!“ a útokem vozů dobyli. Pod rohožemi zavátými sněhem zde našli soudky se zatuchlou slaninou a bečky vodky. A tak přes

tisíc granátníků zůstalo do konce boje u naražených sudů... Z Rusů, kteří pobíhali mezi vozy, některé probodli, jiné prostě odehnali.

Hned za pěchotou vnikla rozlámanou branou do tábora jízda – a přímo na hlavní redutu. Děla „Lev“ a „Medvěd“ byla vzata jedním útokem, jejich obsluha posekána a velitel Jakov Winterschiewerk, raněný do hlavy, odevzdal kord. Děla byla otočena k východu a začala pálit do opevnění Weideho. Tam se Švédové setkali se zatvřelým odporem; Weide postavil celou divizi na palisády ve čtyřech hustých řadách a důstojnickým kopím sám srážel Švédy šplhající na ohradu. Zadní vojáci nabíjeli pušky, přední bez ustání pálili... Příkop byl plný mrtvých a raněných. Když začaly dopadat střely z hlavní reduty a vojáci poznali hlasy „Lva“ a „Medvěda“, rozjel se Weide po valu na koni: „Chlapci, držte se...“ Pod jeho koněm se roztrhla bomba: mužstvo vidělo, jak se zvíře v letícím sněhu a kouři vzepjalo na zadní nohy a převrátilo...

Šeremetěvovy jezdecké pluky stály přitisknuty k řece mezi Weideho palisádami a lesem. Do tváře jim bily náporů metelice, za zády řvala Narova. Les hrozivě hučel. Stály, ale nic neviděly, ničemu nerozuměly. Zprava se stále častěji ozývala děla... Docela blízko na palisádách spustila palba z mušket, výkřiky a smrtelný jek, až bojarským synům pod čapkami vstávaly vlasy na hlavě...

Boris Petrovič stál na vršku uprostřed svého vojska. Dalekohled zastrčil do kapsy, vždyť člověk sotva rozeznal uši vlastního koně... Nedovedl pochopit, co se to v táboře děje. Marně čekal na rozkaz vrchního velitele. Buď na šlechtickou jízdu zapomněl, nebo ji nemohli najít, anebo se stalo něco neblahého...

Střelba se začala ozývat z levého křídla, nejspíš asi z lesa. Boris Petrovič se postavil v třmenech a naslouchal. Zavolal k sobě mladého knížete Rostovského:

„Vezmi čtyři setniny, přítelíčku, zajed' tam do toho lesa a vyžeň nepřítel... Bůh s tebou...“

Kníže, celý ztuhlý v brnění a železné přilbě, cosi nesrozumitelně odpověděl a sjel z kopce... Z lesa vyštěklo dělo. Něčí hlas smrtelně zasténal. A najednou zprava, zleva, zepředu zahvízdaly výstřely z mušket. Boris Petrovič se otočil, aby zavelel: „Šavle ven, kupředu, s boží pomocí...“ Ale neměl komu zavelet: koňské zadky ujížděly z kopce... „Jsme ztraceni, jsme ztraceni, utíkejte přes řeku!“ vykřikly tisíce hlasů. Borisu Petroviči nezbývalo než obrátit koně také, aby ho neušlapali; zavřel oči a dal se do pláče, škubaje uzdou...

Řev, divoký jek... K řece se hnala lavina vztyčených koňských hlav, huňatých hřív a hřbetů, obsypaných sněhem. Břeh byl příkrý, koně klouzali po zadcích, vzpírali se, zezadu mezi ně cvalem vjížděli další a přeskakovali padající... V žluté vodě začaly pod závojem metelice vířit koňské huby a zalykající se lidské tváře, z vírů se vynořovaly ruce křečovitě lapající do prázdna... Další a další setniny jezdců se vrhaly do Narovy, plovaly, zmítaly se v proudu, tonuly...

Statečný kůň pod Borisem Šeremetěvem se vyhrabal na ostrůvek uprostřed řeky, chvíli tam s chvějícími se boky postál a pak opět opatrně vlezl do vody, s vyceněnými zuby doplul na druhou stranu a vynesl svého jezdce na druhý břeh...

Vánice zastírající bojiště byla pro Švédy pravděpodobně ještě nebezpečnější než pro Rusy. Bylo přerušeno spojení mezi útočícími kolonami a ordonance, hledající generály a krále, marně pobíhaly uprostřed metelice. Smělý plán prudkými údery zatlačit křídla nepříteli, obklíčit jej a přitisknout k pevnosti do ohně bašt, tento plán se nezdařil: střed Rusů byl rázem prolomen, vojska Artamona Golovina v nepořádku ustoupila a zmizela v chumelenici, avšak křídla se bránila s nečekanou úporností, zejména pravé, kde byly nejlepší pluky, Semjonovský a Preobraženský.

Táhlo na čtvrtou a střelba neutichala. Sypal se hustý, vířící sníh. Bylo nutno zakončit boj vítězně do tmy, jinak by mohly být čtyři pocuchané a unavené prapory Švédů, které pronikly do středu

tábora, obklíčeny a zničeny, kdyby se Rusové konečně odhodlali vyrazit z palisád; vždyť jim na křídlech podle skromného odhadu zůstalo kolem patnácti tisíc mužů svěžího vojska.

Na počátku boje se Karel s třemi švadronami kyrysníků nacházel mezi kolonami Stenboka a Maydella, aby mohl pozorovat současný útok na střed a pravý bok. Tam ho zastihla metelice. Útočící kolony mizely za závojem sněhu, nebylo vidět ani záblesky děl. Karel se zvednutým nosem a zaťatými zuby naslouchal opojným zvukům boje. Přicválal pobočník generála Rhenskjölda a hlásil, že granátníci prolomili střed a ženou Rusy do hloubi tábora. Karel uchopil důstojníka za rameno a křikl mu do ucha:

„Řekněte generálovi, že král nařizuje zastavit pronásledování, zmocnit se hlavní reduty, připravit se k obraně a čekat na rozkazy...“

Odesílal jednu ordonanci za druhou na pravé křídlo k Schlippenbachovi bezúspěšně útočícímu na Weideho opevnění... „Oznamte generálovi, že král je udiven.“ Poslal mu na posilu dvě roty ze zálohy, ale roty nebyly nalezeny – a proto ani poslány. Švédové zuřivě útočili na polorozbořenou palisádu, generál Weide byl raněn úlomkem bomby, ale Rusové se bránili dál vším, co bylo po ruce...

Nebezpečí rostlo každou minutou. Včera se na vojenské poradě všichni generálové vyslovili proti šílené narvské operaci, vrhnout se s deseti tisíci hladových, utmácených vojáků, obtížených pytli (za rychlého pochodu bylo nutno opustit vozbu), na padesátitisícovou armádu za silným opevněním... To byla neopatrnost... Ale Karel řekl: „Vyhrává útočník, nebezpečí zvětšuje síly, zítra mi přivedete do stanu cara Petra...“ Vložil generálům svůj plán; předvídal a uvážil v něm všechno – kromě vánice...

Zvedl nos, vzpřímil se v sedle a celý zasněžený se zaposlouchal do zvuků boje. Nebezpečí ho opájelo. Tato hra se nedala srovnat ani s lovem medvědů v Kungsörském lese. Vítr přinášel s obzvláštní silou výstřely z levého křídla, kde útočily dva prapory granátníků generála

Löwenhaupta na postavení semjonovců a preobraženců. Cožpak ani tam, na nejdůležitějším místě, stále ještě nebylo dosaženo úspěchu?

Karel se otočil, uchopil za uzdu jakousi koňskou tlamu (koně a jezdce nebylo ve vánici vidět) a vykřikl, aby byly Löwenhauptovi poslány na posilu čtyři roty zálohy. Koňská huba sebou šklubla a zmizela. (Ani tyto roty nebyly nalezeny a poslány.) Palba vlevo byla stále zoufalejší. Z oblaků sněhu se vynořil zasněžený jezdec:

„Výsosti... Generál Löwenhaupt prosí o posilu...“

„Poslal jsem mu čtyři roty... Jsem udiven...“

„Výsosti... Palisády jsou rozbité, příkopy zasypané fašinami a mrtvolami... Ale Rusové se stáhli za rohatky... Zdivočeli hrůzou a krví... Vykřikují nadávky a lezou nám na bodáky... Generál Löwenhaupt byl už několikrát raněn, ale bojuje pěšky dál v čele svých vojáků...“

„Ukazuj cestu...!“

Karel pobídl koně a skloněn proti sněhu a větru rozjel se třmen u třmenu s vyslaným důstojníkem po zvuku výstřelů na levém křídle. Vítr, pronikající až do morku kostí, jako by mu zpíval v srdci... V tomto opojení větrem, sněhem a rachotem výstřelů musil ještě okusit odpor čepele vnikající do živého těla... Důstojník něco vykřikl a ukazoval kupředu, kde se na sněhu rozlila žlutá skvrna... Bylo to zaváté koryto potoka. Karel zasadil ostruhy, kůň se mohutným skokem přenesl přes žlutý sníh, ale uvízl v bažině, a když se vzepjal, zapadl zadkem ještě hloub a zachrčel chřípím do vánice. Karel seskočil ze sedla a jeho levá noha se až po slabiny zabořila do mazlavého jílu... Šklubnutím vytrhl nohu z jezdecké boty a po všech čtyřech, ztrativ klobouk i kord, dolezl na druhý břeh, kde už stál důstojník, který zatím seskočil z koně a natahoval k němu ruku...

Bez boty a bez klobouku vyšplhal se Karel na jeho hubeného, třesoucího se koně, pokrytého ledovou kůrou, a pobížeje ho ostruhou, rozjel se k blízkým výstřelům a divokým výkřikům. Kůň začal přeskakovat sněhové kopečky – padlé nebo raněné... Vpředu pobíhaly nejasné stíny. Z děla vyšlehl s rachotem oheň... Pojednou

spatřil nečekaně blízko neuspořádanou tlupu svých granátníků; zachmuřeně stáli opřeni o pušky a dívali se tam, kde se za udupaným, zkrvavělým sněhem, za trčícími těly padlých šikmo zdvíhaly ostré kůly rohatek. Za rohatkami se vlnila zeď Rusů. Pronikavě cosi křičeli a hrozili pěstmi a mušketami. Zřejmě byl právě odražen útok...

Rozjel se koněm přímo na granátníky. „Kord!“ vykřikl, jako když vystřelí... Obrátili se k němu, poznali ho... Naklonil se ze sedla, natáhl ruku, rozevřel prsty: „Kord!“ (Kdosi mu vsunul do ruky jílec.)

„Vojáci! Čest vašeho krále je zde, na těchto rohatkách... Musí jich být dobyto... Zažeňte do Narovy špinavé barbary! (Zvedl kord a v tom okamžiku se náhle ozvala trubka, pak druhá a další, neviditelné v metelici.) Vojáci! Je s vámi bůh a váš král...! Jdu vám v čele... Za mnou...!“

Rozjel se po zkrvavěném sněhu. Drsná hrdla za ním zařvala: „Ve jménu božím!“ Za rohatkami se ozvalo pár výstřelů. Král si vzal na mušku jednoho Rusa, obrovského chlapíka, který stál se skloněnou hlavou uprostřed průlomu v rohatkách roztržštěných kulemi... Karel s úsměškem přinutil koně se vzepnout; Rus se zvířecky staženou tváří zabořil bodlo jako vidle do prsou koně... Karel se na jeho hřbetě přikrčil a jak z něho klouzal dolů, vší silou se rozpřáhl a ponořil kord obrovi do prsou...

Když však z koně seskočil, zapotácel se... (Kolem samá řvoucí ústa, svist železa a praskání výstřelů.) Kdosi do něho strčil, upadl. Těžká holínka mu šlápla na vaz a vtlačila ho do sněhu... Ale vtom už královi přispěchali na pomoc, zvedli ho a odnesli... Jeho vědomí se zastřelo. Přišel k sobě na dělové lafetě pod páchnoucím pláštěm. Trubky táhle troubily ústup. Karel shodil plášť a posadil se:

„Opatřte mi nějaké boty, jsem bos. Boty a koně...“

Promíchané pluky Golovinovy a Trubeckého ve strachu, že budou odříznuty od přechodu přes řeku, doběhly na břeh a vrhly se na

most takovým nápořem, že se pontony ponořily a žluté vody Narovy, vzduť západním větřem, se začaly přelévát přes zábradlí. Dole, ve zpěněné vodě, pluly pod sněhovým závojem mřtvoly koní a jezdců Šeremetěvovy jízdy (utonulých při přechodu přes řeku o pět verst výš). Koňské mřšiny přinášené vodou se kupily u ponořeného mostu. Z břehu se tlačil řvoucí dav. Vratký most se silněji naklonil na pravý bok, přes prkna jeho podlahy se převalila voda. Zábradlí zapřaskalo, konopná lana se začala trhat, prostřední pontony se potopily úplně a uvolnily se. Ti, co stáli na mostě, se zřítily do řvoucího proudu, ve kterém se točily koňské i lidské mřtvoly. Ozval se křik, ale ti vzadu se tlačili dál a vojáci se v celých setninách valili do Narovy, dokud proud nepřirazil utrženou polovinu mostu k bažinatému břehu.

Tam stál poblíž řeky – v týlu Preobraženského a Semjonovského pluku – stan vévody von Croy. Třetí hodinu trval zoufalý boj na rohatkách na jižní a západní straně tábora. V tom sněhovém pekle nebylo možno ani řídit boj, ani vydávat rozkazy... Ve stanu seděl u stolu s hlavou v dlaních tlustý preobraženský plukovník Blumberg a jenom občas zafuněl. Napřoti mrkal řasami na svíci nudný Hallart a pokojně čekal na chvíli, kdy bude musit odevzdat jílcem napřed kord švédskému důstojníkovi.

Do stanu vešel vévoda v zasněženém sobím kořichu přehozeném přes brnění; hledí měl zdvižené, knířy mu visely jako rampouchy, rty se třásly...

„Aby sám čert válčil s těmi ruskými prasaty!“ vykřikl. „Major Cunningham a major Gast byli v zemljankách uškrćeni... Kapitán Walbrecht leží s prořiznutým hřdlem dvanáct kroků od stanu... Car věděl, co mi má podstrčit; pěkná armáda! Sebranka ničemu...“

Hallart kvapně vstal a odhrnul závěs; do stanu vřetěl víř sněhu. Výstřely byly přehlušeny řevem mnohatisícového davu. Vévoda vyběhl ze stanu. Dole se rýsoval most unášený ke břehu a na něm křičeli lidé. Vpravo, tam, kde se ohrada tábora opířala o řeku, zuřily nesčíslné zástupy...

„Střed je prolomen,“ řekl Hallart, „to jsou Golovinovy pluky...“

Vojáci přelézali ohradu a v jednotlivých hloučcích běželi ke stanu...

„Ach, k čertu!“ vykřikl vévoda. „Na koně, pánové!“ Snažil se shodit ze sebe sobí kožich, ale překáželo mu brnění. „Tak mi přece pomozte, k čertu!“

Vévoda, Hallart a Blumberg skočili na koně, sjeli dolů k řece a po bažinatém břehu pádili na západ, vstříc švédským výstřelům, aby se dali zajmout, a zachránili tak své životy před zuřícími vojáky.

Setmělo se. Vítr utichal, sypal se hustý, měkký sníh. Tu a tam třeskl ojedinělý výstřel. V ruském táboře bylo ticho jako na hřbitově, ani jediný oheň... Jenom ve středu u dobyté vozby chraptivě hulákali písně opilí švédští granátníci. Plameny hořících soudků ozařovaly příkrv sněhu, který se kladl na zpité Švédy a padlé.

Artamon Golovin, Trubeckoj, Buturlin, carevič Imeretinskij, Jakov Dolgorukij, deset plukovníků (mezi nimi syn slavného generála Gordona a syn slavného Franze Leforta), podplukovníci a poručíci, celkem na osmdesát velících důstojníků, se shromáždili koňmo i pěšky u zemljanky, kde se scházivali k poradám generálové. Právě byli ke králi Karlovi vysláni parlamentáři – kníže Kozlovskij a major Peel – narazili však na vlastní vojáky, byli poznáni a zabiti...

V zemljance ve světle louče Artamon Golovin pravil:

„Opevnění jsou prolomena, vrchní velitel utekl, mosty jsou rozbité, muniční vozy mají v rukou Švédové... Boj zítra obnovit nemůžeme... Pokud Švédové za noci nevidí naši bídu, můžeme u krále dosáhnout ženerózních podmínek... Příteli Ivane Ivanoviči (poklonil se Buturlinovi), jdi ty sám ke králi, řekni mu, že nechceme prolévat křesťanskou krev a že se chceme rozejít: my půjdeme do své země a on ať jde také do své...“

„A děla? Vydáme je?“ zachraptěl Buturlin.

Na to nikdo neodpověděl, generálové sklopili oči. Tvář hrdého Golovina se celá plačtivě stáhla. Černý, pyskatý Jakov Dolgorukij svařtil obočí a řekl:

„Jaképak řeči... Musíme vypít svou hanbu až do dna... Nezbyvá než se vzdát na milost a nemilost.“

Buturlin natáhl kohoutky dvou pistolí, strčil si je za opasek, nrazil si na lebku klobouk a vyšel ze zemljanky.

„Trubač!“

Důstojníci se k němu sběhli:

„Ivane Ivanoviči, tak co? Vzdáme se?“

„Jsme ochotni zemřít, Ivane Ivanoviči... Ale umírat rukou vlastních lidí...“

Karel a generálové přijali Buturlina na dvorci verstu od ruského tábora. Švédové se právě tak jako Rusové báli příštího dne. Chvíli se zdráhali, aby se neřeklo, ale pak přistoupili na to, že propustí na druhou stranu Narovy celé ruské vojsko se všemi zbraněmi a prapory, ale bez děl a vozby. Žádali však, aby se na dvorec dostavili všichni ruští generálové a důstojníci jako rukojmí, vojsko ať si jde spánembohem domů... Buturlin se pokoušel smlouvat, ale Karel mu řekl s úsměškem:

„Já jen z pouhé lásky zachraňuji bratru caru Petrovi jeho slavné generály před zuřivostí vlastního mužstva. V Narvě budete mít větší klid a víc jídla než u svého vojska...“

Musili souhlasit se vším. Oddíl kyrysníků odjel pro rukojmí. Švédští zákopníci zapálili na břehu ohně a začali stavět most, aby pustili co možno nejrychleji Rusy na druhou stranu. První opustili tábor semjonovci a preobraženci; s prapory a zbraněmi přešli most za víření bubnů statní, kníratí, zachmuření. Na ramenou nesli raněné. Když začala přecházet divize Weideho, švédští kyrysníci se výhružně přiblížili a žádali vydání zbraní. Vojáci s klením odhazovali pušky. Ostatní pluky vyhnali prostě výstřely...

Na úsvitě se zbytky pětačtyřiceti tisícové ruské armády, bosé, hladové, bez vedení a bez pořádku, daly na zpáteční cestu. Bašty ivangorodské pevnosti za nimi poslaly několik bomb...

4

Zpráva o narvské porážce dostihla Petra v den, kdy vjížděl v Novgorodě do vojvodova dvora. Do otevřených vrat se hned za carovým povozem vpotácel na koni Pavel Jagužinskij, seskočil u schodiště a blýskajícma očima pohlédl na cara.

„Odkud?“ zeptal se Petr se zachmuřenou tváří.

„Odtud, pane bombardýre...“

„Co je?“

„Pohroma, pane bombardýre...“

Petr prudce svěsil hlavu. Přistoupil k nim Menšikov, který si protahoval nohy, a rázem všechno pochopil, i otázky, které padly, i odpovědi na ně. Vojvoda Ladyženskij, stařík s vyvalenýma očima, stál s otevřenými ústy na nejnižším schůdku a jeho řídkými vlasy povíval řezavý vítr.

„No tak... Pojd', vypravuj.“ Petr položil nohu na schod a pojednou se otočil k vojvodovi, jako by si s velikým údivem měřil tohoto vládce Novgorodu:

„Máš všechno připraveno k obraně?“

„Veliký care... Celé noci nespím, pořád jen přemýšlím, jak ti vyhovět...“, prosil psíma očima klečící vojvoda Ladyženskij a třepotal vyvrácenými víčky. „Jakápak obrana...? Město je chudé, příkopy se zavalily, most přes řeku Volchov je úplně shnilý... A ani mužiky z vesnic neseženeš a koně pobrali všechny na příprěž... Smiluj se...“

Vojvoda nemluvil, ale vyl a chytal cara za nohy. Petr ho setřásl a vběhl do chodby. Tam se zvedli z lavic mniši, jeptišky, popi a starci

ve vysokých řeholnických čepicích. Jeden z nich s řinčícími řetězy na holém těle zalezl pod lavici...

„Co to je za lidi?“

Mniši a popi zakývali trupy. Přísný tlustý řádový kněz spustil s očima v sloup:

„... Nedej zpuštění klášterům a chrámům božím, veliký care. Tvým rozkazem bylo nařízeno brát z každého kláštera deset i více povozů a co možno nejvíc lidí s železnými lopatami a potřebným živobytím... A také každý kostel musí odvádět povozy a lidi... To je opravdu nad lidské síly, veliký care... Žijeme jen z almužen, pro smilování boží...“

Petr, ruku na petlici, naslouchal a s vyvalenými očima si prohlížel klanějící se mnichy.

„Jsou tu prosebníci ze všech klášterů?“

„Ze všech,“ odpověděli jaře mniši jako jeden. „Ze všech, ze všech, dobrodinče náš,“ zazpívaly chórovými hlasy řeholnice.

„Danilyči, nikoho nepouštět ven, postav k nim stráž...“

Když vstoupil do jídelny, poručil Jagužinskému, aby mu vypravoval o pohromě. Neusedl; chodil sem a tam po horké místnosti, bral si ze stolu kyselé okurky, jedl a spěšně se vyptával. Pavel Jagužinskij mu pověděl o ztrátě celého dělostřelectva, o záhubě tisíců mužů Šeremetěvovy jízdy v Narově, o smrti pěti tisíc vojáků na prolomeném mostě – a ještě víc jich padlo za boje – o zajetí devětasedmdesáti generálů a důstojníků (mezi nimi i raněného Weideho), o nešťastném ústupu vojska bez velitelů a bez vozby (zůstali s ním jen nižší důstojníci a poddůstojníci, a to především u gardových pluků...)

„Vévoda se vzdal první? Pěkný říšský vévoda, pěkný hrdina! Pes je to! A Blumberg s ním? Alexaško, dovedeš to pochopit? Rodný bratr Blumberg, a on utekl ke Švédům... Lotr, Lotr! (Z Petrových úst létala okurková semena.) Devětasedmdesát zrádců! Golovin!

Dolgorukij! Vaňka Buturlin! Věděl jsem, že je to hlupák, ale že to je lotr... Trubeckoj, to prase tlusté! Jak se vzdali...?”

„K zemljance přijel kapitán Wrangel a naši mu odevzdali kordy...”

„A ani jeden z nich...?”

„Někteří plakali...”

„Plakali! Hrdinové...! Snad si ale nemyslí, že budu po téhle porážce žádat o mír?”

„Žádat o mír teď, to by byla smrt,” řekl nehlasně Alexaška.

Petr se rozkročil před slídovým okénkem; stál v hloubi nízkého klenutí a otvíral a zavíral za zády pěsti:

„Porážka je dobrá škola... Nehledáme slávu... Ještě desetkrát nás porazí, ale nakonec zvítězíme. Danilyči... Svěřuji město tobě. Ještě dnes začneš s pracemi, s kopáním příkopů a stavbou palisád, Švédy nesmíme pustit za Novgorod, i kdybychom měli všichni padnout... A dej poslat pro Brovkina a Svešnikova, ať bez meškání přijdou; význační kupci z Novgorodu ať se dostaví rovněž... Vojvodu propustit... (Za Alexaškou.) Dej ho z domu vykopnout. (Menšikov chvatně vyšel. Petr Jagužinskému.) Ty jdi a sežeň tři stovky povozů, nalož je čerstvým chlebem a k večeru s nimi vyjed' v ústrety vojsku. Rozuměls?”

„Stane se, pane bombardýre...”

„Zavolej mnichy...”

Usedl naproti dveřím na lavici, nepřívětivý, učiněný Antikrist. Duchovní vešli. V místnosti bylo beztoho dusno, teď však se tam už takřka nedalo dýchat.

„Tak tedy, orodovníci boží,” řekl Petr, „rozejděte se do klášterů a far: ještě dnes ať se všichni dostaví na práci hloubit příkopy. (A řadovému knězi, který svažil pod kápí husté obočí, výhružným hlasem.) Mlč, otče... ať se dostaví s železnými lopatami a koňskými potahy nejen novici, nýbrž i všichni mniši až po opaty a všechny řeholnice, popové, jáhnové i jejich ženy... Tužte se ke slávě boží... Mlč, říkám ti, otče... Já sám za všechny se pomodlím, proto mne

přece konstantinopolský patriarcha pomazal... Pošlu do klášterů a kostelů svého poručíka; koho přistihne při lenošení, toho požene na náměstí k pranýři a vysází mu padesát holí... I ten hřích vezmu na sebe. Dokud nebudou vyhloubeny příkopy a postaveny palisády, nebudou se konat bohoslužby krom chrámu svaté Sofie...“

Chytil se kraje lavice, vytáhl krk, na kulatých tvářích strnisko, kníry zježené... Hrůza pohledět! Duchovní, strkající do sebe zadky, vyklouzli dvířky. Petr vykřikl:

„Hej vy tam na chodbě, odešlete stráž...!“

Nalil si pohárek vodky a znovu začal přecházet... Po malé chvíli bouchly dveře z ulice. Na chodbě se ozvalo polohlasně: „Kdepak je? Zuří? Ach, to jsou věci...“

Vstoupil Brovkin, Svešnikov a asi pět novgorodských kupců – ti jen žmoulali čapky a polekaně mrkali. Petr nedovolil, aby mu líbali ruku, sám je vesele bral za ramena, líbal je na čelo a Brovkina na rty:

„Zdravíčko, Ivane Artěmiči, zdravíčko, Alexeji Ivanoviči! (K Novgorodským.) Bůh vás pozdrav, vážení... Posadte se... Jak vidíte, zákusky a pití je na stole, ale pána domu jsem dal vyhnat... Ach, ten vojvoda mě zarmoutil; doufal jsem, že u vás už budou hotovy jak příkopy, tak neproniknutelné palisády... A vy jste nehnuli ani lopatou...“

Nalil všem vodku. Novgorodští přijali pohárky a povstali. Petr vypil první, hekl a bouchl prázdným pohárkem:

„Na dobrý začátek... (Zasmál se.) No tak, kupci, slyšeli jste už? Nabil nám trochu švédský král... Pro začátek to nevádí... Chybami se člověk učí, jeden bitý za dva nebité, že je to tak...?“

Kupci mlčeli. Ivan Artěmič hleděl se sevřenými rty do stolu. Svešnikov zkrivil hrozivě obočí a díval se rovněž stranou. Novgorodští kupci sotva slyšitelně vzdychali...

„Do týdne tu můžeme čekat Švédy. Kdybychom jim vydali Novgorod, vydali bychom jim i Moskvu, a pak by byl konec se všemi.“

„Achich ach,“ těžce si povzdechl Brovkin. Tvář černobradého Svešnikova zežloutla jako dřevěný olej.

„Když Švédy u Novgorodu zadržíme, shromáždíme a vycvičíme do léta vojsko silnější než to dřívější... Děla ulijeme dvakrát tolik... Děla u Narvy! Prosím, vezměte si je: bylo to svinstvo, a ne děla... Taková už lít nebudeme... Generálové jsou v zajetí – a já jsem tomu jenom rád... Ti dědkové byli pro mne jako koule na nohou... Potřebujeme generály mladé, svěží... Celý stát postavíme na nohy... Utrpěli jsme porážku, dobrá! Teprve teď začneme válku... Když mi dáte na válku rubl, Ivane Artěmiči, Alexeji Ivanoviči, za dva roky vám jich vrátím deset...“

Zaklonil se a udeřil pěstmi do stolu:

„Tak co, kupci!“

„Petře Alexejeviči,“ řekl Svešnikov, „ale kde ten rubl vzít? Copak my máme v truhlicích peníze? Leda myši...“

„To je pravda, achich ach, to je pravda,“ zasténali novgorodští kupci.

Petr se po nich podíval. (Přikrčili se.) Položil těžce dlaň na krátký hřbet Ivana Artěmiče:

„Co řekneš ty?“

„Bůh nás svázal jedním provázkem. Petře Alexejeviči, kam ty, tam i my!“

Brovkinova tlustá tvář byla jasná, poctivá. Svešnikov div neomdlel: vždyť se před okamžikem domluvili, že peníze nedají, a najednou liška Brovkin s nimi vyběhl sám... Petr ho objal kolem ramenou a přitiskl jeho zpocenou tvář k měděným knoflíkům na prsou:

„Jinou odpověď jsem od tebe nečekal, Ivane Artěmiči... Jsi chytrý, jsi odvážný, budeš za to hojně odměněn... Kupci, peníze potřebuji okamžitě. Do týdne musíme opevnit Novgorod a umístit v něm divizi Anikity Repnina...“

„... Příkopy hloubili a kostely bořili... Palisády stavěli se střelnými a násy z obou stran drnem obkládali...“

A na tom všem pracovali dragouni i vojáci, nejrůznější hodnostáři i duchovní a lidé všech církevních hodností, muži i ženy...

A bašty nasypány byly z hlíny a svrchu položen drn, samé pozemní práce... A dřevěné vršky bašt, jakož i dřevěné střechy hradeb

byly všechny strženy... Po tuto pak dobu ve farních kostelích kromě chrámu sv. Sofie se bohoslužby nekonaly...

V Pečorském klášteře měl podle rozkazu vésti práce podplukovník Šenšin. A když Jeho Veličenstvo přišel do kláštera a Šenšina tam nezastal, poručil ho na šancích bez milosti zbičovati a poslati k pluku jako prostého vojáka...

V Novgorodě pak byl pověšen velitel Alexej Poskočín za to, že bral úplatky za přípřeže, pět rublů odstupného od každého, kdo nechtěl jít a pracovat s přípřeží..."

5

Důstojník strážní služby na schodišti Preobraženského paláce odpovídal všem:

„Mám rozkaz nikoho nevpuštět, odejděte...“

Na dvoře se sjela celá řada krytých saní a kočárů. Prosincový vítr zanášel černé koleje krupkami sněhu. Zledovatělé stromy šuměly, korouhvičky na chatrných střeších paláce skřípaly. A tak seděli ministři a bojaři v krytých saních a kočárech od rána po celý den. I Menšikov, který se přihnul v pozlaceném kočáře taženém šestispřežím, byl vrácen s nepořízenou...

Večer, k jedenácté, přijel Romodanovskij. Dozorčí důstojník se zachvěl, když spatřil cézarského knížete, jak se ve svém medvědíh kožichu kolébavě šplhá po sešlapaných cihlových schodech. Když ho pustí, poruší carův rozkaz, když ho nepustí, dá mu cézarský kníže, aniž se zeptá cara, sedřít kůži karabáčem ze své moci...

Romodanovskij vešel do paláce a stráže, jakmile uslyšely jeho těžké kroky, ode všech dveří zmizely. Cestou do carovy ložnice si třikrát sedl. Pak zaťukal nehtem, vstoupil a poklonil se podle starobylého obyčeje.

„Co tady chceš, strýče?“ Petr, chodící s dýmkou v zubech sem a tam, se v oblaku kouře nevlídně otočil, aniž odpověděl na poklonu. „Řekl jsem, aby ke mně nikoho nepouštěli.“

„A taky nikoho nepouštějí, Petře Alexejeviči. Ale mne i tvůj otec přijímal bez ohlášení. (Petr trhl ramenem a dál přecházel a hryzl dýmku.) O čem to přemýšlíš celé dny, Petře Alexejeviči? Tvůj otec i tvoje matka ti přikázali poslouchat mých rad. Pojd', budeme přemýšlet spolu... Snad něco vymyslíme...“

„Nežvaň hlouposti... Víš dobře, o čem přemýšlím...“

Fjodor Jurjevič neodpověděl hned; usedl, rozepjal si kožich (starci se v tom dusnu těžko dýchalo) a utřel si pestrým šátkem tvář:

„Možná, že jsem nepřišel jenom žvanit hlouposti... Kdo ví, kdo ví...“

Petr, který už ztratil vládu nad svým hlasem, dal se najednou do takového křiku, že strážný za stěnou v temné trůnní síni leknutím upustil pušku:

„V Komoře starších začali boháči uvažovat, že prý jsme se u Narvy ukázali a že se Švédy válčit nemůžeme... Musíme prý sjednat mír... Do očí se mi nepodívají... Takhle jsem s nimi mluvil... (Uchopil Fjodora Jurjeviče za kabát na prsou a zacloumal jím.) Brečí: ‚I kdybys nám srazil hlavu, veliký care, peníze nemáme, zchudli jsme...‘ O čem přemýšlím...? Peníze potřebuji! Ve dne v noci přemýšlím, kde je vzít. (Pustil ho.) Tak co, strýče...“

„Poslouchám, Petře Alexejeviči, já budu mluvit potom.“

Petr přimhouřil oči: „Hm!“ Chvíli chodil, dívaje se po cézarském knížeti, a pak už mírnějším hlasem:

„Potřebuji měď... Dám sejmut a rozlít nepotřebné zvony – bez toho jejich zbytečného klinkání se obejdeme... Z Uralu píše Akinfij Děmidov, že k jaru bude hotovo padesát tisíc pudů litiny v odlitcích... Ale kde vzít peníze! Zase mačkat z řemeslníků a mužiků? Kolikpak z nich vymačkáš? I tak sotva dýchají a dřív než do roka se daň nevybere... A přitom zlato a stříbro tady je a leží bez užitku... (Ještě

než Petr Alexejevič domluvil, začal Fjodor Jurjevič poulit oči jako rak.) Víím, co odpovíš, strýče... Právě proto jsem pro tebe neposílal... Ale já ty peníze vezmu...“

„Klášterních peněz se teď nesmíme dotknout, Petře Alexejeviči...“

Petr vykřikl kohoutím hlasem:

„Proč?“

„Není na to doba... Dnes by to bylo nebezpečné... Já ti už ani neříkám, jaké lidi ke mně skoro každý den přivádějí... (Tlusté prsty Fjodora Jurjeviče, ležící na koleně, se začaly neklidně pohybovat.) Moskevští kupci jsou zatím tvými věrnými služebníky... Pravda, Narva je polekala... Každého by polekala... Chvilí budou mluvit, ale zase přestanou, vždyť mají z války užitek... I peníze ti dají, jen se neunáhluj... Ale zkus se dotknout klášterů, jejich záštity... Na všech náměstích začnou pomatení křičet, jako tuhle na tržišti ze střechy Griška Talickij. Víš, co křičel? No tak tedy...! Klášterní peníze musíš brát ponenáhu, bez hluku...“

„Chytračíš, strýčku...“

„Proč bych chytračil, já už jsem na to starý...“

„Potřebuji peníze ihned, i kdybych je měl ukrást...“

„A kolik jich potřebuješ?“ zeptal se Fjodor Jurjevič a pousmál se. Nato Petr zase „hm“, dal se do pobíhání po malé ložnici, připálil si u svíce, vypustil kotouč kouře a řekl pevně:

„Dva miliony.“

„A míň by to nemohlo být?“

Petr už seděl před ním na bobku a začal cloumat knížeti koleny:

„Už mne netrap... No tak buďsi, na kláštery zatím nesáhnu... Ano? Jsou tady peníze? Kolik?“

„Zítra se podíváme...“

„Hned... Pojedme...“

Fjodor Jurjevič se chopil čapky a těžce se zvedl:

„Nu, bůh s tebou... Když to opravdu musí být... (Začal se jako medvěd kolébat ke dveřím.) Jenom s sebou nikoho neber, pojedeme sami...“

Na Spasské věži odbily hodiny jednu, když do Kremlu vjely kryté kožené saně cézarského knížete, propletly se temnými úzkými uličkami mezi starými domy úřadů a zastavily u nevysoké cihlové budovy. Na stupni nizoučkého schodiště stála lucerna. O železné dveře se opíral chlap v kožichu a chrápal. Cézarský kníže, který vystoupil ze saní za Petrem Alexejevičem, zvedl lucernu (roztavená lojová svíčka čadila) a nohou strčil do láptě trčící z kožichu. Chlapík v polospánku zamumlal: „Co chceš,“ nadzvedl se, ohnul kraj límce z beráncí kůže, a když je poznal, vyskočil.

Cézarský kníže ho odstrčil ode dveří, odemkl zámek vlastním klíčem, pustil Petra napřed, vešel sám a opět za sebou zamkl. S vysoko zdviženou lucernou se kolébavě pustil chodbami a předsíněmi do nizoučké klenuté místnosti Kanceláře tajných děl, zřízené ještě carem Alexejem Michajlovičem. Páchlo tam prachem, plísni a myšinou. Dvě zamřížovaná okýnka byla potažena pavučinami. Pootevřely se dveře a polekaně vykoukla stařecká hlava vnitřního důvěrného strážce.

„Kdo tu? Kdo jste?“

„Podej mi svíci, Mitriči,“ řekl mu cézarský kníže.

U odlehlé stěny stály nízké dubové skříně s kovanými zámky (bylo zakázáno pod trestem smrti nejenom se těch skříní dotknout, nýbrž i se zeptat, co je v nich uschováno). Strážce přinesl svíčku v železném svícnu. Cézarský kníže ukázal na prostřední skříň:

„Odstrč ji od stěny... (Strážce zavrtěl hlavou.) Poroučím... Zodpovím si to sám...“

Strážce postavil svíci na podlahu. Opřel se do skříně slabým ramenem, ale ta se ani nehнула. Petr chvatně ze sebe shodil krátký kožich a čapku, opřel se do skříně, až mu zrudl krk, a odsunul ji. Zpod skříně vyběhla myš. Za skříní se ve zdi objevily železné dveře přikryté uprášenými chomáči pavučin. Cézarský kníže vytáhl dvouliberní klíč, zasupěl: „Mitriči, posviť mi, není tu vidět,“ a nešikovně strkal klíč do otvoru. Za třicet let zámek zrezavěl a nechtěl povolit.

„Snad páčidlem, běž pro nějaké, Mitriči.“

Petr si se svící v ruce obhlížel dveře:

„Co tam je?“

„Uvidíš, synku... Podle palácového seznamu jsou tam uschovány tajné věci. V době krymského tažení knížete Golicyna sem jednou v noci přišla tvoje sestra Sofja... A já zrovna jako teď nemohl otevřít... (Cézarský kníže se pod tatarskými kníry sotva znatelně usmál.) Sofja chvílku stála a pak odešla...“

Strážce přinesl páčidlo a sekeru. Petr se začal hmoždit se zámkem, až zlomil topůrko a odřel si prst. Pak začal bušit těžkým páčidlem do okraje dveří. Rány se dunivě rozléhaly po pustém domě a cézarský kníže se zneklidněn postavil k okýnku. Konečně se podařilo vsunout konec páčidla do škvíry. Petr se do něho opřel a zámek vypáčil; železná dvířka se skřípavě pootevřela. Netrpělivě uchopil svíci a vešel první do klenuté komory bez oken.

Pavučiny, prach. Na policích podél stěn stály roztodivné cizelované džbány z dob Ivana Hrozného a Borise Godunova, italské poháry na vysokých nožkách, stříbrná umyvadla, ve kterých si myl car ruce za velkých slyšení, dva stříbrní lvi se zlatými hřívami a zuby ze slonoviny, kupy zlatých talířů, polámané mnohoramenné svícny ze stříbra a veliký, ze zlata ulitý páv se smaragdovými očima – jeden z oněch dvou, kteří kdysi stáli po stranách trůnu byzantských císařů. Jeho mechanismus byl polámán. Na dolních policích ležely kožené pytle a z některých se zetlelými švy sypaly holandské zlaťáky. Pod lavicemi ležely hromady sobolin a jiných kožešin, sametu a hedvábí – všechno prožrané moly a shnilé.

Petr bral do ruky jednotlivé předměty a nasliněným prstem je otíral: „Zlato...! Stříbro...!“ Počítal pytle se zlaťáky, bylo jich asi pětáctyřicet nebo i víc... Zdvíhal sobolí kůže, liščí ocasy a potřásal jimi:

„Strýčku, vždyť to všechno shnilo.“

„Shnilo, synku, ale zůstalo...“

„Proč jsi mi to neřekl dřív?“

„Dal jsem slovo... Tvůj otec Alexej Michajlovič odjížděl v různých dobách na vojenská tažení a svěřoval mi do úschovy přebytečné peníze a poklady. Na konci života si mě tvůj otec zavolał a uložil mi, abych to nedával žádnému z následníků, jedině kdyby byl stát v nejvyšší nouzi za války...“

Petr se pleskl do stehů:

„Zachránil jsi mě, zachránil... Tohle mi stačí... Mniši ti poděkují... Páv! Za toho se obuje, obleče a ozbrojí celý pluk a ukáže Karlovi, zač je toho loket... Ale co se týká zvonů, strýčku, ty přece jen sundám, nezlob se...“

Kapitola pátá

1

V Evropě se zasmáli a brzy zapomněli na cara barbarů, který málem poděsil pobaltské národy: jeho všivé armády se rozplynuly jako přízraky. Karel, který je po Narvě zahnal zpátky do divoké Moskovie, kde jim bylo určeno na věky živořit v pradávné nevědomosti (byly přece známy ze svědectví starých cestovatelů bezectné a nízké ruské mravy), král Karel se stal na krátký čas hrdinou hlavních měst Evropy. V Amsterdamu byla na počest narvského vítězství ozdobena vlajkami radnice a burza; v Paříži vystavovali v knihkupectvích dvě bronzové medaile – na jedné byla zobrazena Sláva, korunující mladistvého švédského krále se slovy: „Spravedlivá věc nakonec zvítězila“, na druhé car Petr, jak prchá a ztrácí kalmyckou čapku; ve Vídni vydal Ignatius Guarient, bývalý rakouský vyslanec v Moskvě, zápisky neboli deník svého sekretáře Johanna Georga Korba, kde byly s neobyčejnou živostí popsány směšné a barbarské mravy moskevského státu, jakož i krvavé popravy střelců devadesátého osmého roku. U vídeňského dvora se nahlas mluvilo o nové porážce Rusů u Pskova, o Petrově útěku s hrstkou lidí, o povstání v Moskvě, o osvobození carevice Sofji z kláštera a o tom, že se znovu chopila moci ve státě.

Ale všechny tyto bezvýznamné události byly rázem zacloněny válečnou bouří, která konečně propukla. Zemřel španělský král a Francie i Rakousko vztáhly ruce po jeho dědictví. Vložila se do toho Anglie a Holandsko. Skvělí maršálové John Churchill, vévoda z Marlboroughu, princ Evžen Savojský a vévoda z Vendôme začali plenit země a vypalovat města. V Itálii, v Bavorsku, v krásných Flandrech se začali po všech cestách potloukat ozbrojení tuláci,

znásilňovat pokojné obyvatelstvo a plundrovat zásoby potravin a vína. V Uhrách a v Cevennách vzplály vzpoury. Rozhodoval se osud velkých říší – kdo, čím loďstvo bude vládnout oceánům. Záležitosti na Východě bylo nutno nechat jejich osudu.

Karel se chtěl po Narvě v zápalu vrhnout za Petrem do Moskevské říše, generálové ho však uprosili, aby si nezahrával dvakrát za sebou s osudem. Unavené a utmáčené vojsko bylo odvedeno do zimního ležení v Laisse u Dorpatu. Odtamtud napsal král senátu povýšený dopis, ve kterém se dožadoval posil a peněz. V Stockholmu všichni, kdož byli proti válce, umkli. Senát se usnesl na nových daních a k jaru poslal do Laissy dvacet tisíc mužů pěchoty a jízdy. Byla vydána latinsky kniha „O příčinách války Švédska s moskevským carem“ a u evropských dvorů ji četli s uspokojením.

Nyní měl Karel jednu z nejsilnějších armád v Evropě. Musil se rozhodnout, kterým směrem vést úder – zda na východ, do pusté Moskovie, jejíž řídká a žebrácká města slibovala jen málo kořisti a slávy, nebo na jihozápad proti věrolomnému Augustovi, do hloubi Polska, do srdce Evropy. Tam už hřměla děla velikých maršálů. Karlovi se točila hlava v předtuše slávy druhého Caesara. Jeho gardisté, potomci mořských lupičů, snili o nádherných hedvábích Florencie, o zlatě ve sklepeních Escorialu, o světlovlasých ženách Flander, o hospodách na křižovatkách bavorských cest...

Jakmile v létě oschly cesty, oddělil Karel osmitisícový sbor, jehož velení svěřil Schlippenbachovi, s rozkazem táhnout k ruským hranicím, zatím co sám s celou armádou prošel rychlými pochody Livonskem, dvě versty nad Rigou se v dohledu nepřítele přepravil v bárkách přes Dvinu a na hlavu porazil saská vojska krále Augusta. V této bitvě z osmého července byl raněn Johann Reinhold Patkul; uprchl jen stěží na koni před královými kyrysníky a tak pro tentokrát unikl zajetí a popravě.

U Rigy nebyli rozdrceni nějací všiví Rusové, ale Sasové, nejslavnější vojáci Evropy. Karlovi jako by se na ramenou rozepjala křídla

slávy. „Král Karel už nemyslí na nic než na válku... (Tak o něm psal do Stockholmu generál Stenbock.) Nedbá rozumných rad... Mluví, jako by mu sám bůh vnukal jeho další kroky... Je pln sebevědomí a nerozumí... Myslím, že kdyby mu zbylo tisíc mužů, vrhl by se i s těmi na celou armádu... Nestará se vůbec o to, z čeho jsou jeho vojáci živi... Když někdo z našich lidí padne, jeho se to ani nedotkne...“

Od Rigy začal Karel pronásledovat Augusta. V Polsku vypukla krvavá válka mezi pány: jedni byli pro Augusta a proti Švédům, druzí křičeli, že jedině Švédové mohou zavést pořádek a pomoci při dobývání pravobřehé Ukrajiny a Kyjeva a že Polsko potřebuje nového krále (Stanislava Leszczyňského). August utekl z Varšavy. Karel vstoupil do hlavního města bez boje. August sbíral kvapně v Krakově nové vojsko.

Započala se vzácná honba krále za králem. U evropských dvorů znovu tleskali mladistvému hrdinovi, jeho jméno se vyslovovalo vedle jmen prince Evžena a Marlborougha. Říkalo se, že Karel nestrpí ve své blízkosti žádnou ženu, že ve svých jezdeckých botách i spí, že se na začátku bitvy objevuje před vojskem na koni, bez klobouku, v nerozlučném šedězeleném kabátci upnutém až ke krku – a ve jménu božím se první vrhá na nepřítele a strhuje za sebou vojsko... Vypořádat se na nehostinném východě s Petrem dal na starost generálu Schlippenbachovi.

Petr strávil celou zimu mezi Moskvou, Novgorodem a Voroněží (kde se usilovně stavěly lodi pro černomořské loďstvo). Do Moskvy bylo svezeno devadesát tisíc pudů zvonoviny. Odlévání nových děl řídil starý znalec hutnictví, tajemník dumy Vinius. Zřídil u moskevské slévárny školu, ve které se dvě stě padesát bojarských a kupeckých synků, ale i nadaných chlapců nízkého původu učilo slévačství, matematice, opevňování a dějepisu. A když se nedostávalo mědi, kterou bylo nutno přidávat k zvonovině, poslal Petr Viniuse hledat rudu na Sibiř. V Lutychu koupil Andrej Artamonovič Matvejev (syn bojara Matvejeva zabitého na Krásném schodišti) patnáct tisíc nejnovějších

ručnic, rychlopalná děla, dalekohledy a pštrosí péra na důstojnické klobouky. V Moskvě pracovalo pět soukenických a plátenických manufaktur – mistry pro ně najímali za velké peníze po celé Evropě. Vojáci se cvičili od úsvitu do tmy. Nejhorší to bylo s důstojníky: musili učit nejen vojáky, ale i sebe, protože sotva někdo povýšil, buď mu hned moc stoupla do hlavy, nebo se spustil a dal se na pití...

Asi dva týdny po narvské pohromě napsal Petr Borisu Petroviči Šeremetěvovi, který v Novgorodě shromažďoval rozptýlené trosky svých jezdeckých pluků (někdo dorazil bez koně, jiný bez šavle, třetí docela nahý):

„... Není náležité vzdávat se v neštěstí všeho... Z toho důvodu Ti přikazuji, abys i nadále setrval u díla, které jsi na sebe vzal a započal, totiž u jízdy, s níž budeš v pozdějším čase nejen chránit okolní města, ale také pronikat dál a způsobovat nepříteli co největší škody. A žádné výmluvy, ježto lidí je dost a řeky i močály už také zamrzly... Ještě jednou připomínám: na nic se nevymlouvej, ani na nemoc... Plno uprchlíků onemocnělo a jeden z nich, major Lobanov, byl za takovou nemoc pověšen...“

Ale nepravdělná šlechtická jízda nebyla spolehlivá, a tak místo ní verbovali do pěti dragounských pluků dobrovolníky ze všech stavů, mužiky i nevolníky za roční plat jedenáct rublů a stravu. Mezi nevolníky a mužiky se k jezdecké službě hlásilo tolik lidí, že musili vybírat jen ty nejzdravější a nejstatnější. Vycvičené dragounské setniny odcházely do Novgorodu, kde generál Anikita Repnin dával do pořádku a cvičil divize, které bojovaly u Narvy.

Do nového roku byl opevněn Novgorod, Pskov a Pečorský klášter. Na severu byly opevněny Cholmogory a Archangelsk a patnáct verst od něho se v Berezovském ústí spěšně stavěla kamenná pevnost Novo-Dvinka. V létě připlulo do Archangelska na červnový výroční trh mnoho obchodních lodí z Anglie a Holandska. (Toho roku převzal stát do svých rukou zahraniční obchod s dalšími druhy

zboží – tuleními kožešinami, rybím klihatem, dehtem, potaší, voskem... Carští kupci zabrali pro stát všechno, soukromým kupcům zbyl leda obchod s koženými výrobky a vyřezávanými kosticemi.) Dvacátého června vnikla do ústí Severní Dviny švédská válečná flotila. Když zpozorovala nově postavenou pevnost, neodvážila se proplout kolem ní k Archangelsku bez povšimnutí a zahájila ze všech děl palbu. Za tohoto manévru uvízla jedna ze čtyř švédských fregat na mělčině přímo před pevností a po ní ještě jedna jachta. Rusové se vrhli do člunů a zmocnili se útokem jak fregaty, tak jachty, kdežto ostatní lodi neslavně odpluly zpátky do Bílého moře.

Po celé léto neustávaly potyčky Šeremetěvových a Schlippenbachových předsunutých oddílů. Švédové přitrhli k Pečorskému klášteru, ale spálili jen okolní vesnice, pevnosti nedobyli. Zneklidněný Schlippenbach napsal králi Karlovi a žádal o dalších osm tisíc mužů – Rusové jsou každým měsícem drzejší, zřejmě se po narvské porážce proti očekávání rychle vzpamatovali, ba dokonce pokročili ve vojenství a výzbroji: dnes už nelze rozbít ruská vojska jen tak dvěma brigádami... Karel v tu dobu dobyl Krakova a hnal Augusta do Saska; k hlasu rozumu byl hluchý.

Tak to šlo až do prosince roku tisícího sedmistého prvního.

Uprostřed zimy se Boris Petrovič Šeremetěv dozvěděl od zajatce, že generál Schlippenbach rozbil svůj zimní tábor na statku Ōrestferu pod Dorpatem. Když se to dozvěděl, sám se lekl smělé myšlenky, která ho napadla: proniknout znenadání do hloubi nepřátelské země a náhle překvapit odpočívajícího nepřítele. Byla to vzácná příležitost. Pravda, v dřívějších dobách by byl Boris Petrovič považoval za rozumnější nepokoušet vrtkavou štěstěnou, tento rok však se už s Petrem nedalo vyjít; nepopřál nikomu klidu ani oddechu, kladl lidem za vinu nejenom to, co udělali, ale i to, co mohli dobrého udělat a neudělali...

Bylo nutno zkusit štěstí. Boris Petrovič oblékl deset tisíc mužů nově sebraného a vyzbrojeného vojska do krátkých kožichů

a válenek a s patnácti lehkými děly na saních přitřhl rychle, ale s velikou obezřelostí, zajištěn předsunutými pluky lehké čerkeské, kalmycké a tatarské jízdy, ve třech dnech k Örestferu. Když Švédové zpozorovali na vysokém zasněženém břehu říčky Ay ušaté jezdce s luky a koňskými ocasy na kopích, bylo už pozdě. Liven vyrazil k řece s dvěma rotami a dělem. Na druhém břehu zvedli šikmoocí barbaři ohnuté luky, vypustili mračno střel, zazněl rostoucí řev, připomínající vytí vlků, a po strmých závějích se dolů přes řeku rozletěli zprava a zleva v oblaku sněžného prachu pruhovaní Tataři s křivými šavlemi a Čerkesové v modrých županech ozbrojení píkami a smyčkami, zatím co ve středu se hnali vřešticí Kalmykové; Livenových tři sta estonských střelců bylo i s plukovníkem rozsekáno, rozbodáno a svlečeno do spodního prádla.

V celém švédském táboře nastal poplach. Další oddíl s šesti děly zatlačil jízdní předvoj za řeku. Schlippenbach cválal s trubači táborem. Švédové vybíhali, jak kdo byl, z chalup a zemljaneč a utíkali hlubokým sněhem ke svým útvarům. Celé vojsko zaujalo postavení před statkem a přivítalo postupující ruskou armádu dělostřelbou. Uprostřed ruského čtverce jel na koni v pouhém soukenném kabátci s tříbarevnou šerpou přes prsa Boris Petrovič.

Švédská palba uvedla do zmatku přední dragounské setniny, které dosud neprošly ohněm. Švédové vyrazili. Ale patnáct lehkých děl, jež se přihnala na saních, spustilo takovou kartáčovou palbu, že to Švédy překvapilo a jejich řady se ve zmatku zastavily. Z křídel se na ně vrhly dragounské pluky Kropotovovy, Zybinovy a Gulicovy, které se zatím vzpamatovaly. „Chlapci!“ křičel uprostřed čtverce zvýšeným hlasem Šeremetěv, „chlapci! Udeřte vši silou na Švéda...!“ Rusové se vyřítili s nasazenými bodáky vpřed. Snášel se rychle soumrak ozařovaný záblesky výstřelů. Schlippenbach vydal rozkaz stáhnout se pod ochranu budov statku. Sotva však smutné trubky zatroubily ústup, vrhli se dragouni, Tataři, Kalmyci a Čerkesové s novou zuřivostí ze všech stran na ustupující ježaté čtverce Švédů,

protrhli je a uvedli ve zmatek. Začala řež... Generál Schlippenbach s třemi jinými stěží unikl ve tmě na koni do Revalu.

V Moskvě se u příležitosti prvního vítězství vypalovaly ohňostroje a rozsvěcovaly transparenty. Na Krásném náměstí byly postaveny soudky s vodkou a pivem, na ohních se opékali celí berani, lidu se rozdávaly koláče. Na Spasské věži byly vyvěšeny švédské prapory. Menšikov odjel do Novgorodu, aby Borisu Petroviči odevzdal carův kontrfekt čili portrét posázený diamanty, a navíc nebyvalou hodnot generála polního maršála. Všichni vojáci, účastníci vítězství, dostali po stříbrném rublu (po prvé raženém v moskevské mincovně místo dřívějších měděných půlkopejek).

Boris Petrovič děkoval se slzami v očích a poslal Petrovi po Menšikovovi lísteček s prosbou, aby mu dovolil zajet v neodkladné záležitosti do Moskvy... „Žena moje bydlí doposud u cizích, měl bych jí najít nějaké přístřeší, kam by hlavu složila...“ Petr odpověděl: „V Moskvě vás, pane generále polní maršále, není zapotřebí... Ale ponechávám to Vašemu uvážení... Kdybyste přesto chtěl přijet, učíňte tak o velikonočním týdnu, abyste byl na Boží hod zase zpátky...“

Za šest měsíců se Boris Petrovič znovu utkal s generálem Schlippenbachem u Hummelshofu; ze sedmi tisíc Švédů jich v tomto krvavém boji padlo pět a půl tisíce. Livonsko už neměl kdo bránit, cesta k přímořským městům byla otevřena. A Šeremetěv se pustil do pustošení země, měst, statků a starobylých rytířských zámků... Na podzim napsal Petrovi:

„... Všemocný Bůh a přesvatá boží rodička vyplnili Tvoje přání: více už není co ničit v nepřátelské zemi, zničili a zpusťovali jsme vše, celá zůstala jen města Marienburg, Narva, Reval a Riga. Přibýlo mi tím svízelně – co si počít se zajatci? V táborech, ve vězeních, u důstojníků, všude je plno Čuchonců... A je to i nebezpečné, protože to jsou lidé sveřepí... Dej vydat příkaz, aby byli vybráni z Čuchonců ti nejlepší, kteří se dovedou ohánět sekerou nebo se vyznají v jiném umění, a aby byli posláni na práci do Voroněže nebo Azova...“

2

Dvanáct dní dopadaly pumy na starobyrou pevnost Marienburg. Nebylo možno se k ní dostat z žádné strany, protože stála na nevelikém ostrůvku (na jezeře Pojp); její kamenné hradby se zdvíhaly přímo z vody a dřevěný most, který měřil sto sáhů a vedl od brány opevněné nevysokou baštou strhli sami Švédové.

V pevnosti byly veliké zásoby žita. Rusům, vyhladovělým ve zpusťšeném Livonsku, by přišly tyto zásoby velice vhod. Boris Petrovič dal vyvolat dobrovolníky, předstoupil před ně a řekl: „Hoši, v pevnosti je kořalka a ženské, když se přičiníte, nechám vás den a noc hýřit.“ Vojáci hbitě rozebrali několik dřevěných chalup pobřežní vesnice, svázali z nich vory a k hradbám pevnosti vyplulo asi tisíc dobrovolníků odstrkujících se bidly. Mezi vory vybuchovaly švédské bomby.

Boris Petrovič vyšel na zápraží chalupy a díval se dalekohledem. Švédové byli zlí, rozzuření, co když útok odrazí? Obléhat je, ech, to by nerad, to by se to protáhlo až do pozdního podzimu. Najednou spatřil, jak u pevnostní brány vyrazil ze země veliký plamen a dřevěný ochoz na věži se zahoupal. Část hradeb se zřítily. Vory se přiblížily k průlomů. Tu se v okně zámku objevil bílý prapor. Boris Petrovič složil zasouvací dalekohled, sňal klobouk a pokřižoval se.

Obyvatelstvo pevnosti začalo přecházet po kůlech strženého mostu, jak se dalo. Vlekli na rukou děti, rance, koše. Ženy se s pláčem obracely k domovům, jež opouštěly, a poděšeně pokukovaly po Rusech, kteří si prohlíželi kořist. Sotva však poslední uprchlíci opustili pevnost, kovaná brána se s rachotem přibouchla a z úzkých střílen vylétly obláčky kouře; první byl zabit poručík, který připlul v člunu, aby na pevnosti vztyčil ruský prapor. V odpověď houkly z břehu moždíře. Lidé na mostě se jali pobíhat a upouštět rance a koše do vody. Ze střechy tvrze vyšlehl ohromný plamen, jezerem otrásl výbuch, na lidi se začalo sypat kamení. Pevnost a sklady

zachvátil požár. Jak se zjistilo, praporečník Wulf a podpraporečník Gottschlich sběhli v bezmocném vzteku do sklepení s prachem a zapálili tam doutnák. Wulfovi se nepodařilo utéci před výbuchem. Podpraporečník, popálený a zkrvavený, se objevil v průlomu a zřítíl se k vodě, kde ho vzali do člunu.

Velitel pevnosti vstoupil s důstojníky do chalupy, kde u stolu, prostřeného k obědu, vážně seděl zády k oknu generál polní maršál Šeremetěv; smekl, uctivě se uklonil a podával mu kord. Totéž udělali i důstojníci. Boris Petrovič odhodil kordy na lavici a začal na Švédy zběsile křičet, proč se nevzdali dřív, proč zavinili tolik nesnesitelného utrpení a smrtí a proč vyhodili pevnost zákeřně do vzduchu... V chalupě stáli zarostlí, ošlehaní jezdečtí plukovníci, neznající strachu, a zlověstně přihlíželi. Velitel přesto generálu polnímu maršálkovi statečně odpověděl:

„Mezi našimi lidmi je mnoho žen a dětí a také superintendent důstojný pastor Ernst Glück s ženou a dcerami... Proším, abys je propustil na svobodu a nevydával vojákům... Ženy a děti ti slávy nepřidají...“

„Nechci nic vědět!“ vykřikl Boris Petrovič... Jeho měkká oholená tvář, zvyklá spíše domáckému poklidu, se zpotila hněvem. Vtáhl břicho a vstal od stolu.

„Postavte k panu veliteli a pánům důstojníkům stráž.“

Poopravil si tříbarevnou šerpu, bojovně si přehodil přes ramena krátký plášť z malinového sukna a doprovázen plukovníky vyšel k vojsku.

Z pevnosti se valil černý dým a zastíral slunce. Na břehu stálo sklíčeně asi tři sta zajatých Švédů. Ruští vojáci, kteří dosud nedostali rozkaz, jak naložit se zajatci, jen obcházelí kolem zlostných livonských rolníků, kteří před dvěma nedělemi uprchli před vpádem do obleženého Marienburgu, a zapřádali rozhovory s ženami, jež seděly na uzlech a žalostně skláněly hlavy ke kolenům. Ozvala

se polnice. Důstojně se přiblížil generál polní maršál, cinkaje dlouhými hvězdicovitými ostruhami.

Za hloučkem dragounů, kteří seskočili z koní, se na něho podívaly něčí oči a jako dva ohýnky mu ožehly srdce... Byla válka a v takové době bývá někdy ženský pohled ostřejší než čepel... Boris Petrovič důstojně zakašlal: „Hm!“ a ohlédl se... Za zaprášenými vojenskými kabátci se blýskla světlemodrá sukně... Vystrčil bradu, nasupil se a spatřil ony oči, temné, třpytící se pláčem, prosbou a mládím... Za zády vojáků stálo na špičkách sedmnáctileté děvče a hledělo na polního maršála. Kníratý dragoun jí přehodil přes šatečky zmačkaný vojenský plášť (srpnový den byl chladný) a snažil se ji ramenem zakrýt před pohledy polního maršála. Ale dívka mlčky natáhla krk, její svěží tvář, stažená strachem, se pokusila o úsměv, její rty se bolestně sevřely. „Hm,“ hekl ještě jednou Boris Petrovič a prošel kolem k zajatcům...

Po odpoledním odpočinku seděl Boris Petrovič v soumraku na lavici a vzdychal... V chalupě s ním byl pouze Jagužinskij, čmáral něco perem na krajíčku stolu...

„Dej pozor, zkažíš si oči,“ tiše řekl Boris Petrovič.

„Už končím, pane polní maršále...“

„Nu, když končíš, tak konči... (A pak už jenom pro sebe.) Ano, ano, tak to dopadá s člověkem... Ach, můj ty bože...“

Lehce poťukával všemi pěti prsty do stolu a díval se kalným oknem. V pevnosti na jezeře ještě hořelo... Jagužinskij s veselým posměškem pokukoval po panu polním maršálovi: vida, jak ho to chytlo, krk mu naběhl, tvář má celou zkroušenou.

„Zaneseš tady ten rozkaz plukovníkovi,“ řekl Boris Petrovič, „a pak zajdi tuším k druhému dragounskému pluku, ano... Vyhledej tam strážmistra, jakpak se jenom jmenuje... Osku Děmina... Je tam s ním ve voze takové děvče... Je mi jí líto, tam by jí byl konec, dragouni by ji umačkali... Přiveď ji sem... Počkej... Na... Dej Oskovi tady ten rubl, řekni, že mu ho posílám...“

„Všechno zařídím, pane polní maršále...“

Když Boris Petrovič v chalupě osaměl, začal hekat a vrtět hlavou. Člověk si nepomůže: dělej co dělej, bez hříchu žít nedovede... V sedmadvadesátém roce byl v Neapoli... Přirostla mu tam k srdci jedna černovláska... Bylo to k zoufání... Na Vesuv vylezl a díval se na ten pekelný oheň, na strašlivé skály na ostrově Capri se vyšplhal, prohlédl si chrámy pohanských bohů, horlivě navštěvoval katolické kláštery a viděl a ve vlastních rukou držel prkno, na kterém seděl Spasitel, když umýval svým učedníkům nohy, kousek chleba Poslední večeře, dřevěný kříž s kouskem Kristovy pupeční šňůry a obřízky, jeden střevíc Spasitelův, už celý chatrný, hlavu proroka Zachariáše, otce Jana Křtitele, a mnoho jiných podivuhodných a zvláštních věcí... Ale to všecko zaclonila v jeho paměti malá černo-
oká Giulia, když začala s bubínkem v ruce tančit nebo zpívat své písně... Chtěl si ji vzít s sebou, do Moskvy, padl jí k nohám... Ach můj bože, můj bože...

Jagužinskij byl jako vždy zpátky jak na obrtlíku a lehce vstrčil do chalupy onu dívku v modrých šatech a čistých bílých punčochách; přes prsa měla křížem převázaný šátek, v tmavých kučeravých vlasech kousky slámy (zřejmě se ji už v trénu pokoušeli převalit pod vůz) ... Děvče pokleklo u dveří a hluboko sklonilo hlavu jako ztělesněná pokora a prosba...

Jagužinskij bodře zakašlal a odešel. Boris Petrovič se na děvče chvíli díval... Byla hezká a zřejmě šikovná, krk a ruce měla jemné, bílé... A vypadala velice mile. Promluvil na ni německy:

„Jak ti říkají?“

Děvče si lehounce, kratince vzdychlo:

„Helene Katherine...“

„Kateřina... Dobře... Čím je tvůj otec?“

„Jsem sirota... Sloužila jsem u pastora Glücka...“

„Sloužila... Výborně... Umíš prát...?“

„Ano... A všelicos jiného... Opatrovat děti...“

„Vida... A já nemám, kdo by mi vypral prádlo... A co, jsi svobodná?“

Kateřina vzlykla a řekla, aniž zvedla hlavu:

„Už ne... Nedávno jsem se vdala...“

„Ale... Za koho?“

„Za královského kyrysara Johanna Raabeho...“

Boris Petrovič se zachmuřil. Zeptal se nepřívětivě na kyrysara, kde je, jestli je mezi zajatými. Nebo snad padl?

„Viděla jsem Johanna, jak ještě s dvěma vojáky skočil do jezera a odplaval... Pak už jsem ho nespatriila...“

„Nesmiš plakat, Kateřino... Jsi mladá... Najdeš si jiného... Máš hlad?“

„Veliký,“ odpověděla tichým hlasem, zvedla pohublou tvář a znovu se pokorně a důvěřivě usmála. Boris Petrovič k ní přistoupil, vzal ji za ramena, zvedl ji a políbil nájemné teplé vlasy. I ramena měla teplá a něžná...

„Sedni si ke stolu. Najez se. Já ti neublížím. Piješ víno?“

„Nevím...“

„Tak tedy piješ...“

Boris Petrovič křikl na sluhu a přísně (aby si voják nemyslel kdovíco, bůh chraň, a nešklebil se) mu poručil prostřít k večeři. Sám u večeře ani tolik nejedl, jako se díval na Kateřinu: vida, jaká je vyhladovělá! Jí čistě a způsobně, občas se vlahýma očima podívá na Borise Petroviče a vděčně ukazuje bílé zoubky. Od jídla a vína jí zrůžověly tváře.

„Šaty ti všesky shořely, ne...?“

„Přišla jsem o všecko,“ odpověděla nedbale.

„Nevadí, opatříme jiné... Do týdne pojedeme do Novgorodu, tam se budeš mít líp... Dneska budeme spát jako na tažení... na peci...“

Kateřina vrhla na něho zpod řas temný pohled, zrudla, odvrátila se a přikryla si tvář rukou...

„Vidiš, jaká ty jsi, Kateřino, vždyť jsi vdaná...“ Borisu Petroviči se ta komorná nevýslovně líbila... Natáhl se přes stůl a vzal ji za

zápěstí. Přikrývala se rukama dál, ale mezi prsty jí čarovně svítily oči.

„No, no, neboj se, nevolnici z tebe neudělám... Budeš bydlet v pokojích... Dávno jsem potřeboval hospodyni...“

3

Když se vojska poražená u Narvy vracela do Novgorodu, mnoho vojáků uprchlo – někteří na sever, do rozkolnických osad, jiní k velkým řekám, k Donu, za Volhu, na dolní tok Dněpru... Uprchl i zachmuřený, světem protřelý mužik Fed'ka Špindíra... (Byl by totiž stejně přišel o hlavu pro vraždu praporčíka Mirbacha.) Přemluvil k útěku také Andrjušku Golikova – vždyť přece kdysi táhli společně lano na Šeksně a dlouho jídali z jednoho kotlíku. Andrjuškovi bylo po narvské hrůze jedno, kam šel, jenom když to nebylo zase do zbraně...

Odvedli za noci z tábora plukovní herku, prodali ji v jednom klášteře za padesát kopejek, peníze si rozdělili a zavinuli do cárů. Šli stranou silnice od vesnice k vesnici, někde žebrali, jinde kradli – jednomu popovi odnesli ze dvora kuřátko a v Ostaškově ukradli šafářovi z domu ozdobnou uzdu a sedlo a prodali to krčmářovi. Dvakrát se jim podařilo vypáčit kostelní pokladničku, ale jedna byla prázdná a ve druhé na dně jediná kopeječka.

Zimu protloukli na Valdaji v zavátých chalupách bez komínů, ve kterých bylo plno dětí omámených kouřem a nemluvnat, vřískajících v kolébkách do vyjícího nočního větru... Andrjuška Golikov se často probouzel uprostřed noci, posadil se a objal rukama bosé šlapky. Vedle něho v koutě přežvykuje na páchnoucí slámě tele. Na lavici chrápe mužik. Na podlaze u ohniště spí se skrčenýma nohama žena. Na peci mumlají ze sna omámené děti. Švábi koušou nemluvně do konečků prstů a do tváří. Nemluvně v kolébce vřeští:

ua-a-a, ua-a-a... Nikdo neví, proč se narodilo, nikdo neví, proč je koušou švábi...

„Co nespíš, Andreji,“ ptá se Fed'ka (ani on nespí, přemýšlí).

„Fedo, pojďme pryč...“

„Kampak půjdeme, hlupáku, v noci, ve vánici...“

„Je mi těžko, Fedo...“

„Je tady smrad, špatně se dýchá. Žijí tu hůř než dobytek. Podívej se na toho mužika, jak chrní. Když se vychrní, vypije džbán vody a hajdy do roboty, celý den dře jako kuň... Tuhle jsem se ho na to ptal, tady chodí celá vesnice na panské. Mladý statkář odjel s vojskem, ale starý žije tady, ve vesnici, má pěkný statek za roklí. Dědek je krkoun a surovec. Odírá mužiky o všechno, jenom tu lebedu jim nechává... A jeho mužici jsou všichni hloupí. Když je některý trochu chytřejší a šikovnější, hodí ho pán okamžitě na vůz a hajdy s ním do Valdaje na trh, kde ho prodá rovnou z vozu. Tak se zbavil všech chytrých – a má pokoj. I děti se tu rodí už hloupé a zakřiknuté...“

Andrjuška sedí, svírá v dlaních studené, holé šlapky a pohupuje se. Deset by jich mělo dost toho, co zakusil Andrej za těch čtyřia dvacet let. Byl nezdolný... Ale nezdolný nikoliv svým slabým tělem, nýbrž neuhastitelnou touhou dostat se z tmy... Jako by se plazil odraný a hladový přes vývraty, přes hrůzné pustiny, rok za rokem, verstu za verstou, s vírou, že někde vpředu je jasná země, kam i on jednou dojde, kam se i on životem prodere. Kde je ta země, jak vypadá?

Tak i teď hleděl Andrej otevřenýma očima do tmy, aniž poslouchal, co říká Fed'ka ležící vedle na slámě... Je to napůl vzpomínka, napůl přelud: stojí před ním zelený kopec, na kopci bříza, všechny větvičky, všechny lístky se chvějí, třepotají v teplém větríku... Ach, ta radost... A už zase zmizela... Vynořuje se tvář, jakou nikdy neviděl, blíží se, už je docela blízko, otvírá oči, dívá se na Andrjušku, živější než skutečná živá tvář... Kdyby tak měl v této chvíli prkénko, štětec, barvy, namaloval by ji... Usmála se, rozplynula se... V modravé mlze se míhá město... Ach, jaké podivuhodné, jaké čarovné město! Kde

jen hledat to město, kde hledat tu břízu s chvějícími se lístečky, tu divukrásnou usmívající se tvář?

„Zítra vyrazíme rovnou na statek, naprášíme toho bojarovi, kolik bude chtít, možná že nám dá v čeledníku najíst,“ chraptí Fed'ka. V bohatých statcích se vždycky pouštěl do vyprávění o carově porážce, lhal o tom, co bylo i nebylo, a dovedl posluchače (stávalo se, že i sám statkář z nudy zašel do čeledníku a s tváří opřenou o dlaň chmurně poslouchal), dovedl posluchače rozplakat zejména vyprávěním o tom, jak král Karel, když pobil tisíce pravoslavných vojáků, projížděl bojištěm...

„... S jasnou tváří, v levé ruce žezlo, v pravé ostrou šavli, samé zlato a stříbro, sedí na ohnivém siváku, který se brodí po břicho v lidské krvi; siváka vedou za uzdu dva stateční generálové... A tu král přijede ke mně... Já ležím a mám v prsou kuli... Kolem mne Švédové jako kupa pytlů – všichni mrtví. Přijede ke mně král, zastaví a ptá se generálů: ‚Co to tu leží za člověka?‘ Generálové mu odpoví: ‚Tady leží chrabrý ruský voják, bil se za pravoslavnou víru, pobil samojediny dvanáct našich grenadýrů.‘ Král jim povídá: ‚Hrdinská smrt...‘ Ale generálové nato: ‚Ne, on je živ, ale má v prsou kuli.‘ A tu mne zvednou a já se postavím, uchopím pušku a vzdám naposledy čest, jak se sluší a patří králi. A on povídá: ‚Jsi junák,‘ vytáhne z kapsy zlatý dukát, ‚tu máš,‘ povídá ‚chrabrý ruský voják, jdi v pokoji do své rodné země a řekni Rusům: k bohu modlete se, s bohatým nesud'te se, se Švédy neperte se...‘“

Takové vyprávění nikdy neselhalo a Fed'ka i Andrej po něm vždycky dostali v čeledníku nocleh a najíst. Nesnadné však bylo dostat se do bohatého statku. Lidé byli nedůvěřiví. Rok od roku utíkalo stále víc lidí před odvodem, vojenskou službou a zemskými povinnostmi; skrývali se v lesích a loupili, buď jednotlivě, nebo v tlupách... V některých obcích tak zůstali jen starci, stařeny a děti; ať ses zeptal, na koho jsi chtěl, jeden byl odveden k dragounům, druhý na opevňovací práce nebo na Ural, třetí, nedávno ještě

počestný a bohobojný majitel krámu na tržišti, opustil ženu a malé děti a číhá s kyjem v rokli u silnice...

Fed'ka nejednou přemýšlel o tom, nemají-li se dát k loupežníkům a nějaký čas zbojnicít. Uvažoval, co s nimi bude... Věčně se potloukat od statku ke statku, to omrzí... Ale Andrej o tom nechtěl ani slyšet... Vzal si do hlavy, že půjdou na jih, na jih, třeba až na kraj světa... Fed'ka mu říkával: „No dobře, ale až tam dojdeš, zase tam budou lidé, zadarmo tě živit nebudou, budeme musít nádeničít u kozáků nebo jít za nevolníka k statkářovi a dříť zadarmo... Kdybychom si ale zařídili a zazbojnicili, zašili bychom si možná každý i sto rublů do čapky. S takovými penězi se můžeš stát třeba kupcem. Pak už si s tebou dragoun, písař nebo statkář nebude začínat, budeš si svým pánem...“

Jednou – bylo to v létě – seděli za večerních červánků na poli. Nad ohýnkem ze suchého kravského lejna stoupal tenký kouř, vítr ohýbal stébla trav a pohvizdoval. Andruška hleděl na dohasínající červánky, ze kterých zůstal na obzoru jen matný pruh:

„Fedo, poslyš, co ti teď povím... Je ve mně síla, veliká síla, větší než každá lidská síla... Poslouchám, jak vítr hvízdá ve stéblech, a najednou chápu, všecko chápu, prsa se mi rozšiřují... Dívám se na večerní červánky, na soumrak – a všemu rozumím, je ve mně takový smutek a taková radost, že bych se rozlil po nebi jako ty červánky...“

„U nás ve vsi byl hlupáček, pasák hus,“ řekl Fed'ka a štóural stéblem do rozpadlých uhlíků, „ten taky tak blábolil, nikdo mu nerozuměl... Hrával pěkně na rákosovou píšťalu; celá vesnice ho chodila poslouchat... Tenkrát hledali muzikanty pro nebožtíka Franze Leforta, a co bys neřekl, vzali ho...“

„Fedo, u Narvy mi nevolník Borise Petroviče vypravoval o taliánské zemi... O malířích... Jak žijí, jak malují... Nebudu mít pokoj, dokud se nedostanu jako poslední otrok k takovému malíři, třeba abych mu třel barvy... Fedo, já umím malovat... Vezme se prkýnko, dubové prkýnko, napustí se olejem, pokryje se podkladem... V hrníčcích si rozetřeš barvy, jedny s olejem, jiné s vejcem... Vezmeš štětec...“

(Golikov mluvil docela tiše, aniž přehlušil pohvizdování větru.)
Fedo, den se rozjasní a zase zhasne, ale mně na prkýnku hoří věčně... Když stojí v poli strom, bříza, borovice, co na tom? Ale když se podíváš na můj strom na prkýnku, pochopíš všechno a zapláčeš..."

„A kde je ta země?“

„Nevím, Fedo... Zeptáme se, lidé nám povědí..."

„No tak tam pojd'me... Je to jedno.“

4

Z jara roku tisíc sedm set dva přibylo do Archangelska lodí deset mistrů propustí, které najal Andrej Artamonovič Matvejev v Holandsku za velký plat (sedmnáct rublů dvacet kopejek měsíčně a stravu). Polovina mistrů (jak bylo rozhodnuto předešlého roku) byla odeslána k Tule na Ivanovské jezero stavět jedenatřicet kamenných zdymadel mezi Donem a Okou přes Upu a Šat. Druhá polovina mistrů odjela do Vyšného Voločku, aby tam postavili propust mezi Tvericí a Mstou.

Vyšněvoločským zdymadlem mělo být spojeno Kaspické moře s Ladožským jezerem, Ivanovskými zdymadly Ladožské jezero a celé Povolží s Černým mořem.

Petr byl v Archangelsku, kde se pracovalo na opevňování ústí Dviny a na stavbě fregat pro bělomořské loďstvo. Tamější rybáři a lovci mu řekli, že je odedávna známa cesta z Bílého moře na Ladogu přes Vyg, Oněžské jezero a Svir. Je to obtížná cesta, je na ní mnoho převlak a prahů, kdyby však byly po Oněžské jezero propokány kanály a postaveny propusti, vozilo by celé bělomořské přímorie zboží přímou vodní cestou až do Ladogy.

Tam, do Ladožského jezera, mířily tři velké cesty od tří moří, Volha, Don a Svir. Od čtvrtého, Baltického moře, dělil Ladogu nevelký tok Něvy, chráněný dvěma pevnostmi, Noteburgem a Nyenschanzem.

Holandský inženýr Isaak Abraham řekl Petrovi nad mapou: „Když prokopete kanály, probudíte k životu mrtvá moře a sta vašich řek, vody celé země obrátí se do velkého průplavu Něvy a ponese vaše lodi na volné moře.“

Sem, k ovládnutí Něvy, se také na podzim roku sedmnáct set dva soustředilo veškeré ruské úsilí. Apraksin, syn admirála Apraksina, celé léto pustošil Ingrii, dospěl až k Ižoře a na břehu prudké řeky, vinoucí se smutnou přímořskou rovinou, porazil švédského generála Cronhiorta a zatlačil ho na Duderhofske výšiny, odkud generál ve zmatku ustoupil za Něvu do pevnůstky Nyenschanzu na Ochtě.

Apraksin přitáhl s vojskem k Ladoze a zaujal postavení na řece Nazii. Z Novgorodu tam táhl také Boris Petrovič Šeremetěv s velkým dělostřelectvem a vozbou. Petr připlul s pěti prapory semjonovců a preobraženců z Archangelska do Oněžské zátoky a vylodil se na plochem pobřeží u rybářské vesnice Nuchče. Odtud vyslal do Soroky, rozkolnické osady při ústí Vygu, kapitána Alexeje Brovkina. (V létě se Ivanu Artěmiči podařilo vyměnit syna za zajatého švédského podplukovníka; zajel sám do Narvy a přidal ještě tři sta tolarů.) Alexej měl za úkol proplout člunem po celém toku Vygu a zjistit, je-li řeka příhodná pro postavení zdymadel.

Z Nuchče se vojsko vydalo průseky, hatěmi a mosty přes Pulské jezero a osadu Vožmosalmu k Povenci. Tuto cestu postavil ve třech měsících seržant Ščepotěv, který na tu práci přihnal z Kemji, Sumského a rozkolnických osad i poustek jak rolníky, tak laické bratry klášterů. Vojáci vlekli na válkách dvě jachty s celou výstrojí. Šli bažinami, kde hnilo dříví a bzučeli komáři; ohromné balvany byly pokryté mechem jako kožichem. Viděli podivuhodné jezero Vyg s množstvím lesnatých ostrovů, jejichž zježené hřbety se vynořovaly z vod zalitých sluncem jako nějaké obludy. Na bledém nebi se neukázal ani mráček, jezero a břehy byly pusté, jako by se všechno živé skrylo do houštin.

Ve Vygovské Danilovově poustevně deset verst od vojenské cesty se konaly ve dne v noci bohoslužby jako o Velikonocích. Muži i ženy v rubáších se modlili na kolenou, svíce nezhasínaly. Všechny čtyři brány byly pevně zavřeny, v strážních budkách u vrat a kolem modliteben byla připravena sláma a smůla. Tyto dny vyšel z klauzury starc Některij. Po upálení svých oveček a po svém útěku neměl co dělat a usadil se v poustevně. Ale Andrej Děnisov ho neměl v lásce a k lidem ho nepouštěl. Některij se ze vzteku usadil v jámě a dva roky v ní mlčel. Když se k jeho jámě přikryté tyčemi a drny někdo přiblížil, házel po něm starc lejnem. Dnes se však o své vůli ukázal lidu – tenký plnovous mu narostl až po kolena, plášť měl prožraný červy a dírami bylo vidět žlutá žebra. Zvedl vyschlé ruce a začal křičet: „Andrjuška Děnisov zaprodal Krista za houbový piroh... Co se díváte...? Sám Antikrist k nám ráčil přijít se dvěma koráby na válcích... Nastrkají vás do nich jako prasata a odvezou do horoucích pekel... Zachraňte se... Neposlouchejte Andrjušku Děnisova... Jen se podívejte, jak se v okně nafukuje... Car Petr mu poslal nadívané pirohy...“

Když Andrej Děnisov viděl, že by to mohlo dopadnout špatně a že by se případně mohli najít takoví, kteří by se doopravdy chtěli upálit, začal starci výčitky oplácet a křičel: „Ty ses asi v té jámě pomátl, Některiji, jenom bys lidi upaloval, celý svět bys chtěl spálit... Car si nás nevšímá, ať si jde kolem spánembohem, co bychom se o něho starali... A těch pirohů, co mi je vyčítáš, jsi za život sežral víc než já. Však my víme, kdo ti v noci nosí do jámy pečená kuřata, všecka kuřata v poustevně jsi odpravil, jáma je plná kostí.“

A tu se kdosi rozběhl k jámě a opravdu, v koutě byly zakopané kosti z kuřat. Lidé byli zaraženi. Andrej Děnisov vyšel potají z poustevny a na dobrém koni se rozjel za řeku k vojsku – našel je podle záře ohňů, ržání koní a zpěvu mosazných trubek za večerních červánků.

Petr přijal Andreje Děnisova v plátěném stanu; seděl tam s důstojníky u polního stolu a všichni kouřili dýmky, aby zahnali komáry.

Když spatřili čilého chlapíka v kutně a mnišské čepici, Petr řekl s úsměškem:

„Bůh pozdrav, Andreji Děnisove, co nám neseš pěkného? Pořád ještě se přede mnou chráníte dvěma prsty?“

Děnisov usedl ke stolu, jak mu bylo ukázáno; nevraštil obličej, jen si od samého nosu odháněl tabákový kouř a řekl otevřeně, upíraje na Petra jasný pohled:

„Milostivý care Petře Alexejeviči... Začínali jsme své dílo v divočině, scházeli se sem všelijací divní lidé. Některé jsme přiměli k poslušnosti vlídností, jiné strachem. Strašili jsme je tebou, odpusť, dělo se to... Při takové velké věci to nejde bez chyb. Dělo se všelicos, na některé věci líp nevzpomínat...“

„A jak to vypadá teď?“ zeptal se Petr.

„Teď, milostivý care, stojí naše hospodářství na pevných nohou. Vyklučili jsme přes pět set desjatin společné ornice a právě tolik pastvin. Skotu máme sto dvacet kusů. Máme rybolovy, udírny, koželužny a valchy. Máme vlastní doly a hutě. Ani v Tule nejsou takoví hutníci a kováři jako u nás...“

Petr Alexejevič se už bez úsměšku vyptával, kde jsou jaké rudy. Když se dozvěděl, že železo je po celém břehu Oněžského jezera a že i u Povence je místo, kde se z pudu rudy vytaví půl pudu železa, zabafal z dýmky.

„Co vy bezpopovci vlastně ode mne chcete?“

Děnisov po chvilce uvažování řekl:

„Ty, milostivý care, potřebuješ pro vojsko železo. Rozkaž a my postavíme, kde bude třeba, hutě a hamry. Naše železo je lepší než tulské a přijde laciněji... Akinfij Děmidov na Uralu počítá pud půl rublu...“

„To je lež, třicet pět kopejek...“

„Nu dobře, my budeme počítat taky třicet pět. Ale Ural je daleko a my jsme blízko... Je tu i měď. U Povence, na Medvědích horách je stěžňové dříví, samé čtyřicetiaršinové stěžně, a dřevo jen zvoní...“

Jakmile bude Něva tvoje, začneme plavit vory do Holandska. Bojíme se jenom jedné věci: popů a písarů... Nepotřebujeme je. Odpuš mi, mluvím, jak umím... Nech nás žít podle našeho... Kdybys věděl, jaká hrůza se zmocnila našich lidí...! V poustevně se už třetí den netknou práce, navlékli se do rubášů a zpívají žalmy... Dobytek nedostal pít ani žrát a bučí ve chlévech. Když k nám pošleš popa s křížem a přijímáním, rozutekou se všichni, kam je oči povedou... Nezadržíš je... Jsou to protřelí, prohnání lidé. Uprchnou zase do pustin a bude po všem...“

„To je divné,“ řekl Petr. „A kolik lidí je v té vaší poustevně?“

„Pět tisíc práce schopných mužů a žen a pak staří na odpočinku s dětmi...“

„A všichni do jednoho svobodní?“

„Uprchli před nevolnictvím...“

„Co mám s vámi dělat? Dobře, svlečte ty rubáše... Křížujte se dvěma prsty nebo třeba jedním, ale platte dvojnásobnou daň ze všeho hospodářství...“

„Souhlasíme s největší radostí...“

„Do Povence pošlete mistry, dobré lodní tesaře. Potřebuji pět set lodí, bárky, joly...“

„S největší radostí.“

„No tak, přijij na mé zdraví, Andreji Děnisove!“ Petr nalil z plechové lahvice plný pohár vodky a s úklonou mu jej podal. Děnisov zbledl. Jeho jasné oči zakmítaly. Ale pak důstojně vstal. Širokým, pomalým pohybem se pokřížoval dvěma sevřenými prsty a pohár přijal. (Petr se na něho pronikavě díval.) Vyprázdnil jej do dna. Sňal mnišskou čapku a utřel si jí červené rty.

„Děkuji ti za milost.“

„A teď si zakuř.“

Petr k němu natáhl dýmku usliněnou troubelí napřed. Teď se Děnisovovi mihl v očích úsměšek a bez váhání sáhl po dýmce. Petr ji odtáhl.

„A místa... (řekl jako by se nic nestalo) ... místa, kde najdete rudu, a potřebnou půdu kolem vyměřte a označte sloupy. Napište o tom do Moskvy Viniusovi. Řeknu mu, aby z vašich dolů a hutí nevybíral daně deset let... (Děnisov zvedl obočí.) Málo? Tak tedy patnáct let nebudu vybírat daně. O ceně železa se domluvíme. Začněte s prací bez meškání. Kdybyste potřebovali lidi nebo něco jiného, napiš Viniusovi... Peníze nežádejte... Vypij ještě pohárek, svatý muži...“

Ke konci září se za nepěkných dnů na březích Nazie spojila tři vojska a táhla k Noteburgu. Starobylá pevnost stála na ostrově uprostřed Něvy u samého výtoku řeky z Ladožského jezera. Lodi mohly proplout do řeky jen kolem pevnosti buď jedním, nebo druhým ramenem ve vzdálenosti nanejvýš dvě stě sáhů od bašt, přímo pod ústím děl.

Vojska dorazila na mys před Noteburgem. Nízko letícími dešťovými mraky bylo vidět kamenné bašty s korouhvičkami na kuželovitých střechách. Hradby byly tak vysoké a pevné, že ruští vojáci, kteří na mysu kopali průkopy a reduty, jenom vzdychali. Ne nadarmo se za Novgorodců, kteří pevnost postavili, jmenovala Orešek, tu jen tak nerozlouskneš. Švédové jako by se dlouho rozmýšleli. Na hradbách nebylo vidět živé duše. Olověné střechy mizely v chmurných oblácích. Najednou však na kulaté baště tvrze vyletěl na stožár králův prapor se lvem a zapleskal ve větru... Těžké dělo zařvalo měděným hlasem, syčící střela dopadla na mysu do bahna před průkopy. Švédové přijali boj.

Pravý břeh Něvy na druhé straně pevnosti byl silně opevněn a od jezera se tam nedalo proniknout pro bažiny. Na levém břehu byly ještě před příchodem celého vojska udělány průseky od jezera přes mys k Něvě. Ted' vytahovalo několik tisíc vojáků na lanech čluny z Ladožského jezera, přetahovalo je průseky a spouštělo pod pevností na Něvu. Padesát mužů se vždycky chopilo lana a táhlo, a druzí se opírali do boků, aby loď klouzala kýlem po břevnech. „Hej

rup! Hej rup! Všichni najednou!“ křičel Petr. Kabát odhodil, košili měl propocenou, na dlouhém krku, kolem něhož měl ovinutý stočený šátek, mu nabíhaly žíly, kotníky na nohou měl otlučené, jak propadával mezi břevny... Chytil se lana, vyvaloval oči: „Najednou! Do toho!“ Lidé už od včerejška nejedli, dlaně měli rozedřené do krve. Ale tady ten satanáš nedal pokoj, křičel, nadával, mlátil, tahal... Do večera se podařilo přetáhnout a spustit na Něvu padesát těžkých lodic s lešením pro střelce na přídi i zádi. Lidem se nechtělo ani jíst a usínali, kde se kdo svalil, na mokřím mechu a na kupkách země uprostřed bažin.

Ještě před svítáním zavířily bubny. Praporčíci cloumali mužstvem a stavěli je na nohy. Byl vydán rozkaz nabít muškety, dva náboje schovat na prsa pod kabát (aby nezmokly) a dvě koule vložit do úst. Vojáci přikrývali závěry pušek šosy kabátců a lezli na lešení houpajících se lodic. Bylo vlnobití. Veslovali tmou přes prudkou řeku na pravý břeh. Tam hučel les. Vojáci vyskakovali do rákosí. Důstojníci shromažďovali své roty a šeptem kleli.

Čekalo se. Letící mlhou začaly prosvítat malinové pruhy červánků věštících vítr. Po olovnaté řece připlula veslice. Vyskočil z ní Petr, Menšikov a Königseck. (Saský vyslanec požádal, aby se směl tažení zúčastnit jako dobrovolník, a doprovázel cara.) „Připravit!“ táhle zavolaly hlasy. Petr se vydrápal na srázný břeh, zachytáváje se keřů. Šosy jeho krátkého kabátce zvedal vítr. Vykročil jako nejasný dlouhý stín a vojáci spěšně za ním. Po jeho levici šel Menšikov s pistolemi, po pravici Königseck. Najednou stanuli. První řada vojáků, kráčejících dál, je předběhla. Petr zavelel: „K líci zbraň... Natáhnout kohoutky... Střílet řadami...“ V šicích ostře zacvakaly křemeny... Druhá řada prošla kolem Petra. „Dívat se před sebe!“ vykřikl Petr divokým hlasem. „První řada, pal!“ V záblescích výstřelů se objevily ojedinělé zmítající se sosničky a o něco dál za pařezy na rovině nízký násep švédského zákopu... Odtamtud také stříleli, ale nejistě. „Druhá řada... pal!“ Druhý šik, tak jako první, vypálil a poklekl.

„Třetí... Třetí!“ křičel přeskakující hlas. „Nasadit bodáky... Útokem vpřed...“

Petr se rozběhl po nerovném poli... Splývající řady vojáků, křičících stále hlasitěji a zlověstněji, se vrhly s nasazenými bodáky v zuřivém tisícihlavém zástupu na hliněné šance. Ze zákopů již trčely zvednuté ruce vzdávajících se Švédů. Část jich prchala k lesu.

Šanců na druhém břehu bylo dobyto. Když se úplně rozednilo, byly přes řeku převezeny mozdíře. A ještě týž den začalo ostřelování Noteburgu z obou břehů řeky.

V pevnosti, která vydržela dva týdny prudkého bombardování, vznikl velký požár a začaly vybuchovat dělostřelecké prachárny, což způsobilo sesutí východní části hradeb. Nato se na řece objevila loďka s bílou vlajkou na přídi a plula rychle k šancům na mysu. Ruské baterie umlkly. Z mozdířů, polévaných vodou, se valila pára. Z loďky vystoupil vysoký bledý důstojník s hlavou ovázanou zakrváceným šátkem. Nejistě se rozhlížel. Přes val se k němu rozběhl Alexej Brovkin a s vyzývavým pohledem se zeptal: „Co jste nám pěkného přinesl?“ Důstojník začal drmolit švédsky a ukazoval na obrovský mrak kouře stoupající z pevnosti bezvětřím k nebi. „Mluv rusky, vzdáváte se, nebo ne?“ zlostně ho přerušil Alexej. Přispěchal na pomoc Königseck, nastrojený, usmívající se, zdvořile smekl, uklonil se důstojníkovi, zeptal se ho ještě jednou a pak začal překládat, že manželka velitele a ženy ostatních důstojníků prosí, aby jim bylo dovoleno opustit pevnost, kde není možno vydržet pro veliký kouř a oheň. Alexej přijal od důstojníka dopis s žádostí pro Borise Petroviče Šeremetěva. Obracel jej v prstech. Najednou se mu však tvář stáhla hněvem a hodil dopis důstojníkovi pod nohy do bláta.

„Neodevzdám jej polnímu maršálovi... Co si myslíte? Pustit ženské z pevnosti. A nám budou ještě dva týdny lidé umírat za útoků... Vzdejte se hned – a hotovo...“

Königseck byl zdvořilejší: zvedl dopis, utřel jej o kabát, vrátil důstojníkovi a vysvětlil mu, že žádost je bezúčelná. Důstojník

pokrčil rozhorleně rameny a nasedl do loďky; sotva odplul, houklo všech dvačtyřicet moždířů baterie Goškovy, Gintěrovy a Petra Alexejeviče.

Požár zuřil celou noc. Na baštách se roztavily olověné střechy a z hořících trámů, které se hroutily, vyšlehovaly jazyky plamenů. Zář ohně osvětlovala řeku, oba ruské tábory a něco níž po proudu asi sto lodic, připravených u břehu s dobrovolníky, namačkanými na prknech, a s útočnými žebříky položenými napříč přes boky. Po půlnoci kanonáda umlkla, bylo slyšet jen hukot zuřícího ohně.

Asi dvě hodiny před úsvitem vystřelilo na carově baterii dělo. Ozvalo se ohlušující víření bubnů. Lodice, stále jasněji ozařované plameny, začaly veslovat k pevnosti. Veleli jim mladí důstojníci – Michajla Golicyn, Karpov a Alexander Menšikov. (Den předtím řekl Alexaška Petrovi se slzami v očích: „Min cherc, Šeremetěv se stal polním maršálem... Mně se lidé jen smějí: generálmajor, pskovský gubernátor! Ve skutečnosti to byl pucák a pucákem zůstal... Pusť mě, ať si dobudu hodnosti v boji.“)

Petr byl s polním maršálem a plukovníky u baterie na mysu. Dívali se dalekohledy. Lodice se rychle přibližovaly k východní straně, tam, kde se zřítily hradby; v ústrety jim létaly rozžhavené střely. První loďka se zařízla do břehu, dobrovolníci se sesypali z prken jako hrách, vytáhli žebříky a začali po nich lézt. Ale žebříky nestačily až nahoru ani v průlomu. Muži stoupali jeden druhému na záda a šplhali vzhůru po výstupcích. Shora padaly balvany a teklo roztavené olovo. Ranění se řítili dolů z výše tří sáhů. Několik lodic zapálených střelami jasně plápolalo a plulo po proudu.

Petr se dychtivě díval dalekohledem. Když zastřel bojiště kouř střelného prachu, strčil dalekohled pod paži a začal kroutit knoflíkem na kabátě (už jich utrhl několik). Tvář měl hlinitou, rty černé, oči vpadlé... „No tak co je, co to je zas!“ opakoval hluše, škulal krkem a obracel se k Šeremetěvovi. (Boris Petrovič jen pomalu vzdychal, viděl za ty dva roky horší věci.) „Zase se šetřilo municí...“

Aby dobývali pevnosti holýma rukama! To přece nejde...!“ Boris Petrovič odpovídal, zavíraje oči: „Bůh je milostivý, dobudeme jí i tak...“ Petr se rozkročil a znovu přiložil dalekohled k levému oku.

Pod hradbami leželo plno raněných a zabitých. Slunce, zastřené clonou, stálo už vysoko. Z pevnostních bašt stoupal k oblakům kouř, ale požár už zřejmě slábl. Další oddíl dobrovolníků se přiblížil v lodkách ze západní strany a vrhl se na žebříky. Všichni měli v zubech hořící doutnáky; vytahovali z pytlíků granáty, trhali je v zubech, zapalovali je a házeli. Některým se podařilo uchytit v průlomu, ale odtud nemohli vystrčit ani hlavu. Švédové se úporně bránili. Dělové výstřely, výbuchy granátů a výkřiky zněly přes řeku jen slabě, chvílemi utichaly, chvílemi znovu sílily. Tak to šlo hodinu, dvě...

Všecky naděje, osud všech obtížných podniků jako by teď závisel jen na vytrvalosti těch maličkých postaviček horlivě šplhajících po žebřících, odpočívajících pod výstupky hradeb a střílejících z úkrytů za kupami kamenů, které je chránily před švédskými kartáči. Pomoci se jim nedalo. Baterie byly nuceny zmlknout. Kdyby bylo po ruce dost loděk, dalo by se jim poslat ještě dva tisíce mužů na pomoc. Ale volných lodic nebylo a nebylo ani dost žebříků, nedostávalo se granátů...

„Tatíčku care, měl bys zajít do stanu, něco sníst a odpočinout si... Nač si máš zbytečně rozrušovat srdce,“ řekl s ženským povzdechem Boris Petrovič.

Petr, aniž spustil dalekohled, netrpělivě vycenil zuby. Na hradbách se objevil vysoký stařec s šedivou bradou, celý v železném brnění, na hlavě starobyrou přilbici. Ukazoval dolů, na Rusy, a přitom otvíral dokořán ústa, zřejmě křičel. Švédové ho obklopili a rovněž křičeli, nejspíše se o něco hádali. Stařec odstrčil jednoho, udeřil pistolí druhého a těžce začal slézat po stupních balvanů dolů do průlomu. Za ním tam seběhlo asi půl stovky lidí. V průlomu se Švédové srazili s Rusy v jediné zuřivé klubko. Lidská těla padala dolů jako žoky... Petr dlouze, chraptivě zasténal.

„Ten stařec, to je velitel pevnosti Erik Schlippenbach, starší bratr generála Schlippenbacha, kterého jsem porazil,“ řekl Boris Petrovič.

Švédové se rychle zmocnili průlomu a začali odtud pálit z mušket. Slézali po žebřících dolů a vrhali se s kordy v ruce na Rusy. Vysoký stařec v brnění stál v průlomu, dupal a mával rukama jako kohout křídly... („Když se Švéd rozzuří, nebojí se ani smrti,“ řekl Boris Petrovič.) Zbytky Rusů ustupovaly k řece, k člunům. Tam však pobíhal jakýsi chlapík s tváří ovázanou hadrem, poskakoval, tloukl kolem sebe a odháněl vojáky od loděk, aby do nich nenastupovali. Opřel se o špičku loďky a odstrčil ji prázdnou od břehu. Pak skočil k druhé a odstrčil i tu... („Miška Golicyn,“ řekl Boris Petrovič, „taky taková horká hlava.“) Boj muže proti muži zuřil u samých lodic...

K pevnosti vyrazilo proti proudu dvanáct velkých člunů s dobrovolníky, až se jejich vesla ohýbala jako luky. To byla poslední záloha, oddíl Menšikovův. Alexaška bez kabátce, bez klobouku, v růžové hedvábné košili, v ruce kord a pistoli, vyskočil na břeh první... („Fanfarón... Fanfarón...“ zamumlal Petr.) Když Švédové zpozorovali nového nepřítel, rozběhli se k hradbám, ale jenom části se jich podařilo dostat nahoru, ostatní byli pobiti. A znovu začaly z hradeb lézat balvany a trámy a dělo vychrlilo kartáče. Petr sledoval dalekohledem růžovou košili. Alexaška si nebojácně dobýval hodnosti a slávy... Pronikl do průlomu, zaútočil na starého Schlippenbacha, uskočil před kulkou z jeho pistole a pustil se s ním do křížku na kordy – starce jeho lidé jen tak tak ubránili a odvěkli nahoru. Švédové pod tímto novým náparem povolili... („Čertovský chlap!“ vykřikl Petr a zadupal holínkou.) Alexaškova růžová košile se už míhala na samém vršku na cimbuří hradeb.

Dalekohledem bylo sotva vidět. Za pevností se rozlily obrovské žhoucí červánky severského západu.

„Petře Alexejeviči, už vyvěsili bílý prapor,“ řekl Boris Petrovič. „Však bylo taky na čase, bojujeme třináct hodin...“

V noci vzplály na břehu Něvy velké táboráky. V táboře nikdo nespál. Měděné kotle s jídlem kypěly, na tyčích se opékali celí berani. U soudků, rozříznutých v půli, stáli kníratí svobodníci a nalévali každému vodky, co hrdlo ráčilo.

Dobrovolníci, kteří dosud nevychladli po třináctihodinovém boji, téměř všichni ovázáni zakrvácenými cáry, seděli na pařezech a jedlových větvích u ohňů a vyprávěli smutné příběhy o půtkách, zraněních a smrti svých kamarádů. Kolem vypravěčů stáli v kruhu s otevřenými ústy vojáci, kteří se boje nezúčastnili. Poslouchali a ohlíželi se po ohořelých baštách, nejasně se černajících na řece. Pod hradbami liduprázdné pevnosti ležely hromady mrtvých těl.

Padlo přes pět set dobrovolníků a na vozech a ve stanech nařikalo kolem tisíce raněných. Vojáci s povzdechem opakovali: „Tak jsme ten oříšek přece jen rozkousli!“

Za potokem na pahorku se z osvětleného carova stanu ozývaly výkřiky a zvuky rohů. U přípitků se nestřílelo – nastříleli se za celý den dost. Čas od času vycházeli ze stanu opilí důstojníci, aby si ulevili. Jeden z nich, jakýsi plukovník, zašel na břeh potoka, dlouho civěl na táboráky vojáků na druhé straně a pak opile zařval:

„Jste chlapíci, hoši, činili jste se...!“

Jeden z vojáků zvedl hlavu a zavrčel: „Co řveš, jdi dál pít, ty hrdino!“ Ze stanu vyšel Petr, také aby si ulevil. Trochu se potácel, když si odbýval potřebu. Před očima mu tančily táborové ohně; opil se málokdy, ale dnes mu to stouplo do hlavy. Za ním vyšel Menšíkov a Königseck.

„Min cherc, nějak ti to trvá, nemám ti přinést svíčku?“ zeptal se opilým hlasem Alexaška.

Königseck se zasmál: „Cha, cha,“ a začal poskakovat jako slepice, až mu vzadu poletovaly šosy.

Petr se k němu otočil:

„Königsecku...“

„Prosím, Vaše Veličenstvo...“

„Čím ses to chlubil u stolu?“

„Já jsem se nechlubil, Vaše Veličenstvo...“

„Lžeš, slyšel jsem všecko... Cos to vykládal Šeremetěvovi? ,Ta věčička je mi dražší než vlastní duše...‘ Co to máš za věčičku?“

„Šeremetěv se chlubil jednou otrokyní, Vaše Veličenstvo, nějakou Livonkou. Ale já si nevzpomínám, že bych se...“

Königseck umlkl, jako by najednou vystřízlivěl. Petr se s úšklebkem díval jako čáp z výše do jeho vylekané tváře.

„Ach, Vaše Veličenstvo... To jsem se asi zmínil o své tabatěrce, francouzská práce... mám ji ve voze... Přinesu ji...“

Vratkým klusem se rozběhl k potoku a s hrůzou si na prsou rozpínal knoflíky kabátce... „Bože, bože, jak se to dozvěděl? Schovat, zahodit, hned...“ Prsty se mu zaplétaly do krajek, než konečně nahmatal medailon zavěšený na hedvábné šňůrce; chtěl jej utrhout, ale šňůrka se mu bolestně zařízla do krku... (Petr trčel na kopci a díval se za ním.) Königseck na něho chlácholivě zakýval, že to hned přinese... Přes hluboký potok, hučící mezi žulovými balvany, bylo položeno z břehu na břeh břevno. Königseck se po něm pustil, zablácené střevíce klouzaly. Stále ještě se držel za šňůrku. Pojednou šlápl vedle, zoufale zamával rukama a sletěl naznak do potoka.

„Je to ale hlupák ožralý,“ řekl Petr.

Chvíli čekali. Pak se Alexaška zachmuřil a starostlivě sešel z kopce.

„Petře Alexejeviči, zdá se, že je zle... Musíme zavolat lidi...“

Königseck byl nalezen až po chvíli, třebaže potok byl hluboký všeho všudy dva lokte. Zřejmě při pádu narazil týlem na kámen a rázem klesl ke dnu. Vojáci ho přivlekli ke stanu a položili u ohně. Petr mu začal mačkat hrudník, rozvírat paže a foukat do úst... Tak nepěkně skončil život vyslance Königsecka... Když Petr rozepjal jeho šaty, objevil na jeho prsou přímo na těle medailon z víci dětské dlaně. Prohledal kapsy, našel svazek dopisů. Odešel ihned s Alexaškou do stanu.

„Páni důstojníci,“ řekl hlasitě Menšikov, „konec hostiny, car chce na lože...“

Hosté spěšně opustili stan (některé musili vzít v podpaží a od táhnout; jejich ostruhy rozrývaly zem). A ve stanu pak uprostřed nedojedených jídel a dohořívajících svěc rozložil Petr mokré dopisy. Nehty odtrhl víčko medailonu – byl v něm překrásně pracovaný portrét Anny Monsové: Ännchen se usmívala jako živá nevinnýma modrýma očima a pravidelnými zoubky. Pod sklem se kolem podobizny vinul pramen plavých vlasů, jež Petr Alexejevič tolikrát líbal. Na víčku bylo zevnitř jehlou napsáno německy: „Láska a věrnost.“

Když odloupl i sklo a ohmatal pramen vlasů, odhodil Petr medailon do louže vína na ubrusu. Dal se do čtení dopisů. I ty byly všechny od ní pro Königsecka, hloupá, nasládlá psaníčka ubrečené ženské.

„Tak,“ řekl Petr. Opřel se o lokty a hleděl do svíce. „No řekni, prosím tě. (S úsměškem vrtěl hlavou.) Klamala mě... To nepochopím... Lhala. Alexaško, ale jak mi lhala... Možná, že celý život, od samého začátku... To nepochopím... „Láska a věrnost!““

„Mrcha je to, min cherc, děvka, holka z krčmy... Už dávno jsem ti chtěl říci...“

„Mlč, mlč, neopovažuj se... Ven!“

Nacpal si dýmku. Znovu se opřel o lokty a kouřil. Díval se na obrázek ležící v louži. „Přes plot jsem za tebou lezl... Kolikrát jsem si opakoval tvé jméno... Kolikrát jsem důvěřivě usínal na tvém horkém rameni... Důro hloupá... Husy bys měla pást... Ale dobře... Konec...“ Petr mávl rukou, vstal, odhodil dýmku. Převalil se na skřípající lůžko a přikryl se beraním kožichem.

5

Pevnost Noteburg byla přejmenována na Schlüsselburg – klíčové město. Průlom byl zahrazen, na spálených baštách postavili

dřevěné střechy. V pevnosti byla umístěna posádka. Vojska odtáhla do zimních táborů. Petr se vrátil do Moskvy.

U Řeznické brány uvítali Petra za hlaholu zvonů bohatí kupci a obchodnický cech s korouhvemi. Celých sto sáhů byla Řeznická ulice vystlána rudým sukem. Kupci vyhazovali do vzduchu čapky a křičeli podle cizího obyčeje: „Vivat!“ Petr jel vstoje na pozlaceném válečném voze, za ním byly po zemi vlečeny švédské prapory, za prapory kráčeli se svěšenými hlavami zajatci. Na vysokém starodávném voze byl vezen dřevěný lev, na němž seděl jako na koni papežský kníže Nikita Zotov s plechovou tiárou a červeným bavlněným pláštěm, v jedné ruce meč, v druhé láhev vodky.

Dva týdny Moskva hodovala, jak se sluší a patří při takové příležitosti. Plno vážených lidí na následky těch hodů onemocnělo a zemřelo. Na Krásném náměstí se pekly a rozdávaly pirohy pro řemeslný a městský lid. Říkalo se, že prý car dal rozdilet zdobené vjazemské perníky a šátky, ale bojaři o ně lid ošidili; pro tyto perníky se sjížděli do Moskvy lidé z daleka široka. Nad kremelské věže vyletovaly každou noc rakety, na hradbách se točila ohnivá kola. A hodovalo a vyvádělo se tak dlouho, až zrovna na svátek Marie Pomocné vypukl velký požár. Vyšlehl v Kremlu, zachvátil Čínské město a silný vítr odnášel oharky za řeku Moskvu. Plameny letěly městem jako vlny. Lidé se rozběhli k branám. Viděli Petra, jak jede kouřem a ohněm na holandské stříkačce. Kreml až na Obilnici a palác Kokoškinových shořel na prach; vyhořel starý palác (tak tak se z něho podařilo zachránit carevici Natalju s carevičem Alexejem), všechny kanceláře, kláštery a vojenská skladiště; u Ivana Velikého se zřítily zvony a největší z nich, vážící osm tisíc pudů, pukl.

Po požáru si lidé na spáleništích říkali: „Jen si panuj, panuj si, dočkáš se ještě horších věcí...“

U příležitosti návratu syna Gavriily z Holandska se u Brovkinových sešla po mši u stolu celá rodina: Alexej, nedávno povýšený na

plukovníka, Jakov, voroněžský kormidelník, zamračený chla-
pík drsného hlasu, páchnoucí skrz naskrz dýmkovým tabákem,
Artamoša se svou ženou Nataljou (byl tlumočnickem u Šafirova ve
Velvyslancecké kanceláři; Natalja, po třetí těhotná, zkrásněla, zleni-
věla a ztloustla, takže Ivan Artěmič mohl na snaše nechat oči) a ko-
nečně Roman Borisovič s dcerami. Antonidu se na podzim podařilo
dostat pod čepec a vdát za poručíka Bělkina, člověka z nízkého rodu,
ale oblíbeného u cara (byl právě v Ingrii). Olga byla pořád ještě
svobodná.

Roman Borisovič za ty roky sešel hlavně proto, že musil mnoho
pít. Člověk se po hostině nestačil ani vyspat a v kuchyni už zase
od rána sedí voják s rozkazem, aby se dostavil tam a tam... Roman
Borisovič brával s sebou kníry z lýka (to byl jeho vlastní nápad)
a dřevěný meč. Tak jezdil do carské služby.

Takových stolních bojarů bylo šest; všichni pocházeli ze slav-
ných rodů a stali se dvorními šašky buď pro svou hloupost, nebo
proto, že je někdo osočil. Jejich hlavou byl opilec a nepřejícník
kníže Šachovskij, takový suchoučký stařík, donašeč. Služba nebyla
nijak těžká: obyčejně po pátém chodu, když už si každý řádně při-
hnul, položil Petr Alexejevič na stůl ruce, natáhl krk, rozhlédl se
a hlasitě řekl: „Vidím, že nás velice přemáhá Ivaška Ochmelka, ať
nejsou žádné zmatky.“ Tu se vždy Roman Borisovič zvedl od stolu,
přivázal si lýkové kníry a posadil se na nizounkého dřevěného koně
na kolečkách. Přinesli mu pohár vína a on musil zvednout meč, vy-
zunknout pohár a pronést: „Umřeme, ale nevzdáme se.“ Nato se
k Romanu Borisoviči s vrískáním přihnali trpaslíci, blázni, šašci
a hrbáci a vlekli ho na koni kolem stolu. To byla celá služba, pokud
si ovšem Petr Alexejevič nevymyslel nějakou novou zábavu.

Ivan Artěmič byl dnes v příjemné náladě: měl pohromadě ce-
lou rodinu, obchody šly jedna radost, ba ani požár se Brovkinova
domu nedotkl. Chyběla jen jeho nejmilejší Alexandra. A o té právě

vypravoval Gavrila, vážný mladý muž, který dokončil v Amsterdamu navigační školu.

Alexandra byla teď v Haagu (s poselstvem Andreje Andrejeviče Matvejeva), nebydleli však s mužem ve vyslaneckém dvoře, nýbrž si najali samostatný dům. Měla ušlechtilé koně, kočár, a dokonce i dvoustěžňovou jachtu... („Ale, ale,“ divil se Ivan Artěmič, třebaže jak na koně, tak na jachtu posílal Saňce – ale tak, aby to nevěděl Petr Alexejevič – značné peníze.) Z Varšavy odjeli Volkovovi už asi před rokem, jakmile král August uprchl před Švédy. Byli v Berlíně, ale ne dlouho, protože Alexandře se pruský královský dvůr nelíbil: král je lakomec a Němci vedou nudný, skrblivý život a počítají každé sousto...

„V Haagu má dům plný hostí,“ vypravoval Gavrila, „pravda, urozených je z nich málo, víc je tam všelijakých větroplachů, dobrodruhů, malířů, hudebníků a Indů, kteří předvádějí kouzla... Projíždí se s nimi plachetnicí po kanále, sedí na palubě na židličce a hraje na harfu...“

„I tomu se naučila?“ zatleskal Ivan Artěmič a rozhlížel se po rodině...

„Když se jde projít po ulici, všichni se jí klanějí, ale ona místo odpovědi jen tak pokývne hlavou... Vasilije často k hostům nepouští a on je rád – je teď takový tichý, zádumčivý, je ho vidět pořád s knížkou, čte dokonce latinsky, jezdí po loděnicích, po muzeích, na burzu a všecko si prohlíží...“

Těsně před Gavrilovým odjezdem se Saňka zmínila, že už i v Haagu ji omrzelo: Holanďané dovedou mluvit jenom o obchodech a penězích, v chování k ženám jim chybí skutečné „raffinement“, při tanci šlapou na nohy... Chtěla by do Paříže...

„Uvidíte, že bude tancovat menuet s francouzským králem! Ach, to je děvče!“ vzdychal Ivan Artěmič a přivíral oči blahem. „A kdypak se chystá domů? To mi řekni...“

„Občas, když ji už omrzeli všichni ti dobrodruzi, mi říkala: ‚Gaško, víš, chtěla bych angrešty, ty z naší zahrady... Pohoupala bych se na houpačce v sadě za řekou Moskvou...‘“

„Inu, domov jen tak ze srdce nevymažeš...“

Ivan Artěmič by byl ochoten poslouchat o dceři Alexandře celý den. Uprostřed oběda přijel Petr s Menšikovem. (Petr sem teď za jízdy často.) Pokynul rodině a řekl Romanu Borisoviči, který se rozklepal: „Seď, dnes nemáš službu.“ Stanul u okna a dlouho se díval na spáleniště. Na místech, kde byly ještě nedávno rušné ulice, trčely z rumu komíny a ohořelé kostelíky bez kupolí. Sychravý vítr zdvíhal mračna popela.

„Zatracené místo,“ řekl nahlas. „V cizině stojí města tisíce let, ale tady to, pokud pamatují, pořád hoří... Ach, Moskvu...!“

Nevesele usedl ke stolu a chvíli mlčky a hodně jedl. Pak si zavolał Gavrila a začal se ho přísně vyptávat, čemu se v Holandsku naučil a jaké knihy přečetl. Řekl mu, aby přinesl papír a pero a rýsoval lodní díly, plachty a plány pobřežních opevnění. Jednou se začali hádat, ale Gavrila stál pevně na svém. Petr ho popleskal po hlavě: „Vidím, že jsi otcovy peníze neprojedl nadarmo.“ (Ivan Artěmič popotáhl nosem slzy štěstí.) Petr si zapálil a přistoupil k okénku:

„Artěmiči,“ řekl, „musíme postavit nové město...“

„Postavíme, Petře Alexejeviči, za rok bude stát...“

„Ne tady...“

„A kde, Petře Alexejeviči? Tady jsme zabydlení, žijeme tu od pradávna, je to Moskva! (Zvedl hlavu, maličký, nizoučký, a rychle mrkal.) Já už jsem se do toho dal, Petře Alexejeviči... Pět tisíc mužů jsem přemluvil, aby pro mne káceli dříví... Budeme dělat chalupy u Šeksny a Šelony přímo na místě a vozit je sem na vorech: kup a stav, za pět rublů celá chalupa i s vraty a dvířky... Co si kdo může přát lepšího? Alexander Menšikov bude mým společníkem...“

„Ne tady...“ opakoval Petr a díval se okénkem. „U Ladožského jezera musíme postavit město, u Něvy... Tam pošli dřevorubce...“

Kratinké ruce Ivana Artěmiče jako by se chtěly samy od sebe založit za záda a točit palci...

„I to bych mohl...“ řekl tichým hlasem.

„Min cherc, zase byla u mne stará Monsová... Pláče, prosí, aby směla s dcerou aspoň do kostela na mši,“ opatrně řekl Menšikov. Jeli k večeru od Brovkinových kolem spáleniště. Vítr hnal na kožený bok kočáru popel. Petr se zabořil do sedadla, Alexaškova slova jako by neslyšel.

Po Schlüsselburgu se o Anně Monsové zmínil jen jednou – už v Moskvě: poručil Alexaškovi, aby k ní zajel a odňal jí jeho podobiznu posázenou diamanty; ostatní šperky právě tak jako peníze jí měl ponechat a také bydlet mohla jako dosud (pokud by nechtěla odjet na vesnici), jen nesměla nikam chodit a nikde se ukazovat.

Vytrhl tu ženu ze srdce i s kořenem, i s krví, jako trs plevelu. Zapomněl. A teď (v kočáře) se mu ve tváři nezachvěla ani žilka. Anna Ivanovna mu psala – neodpověděl. Posílala matku k Menšikovovi s dárky a úpěnlivě prosila o dovolení padnout k nohám Jeho carského Veličenstva, kterého jediného v životě milovala... Medailon prý jí Königseck ukradl. (O dopisech, jež byly u něho nalezeny, nevěděla.)

Menšikov viděl, že min cherc nutně potřebuje ženskou něhu. Carovi vojenští sluhové (všichni byli v Menšikovových službách), mu prozradili, že Petr Alexejevič v noci špatně spí, vzdychá a tluče koleno do zdi. Nepotřeboval však jen ženu, ale i dobrou přítelkyni. O Anně Monsové se v této chvíli Alexaška zmínil, jen aby si to ověřil. Petr nic. Odbočili z dřevěné dlažby na měkkou cestu a tu se Alexaška najednou začal pro sebe smát a kroutit hlavou. Petr se k němu chladně otočil:

„Divím se a opravdu nevím, jak to, že tě přes to všechno pořád snáším...“

„Ale co jsem zas udělal...? Doopravdy...“

„Ty musíš při každé příležitosti něco trhnout... I teď se zase na něco chystáš, vidím to na tobě...“

Alexaška sebou zavrtěl. Chvilí jeli mlčky. Pak se s úsměvem znovu ozval:

„Pohádal jsem se s Borisem Petrovičem... Bude si ti ještě stěžovat... Pořád se chlubil svou hospodyní... Koupil prý ji za rubl od dragouna... ,Ale nedám ji,‘ povídá, ,ani za deset tisíc...‘ ,Je taková čilá,‘ povídá, ,veselá, děvče jako oheň... A takový všeušměl...‘ Tak jsem tedy k němu zajel... Když jsme si spolu popili, povídám: ,Ukaž ji...‘ Kroutil se. Nevím, povídá, kam odběhla... Já naléhám... Dědek byl v úzkých, kroutil se, kroutil, ale nakonec ji zavolal. Rázem se mi zalíbila; ne že by byla nějaká obzvláštní krasavice, ale je milá, má zvonivý hlas, bystré oči, kučeravé vlasy... Povídám: ,Měla by podle starého obyčeje nabídnout hostu pohár a polibek.‘ Boris Petrovič se zamračil, ona se zasmála. Naleje pohár, s úklonou mi ho podá. Já ho vypiju a pak ji políbím. Políbil jsem ji na ústa, min cherc, a jako bych se spálil, nemohu na nic myslet, krev mi vře... Borisi Petroviči, povídám, přenech mi to děvče. Palác ti za ni dám, poslední košili ze sebe stáhnu... Co by sis ty počal s takovou? Potřebuje mladého, aby ji miloval... Ty ji jenom zbytečně roztoužíš... A kromě toho, povídám, u tebe je to hřích, jsi ženatý, máš děti... Kdo ví, jak se na tvůj nemravný život bude dívat Petr Alexejevič... Přiskřípl jsem ho, staříka... Funěl... ,Alexandře Danilyči, bereš mi moji poslední radost... Mávl rukou a dal se do pláče... Na mou duši, bylo to k popukání... Utekl, zavřel se sám do ložnice. A já se s tou hospodyní rychle dohodovořil, poslal jsem pro kočár, naložil jsem ji do něho i s jejími uzlíky – a rovnou ke mně na statek... A druhého dne do Moskvy... Asi týden plakala, ale myslím, že to jenom tak dělala... A teď už zpívá u mne v paláci jako to ptáče...“

Těžko říci, jestli Petr poslouchal, nebo ne... Ke konci vyprávění zakašlal. Alexaška znal všecken jeho zakašlání nazpaměť. Poznal, že Petr Alexejevič pozorně poslouchal.

6

Brovkin, Svešnikov, obchodník Zatrpeznyj z kotců a carští kupci Dubrovskij, Ščegolin a Jevreinov stavěli u Jauzy a Moskvy továrny na sukno, plátno a hedvábí, papírny a provaznické dílny. Pozemkovou kancelář (jíž připadaly dědičné statky statkářů, kteří padli za války nebo upadli v nemilost) byly k řadě závodů připsány do věčného poddanství celé vesnice.

Kupectvo se probouzelo z dřímot. Když se sešli na velkém schodišti Komory starších, rychle postavené po požáru, nemluvalo se o jiném než o znovudobyté Ingrii, kde se letos musili pevně uchytit na mořském břehu. Kupci vyhrabávali ze sklepů hrnce se zlatáky a tolary po dědech. Rozesílali po tržištích a hospodách své pomocníky, aby najímali pracovníky.

Ivan Artěmič za zimu své obchody široce rozvinul. Pomocí Menšikova získal právo brát si na nevolnický úpis trestance z žalářů Romodanovského a umisťoval je, některé v poutech, jiné bez nich, do svých továren na sukno a tkalcoven, jejichž vodní kola hučela na Jauze. Vykoupil u Hrdelní kanceláře za sedm set rublů znamenitého mistra kovářského umění Žemova (přivezl ho trojkou z Voroněže) a ten teď stavěl na nové pile Ivana Artěmiče v Sokolnikách nevidaný ohňový stroj poháněný kotlem s párou.

Všude byl nedostatek pracovních sil. Z připsaných vesnic mnoho lidí prchalo před novým nevolnictvím do divokých pohraničních končin. Práce na panském byla ve vsi těžká, kuň to měl kolikrát lehčí než mužik. Ale ještě beznadějnější se zdálo nevolnictví v továrnách – tam to bylo horší než žalář jak pro vězně, tak pro smluvního dělníka. Kolem továrny vysoký plot, u brány stráž, horší než pes. V temné kobce si člověk, skloněný nad klapajícími stavy, nesmí ani zazpívat, hned ho cizí mistr přetáhne přes záda holí a hrozí jámou. Na vesnici se mužik aspoň v zimě vyspal na peci. Tady abys v zimě v létě, ve dne v noci jen házel člunkem. Plat a šatstvo je už dávno

propito napřed. Hotové otroctví. Ale ze všeho nejstrašnější pověsti kolovaly o uralských hutích a dolech Akinfije Děmidova. Z okresů, které byly připsány jemu, utíkali lidé z pouhé hrůzy jako šílení.

Verbíři Akinfije Děmidova chodili po tržištích a hospodách, štědře každého hostili a líbeznými slovy líčili lehký život na Urale. Tam jsou nekonečné lány země, stačí, když si odpracuješ rok, pak si zašiješ penízky do čapky a můžeš si jít spánembohem, nikdo tě nedrží... Když budeš chtít, můžeš se přičinit a hledat zlato, je ho tam pod nohama jako hnoje.

Když takový verbíř vyhlédnutého člověka dostatečně zpil, podstrčil mu – krčmář dělal svědka – nevolnický úpis a přiměl ho přemlouváním nebo lstí podepsat: udělej, milý brachu, hezky sem křížek inkoustem. A člověk byl ztracen. Posadili ho na vůz, a když vyváděl, dali mu řetízky a už ho vezli tisíce verst za Volhu, za kirgizské stepi, plné kavylu, za vysoké lesnaté hory do něvjanských hutí a dolů. A odtud se málokdo vrátil. Tam lidi ke kovaninám a tavícím pecím přikovávali. Vzpurné utloukali pruty. Utéci nebylo kam, všechny cesty a lesní chodníky střežili jízdní kozáci se smyčkami. A ty, co se pokoušeli bouřit, házeli do hlubokých šachet nebo topili v rybnících.

Po Vánocích začaly nové odvody k vojsku. Ve všech městech odváděli carští verbíři tesaře, zedníky a kopáče. Od Moskvy po Novgorod byla uložena bez výjimky každému povinnost služby s potahem.

7

„Copak že mi neukážeš Kateřinu?“

„Je ostýchavá, min cherc... Tak si mne zamilovala, tak ke mně přilnula, že se na nikoho ani nepodívá... Hned bych se s ní oženil...“

„A proč to tedy neuděláš?“

„To není tak jednoduché...“

Menšíkov si sedl na voskované podlaze na bobek a s odvrácenou tváří prohrabával hořící polena. Vítr hučel v komíně a rachotil plechovou střechou. Do tabulek vysokého okna šlehal sněh. Na stole se kolébaly plameny dvou voskovic. Petr kouřil, popíjel víno a ubrouskem si utíral červenou tvář a mokré vlasy. Právě se vrátil z Tuly – z továren –, a aniž se zastavil v Preobraženském, zajel rovnou k Menšíkovovi do lázně. Byl v páře tři hodiny. Pak v Alexaškově navoněném prádle a v jeho hedvábném kabátě, bez nákrčníku, s rozhalenou hrudí usedl k večeři (poručil, aby v malé jídelně nebyl nikdo, ani sluhové), vyptával se na různé hlouposti a smál se. A najednou se zeptal na Kateřinu (od onoho rozhovoru v kočáře se o ní zmínil po prvé).

„Oženit se, Petře Alexejeviči, já při svém nízkém původu – se zatkyní...? Nevím, nevím... (Tloukl do polen pohrabáčem, až létaly jiskry.) Dohazují mi Avdotju Arseňjevovou. Je to starobylý rod, až ze Zlaté hordy... To by přece jen přikrylo ty moje pirohy... Mám v paláci pořád nějaké cizince a jejich první otázka vždycky je, kdo je moje žena a jaký mám titul. A ti naši vysoce urození břicháči mají radost, když jim mohou pošeptat: ‚Toho sebrali na ulici...‘“

„To je pravda!“ řekl Petr. Utřel se ubrouskem. Oči mu blýskaly.

„Kdybych měl aspoň nějaký titul, třeba hrabě!“ Alexaška odhodil pohrabáč. Postavil před oheň měděnou mříž a vrátil se ke stolu. „To je vánice, učiněná hrůza! Ať tě ani nenapadne jet domů, min cherc!“

„Nemám nic takového v úmyslu.“

Menšíkov se chopil sklenky; zachvěla se mu v ruce. Seděl, oči sklopené.

„Tento rozhovor jsem nezačal já, ale ty,“ řekl Petr, „zavolej ji...“

Alexaška zbledl. Prudce se zdvihl. Odešel. Petr seděl, pohupuje nohou. V domě bylo ticho, jen vánice vyla na vysokých půdách. Petr zvedl obočí a naslouchal. Jeho noha se pohupovala, jako by byla

na pero. A znovu kroky, rychlé, hněvivé. Alexaška, který se vrátil, stanul v otevřených dveřích, hryzal si rty:

„Hned, už jde.“

Petrovi se stáhly uši, když zaslechl, jak se tichem domu rozletěly tak nějak vesele a bezstarostně lehké ženské nohy na klapajících podpatcích.

„Jdi dál, neboj se,“ a Alexaška pustil Kateřinu do dveří. Při vstupu z temné chodby do světla svíce lehounce přimhouřila oči. Podívala se jakoby tázavě na Alexašku (byla mu po ramena, černovlasá, obočí jí hrálo) a potom tímž lehkým krokem bez ostýchavosti přistoupila k Petrovi, hluboce se uklonila, uchopila jako nějakou věc jeho velkou ruku ležící na stole a políbila ji. Pocítil teplo jejích rtů i chlad pravidelných bílých zubů. Zasunula ruce za bílou zástěrku a zůstala stát před Petrovým křeslem. Nohy, které ji sem tak lehce přinesly, byly pod sukní poněkud rozkročeny. Jasně, vesele se mu dívala do očí.

„Sedni si, Kateřino.“

Odpověděla rusky, lámaně, ale tak příjemným hlasem, že mu bylo najednou od krbu horko, že mu bylo i za toho vyjícího větru útulno, jeho stažené uši povolily, přestal pohupovat nohou. Odpověděla:

„Sednu si, děkuji.“ A hned si také sedla na krajíček židle s rukama stále ještě na bříše pod zástěrku.

„Piješ víno?“

„Piju, děkuji.“

„Máš se v zajetí dobře?“

„Dobře, děkuji...“

Alexaška k nim zachmuřeně přistoupil a nalil všem třem víno:

„Co pořád meleš ,děkuji, děkuji'. Vypravuj něco.“

„Co mám vypravovat, to přece není obyčejný člověk.“

Vytáhla ruce zpod zástěrky, uchopila pohár a s rychlým pohledem se usmála na Petra:

„Sám ví dobře, jak má začít rozhovor.“

Petr se zasmál. Už dávno se nezasmál tak srdečně. Začal se Kateřiny vyptávat, odkud je, jaký měla život, jak se dostala do zajetí. Zatím co odpovídala, posadila se hlouběji do křesla, položila na ubrus nahé lokty a její temné oči se třpytily, její černé vlasy, spadající dvěma prameny na lehce dýšící prsa, svítily jako hedvábí. A zdálo se, že právě tak lehce jako před chvílí zde chodbami proběhla i všemi útrapami svého krátkého života...

Alexaška stále doléval sklenky. Přiložil do krbu další polena. Vánice vyla jako o půlnoci. Petr se protáhl, pokrčil krátký nos a po-díval se na Kateřinu:

„No tak co, nepůjdete spát? Já ano... Katušo, vezmi svíčku, posvit mi...“

Nerudný Fed'ka Špindíra s čerstvým šarlatovým cejchem na čele stál s rozkročenýma nohama, zakovanýma do pout, na vysokém lešení, držel dlouhý topor dubové palice a bušil vši silou do kůlu... Byl to statný chlapík. Ostatní postavili kolečko nebo stanuli po pás ve vodě se zvednutou bradou nebo konečně shodili kládu a dívali se, jak kůl po každém úderu vniká hloub do bažinatého břehu.

Zatloukali první kůl při upevňování břehu maličkého ostrova Jannisaari, což znamená finsky Zaječí ostrov. Před třemi týdny dobyla ruská vojska o dvě versty výš na Něvě ztečí Nyenschanzu, opevněného hliněnými valy. Švédové opustili břehy Něvy a stáhli se na řeku Sestru. Švédské loďstvo, obávající se mělčin, se černalo plachtami v dálce zálivu za ozářeným pruhem zčeřeného moře. Dvě menší lodi se odvážily vplout do ústí Něvy k ostrovu Hirvisaari, kde byla za zásekem skryta baterie kapitána Vasiljeva, ale byly obklíčeny galérami a zahákovány.

Po krvavých bojích byla cesta z Ladogy na širé moře otevřena. Z východu proudily nesčetné řady vozů a houfy dělníků a trestanců. (Petr napsal Romodanovskému: „... Je tady zapotřebí velice mnoho lidí, dej po všech městech, soudech a šatlavách posbírat

zločince a poslat je sem.“) Tisíce dělníků, kteří přišli přes tisíce verst, se převážely na vorech a člunech na pravý břeh Něvy, na ostrov Koibusaari, kde se na břehu zvedaly chatrče a zemljanky, kde dýmaly ohně, bušily sekery a skřípaly pily. Sem, na samý konec světa, přicházely nové a nové zástupy robotníků, aby se už nevrátily. Před ostrovem Koibusaari začali uprostřed Něvy na bahnitém Jannisaari stavět k ochraně draze dobytého ústí všech obchodních cest pevnost o šesti baštách. („... Bude ji stavět šest velitelů: první baštu staví bombardýr Petr Alexejev, druhou Menšikov, třetí kníže Trubeckoj, čtvrtou papežský kníže Zotov...“) Po položení základního kamene si na velké pitce v Petrově zemljance při zvednutých číších a za rachotu děl usmysleli nazvat pevnost Pitěrburhem.

Otevřené moře bylo odsud na dosah ruky. Vítr je vesele čeřil. Na západě se za plachtami švédských korábů zvedala vysoká mořská oblaka – jako sloupy dýmu z jiného světa. Na tato neruská oblaka, na ty vodní pláně a na děsivé požáry večerních červánků se však dívaly jen stráže na pustém ostrově Kotlinu. Nebylo chleba. Z vypleněné Ingrie, kde začínal mor, se nic nedovázelo. Lidé jedli kořínky a rozmílali stromovou kůru. Petr psal cézarskému knížeti a prosil, aby mu poslal další lidi, protože „plno jich zde onemocnělo a mnozí zemřeli“. Proud vozů, dělníků a trestanců neustával...

Fed'ka Špindíra, s vlasy padajícími na mokré, rozpálené čelo, bušil a bušil palicí do kůlů...

POZNÁMKY

Poznámky jsou sestaveny na základě několika encyklopedických děl, zejména Velké sovětské encyklopedie, Encyklopedického slovníku, Ruského biografického slovníku a Ottova slovníku naučného, s přihlédnutím k materiálu, připravenému univ. prof. PhDr. A. Florovským; některé formulace byly z těchto pramenů přejaty doslovně.

Osobní poznámky obsahují valnou většinu postav, jednajících nebo uváděných v románě; nejsou však rejstříkem všech osob. Byly sestavovány především tak, aby dokreslily dobu Petra Velikého. Obdobně byly pojaty poznámky historicko-místní, mezi něž byly zařazeny také některé údaje z topografie Moskvy a vysvětlivky týkající se národností. Věcné poznámky mají ráz obvyklých vysvětlivek méně známých, nejčastěji specificky ruských pojmů nebo výrazů, které vyžadovaly vzhledem k románu přesnější osvětlení věcné či historické.

Poznámky označené „A. T.“ jsou poznámky autora románu.

I. Osobní

Adrian

(1627–1700), metropolita kazaňský, v letech 1690–1700 poslední moskevský patriarcha, přívrženec starých zvyklostí a protivník prvních reforem Petra I.

Alexander Veliký

(356–323 před n. l.), král makedonský, jeden z největších vojevůdců starověkých dějin.

Alexej Petrovič

(1690–1718), nejstarší syn Petra I. a jeho první ženy Jevdokiji, kolem něhož se seskupila bojarská opozice proti Petrovi I.;

r. 1716 uprchl do Vídně s nadějí na podporu císaře Karla VI., Petr I. se však r. 1718 domohl jeho návratu. Po příjezdu do Ruska se Alexej zřekl následnictví, byl postaven před soud a několik dní po odsouzení k smrti zemřel ve vězení, podle soudobého podání uškrten.

Alexej Michajlovič

(1629–1676), od r. 1645 moskevský car, otec Petra I. Jeho první ženou byla (v letech 1648–1669) Maria Iljinina Miloslavská, s níž měl 13 dětí, jeho druhou ženou byla (od r. 1671) Natalja Kirillovna Naryškinová, matka Petra I.

Anna Ivanovna

(1693–1740), dcera cara Ivana V. Alexejeviče a Praskovji Fjodorovny, neterž Petra I.; v letech 1730–1740 ruská carevna.

Apostol, Danilo Pavlovič

(1654–1734), jedna z nejvýznačnějších postav ukrajinské kozácké staršiny na přelomu XVII. a XVIII. stol., v letech 1727–1734 hetman levobřežní Ukrajiny; účastník azovských tažení a severské války proti Švédům v bojích u Örestferu (1701), u Varšavy (1705) a na Ukrajině (1709).

Apraksin, Petr Matvejevič

(1659–1728), stolník, okolničí, blízký vojenský a administrativní spolupracovník Petra I., účastník severské války, roku 1699 vojvoda ve Velkém Novgorodě, v letech 1708–1713 první kazaňský gubernátor, později předseda justičního kolegia atd.

Apraksin, Fjodor Matvejevič

(1661–1728), blízký spolupracovník Petra I., zejména při výstavbě loďstva a za války proti Švédům, generáladmirál ruského námořnictva.

Apuleius, Lucius

(narozen kolem r. 124 n. 1.), římský spisovatel, autor známého fantasticko-satirického románu „Proměny“ (Zlatý osel).

Ariadna,

podle řecké mytologie dcera krétského krále Minoa; pomohla řeckému hrdinovi Theseovi z labyrintu, byla jím však na ostrově Naxu opuštěna.

Astarta,

předoasijská, zejména fénická bohyně plodnosti a lásky.

August II. Silný

(1670–1733), od r. 1694 kurfiřt saský, v letech 1697–1707 a 1709 až 1733 král polský; spojenec Petra I. v severské válce proti Švédům v letech 1700–1721. Po neúspěšných bojích s Karlem XII. se r. 1706 altranšadtským mírem vzdal polského trůnu, ale po bitvě u Poltavy r. 1709 na něj opět nastoupil.

Avvakum Petrovič

(1620–21–1682), protopop (vrchní kněz), zakladatel staroruského obřadnictví, bojovník za „starou víru“, zprvu spolupracovník při reformování církevního života, později však rozhodný nepřítel jak cara Alexeje Michajloviče, tak patriarchy Nikona. Několikrát vypovězen do vzdálených končin, na Sibiř aj.; r. 1666 byl pohnán před církevní soud a odsouzen do vyhnanství v Pustojezersku, kde byl r. 1682 i se svými přívrženci z carova rozhodnutí upálen. Napsal řadu knih o otázkách víry a pozoruhodný vlastní životopis. Avvakumovy názory byly nábožensky fanatické a konzervativní, ale rozkol, jemuž stál v čele, nabyl rázu lidového hnutí proti feudálnímu útlaku.

Baltazar,

dle Bible poslední babylonský král, známý svou rozmařilostí.

Bathory, Štěpán,

viz „Štěpán Bathory“.

Baženinové,

Osip Andrejevič (1663–1726) a Fjodor Andrejevič (zemř. 1723), archangelští kupci a průmyslníci, majitelé vodních pil u Archangelska a od r. 1700 stavitelé lodí a vlastníci prvních ruských loděnic.

Bedřich III.

(1657–1713), kurfiřt braniborský, od r. 1701 jako Bedřich I., král pruský; jeho druhou ženou byla učená Sofie Charlotta z Hannoveru.

Bedřich IV.

(1671–1730), dánský král v letech 1699–1730, spojenec Petra I. v severské válce proti Karlu XII.

Bedřich Vilém

(1698–1711), vévoda kuronský; r. 1710 se oženil s neteří Petra I. Annou Ivanovnou, aby získal v Rusku oporu proti Švédům za severské války.

Boris Fjodorovič Godunov

(1551 – 1605), bojar, za cara Fjodora Michajloviče faktický vládce ruského státu, v letech 1598–1605 ruský car.

Brovkinové,

Ivan Artěmič Brovkin se svými syny a dcerou, smyšlené postavy, na kterých A. N. Tolstoj historicky věrně ukazuje rychlý rozvoj nižších vrstev, zejména kupeckých, a jejich vzestup k rozhodujícímu postavení v obchodním, správním, politickém a společenském životě Ruska Petrovy doby.

Bruce, Jakov Vilimovič

(1670–1735), ruský státník a vědec skotského původu, jeden z nejbližších spolupracovníků Petra I., generál polní maršál; založil astronomickou observatoř na „Navigátorské škole“, od r. 1706 řídil knihtisk na Rusi, vydal první ruský kalendář.

Bruce, Roman Vilimovič

(1688–1720), Jakovův bratr, vojenský spolupracovník Petra I.

Buchvostov, Sergej Leontjevič

(1659–1728), vojenský spolupracovník Petra I., člen jeho osobní gardy, jeden z prvních zábavních vojáků Petrových.

Bujnosovovi,

knížecí rod, jehož členové zaujímali za cara Alexeje Michajloviče privilegovaná postavení na moskevském dvoře.

Buturlin, Ivan Ivanovič (starší)

(1661–1738), komorník a stolník, v době manévrů u Semjonovského r. 1691 „generalissimus“ jednoho ze zábavních vojsk; později generál atd. Zajat u Narvy; ze švédského zajetí se vrátil r. 1710.

Caesar, Gaius Julius

(100–44 př. n. l.), římský vojevůdce a diktátor, autor slavných „Commentarii de bello galico“ a „Commentarii de bello civile“ („Zápisků o válce galské“ a „Zápisků o válce občanské“).

Carmarthen, lord Peregrin-Osborn,

anglický admirál a loďař, s nímž se Petr seznámil za svého pobytu v Anglii; r. 1697 s ním byla podepsána dohoda o dovozu tabáku do Ruska.

Cellini, Benvenuto

(1500–1571), slavný italský rytec, sochař a klenotník.

Cronhiort, Abraham

(1634–1703), švédský generálmajor pěchoty, účastník severské války.

von Croy, Karl Eugen

(zemř. 1702), rakouský vévoda z rodiny francouzského původu, vojenský odborník v rakouských službách (1687–1693) za bojů proti Turkům; od r. 1699 v ruských službách jako generál polní maršál. U Narvy vzat do zajetí, kde zemřel.

Cruys, Cornelius

(1657–1727), ruský admirál norského původu, najatý do ruských služeb 1697 za Petrova pobytu v Amsterdamu.

Dahlberg, Erik Jönsson

(1625–1703), švédský polní maršál a inženýr, generální gubernátor Rigy za Petrovy návštěvy Livonska; jeho přezíravý postoj k carovi prohlásil později Petr I. za jeden z důvodů roztržky se Švédy a vyhlášení války.

Day, John

(zemř. r. 1699), anglický loďařský mistr v ruských službách.

Děmidovové,

známí uralští hutníci; Nikita Děmidovič Antufjev, zvaný Děmidov (1656–1725), z tulské kovářské rodiny, zakladatel něvjanských železáren na Urale, spolupracovník Petra I. při stavbě Petrohradu. Jeho syn Akinfij Děmidov (1678–1745) vlastnil ke konci života 25 závodů na Uralu, Altaji aj., vyrábějících a zpracovávajících železo, měď, stříbro.

Děnisovové,

ideologové a vůdcové ruského rozkolnictva počátkem XVIII. stol., původem z knížecí rodiny Myšeckých; Andrej Děnisov (1674–1730), zakladatel kláštera na řece Vyg, který se stal střediskem rozkolníků, význačný církevní spisovatel, ale také organizátor hospodářského života, průmyslu a obchodu, významného pro blízký Petrohrad. Semjon Děnisov (1682–1741), po smrti bratra Andreje hlava vygovské poustevny, rovněž církevní spisovatel.

Devlet-Girej

(zemř. 1577), od r. 1551 krymský chán; nástroj turecké protiruské politiky. Pod jeho vedením r. 1577 spálili krymští Tataři Moskvu a pobili nebo odvěkli do zajetí půl milionu lidí.

Dimitrij Ivanovič

(1582–1591), syn cara Ivana IV. a jeho páté ženy Marie Nahé. Po otcově smrti žil s matkou v Ugliči, kde r. 1591 zemřel; podle oficiální verze se zabil v záchvatu padoucnice sám, podle jiné verze jej dal zabít car Boris Godunov, aby se v něm zbavil nebezpečného soka a uchazeče o carský trůn. Nejasné okolnosti Dimitrijovy smrti umožnily později vystoupení několika Lžidimitrijů. (Viz poznámku „Otrepjev“ a „Tušinský podvodník“.)

Dolgoručí,

význačný ruský knížecí rod, z něhož v době Petrově vynikli zejména: Grigorij Fjodorovič Dolgorukij (1656–1723), kníže,

ruský diplomat, vyslanec Petra I. v Polsku v době severské války; Jakov Fjodorovič Dolgorukij (1659–1720), kníže a bojar, vojvoda bělgorodský, blízký spolupracovník Petra I., účastník azovského tažení; r. 1700 zajat u Narvy.

Evžen, princ Savojský

(1663–1736), rakouský vojevůdce a státník; svým několikanásobným vítězstvím nad Turky upevnil velmocenské postavení Rakouska; právě tak významná byla jeho vítězství ve válce o španělské dědictví.

Fergharson, Ondřej (Henry),

profesor matematiky v Aberdeenu (Skotsko), přijat do ruských služeb r. 1698 jako profesor matematiky na moskevské Navigační škole.

Filip, vévoda z Anjou

(1701–1746), vnuk francouzského krále Ludvíka XIV., mírem utrechtským r. 1713 po dlouholeté válce o španělské dědictví uznán králem španělským jako Filip V.

Fjodor Alexejevič

(1661–1682), syn cara Alexeje Michajloviče a nevlastní bratr Petra I., vládl v letech 1676–1682. Jeho první ženou byla Agafja Grušecká, druhou Marfa Matvejevna Apraksinová. Uzavřel r. 1681 s Tureckem a Krymem na dvacet let příměří, kterým postoupil Turecku celé Zádňepří.

Fleming, Jakob Heinrich

(1667–1728), potomek staré šlechtické rodiny z Pomořan, saský generál a ministr Augusta II., účastník severské války, osnovatel dánsko-polsko-ruské koalice.

Flora,

římská bohyně květů.

Foibos,

řecky „světlý“, příjmení řeckého a římského boha Apollona.

Glück, Ernst

(1652–1705), rodem Sas, evangelický pastor v Marienburgu; po dobytí Marienburgu přesídlil do Moskvy, kde v letech 1703–1705 vedl školu. V Marienburgu žila do r. 1702 v jeho rodině Marta Skavronská, pozdější císařovna Kateřina I., žena Petra I.

Godunov, Boris Fjodorovič,

viz poznámku „Boris Fjodorovič Godunov“.

Golicyn, Boris Alexejevič

(1641–1714), kníže a bojar, vychovatel Petra I., organizátor a účastník jeho zábavních pochodů, význačný činitel při převratu r. 1689, jeden ze členů vlády za carovy nepřítomnosti v letech 1697–1698, vedoucí kanceláře Kazaňského paláce.

Golicyn, Dmitrij Michajlovič

(1665–1737), kníže, státník, diplomat a administrátor, člověk rozsáhlého vzdělání, v letech 1707–1718 kyjevský vojevoda a gubernátor.

Golicyn, Michail Michajlovič

(1675–1730), kníže, generál polní maršál, význačný vojenský spolupracovník Petra I., účastník bojů u Narvy, Schlüsselburgu, Noteburgu, Poltavy aj.

Golicyn, Petr Alexejevič,

kníže, důvěrný stolník, r. 1702–1705 vyslanec ve Vídni.

Golicyn, Vasilij Vasiljevič

(1643–1714), kníže a bojar, význačný státník, jedna z nejvzdělanějších osobností své doby v Rusku; jako důvěrný přítel carevice Sofji v době její vlády (1682–1689) vedl fakticky správu Moskevské Rusi, uzavřel 1686 „věčný mír“ s Polskem a vedl výpravy proti Krymu (1687 a 1689). R. 1689 uvězněn a vypovězen do Archangelského kraje, kde zemřel.

Golovin, Artamon Michajlovič

(1667–1720), dvorský stolník Petra I., později generál a velitel Preobraženského pluku; v letech 1700–1718 ve švédském zajetí.

Golovin, Fjodor Alexejevič

(1650–1706), význačný ruský státník a diplomat, generál polní maršál, druhý vyslanec velkého poselství (1697–1698), vedoucí osobnost ruské zahraniční politiky Petrovy doby.

Golovkin, Gavrila Ivanovič

(1660–1734), význačný ruský státník Petrovy doby, první státní kancléř v Rusku; v letech 1706–1725 jako hlava Vyslanecké kanceláře a později kolegia zahraničních věcí vedl ruskou zahraniční politiku.

Gordon, Patrick (Petr Ivanovič)

(1635–1698), skotský voják, od r. 1661 v ruských službách, posléze generál a kontraadmirál, jeden z nejbližších vojenských spolupracovníků Petrových, účastník azovských tažení, vítěz nad střeleckým povstáním r. 1698. Zanechal po sobě zajímavý „Deník“.

Guarient,

vlastně Christoph Ignatius baron von Guarient und Rall, rakouský diplomat, od r. 1684 sekretář rakouského vyslanectví v Moskvě, v letech 1698–1699 rakouský vyslanec v Rusku, později vyslanec v Turecku.

Hallart, Ludvík Mikuláš,

saský vojenský inženýr, kterého poslal carovi August II.; u Narvy uprchl ke Švédům, r. 1706 byl Augustovým vyslancem v Rusku a potom přešel znovu do ruských služeb.

Hippolyt,

římský papež, mučedník, význačný církevní spisovatel III. století.

Horn, Henning Rudolf

(1651–1730), švédský vojevůdce, velitel Narvy do jejího pádu r. 1704; do r. 1714 v ruském zajetí.

Horn, Arvid Bernhard

(1664–1742), švédský státník, účastník severské války, přispěl ke svržení Augusta II. a ke zvolení Stanislava Leszczyňského na polský trůn; později, zejména po smrti Karla XII., hlava ruský orientované švédské politiky.

Chambers, Ivan Ivanovič

(zemřel kolem r. 1713), ruský generálporučík anglického původu, od r. 1689 v ruských službách, Petrův vojenský spolupracovník, první velitel právě utvořeného Semjonovského pluku.

Chmelnyckij, Bohdan

(1593–1657), kozácký hetman, vůdce kozáckého povstání proti polskému panskému útlaku (1648–1654) a iniciátor spojení Ukrajiny s Ruskem (r. 1654).

Churchill, John, vévoda z Marlboroughu

(1650–1722), význačný anglický vojevůdce a státník v době války o španělské dědictví.

Imeretinskij, Alexander Arčilovič

(1674–1711), carevič z Imeretie-Gruzie, Petrův druh z dětství, volontér při velkém poselství z r. 1697–1698, později generál polní maršál dělostřelectva, u Narvy vzat do švédského zajetí, kde zemřel.

Ivan IV., Vasiljevič, zvaný Hrozný

(1530–1584), první moskevský car, největší politická osobnost ruská v XVI. století; upevnil centralizovaný ruský stát, bojoval pomocí opričniny proti bojarské opozici, rozšířil ruskou říši o kazaňský a astrachaňský chanát, pronikl zásluhou Jermakovou na Sibiř, zahájil livonskou válku (1558–1583) ve snaze otevřít Rusku cestu do západní Evropy, vynikl hospodářskými, společenskými a zákonodárnými opravami.

Ivan V. Alexejevič

(1666–1696), Petrův nevlastní bratr, zvolený r. 1682 za cara, aby byl oslaben význam dříve zvoleného Petra I.; nemocný a slabomyslný. Politického života se neúčastnil; jeho ženou byla Praskovja Fjodorovna Saltykovová.

Jagužinskij, Pavel Ivanovič

(1683–1736), vynikající státník a diplomat Petrovy doby, původem z chudé litevské rodiny, usazené v německé osadě.

Jaroslav Vladimirovič, zvaný Moudrý

(978–1015), velkokníže kyjevský, jehož vláda byla dobou rozkvětu Kyjevské Rusi; k obraně Rusi proti Finům založil na pomezí dnešní Estonské republiky u Čudského jezera město Jurjev. (Viz poznámku „Jurjev“.)

Jekatěrina Alexejevna

(1658–1703), dcera cara Alexeje Michajloviče a M. I. Miloslavské, po otci sestra Petra I.

Jevdokija Fjodorovna, roz. Lopuchinová

(1669–1731), první žena Petra I., s níž se car oženil r. 1689; od r. 1698 žila jako jeptiška Jelena v Suzdalu.

Jindřich II.

(1519–1559), francouzský král.

Jindřich IV.

(1553–1610), král navarrský a od r. 1589 král francouzský.

Kanut,

dánský král v letech 1014–1035; oženil se s dcerou ruského knížete Mstislava Vladimiroviče.

Karel VI.

(1685–1740), syn rakouského císaře Leopolda I., jeden z uchazečů o španělský trůn za války o španělské dědictví; od r. 1711 (po svém bratru Josefu I.) rakouský císař a český král.

Karel XI.

(1655–1697), od r. 1660 král švédský, otec krále Karla XII.

Karel XII.

(1682–1718), od r. 1697 švédský král; za severské války (1700 až 1721) přinutil r. 1700 k míru Dánsko a porazil ruská vojska u Narvy, r. 1704 dosadil na polský trůn místo Augusta II. Stanislava Leszczyńskiego, r. 1706 vtáhl do Saska a přinutil Augusta II. k míru, r. 1709 byl poražen Petrem I. u Poltavy a uprchl do Turecka. Po návratu z Turecka za tažení do Norska byl před pevností Frederickshall r. 1718 zastřelen.

Karłowicz,

saský generál, vyslanec Augusta II. u cara Petra I. v letech 1698 až 1699; padl u Rigy r. 1700.

Kateřina I. (Vasiljevská)

(1684–1727), druhá žena Petra I., v letech 1725–1727 ruská carevna; původem z rodiny litevského sedláka Skavronského, který přesídlil z Litvy do Livonska, kde pracovala v rodině pastora Glücka. Při dobytí Marienburgu r. 1702 se dostala do ruského zajetí. R. 1703 se stala faktickou ženou Petra I.; r. 1712 byl jejich sňatek potvrzen církevně. Po Petrově smrti (1725) vládla s pomocí Menšikovovou jako ruská císařovna.

Keyserling, Georg Johann,

pruský zplnomocněnec a potom vyslanec v Rusku v letech 1701 až 1711; r. 1711 se oženil s Annou Monsovou.

Kikin, Alexander Vasiljevič,

nejprve vojenský sluha Petra I., později navigátor v Holandsku a carův blízký spolupracovník v námořnictví, rada admirality; r. 1718 popraven pro spojení s carevičem Alexejem.

Korb, Johann Georg

(1670–1741), tajemník rakouského vyslance Guarienta v Moskvě v letech 1697–1699, autor knihy o Rusku, která vzbudila v Moskvě protesty.

Kozelská, Anna Konstancie (von Cosel)

(1680–1765), žena saského kabinetního ministra hraběte Hoymba, favoritka krále Augusta II.

Königseck,

saský vyslanec v Moskvě; utonul v Baltickém moři r. 1703.

Königsmarková, Marie Aurora

(1668–1728), favoritka krále Augusta II., v únoru 1702 odjela do hlavního stanu Karla XII. v Kuronsku, aby ho pohnula k vydání rodinných statků a k míru, ale bezúspěšně.

Kunst, Johann,

herec působící v Moskvě v letech 1702–1704 s devítičlennou hereckou skupinou, hráli nejprve v domě Lefortově, později v divadle na Krásném náměstí; učil také 12 mladých Rusů herectví.

Kurbatov, Alexej Alexandrovič

(zemř. 1721), ruský státník a Petrův spolupracovník v oboru financí, původně nevolník B. P. Šeremetěva; podle jeho návrhu byl zaveden kolkovaný papír.

Lefort, Franz Jakovlevič

(1656–1699), vojenský odborník, původem Švýcar, od r. 1675 v ruských službách; blízký přítel a pomocník Petra I. v jeho mládí, člen velkého poselství r. 1697–1698, po dobytí Azova povýšen na generáladmirála ruského loďstva.

Leopold I.,

(1640–1705), od r. 1658 rakouský císař a český král; bojoval úspěšně s Turky a zahájil válku o španělský trůn pro syna Karla.

Leszczyński, Stanislav,

viz poznámku „Stanislav I. Leszczyński“.

Lopuchinové,

ruský šlechtický a knížecí rod, z něhož byla první žena Petra I. Jevdokije Fjodorovna. Její otec byl okolničí Larion (Fjodor) Lopuchin (zemř. 1713), její bratr Petr Fjodorovič Lopuchin.

Löwenhaupt, Adam Ludvík

(1659–1719), švédský generál, velitel armády operující za severské války v Livonsku; r. 1708 poražen Petrem I. u vesnice Lesné, u Poltavy r. 1709 zajat. Jeho posmrtně vydané „Paměti“ odsuzují dobrodružnou politiku Karla XII.

Loyola, Ignác

(1491–1556), španělský šlechtic, zakladatel jezuitského řádu, hlavní opora papeže v boji proti reformaci.

Lubomirski, Hieronim August

(zemř. 1760), velký korunní hetman polský a kastelán krakovský usilující o polský trůn.

Ludvík XIV.

(1638–1715), od r. 1643 francouzský král, dovršitel absolutismu ve Francii; ve válce o španělské dědictví získal španělský trůn pro svého vnuka Filipa z Anjou.

Luxembourg, François-Henri de Montmorency

(1628–1695), význačný francouzský vojevůdce, ve válečnictví žák Condéův.

Maintenon, Françoise d' Aubigtié, markýza

(1635–1719), od r. 1684 druhá tajná žena Ludvíka XIV.

Makarov, Alexej Vasiljevič

(1675–1750), blízký spolupracovník Petra I. a jeho osobní tajemník.

Marfa Matvejevna, rozená Apraksinová

(1667–1716), od r. 1682 druhá žena cara Fjodora Alexejeviče.

Marfa Alexejevna

(1652–1707), dcera Alexeje Michajloviče a M. I. Miloslavské, vlastní sestra Sofjina a nevlastní sestra Petrova.

Marja Alexejevna

(1660–1723), dcera cara Alexeje Michajloviče a M. I. Miloslavské, po otci sestra Petra I.

Maria Nahá,

viz poznámku „Dimitrij Ivanovič“.

Marlborough,

viz „Churchill John, vévoda z Marlboroughu“.

Marselis, Petr

(zemř. 1674), rodem z Hamburku, majitel železáren v Tule a zakladatel tamějších zbrojářských dílen; jeho předkové pracovali na Rusi už počátkem XVII. století. Zřídil v moskevském státě poštovní spojení. V průmyslu pracovali později i jeho synové Leontij a Petr.

Matvejev, Andrej Artamonovič

(1668–1728), význačný diplomat a státník Petrovy epochy, syn Artamona Sergejeviče Matvejeva, ruský vyslanec v Haagu, Londýně, Vídni aj.

Matvejev, Artamon Sergejevič

(1625–1682), bojar, státník a diplomat za cara Alexeje Michajloviče a jeho nejbližší přítel a pomocník; po carově smrti (1676) žil ve vyhnanství, po návratu do Moskvy r. 1682 za střeleckého povstání zabit.

Mavrokordato, Alexander

(1636–1709), význačný turecký učenec, diplomat a spisovatel, původem z řecké rodiny; účastník mírového rusko-tureckého jednání v Karlovicích r. 1698 a v Konstantinopolu r. 1700.

Menšikov, Alexander Danilovič

(1670–1729), význačný státník a vojevůdce, nejprve vojenský sluha, pak druh a posléze nejbližší přítel a pravá ruka Petra I., generalissimus ruské armády; účastník azovských tažení a severské války v letech 1700–1721, od r. 1701 polní maršál, první gubernátor Petrohradu, posléze kníže. Po Petrově smrti faktický vládce Ruska, za Petra II. však svými protivníky r. 1727 svržen a vypovězen s celou rodinou na západní Sibiř, kde zemřel.

Michail Fjodorovič

(1596–1645), od r. 1613 jako první Romanovec moskevský car. Jeho první ženou byla Marja Dolgoruká (1624), druhou Jevdokije Lukjanična Strešněvová (1626).

Miloslavští,

bojarsko-šlechtický rod, který hrál význačnou úlohu v moskevském státě po sňatku cara Alexeje Michajloviče s M. I. Miloslavskou. V bojích o trůn byl hlavním protivníkem Naryškinů kníže a bojar Ivan Michajlovič Miloslavskij, strýc carevičny Sofji (zemř. 1685).

Minin, Kuzma Minyč Zacharov-Suchorukov

(zemř. 1616), řezník v Nižním Novgorodu, vůdce lid. povstání proti Polákům za jejich vpádu do Moskvy v letech 1611–1613.

Molière, Jean Baptiste Poquelin

(1622–1673), francouzský dramatický básník a herec.

Mons, Vilém Ivanovič,

bratr Anny Monsové, později správce majetku Kateřiny I., pro zneužití moci a dvorské intriky popraven r. 1724.

Monsová, Anna Ivanovna,

(zemř. 1714), dcera cizozemského kupce usazeného v německé osadě u Moskvy, favoritka Petra I.; r. 1711 se provdala za pruského vyslance v Rusku Keyserlinga.

Musin – Puškin, Ivan Alexejevič

(nar. 1649), bojar, r. 1683 vojvoda, účastník severské války a bitvy u Poltavy.

Nartov, Andrej Konstantinovič

(1680–1756), mechanik a stavitel strojů, spolupracovník Petra I.

Naryškinové,

šlechtický rod, který se vyšvihl do popředí koncem XVII. století po sňatku cara Alexeje Michajloviče s Nataljou Naryškinovou, v letech 1689–1698 členové moskevské vlády.

Naryškin, Ivan Kirillovič

(1658–1682), stolník a bojar, starší bratr carevice Natalji a strýc Petra I., zabit střelci r. 1682.

Naryškin, Lev Kirillovič

(1668–1705), bojar, vedoucí Vyslancecké kanceláře, za Petrovy nepřítomnosti r. 1697–1698 po Romodanovském nejvyšší člen moskevské vlády.

Natalja Kirillovna, roz. Naryškinová

(1653–1694), druhá žena cara Alexeje Michajloviče, matka Petra I.

Ney, Osip,

anglický loďařský mistr, přijat do ruských služeb v Anglii r. 1697.

Nikon (Nikita Minov)

(1605–1681), patriarcha moskevský, význačný činitel ruské pravoslavné církve, hlava reformních snah v oblasti církevního obřadu a literatury; jeho reformy potvrdil církevní sněm r. 1656, část duchovenstva je však nepřijala a držela se „staré víry“, což byl jeden z důvodů rozkolu. V úsilí postavit moc církevní nad moc panovníka se srazil s carem Alexejem Michajlovičem a na církevním sněmu r. 1666–1667 zbaven patriarchovské hodnosti a odsouzen.

Ogilvy, Georg Benedikt

(1644–1714), rodem Skot, v letech 1704–1706 v ruských službách jako polní maršál, velitel vojsk obléhajících Narvu.

Osterman, Johann,

rodem z Vestfálska, vychovatel a učitel v carské rodině, zejména dcer cara Ivana, neteří Petra I.

Otrepejev, Grigorij, zvaný Lžidimitrij I.

(zemř. r. 1606), uprchlý moskevský mnich vydávající se za Dimitrije, syna Ivana Hrozného. Za podpory polského krále Zikmunda III. a polských magnátů se zmocnil v letech 1603–1606 ruského trůnu. Zabit za lidového povstání v Moskvě r. 1606. (Viz též poznámku „Dimitrij Ivanovič“.)

Patkul, Johanu Reingold

(1660–1707), livonský šlechtic v saských a ruských službách jako diplomat, zavilý nepřítel švédského panství v Livonsku, hlavní osovatel koalice Saska, Dánska a Ruska proti Karlu XII. Roku 1707 byl Augustem II. vydán Karlu XII. a popraven.

Petr I. Alexejevič

(1672–1725), syn cara Alexeje Michajloviče, od r. 1682 ruský car (do r. 1696 společně s nevlastním bratrem Ivanem V.), v letech 1721 až 1725 ruský císař, veliký ruský státník, diplomat a vojevůdce. Petrova vláda je dobou všeobecných reforem ruského společenského a hospodářského života, průmyslu, vojenství, osvěty a administrativy. Petr I. se aktivně podílel na výstavbě průmyslu na Uralu i uvnitř země, přispěl k rozvoji hutnictví, textilního průmyslu, stavby lodí atd.; organizoval pravidelnou armádu na základě rekrutování, zřídil řadu škol (Navigační školu), vydával první časopis „Vědomosti“ (1703), provedl reformu kalendáře (1700), založil Akademii věd atp. Ve státní správě zřídil senát (1711), nahradil těžkopádné kanceláře kolegií (1718–1722), přemístil hlavní úřady a správu země do Petrohradu, který založil (1703) a prohlásil hlavním městem Ruska.

Rychlý vnitřní rozvoj ruského státu za Petra I. byl těsně spjat s Petrovou vnější politikou, vyznačující se především snahou o získání přístupu k moři. Válka s Tureckem (azovské výpravy r. 1695–1696) a zejména severská válka (1700–1721) proti Švédsku, vyznačující se řadou závažných vítězství (dobytí Azova 1696, vítězství nad Švédy u Poltavy r. 1709, námořní vítězství nad Švédy u Gangutu r. 1714) ukázaly jak vojevůdcovské umění Petra I., tak sílu nové ruské armády a mladého loďstva a otevřely Rusku cesty po Černém moři a Baltiku.

Petrova politika mířila ovšem k posílení vládnoucí statkářské třídy a vzrůstající třídy kupecké, a znamenala tedy rostoucí útlak lidových mas, jak o tom svědčí řada povstání (strachaňské

v letech 1705–1706, baškirské v letech 1705–1711, Bulavinovo od 1707–1708). Vcelku však má Petrova osobnost a činnost veliký a pokrokový historický význam; a právě tuto stránku – bez idealizování a zkreslování – zdůrazňuje i román A. N. Tolstého.

Piastovci,

nejstarší polský panovnický rod, založený podle pověsti prostým rolníkem Piastem; vládli v Polsku od X. do XIV. stol.

Piper, Karl, hrabě

(1647–1716), švédský státník, nejbližší rádce Karla XII., r. 1709 u Poltavy vzat do ruského zajetí, kde zemřel.

Plutarchos

(nar. kolem r. 46, zemř. kolem r. 126), řecký spisovatel, autor „Srovnávacích životopisů“ významných Řeků a Římanů.

Požarskij, Dmitrij Michajlovič

(1578–1641), spolu s Mininem vůdce lidového povstání za osvobození Moskvy a Rusi v době polského vpádu r. 1611–1613.

Praskovja Fjodorovna, roz. Saltykovová

(1664–1723), od r. 1684 žena cara Ivana Alexejeviče, formálního spoluvládce Petrova, matka pozdější ruské carevny Anny Ivanovny.

Pufendorf, Samuel

(1632–1694), německý humanista, historik a právník, první zastávce přirozeného práva, jeden z připravovatelů osvícenství.

Pyrrhus,

podle řecké mytologie syn Achillův a král epirský, hrdina Racinovy tragédie „Andromacha“.

Racine, Jean Baptiste

(1639–1699), významný francouzský dramatický básník.

Radziejowski, Michael-Stefan

(zemř. 1705), od r. 1686 arcibiskup hnězdenský, kardinál-přimas polský.

Rees, Julius

holandský námořník najatý r. 1697 do ruských služeb v hodnosti schoutbij-nachta (kontraadmirála).

Repnin, Anikita Ivanovič

(1668–1726), kníže, vojenský spolupracovník Petra I., účastník severské války, od r. 1710 generální gubernátor Rigy.

Rehnsköld, Carl Gustaf

(1651–1722), švédský generál a později polní maršál, význačný vojevůdce severské války, zajat u Poltavy r. 1709.

Romodanovskij, Fjodor Jurjevič

(zemř. 1717), kníže a bojar, jeden z nejbližších spolupracovníků Petra I., velitel zábavních vojsk pod jménem „král Friderikus“, za carovy nepřítomnosti v letech 1697–1698 spravoval Rus jako cézarský kníže, hlava Preobraženské kanceláře.

Romodanovskij, Michail Grigorjevič

(zemř. 1714), kníže a bojar, velitel ruských vojsk na litevské hranici, vedoucí několika kancelářů.

Röhn, Karl-Ewald Magnus

(1663–1716), vojenský odborník, od r. 1702 v ruských službách, posléze generál.

Rurik nebo Rjurik

(830–879), podle letopisné tradice první ruský kníže z normanského rodu Varjagů, pozvaný se dvěma svými bratry, aby vládl Novgorodu; zakladatel ruského panovnického rodu Rurikovců, který vymřel carevičem Dimitrijem r. 1691.

Sabaoth,

přívlastek hebrejského boha Jahveho, „Pán vojsk“.

Saltykovové,

šlechtický rod, z něhož vyšlo několik bojarů; z jejich rodu byla carevna Praskovja.

- Scipio, Publius Cornelius Africanus*,
římský vojevůdce z III. století př. n. l., vítěz nad Hannibalem.
- Semiramis*,
pololegendární asyrská královna.
- sv. *Sergej (Sergij)*
(Bartoloměj z Radoněže, 1314–1392), zakladatel řady klášterů, zejména Trojicko-sergijevského, kde je pohřben; podporoval Dimitrije Donského v jeho boji s Tatary.
- Schlippenbach, Gustaf Wilhelm*,
švédský velitel pevnosti Noteburgu od roku 1701 do jejího dobytí roku 1702.
- Schlippenbach, Carl Fredrik*
(1658–1723), švédský generál, význačný účastník severské války, zajat u Poltavy. Později v ruských službách.
- Schulenburg, Mathias Johann*
(1661–1747), saský generál, účastník severské války; později v benátských službách.
- Skljajev, Fedosjej Mojsejevič*,
bombardýr, volontér při velkém poselství 1697–1698, lodní mistr a Petrův blízký spolupracovník při stavbě lodí.
- Snyders, Frans*
(1579–1657), význačný vlámský malíř zátiší a žánrů.
- Sofja Alexejevna*
(1657–1704), dcera cara Alexeje Michajloviče a M. I. Miloslavské; po smrti cara Fjodora Michajloviče vládla v letech 1682–1689 s Miloslavskými za nezletilé bratry cara Ivana a Petra. Zemřela v moskevském Novoděvičím klášteře.
- Stanislav I. Leszczyński*
(1677–1766), polský magnát, po svržení Augusta II. zvolen r. 1707 za podpory Karla XII. polským králem; r. 1708 z Polska vypuzen, v letech 1733–1735 nastolen znovu, potom odškodněn Lotrinskem.

Stenbock, Magnus

(1665–1717), švédský polní maršál, spolupracovník Karla XII.; zasloužil se o vítězství u Narvy.

Strešnev, Tichon Nikitič

(1644–1719), bojar, vychovatel Petra I., hlava Stavovské kanceláře, člen ruské vlády za carovy nepřítomnosti r. 1697–1698.

Strumpf, L. G.,

kalvínský pastor rodem z Heidelbergu; působil v Rusku od r. 1689 a v Moskvě samé od r. 1692 do r. 1702.

Šafirov, Petr Pavlovič

(1669–1739), tlumočnick velkého poselství r. 1697–1698, od r. 1709 vicekancléř, jeden z rozhodujících činitelů ruské zahraniční politiky; pro úplatkářství později odsouzen k trestu smrti, který mu byl změněn ve vyhnanství.

Šeremetěv, Boris Petrovič

(1652–1719), bojar, vojvoda, později generál polní maršál, významný spolupracovník Petra I., vojevůdce azovských tažení a severské války; r. 1698 vykonal velkou cestu do Vídně a do Itálie (na Maltu).

Štěpán Bathory

(1522–1586), vévoda sibiňský, od r. 1576 král polský.

Talickij, Grigorij,

rozkolník, knihopisec, autor sešitů, ve kterých je Petr I. nazýván Antikristem, popraven 1700. (Pozn. A. T.)

Tolstoj, Petr Andrejevič

(1645–1729), významný diplomat a blízký spolupracovník Petra I. v zahraniční politice, ač nejprve ve spojení s Miloslavskými a Chovanskými; vyslanec v Turecku, člen Nejvyšší tajné rady; po Petrově smrti Menšikovem vypovězen do Solověckého kláštera.

Tušinský podvodník, Lžidimitrij II.

(zemř. 1610), dobrodruh podporovaný Poláky a vydávající se v letech 1607–1610 za Dimitrije Ivanoviče, syna Ivana Hrozného; s oddílem polských a kozáckých vojsk se usadil ve vesnici Tušino u Moskvy; zabit v prosinci 1610.

Ukrajincev, Jemeljan Ignat'jevič

(zemř. 1708), tajemník dumy, význačný diplomat, v letech 1688 až 1699 vedoucí Vyslanceké kanceláře, r. 1698 ruský zástupce na karlovickém kongresu, r. 1700 ruský vyslanec v Konstantinopolu.

Vauban, Sébastien de

(1635–1707), význačný francouzský vojenský inženýr a vojevůdce, pevnostní stavitel Ludvíka XIV.

Vendôme, Louis Joseph de

(1654–1712), francouzský vojevůdce za války o španělské dědictví za Ludvíka XIV.

Vinius, Andrej Andrejevič

(1641–1714), syn holandského kupce Ondřeje Viniuse působícího v Moskvě za cara Michajla Fjodoroviče, tajemník Vyslanceké a Sibiřské kanceláře, diplomat.

Vladimír Svatoslavič (Svatý)

(zemř. 1015), velkokníže kyjevský; upevnil kyjevský stát a přijal kolem r. 988 křesťanství.

Voznicyn, Prokopij Bogdanovič

(1643–1703), význačný moskevský diplomat konce XVII. stol., tajemník bojarské dumy, třetí velký posel z let 1697–1698; r. 1699 uzavřel mír s Tureckem.

Weide, Adam Adamovič

(1667–1720), význačný vojenský spolupracovník Petra I., autor návrhu vojenského řádu aj.

Zotov, Nikita Mojsejevič

(1647–1718), tajemník dumy, učitel Petra I., vedoucí carovy Zábavní kanceláře, hlava Tiskařské kanceláře atd., „patriarcha nejšaškovitějšího sněmu“.

II. Historicko-místní

Anatolie,

název pro Malou Asii, Turecko.

Archangelsk,

město na počátku delty řeky Severní Dviny, původně pevnost sv. Archanděla, hlavní přístav pro veškerý zahraniční trh Moskevské Rusi v XVI.–XVII. století.

Astrachaň,

staré tatarské město, vzato Rusy r. 1582; významné středisko ruského obchodu po Volze a Kaspickém moři s východem, Persií atd.

Athos,

hornatý poloostrov v Řecku, od X. století sídlo četných mužských pravoslavných klášterů řeckých, srbských, ruských aj.

Azov,

město na levém břehu Donu u Azovského moře, od r. 1471 v rukou Turků, r. 1696 dobyt Petrem I., ale r. 1711 opět Turecku vrácen; od r. 1734 náleží Rusku trvale.

Bachčisaraj,

město na Krymu, bývalé sídlo krymských chánů v XV.–XVIII. století.

Balaklava,

město na jihozápadě Krymu, původně řecká, později janovská kolonie Cembalo, od r. 1475 v tureckých rukou.

Bologna,

od XII. století významné univerzitní středisko pro studenty z celé Evropy, mezi nimi také z Polska, Litvy, Ukrajiny atd.

Cevenny,

pohoří ve střední Francii, počátkem XVIII. století místo prudkých selských bouří, cevenských válek.

Czestochowa,

známé polské poutní místo s obrazem Černé madony.

Čuchonci,

finské obyvatelstvo na řece Něvě a jižním pobřeží Finského zálivu.

Derpt,

starý název města Jurjeva.

Divoké pole,

historický název donských stepí mezi územím Ruské říše a krymského chanátu; od XVI.–XVII. stol. v ruské moci.

Donský klášter,

postavený počátkem XVI. století na jižním okraji Moskvy na místě zdařilého odražení tatarského nájezdu na Moskvu r. 1591, jedno z předsunutých opevnění, chránící hlavní město.

Dorpat,

německý název Jurjeva.

Dunamünde,

pevnost a přístav v Livonsku, chránící ústí Dviny a město Rigu; za severské války postupně v rukou Sasů, Švédů a Rusů, kterým připadlo r. 1721 trvale.

Escorial,

zámek u Madridu, sídlo španělských králů, založený Filipem II. r. 1563–1584. (Pozn. A. T.)

Euxinské vody,

podle řecko-latinského názvu Černého moře „Pontus Euxinus“.

Hranovitá síň,

část carského paláce v Kremlu, postavená v letech 1487–1491, slavnostní poradní a přijímací síň.

Chvalynské hory,

hory u Chvalynského, tj. Kaspického moře.

Ingrie, Ižora,

starý název pobřeží Něvy a Finského zálivu s městy Narvou, Ivangorodem, Koporjem, Nyenschanzem, Noteburgem atd.; od XIII. století místo častých nájezdů Švédů, kteří se jí v XVII. století zmocnili trvale. V letech 1702–1704 ji Petr I. osvobodil a zřídil ingrijskou gubernii, přejmenovanou později na gubernii petrohradskou.

Ivan Veliký,

nejvyšší zvonice v Kremlu, postavená počátkem XVII. století za cara Borise Godunova.

Ivangorod,

starobylá ruská pevnost na pravém břehu Narovy naproti městu Narvě, založená roku 1492 Ivanem III., předsunutý bod v boji se Švédy, kteří ji drželi celé XVII. století; roku 1704 vrácena Rusku.

Izmailové,

carská vesnice u Moskvy, oblíbené sídlo cara Alexeje Michajloviče, který v něm postavil palác (1678), řadu kostelů aj.

Jamburg, Jamgorod,

starobylé město v někdejší Juprii, několikrát v moci Švédů, od r. 1703 trvale ruské; dnes Kingisepp v Rusku.

Jurjev,

město založené na břehu Čudského jezera kyjevským knížetem Jaroslavem Moudrým k ochraně ruského pomezí proti Finům a později proti livonským rytířům, od r. 1224 v rukou livonského řádu pod jménem Derpt (Dorpat), v letech 1621–1704 v moci Švédů, r. 1704 dobyt Rusy; dnes druhé největší město Estonské republiky pod jménem Tartu.

Kafa,

staré jméno města Feodosie na jihovýchodě Krymu.

Karlovice,

město na Dunaji, dnes v Srbsku, kde byl 26. ledna 1699 uzavřen na 25 let karlovičský mír mezi Rakouskem, Ruskem, Polskem, Benátkami na jedné straně a Tureckem na straně druhé.

Kexholm,

město na řece Vuokse, poblíž Ladožského jezera, náležející v XII. až XVI. stol. Novgorodu, potom Švédům; dnes Priozersk.

Koporje,

dávná pevnost, původně německých rytířů, později Novgorodců; od r. 1617 ve švédských rukou, za severní války se r. 1702 vzdala ruským vojskům.

Kotlin,

ostrov ve Finském zálivu Baltického moře naproti ústí řeky Něvy, na němž Petr I. r. 1703 vybudoval pevnost Kronšlot (Kronstadt).

Krásné náměstí,

hlavní moskevské náměstí (dnešní Rudé), tvořící s Kremlem ústřední jádro města; známé pod jménem „Krásné“ od XVII. století; v překladu uvádíme jméno v přesném, historicky věrném překladu, podobně i „Krásné schodiště“.

Kukuj, viz poznámku „německá osada“.

Lodejné pole,

město Oloněckého kraje, kde byly r. 1702 zřízeny loděnice pro stavbu válečných lodí ruské baltické flotily.

Marienburg,

starobylá pevnost na ostrově v Aluksněnském jezeře (dříve jezeře Poip) v severovýchodní části Litevské republiky, založená livonským řádem; za severské války jí r. 1702 dobyla ruská vojska a připadla Rusku.

Morea,

jižní část Řecka. (Pozn. A. T.)

Narva,

město na řece Narově v dnešní Estonské republice, založené Dány, později v rukou livonského řádu a od r. 1581 Švédů; v bitvě o Narvu bylo r. 1700 ruské vojsko Karlem XII. poraženo, r. 1704 však Petr Veliký Narvy útokem dobyl.

německá osada, lidově Kukuj,

jedna z cizineckých osad, vznikajících v Rusku během XVI.–XVII. století. V Moskvě se od roku 1652 cizinci směli usazovat jedině ve staré německé osadě na řece Jauze; obyvatelstvo osady, mezi nímž byla řada dobrodruhů, hledajících v Rusku lehkou obživu a snadnou kariéru, podléhalo ruským zákonům, i když požívalo v některých věcech samosprávy.

Noteburg,

švédská pevnost na místě staroruské pevnosti Orešek, ležící na ostrově u výtoku Něvy z Ladožského jezera; za severské války jí r. 1702 dobyli Rusové pod velením Petra I., který pevnost přezval na Schlüsselburg.

Normané,

germánský kmen obývající ve středověku severní Evropu, Skandinávský poloostrov; družiny Normanů podnikaly daleké

(loupežné) výpravy po moři a usazovaly se v Anglii, Francii (Normandie), Sicílii, Rusku aj.

Novoděvičí klášter,

postavený r. 1526 na okraji Moskvy u ohybu řeky Moskvy výše Kremlu, od konce XVII. století opevněn, a proto významný pro obranu hlavního města.

Novo-Dvinka,

novodvinská pevnost založená r. 1701 v ústí Severní Dviny níže Archangelska. Za severské války novodvinská posádka vítězně odrazila r. 1701 útok švédských lodí.

Nový Jeruzalém,

Voskresenský klášter, založený r. 1657 na řece Istře 60 kilometrů od Moskvy patriarchou Nikonem.

Nyenschanz,

pevnost při vtoku Ochty do Něvy, chránící její ústí do Baltického moře; původně ruská pevnost Kancy, postavená proti Švédům; od r. 1611 ve švédských rukou, r. 1703 dobyta Rusy. Na jejím místě postavena Petropavlovská pevnost, základ Petrohradu.

Olymp,

hora v Řecku, podle řeckého bájesloví sídlo bohů.

Orestfer,

městečko poblíž Jurjeva, kde ruská vojska vedená B. P. Šeremetěvem porazila Švédy pod vedením generála Schlippenbacha.

Palech,

městečko v Ivanské oblasti Ruské federace, odedávna středisko svérázného ruského lidového malířství, jehož tradice se udržuje podnes.

Paleostrovský klášter,

starobylý klášter na ostrově Palej v Oněžském jezeře; v 2. polovině XVII. stol. útočiště rozkolníků, kteří se zde hromadně upalovali.

Parnas,

řecké pohoří zasvěcené ve starověku bohu Apollonovi a Múzám.

Pitěrburg,

původní jméno Petrohradu podle holandské formy jména Petra I., Piter.

Pojp,

dnes jezero Aluksněnské v severovýchodní části Litvy.

Povenec,

město v Oloněckém kraji, známé výrobou železa od r. 1703.

Preobraženská,

dvorská vesnice na řece Jauze, carské letní sídlo, oblíbená rezidence Petra I. do založení Petrohradu.

Rzecz Pospolita,

historický název Polska.

Sedmihradská země,

ransylvánie, západní část Rumunska. (Pozn. A. T.)

Sinope,

přístavní město na severním pobřeží turecké Malé Asie.

Sofia,

Hagia Sofia, původně cařihradský chrám Boží moudrosti, později hlavní cařihradská mešita.

Taganrog,

město na pobřeží Azovského moře, založené Petrem I. r. 1696.

Trafiezunty,

město v Malé Asii na jižním břehu Černého moře, od r. 1461 náležející Turecku.

Trojicko-sergijevský klášter,

založen sv. Sergijem, jedno ze středisek ruského pravoslaví; významný také jako pevnost pro svá mohutná opevnění, která

se osvědčila za polského vpádu počátkem XVII. stol. a za střeleckého povstání 1689, kdy se stala útočištěm Petra I.

Třetí Řím,

učení vyslovené po prvé v XVI. stol. pskovským mnichem Filofejem, že po pádu Říma a Byzancie je Moskva pokračovatelkou Říma a že jedině v Moskvě se uchovala pravá tradice víry a státní moci.

Tula,

od XVI. století a zejména od dob Petrových významné průmyslové středisko Ruska; r. 1632 zde založena první zbrojovka (Holandánem Viniusem), za Petra I. státní zbrojovka.

Voroněž,

město na stejnojmenné řece, které nabylo zvláštní důležitosti v době Petra I., když tam r. 1695 založil loděnice a dílny pro stavbu a výstroj vojenských a obchodních lodí.

vygovská poustevna,

středisko staroobřadníků, důležitý opěrný bod pro kolonizaci severního Ruska, založená na řece Vygu kolem r. 1695.

Záříčí,

později Zamoskvoříčí, část města za řekou Moskvou naproti Kremlu, osídlená od poloviny XVI. století.

Zlatá Horda,

tatarský stát založený uprostřed XIII. století na dolním toku Volhy, k němuž byla v letech 1240–1480 přiřčena celá Rus; v XV. až XVI. století nastal úpadek a rozpad Hordy, od níž se oddělily chanáty kazaňský, astrachaňský, sibiřský, krymský aj.

III. Věcné

alonž,

falešný cop.

altyn,

měďák, starý ruský měděný peníz hodnoty tří kopejek.

ambona,

vyvýšené řečniště v pravoslavných chrámech, kazatelna,

analoj,

stolek s nakloněnou deskou ke čtení z modlitebních knih, druh klekátka.

arcidiákon, arcijáhen,

představený sboru diákonů, jáhnů.

aršin,

stará ruská délková míra, 71 cm.

armjak,

dlouhý selský kabát ze silné vlněné látky.

assabléa,

večírky s tancem a zábavou, pořádané podle příkazu Petra I., kterých se účastnily i ženy, jež byly předtím ze společenského života vyloučeny.

ataman,

velitel, nejvyšší správce kozáckého vojska.

bastion,

vystupující část hradební zdi nebo náspu.

bej,

šlechtický titul, název vysokých hodnostářů v Turecku.

bezpopovci,

staroobřadníci neuznávající kněze, pokud je vysvětili biskupové, jejichž pravověrnost starověrci po rozpadu církve r. 1666 rozhodně popírali. Viz také poznámku „rozkolníci“.

bigos,

druh polského guláše.

blin,

druh nesladkého lívance.

bojaři,

nejvyšší vládnoucí vrstva moskevského státu, původně rodová, později jmenovaná carem. S okolničými a dumními šlechtici tvořili bojaři bojarskou dumu. Jejich potomci, tzv. bojarští synové, kteří si uchovali bojarské majetky, ale bez bojarské hodnosti, vytvářeli střední vrstvu služební šlechty.

bombardýr,

svobodník dělostřelectva v carské armádě.

„Bon jour, princesses“,

francouzsky „Dobrý den, kněžny“.

bosket,

upravená skupina stromů nebo keřů v zahradě nebo parku.

botviňja,

studená polévka z kvasu, ryb a různé zeleniny.

brigantina,

druh dvojštěžňové plachetnice.

bulava,

velitelský palcát kozáckého hetmana, odznak hetmanské moci.

bunčuk,

koňský ohon na žerdi, původně turecký vojenský odznak, později také odznak kozáckého hetmana.

burlaci,

nádeníci, vlekoucí lodi proti proudu, zejména na Volze.

busurmani,

mohamedáni, muslimové.

carraja,

nejhrubší portugalská nadávka.

civilní listina,

peníze ze státních prostředků určené k úhradě osobních potřeb panovníka, jeho rodiny a dvora.

coiffeur,

francouzsky „kadeřník“.

coiffure,

francouzsky „účes“.

Cyrilova kniha,

polemický protikatolický spis, sepsaný a velmi populární v XVIII. století.

čauš,

turecký poddůstojník, rotmistr.

daň krymskému chánovi,

značná částka, placená tradičně ruskou vládou krymskému chánovi v penězích a naturáliích (suknu apod.) nikoli na znak poplatnosti, nýbrž pro zabezpečení proti tatarským nájezdům.

dauphin,

titul francouzského korunního prince podle kraje Dauphiné v jihovýchodní Francii.

děsjatina,

stará ruská plošná míra, 1,092 ha.

diákon,

viz „jáhen“.

divan,

turecká státní rada.

Domostroj,

ruská literární památka z první pol. XVI. století, obsahující pravidla o organizaci rodinného života a řízení domu.

dublón,

zlatý španělský peníz, dvoudukát.

duha,

část koňského postroje na Rusi, dřevěný oblouk mezi dvěma ojemi.

duma,

bojarská дума, nejvyšší vládní rada v ruském státě, tvořená bojary, okolničými a dumními šlechtici.

farthing,

drobná měděná mince.

fašina,

svazek proutí k opevňování.

féerie,

výpravná pohádková, fantastická hra.

feluka,

malá obchodní plachetnice.

femme de qualité,

francouzsky „šlechtična“.

ferjaz,

dlouhý mužský šat s dlouhými rukávy a bez límce, vpředu zapínaný na knoflíky.

fidibus,

papír k zapalování dýmky.

fregata,

rychlá válečná plachetnice o třech stěžních.

furýr,

zásobovací a ubytovací poddůstojník.

galeota,

malá galeje o jedné řadě vesel.

galéra,

galeje, velmi pohyblivá veslová válečná loď.

galiona, galeona,

těžká trojstěžňová válečná loď, zejména u Španělů a Portugalců.

Gloria,

latinsky „sláva“.

grivenik,

starý ruský peníz, desetikopejka.

gryf,

bájeslovný pták Noh.

gulden,

holandský peníz, zlaták.

hajdamáci,

ukrajinští povstalečtí kozáci v XVII. a XVIII. stol., bojující proti Polsku.

hajdamačina,

protipolské kozácké povstání v XVII.–XVIII. století.

hanza,

obchodní a politický spolek severoněmeckých měst (Hamburku, Brém, Lübecku aj.) v XIV.–XVII. stol.

hetman, hejtman,

název nejvyššího vojenského velitele v Polsku a na Ukrajině; na Ukrajině od poloviny XVII. století hlava země.

Honor,

latinsky „čest“.

hospodar,

titul někdejších knížat ve Valašsku a Multansku (dnešním Rumunsku).

Hrdelní kancelář,

viz poznámku „kanceláře“.

hugenoti,

přezdívka francouzských protestantů, kalvínů.

chalát,

dlouhý orientální kabát, župan.

chán,
náčelník mongolského kmene.

ikony,
obrazy světců a událostí z církevních dějin; zvláště známé a svě-
rázné byly ikony novgorodské malířské školy a později školy
suzdalské.

ikonostas,
stěna s ikonami v pravoslavných kostelích.

jáhen,
nižší duchovní bez práva udělovat svátosti, pomocník kněze.

janiřáři,
vybrané turecké vojsko, složené z mladých křesťanů obrácených
na islám a vyznačujících se obzvláštní krutostí.

jarl,
skandinávský šlechtický titul.

jezuité,
členové katolického řádu založeného s protireformačním cílem
Ignácem Loyolou v polovině XVI. stol.

ježdík,
dravá ryba z čeledi okounovitých.

jola,
široký člun s jedním nebo dvěma páry vesel.

jurodivý,
asketa, člověk, který jako „prostáček boží“ vyslovoval beze všech
zábran své myšlenky a názory i před samým carem a nejvyššími
hodnostáři; takový jurodivý byl na př. Vasilij Blažený.

kambala,
mořská ryba z čeledi platýsů.

kanceláře (prikazy),

centrální úřady s různou kompetencí, stojící v čele jednotlivých úseků státní správy moskevského státu v XVI.–XVII. stol. Některé měly ráz rezortní (na př. Hrdelní, Preobraženská), jiné oblastní (např. Kazaňská, Sibiřská), jiné stavovský (Kozácká, Střelecká, Jezdecká, Dělostřelecká).

Hrdelní kancelář, známá od r. 1539, měla za úkol vykořenit lupičství v celém státě; byli jí podřízeni starostové policejních obvodů, tzv. gub, spravovala žaláře, katy atd. V Moskvě samé se však těmito věcmi zabývala Zemská kancelář.

Kazaňská kancelář, kancelář Kazaňského paláce, byla jedna z četných územních kanceláří, podobně jako Novgorodská, Sibiřská, atd., které se zabývaly otázkami příslušných území, podle nichž se jmenovaly.

Kancelář tajných děl, založená za cara Alexeje Michajloviče, se zabývala přešetřováním činnosti bojarů sloužících ve státní službě, vyslanců a vojvodů v době války.

Kancelář Velkého paláce (Dvorská) s Kanceláří pokladny a několika dalšími měly na starosti hospodářství a správu carova dvora a jeho majetků.

Pozemková kancelář vedla pozemkové záležitosti služební šlechty, kontrolovala rozdělení státní půdy a její převod z rukou jednoho statkáře do rukou druhého.

Preobraženská kancelář, založená na počátku vlády Petra I. a nazvaná podle svého sídla v Preobraženském, měla původně na starosti otázky pravidelného vojska a prodeje tabáku; od r. 1703 se však zabývala téměř výlučně politickými trestnými činy.

Vyslancecká kancelář, vzniklá v letech 1556–1565, se zabývala zahraničními záležitostmi, povolovala vjezd a výjezd cizinců na Rusi, starala se o poštovní službu, ale také o dvorní ceremonie apod. V Petrově době byly tyto kanceláře nahrazeny kolegií.

karlovický kongres,

mírové jednání zejména mezi Rakouskem a Tureckem v srbském městě Karlovicích roku 1699; Turci při něm postoupili Rakousku Uhry, Polsku Podolí, Benátkám Moreu a Rusku Azov.

karosa,

přepychový uzavřený kočár.

karyatida,

socha podpírající jako sloup portál, balkon, výstupek zdi apod.

Kazaňská kancelář,

viz „kanceláře“.

kentaur,

v řeckém bájesloví bytost s horní polovinou těla lidskou a dolní koňskou.

klikva,

keřík s červenými jedlými bobulemi, brusnice bahenní.

knastr,

druh dýmkového tabáku.

kokošník,

čelenka národního kroje severoruských žen; v architektuře ob-
louk u ruských staveb.

komodor,

kapitán válečného loďstva velící několika lodím.

kontribuce,

válečná daň.

kontus,

dlouhý svrchní šat v Polsku a na Ukrajině, kabát s prostřiženými
rukávy a šňůrami.

konung,

dánský „král“.

kopejka,

setina rublu, ruská mince, na jejíž jedné straně býval vyražen
obraz jezdce s kopím, znak Moskvy.

kříž s dvěma břevny,

obvyklý ve starém Rusku, měl dvě příčná břevna, horní velké a vodorovné, dolní menší a šikmé, odpovídající opěrci pro Kristovy nohy; kříž s jediným příčným břevnem byl kříž západní, katolický.

křížmo,

posvěcená směs olivového oleje a balzámu k náboženským úkonům.

křížování třemi prsty,

obvyklé u pravoslavných, kteří se křížovali sevřeným palcem, ukazovákem a prostředníkem; staroobřadníci uznávali jediné křížování dvěma prsty, ukazovákem a prostředníkem, známé na Rusi z dřívějších let.

kumysníci,

hanlivě povolžští Tataři; podle osvěžujícího a léčivého nápoje z kobyliho mléka, kumysu, oblíbeného u Tatarů.

kurhany,

mohyly, zejména skytské v jihoruských stepích; také vyvýšená strážní postavení.

kurfiřt,

kníže oprávněný volit císaře ve středověké římské říši.

kuťr,

vojenská plachetnice o jednom stěžni.

kvarta,

stará dutá míra, v Rusku desetina nebo osmina vědra, tj. 1,2 nebo 1,5 litru.

kvas,

ruský lidový nápoj z různých druhů mouky, chleba, vody a sladu.

kyrys,

brnění na prsou, krunýř.

láptě,

lýkové střevice.

libra,

stará jednotka váhy, asi půl kg; ve Francii také peněžní jednotka.

livonští rytíři,

členové německého rytířského řádu, usazení v Livonsku od XIII. stol.

loket,

stará délková míra, 59 cm.

lot,

stará jednotka váhy, v Rusku 12,8 g.

luneta,

polokruhovitě vysunutě opevnění.

magnát,

člen vysoké šlechty v Polsku.

majordom,

dvorský ceremoniář, správce paláce nebo také velkého domu.

mečeta,

mešita, mohamedánská modlitebna.

Mesdames et Messieurs,

francouzsky „Dámy a pánové“.

metropolita,

arcibiskup, vedoucí církevní provincie.

minaret,

věž mešity, mohamedánské modlitebny.

mošus,

pižmo, druh silné voňavky z výměšků některých savců.

mulla,

muslimský duchovní nejnižšího stupně, muslimský učitel.

musulmané,

mohamedáni, vyznavači Mohamedova učení, islámu.

nahajka,

ruský karabáč, důtky.

najáda,

v řeckém bájesloví vodní víla, rusalka.

náměstný ataman,

jmenovaný, nevolený velitel kozáckého vojska.

Navigátorská škola,

škola mořeplaveckých, „navigačních a matematických nauk“, založena r. 1701 v Moskvě v Sucharevské věži.

nevolnický úpis, nevolnická smlouva,

smlouva o vstupu do plné závislosti na pánovi; do nevolnictví se upisovali dlužníci, aby odpracovali dluh, který nemohli zaplatit. Smlouva o nevolnictví se rušila smrtí pánovou.

nikoniáni,

stoupenci reformátora pravoslavného církevního života Nikona (viz poznámku „Nikon“).

nikotiana,

latinský název tabáku.

nymfa,

v starověkém bájesloví vodní víla, rusalka.

obrok,

za feudalismu naturální nebo peněžní poplatek vlastníku půdy, placený nevolníkem, obročním sedlákem, který neměl povinnosti roboty.

ofěra,

odevzdávání milodarů při bohoslužbách.

okolničí,

ruský dvorský hodnostář, po bojarovi nejvyšší, člen nejvyšší vládní rady, bojarské dumy; měl na starosti dvorské ceremonie, doprovázel cara na cestách, při přijímání cizích vyslanců apod.

ondřejský kříž,

kříž v podobě X, na němž byl popraven sv. Ondřej; součást bývalé ruské námořní vlajky.

opřičnina,

system vojenských a administrativních opatření Ivana Hrozného proti knížecí a bojarské opozici a k upevnění centralizovaného ruského státu.

osmiramenný kříž,

viz poznámku „kříž s dvěma břevny“.

palec,

stará délková míra, coul, 2,63 cm.

palisáda,

hradební kůl.

papír s orlem,

vlastně kolkovaný papír, zavedený podle návrhu A. Kurbatova Petrem I. k podávání žádostí, stížností atp., zdroj značných příjmů pro státní pokladnu.

paša,

turecký místodržitel.

peer,

člen anglické horní, panské sněmovny.

pirohy,

pokrm z pečeného nebo smaženého těsta plněného masem, rybami nebo zeleninou; sladké pirohy se plní zavařeninou nebo ovocem.

pižmo,

viz poznámku „mošus“.

politesse,

francouzsky „ušlechtilost, jemné společenské způsoby“.

ponton,

plochá lodice, sloužící k přepravě přes řeku nebo stavbě mostů.

pospolité rušení,

domobrana svolávaná pro případ války polským králem za souhlasu sejmu. (Pozn. A. T.)

potaš,

draslo, salajka.

Pozemková kancelář,

viz poznámku „kanceláře“.

Preobraženská kancelář,

viz poznámku „kanceláře“.

primas,

první arcibiskup ve státě.

převlaka,

místo, kde se dva toky nejmíc přibližují a kde se po suché zemi přetahují plavidla z řeky do řeky.

puď,

stará ruská jednotka váhy, 16,37 kg.

raffinement,

francouzsky „vybranost, zjemnělost“.

raffiné,

francouzsky „vybraný, zjemnělý“.

ravelin,

předhradbí.

raspop,

uprchlý, sesazený, úřadu anebo hodnosti zbavený pop.

redukce,

revize práv livonské šlechty na pozemky a majetky provedená švédskou správou. Pozemky, jejichž oprávněné držení nemohlo být doloženo příslušnými oficiálními doklady, byly majitelům odňaty. V důsledku této revize bylo mnoho šlechtických rodin v Livonsku zbaveno svých majetků, což vyvolalo ostrý konflikt mezi livonskou šlechtou a švédskou správou. Jedním z nejaktivnějších protivníků švédské moci v této otázce byl R. Patkul.

reduta,

hradba s příkopem a náspem.

refektář,

společná jídelna v klášterech.

reis-effendi,

titul ministra zahraničí v Turecku.

rohatka,

druh vojenské překážky, záseka, závora.

rozkolníci,

členové hnutí proti oficiální ruské pravoslavné církvi, následovatelé „staré víry“, zvyklostí, obřadů a církevních knih, užívaných do církevních reforem patriarchy Nikona. Formálně prohlášeni za rozkolníky a odpadlíky od pravoslavné církve na církevním sněmu r. 1666. Hnutí rozkolníků nabylo masového rázu; odrážel se v něm protest lidových vrstev proti rostoucímu feudálnímu útlaku.

rubl,

sto kopejek, peněžní jednotka známá od XIV. stol., trvale ražena od r. 1704; její kupní síla se měnila.

rytmistr,

velitel jízdní roty.

safián,

jemně vydělaná kozí kůže světle zbarvená.

sáh,

stará délková míra, v Rusku 2,13 m.

salut,

pozdrav střelbou, salva na pozdrav.

sanytr,

salnitř, ledek.

satyrové,

v řeckém bájesloví bujní démonové hor a lesů.

sbiteň,

horký nápoj z vody, medu a koření.

sejm,
název polského sněmu.

serail,
sultánův palác, příp. příbytek jeho žen, harém.

schoutbij-nacht,
holandsky „kontraadmirál“. (Pozn. A. T.)

Sibiřská kancelář,
viz poznámku „kanceláře“.

skampavej,
druh malé galéry.

sluební šlechtic,
šlechtic vykonávající vojenskou službu; po dobu služby byla mu
přidělena půda, statek (pomestje).

soirée,
francouzsky „večer, večírek“.

Soudní kancelář,
viz poznámku „kanceláře“.

starec,
mnich, vedoucí mladších mnichů, učitel zbožnosti a duchovní
moudrosti.

starověrci,
viz poznámku „rozkolníci“.

sterled',
jeseter malý.

sterling,
anglická mince užívaná od XII. stol.

stolník,
dvorský hodnostář, který měl původně na starosti obsluhu při
stole.

stopa,
stará délková míra, asi 30 cm.

střelci,

stálé dědičné vojsko, vyzbrojené střelnými zbraněmi; vzniklo v XVI. století za cara Ivana Hrozného. Střelci se rekrutovali z širokých vrstev obyvatelstva, žili v samostatných osadách (z části u Moskvy), řízených jejich plukovníky, podle nichž se často pluky jmenovaly, a zabývali se řemesly a obchodem; za bojů o trůn r. 1682 se stali nástrojem Miloslavských proti Naryškinovým. R. 1698 po několika povstáních bylo střelecké vojsko přetvořeno Petrem I., tvůrcem pravidelné ruské armády.

succès,

francouzsky „úspěch“.

svajka,

kovová hračka v podobě nože s těžkou rukojetí, která se zabodává do země.

šaravary,

dlouhé kalhoty se širokými nohavicemi.

šilink,

anglický stříbrný peníz.

šlachta, šlachtici,

drobná šlechta, zemanstvo v Polsku.

šlechta

se v Rusku koncem XVII. a počátkem XVIII. stol. (do Petrových reforem) dělila na několik vrstev. Nejvyšší vrstvy byli bojaři, okolničí a dumní šlechtici, kteří tvořili bojarskou dumu. Nižší skupinu představovali šlechtici moskevští, stoliční, a šlechtici městští, újezdní; mezi stoličními a újezdními šlechtici stáli žilci. Viz též jednotlivé poznámky, např. bojaři, služební šlechta, žilci atd.

těgilej,

kabát se silnou prošívanou podšívku a dlouhými šosy.

těrlik,

dlouhý přiléhavý kabát s dlouhými rukávy, v XVII. stol. služební oblek u carského dvora.

tiára,

trojitá koruna papeže.

triga,

ve starověku závodní nebo vojenský dvoukolový vůz tažený troj-spřežím.

traktér,

hostinec.

univerzál,

prohlášení, výnos polského krále nebo ukrajinského hetmana.

versta,

ruská délková míra, 1,066 km.

vezír,

titul vysokých vládních hodnostářů v Turecku; velký vezír byl předsedou vlády.

vědro,

stará dutá míra, v Rusku asi 12 l.

Věčný mír,

mír uzavřený mezi Moskvou a Polskem r. 1686. Podle něho připadl Kyjev trvale Moskvě a Moskva zato vstoupila do protiturecké koalice Rakouska, Benátek a Polska. Ve shodě s ujednáním Rusko skutečně také podniklo pochody na Krym r. 1686 a 1688.

Vikingové,

středověcí skandinávští piráti spojující loupení s obchodem.

vojvoda,

vojenská a správní hlava města, zmocněnec moskevské vlády v městě; pro jasnost rozlišujeme v překladu od „vojevoda“, vojenský velitel obecně.

vrhovka,

nádobka, z níž se házely při hře kostky.

Vyslanecká kancelář,

viz poznámku „kanceláře“.

yard,

anglická délková míra, 91 cm.

Zemská kancelář,

viz poznámku „kanceláře“.

zemský sněm,

nejvyšší orgán představitelů svobodného obyvatelstva Moskevské Rusi v XVI.–XVII. století.

zipun,

hrubý selský kabát po kolena se stojatým límcem.

zlotý,

polská peněžní jednotka, zlatý.

žilci,

nejvyšší vrstva újezdní šlechty, vykonávající v Moskvě službu při ochraně carského paláce a jiné administrativní úkoly; carská garda.

Životy svatých,

životopisy křesťanských světců, nesmírně rozšířené mezi ruskými čtenáři starých dob.

župan,

dlouhý ukrajinský nebo polský kabát.

Poznámka překladatele

Tlumočit dílo tak umělecky vyhraněné a rozsáhlé, jako je román „Petr První“ od A. N. Tolstého, je úkol značně obtížný, a to jak po stránce umělecké, tak po stránce věcné.

Otázkou byla už sama volba předlohy, protože A. N. Tolstoj do poslední chvíle na svém románu pracoval a prováděl větší či menší úpravy. Z toho důvodu se v některých drobnostech liší i poslední ruská vydání – vydání v šestisvazkovém výboru Spisů A. N. Tolstého z roku 1952, z něhož bylo překládáno, a vydání Knihovny sovětského románu z roku 1953, k němuž jsem musel přihlédnout a volit tu z předloh, která dávala jasnější smysl.

Kromě těchto drobných úprav musil jsem také upravovat několik věcných nedopatření, která se autoru vloudila do textu; tak bylo třeba na rozdíl od originálu mluvit o Bedřichu Pruském jako o kurfiřtu, protože králem se stal až roku 1701, tedy po návštěvě Petra I. Místo Kristiána Dánského, uváděného v originále, bylo nutno psát podle historické skutečnosti o Bedřichu IV. Obdobně vznikla v původním díle záměna mezi Filipem II. a Jindřichem II. V českém textu jsem také vypustil část věty, v níž se uvádí, že pastora Strumpfa doprovázel k loži umírajícího Leforta kostelník se zvonkem, což neodpovídá zvyklostem protestantů; rovněž byla vypuštěna – na upozornění Václava Kaplického – zmínka o kapličce sv. Jana Nepomuckého jako anachronismus (Jan Nepomucký byl svatořečen o dobrých čtyřicet let později, než se stala událost uvedená v románě).

Nejzávažnější problém při překladu byl problém terminologický: bylo třeba vlastními prostředky vytvořit řadu českých pojmenování pro věci a pojmy, které nemají v české historii obdoby, jako jsou jména různých stupňů ruské šlechty, jména rozličných historických správních zařízení staré Rusi, pojmenování z oblasti pravoslavného

kultu, z odívání, jídla atp. Ohledy umělecké, totiž snaha nezatížit české znění přílišným počtem ruských slov, zde byly v rozporu se snahou o přesnost; vysvětlení všech těchto názvů najde čtenář v poznámkách.

O složité umělecké problematice překladu takového díla, jako je Tolstého „Petr První“, nelze hovořit v několika větách. Pokusil jsem se ji naznačit v článku „A. N. Tolstoj a jeho Petr Veliký“, který mohou čtenáři najít v 10. čísle časopisu Praha–Moskva z roku 1954.

Jan Vladislav

Alexej Nikolajevič Tolstoj
Petr První
Kniha II.

Překlad Jan Vladislav

Na obálce portrét Petra I., olejomalba (1700–1725), anonym,
z Everett Collection/Shutterstock.com

Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 15. 10. 2021

ISBN 978-80-274-1863-3 (epub)

ISBN 978-80-274-1864-0 (pdf)

ISBN 978-80-274-1865-7 (prc)